

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**KUR'ÂN'DA MÜTEŞÂBİH İFADELERİN KAZAKÇA'YA
ÇEVİRİ PROBLEMİ: 20. ASIRDA YAZILMIŞ KAZAKÇA
MEALLER ÖRNEĞİNDE**

**Hazırlayan
Daniyar SAMET**

**Danışman
Prof. Dr. İbrahim GÖRENER**

Doktora Tezi

Şubat 2021, KAYSERİ

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**KUR'ÂN'DA MÜTEŞÂBİH İFADELERİN KAZAKÇA'YA
ÇEVİRİ PROBLEMİ: 20. ASIRDA YAZILMIŞ KAZAKÇA
MEALLER ÖRNEĞİNDE**

(Doktora Tezi)

**Hazırlayan
Daniyar SAMET**

**Danışman
Prof. Dr. İbrahim GÖRENER**

Şubat 2021, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Daniyar SAMET

T.C.

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrenci No : 4030741698

Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Program Adı : Doktora

Tez Başlığı : “Kur’ân’da Mütешâbih İfadelerin Kazakça’ya Çeviri Problemi: 20. Asırda Yazılmış Kazakça Mealler Örneğinde”

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam sayfalık kısmına ilişkin/...../20..... tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: %’ dır.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim./...../.....

Danışman: Prof. Dr. İbrahim GÖRENER

Öğrenci: Daniyar SAMET

KILAVUZA UYGUNLUK

“Kur’ân’da Müteşâbih İfadelerin Kazakça’ya Çeviri Problemi: 20. Asırda Yazılmış Kazakça Mealler Örneğinde” başlıklı Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesine uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Daniyar SAMET

Danışman

Prof. Dr. İbrahim GÖRENER

Temel İslam Bilimleri ABD Başkanı

Prof. Dr. İbrahim GÖRENER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. İbrahim GÖRENER danışmanlığında **Daniyar SAMET** tarafından hazırlanan “**Kur’ân’da Müteşâbih İfadelerin Kazakça’ya Çeviri Problemi: 20. Asırda Yazılmış Kazakça Mealler Örneğinde**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Temel İslam Bilimleri** Anabilim Dalı’nda **Doktora** tezi olarak kabul edilmiştir.

..... / /

JÜRİ:

İmza

Danışman : Prof. Dr. İbrahim GÖRENER

.....

Üye : Prof. Dr. Erdoğan PAZARBAŞI

.....

Üye : Prof. Dr. A. Kamil CİHAN

.....

Üye : Prof. Dr. Mehmet SOYSALDI

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi M. Bahaeddin YÜKSEL

.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun/...../ 2021 tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... / / 2021

Prof. Dr. Kenan GÜLLÜ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmamız, bir giriş, üç ana bölüm, sonuç ve kaynakça kısımlarından oluşmaktadır. Tezin giriş kısmında, araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi ve ilgili literatür hakkında bilgi verdik. MÜTEŞÂBİH KAVRAMI VE KUR'ÂN TERCÜME TEKNİKLERİ'NE GENEL BİR BAKIŞ adlı birinci bölümde, müteşâbih kavramının lugavi ve ıstılâhi manalarını, bu kavramın Kur'ân-ı Kerîm ve Hadislerde geçtiği yerler, şekilleri ve farklı dönemlerdeki İslam âlimlerinin muhkem ve müteşâbih kavramlarıyla ilgili görüşlerini, tercüme kavramının lugavi, ıstılâhi manalarını, tercüme çeşitlerini ve Kur'ân-ı Kerîm tercümesi tarihi ile ilgili genel bilgileri verdik. 20. ASIRDAKİ KAZAKÇA MEAL ÇALIŞMALARI adlı ikinci bölümde, Kazakistan'da XX. yüzyılda yapılan Kazakça meallerin dili, teknik özellikleri ve eksik tercüme yapıldığı tespit edilen âyetler'le ilgili bilgileri verdik ve o meallerin müelliflerinin hayatlarını tanıttık. 20. ASIR MEALLERİNDEKİ MÜTEŞÂBİH İFADELERİN KAZAKÇA'YA ÇEVİRİ ÖRNEKLERİ adlı üçüncü bölümde ise Kur'ân-ı Kerîm'de müteşâbih ifadelerden olan haberi sıfatların geçtiği kırk bir müteşâbih âyeti kerimeyi örnek olarak aldık. Sonra haberi sıfatları konuları itibarıyla başlıkları altında ele aldık ve âyetleri Kur'ân-ı Kerîm'in tertibine göre sıraladık. Ve üzerinde çalıştığımız 20. asırda yazılan beş tane mealde müteşâbih âyetlerdeki haberi sıfatların Kazakça'ya hangi görüşle ve nasıl çevrildiğini örneklerle tek tek gösterdik. Temel tefsir kaynaklarından da istifade ederek her bir başlığın sonunda o müteşâbih ifade ve tercümesi hakkında kendi görüşlerimize de yer verdik. Sonuç ve öneriler kısmında ise elde ettiğimiz sonuçlara ilişkin açıklamalara yer verdik.

Kusursuzluğun sadece Allah'a ait olduğunu bilen kişiler olarak, yaptığımız çalışmanın her türlü eksiklikten uzak olduğunu söylememiz mümkün değildir. Fakat biz imkanlar ölçüsünde bir bilimsel çalışmada olması gereken kriterler ışığında bu konuyu incelemeye çalıştık.

Hazırlamış olduğum tez çalışmamın konusunun belirlenmesi, araştırma boyutunun yönlendirilmesi ve sonuçların değerlendirilmesinde anlayışı ve sabrıyla beni sürekli destekleyen tez danışmanım, değerli hocam, Sayın Prof. Dr. İbrahim GÖRENER'e, ayrıca Doktora eğitimim boyunca bilgi ve tecrübelerinden fazlaca istifade ettiğim ve değerli görüşlerinden yararlandığım çok kıymetli hocalarım, Sayın

Prof. Dr. Veli KAYHAN’a, Prof. Dr. L  tfullah CEBEC  ’ye, Prof. Dr. Erdoğon PAZARBAŞI’ya ve Prof. Dr. Mustafa KARAGÖZ’e ve tez izleme komitesine   ye olarak kıymetli ilm   tenkitleri ve yönlendirmeleriyle tezde önemli katkıları olan değerli ilim adamı hocam, Prof. Dr. Ahmet Kamil C  HAN’a kalbi şükranlarımı sunarım. Üç yıl boyunca beni kendi evladı gibi görüp, eğitim veren ve her türlü maddi ve m  n  vi desteği sunan Kayseri Dini Yüksek İhtisas Merkezi hocaları, başta bu merkezin müdürü değerli hocam, Sayın Dr. Abdulkadir KABDAN olmak üzere ismini sayamadığım t  m hocalarıma, dostlarıma, herkese şükranlarımı sunarım.

Çalışmam sırasında olduğu gibi hayatımın her noktasında yardım ve ilĖisini benden eksik etmeyen, dualarıyla sürekli yanımda olan tüm aileme, özellikle hayat sebebim, bereket kaynağım babam Muhammed’e ve sevgili annelerim Kunzipa  ’a ve Pakiza’ya, hayat arkadaşım kıymetli e  ım Gauhar’a, cennet g  lleri kızlarım Asiye’ye, Aliye’ye ve Meryem’e, yaşamımın her döneminde bana duydukları güven için kardeşlerim Madiyar’a, Bahtiyar’a ve Asem’e en derin duygularla teşekkür ederim.

S  zlerimizin ba  ı ve sonu, bize Kit  bıyla hemhal olmayı ve ilim yolunu tutmayı nasip eden, hak etmediğimiz halde nimetleriyle bizleri donatan, minnet, şükür ve hamdin gerçek s  hibi Yüce Allah’a hamd etmektir.

Daniyar SAMET, Kayseri, 2021

**KUR'ÂN'DA MÜTEŞÂBİH İFADELERİN KAZAKÇA'YA ÇEVİRİ
PROBLEMİ: 20. ASIRDA YAZILMIŞ KAZAKÇA MEALLER ÖRNEĞİNDE**

Daniyar SAMET

**Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi, Şubat 2021
Danışman: Prof. Dr. İbrahim GÖRENER**

ÖZET

Yüce Allah bizlere mukaddes kitabı Kur'ân-ı Kerîm'de o'nun âyetlerinin bir kısmının muhkem, bir kısmının da müteşâbih olduğunu belirtmiştir. Müteşâbih kavramı tanımı ve yorumu yönünden âlimler arasında çok ihtilaflıdır ve genel olarak, benzerliği, çok anlamlılığı ve kapalılığı sebebiyle zahirinden anlaşılamayıp hâricî bir delile ihtiyaç duyan âyetleri ifade eder. Müteşâbih kavramı İslam literatüründe âlimler tarafından çokça tartışılan ve farklı itikâdî görüşlerin de ortaya çıkmasına neden olan bir kavramdır. Bu çalışmamızda 20. asırda yazılan Kazakça meal çalışmalarının önce tanıtımı yapılmış sonra o döneme ait olan beş tane meal üzerinde çalışılarak o meallerin mütercimleri tarafından Kur'ân-ı Kerîm'deki müteşâbih ifadelerden olan haberi sıfatların Kazakça'ya nasıl tercüme edildiği ve bunun sonucunda ortaya çıkan meseleler ele alınmıştır.

Haberî sıfatlar, beşerî alanda kullanıldıkları anlamlarıyla Allah'a izâfe edildiklerinde, teşbihi (antropomorfizm) gerektirmektedirler. Zira bu durumda; eli, yüzü, gözü, ayağı olan, oturan, yürüyen ve hareket eden, kısaca maddi vasıflara sâhip bir zât, ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki Allah cevher, cisim ve araz olmaktan münezzehtir. Bu bağlamda temel tefsir kaynaklarından da istifade edilerek haberi sıfatların nasıl anlaşılması gerektiği ve ispât-tenzih dengesinin sağlanamaması bir problem olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın asıl amacı, Kazak mütercimlerinin müteşâbih ifadeleri nasıl bir kelami görüşle Kazakça'ya tercüme ettiklerini ortaya çıkarmaktır. Ayrıca çalışmamızda bu ilâhî sıfatların Kur'ân-ı Kerîm'in ve Hadisin çizdiği sınırlar çerçevesinde teşbihe ve tescime kaçmadan aynı zamanda zihinlerin de anlayabileceği ifadeler ile anlamlandırılması gerektiği ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müteşâbih, Muhkem, Tefsir, Tevil, Meal, Tercüme

THE PROBLEM OF TRANSLATING MUTASHABIH STATEMENTS IN THE QUR'AN INTO KAZAKH LANGUAGE: CONSIDERING THE KAZAKH TRANSLATIONS WRITTEN IN THE 20TH CENTURY

Daniyar SAMET

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences

PhD Thesis, February 2021

Supervisor: Prof. Dr. İbrahim GÖRENER

ABSTRACT

Almighty Allah told us in his holy book the Qur'an that some of his ayats (signs) are muhkam, and some are mutashabih. The concept of mutashabih is very controversial among scholars in terms of its definition and interpretation and usually refers to verses that cannot be understood from the obvious due to their similarity, polymorphism and proximity and require objective evidence. The concept of mutashabih is a concept that has been discussed by scholars in Islamic literature and has given rise to various religious beliefs. In this study, the Kazakh translated works of the Koran, written in the 20th century, were first presented, then five translations related to this period were studied, as well as how the semantic expressions of the anthropomorphic ayats were translated into the Kazakh language, and after that questions related to this topic were discussed.

Semantic expressions require similarity (anthropomorphism) when they are attributed to Allah in the sense in which they are used in the human sphere. Because in this case, a person appears who has a hand, face, eyes, feet, sits, walks and moves, has material qualities for a short time. However, Allah is free from essence, body and accidents. In this context, using the main sources of tafsir, they tried to pose the problem of how to understand semantic expressions and the inability to balance proof-beyond (ispat-tanzih).

The main goal of our research is to show how Kazakh translators translate expressions of mutahabish into Kazakh from a theological point of view. In addition, our research has stated that these divine attributes should be interpreted with expressions that can be understood by the mind, without avoiding comparison and manifestation within the limits established by the Qur'an and Hadith.

Key words: Mutashabih, Muhkam, Tafsir, İnterpretation, Purpot, Translation

İÇİNDEKİLER

KUR'ÂN'DA MÜTEŞÂBİH İFADELERİN KAZAKÇA'YA ÇEVİRİ

PROBLEMİ: 20. ASIRDA YAZILMIŞ KAZAKÇA MEALLER

ÖRNEĞİNDE

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜTEŞÂBİH KAVRAMI VE KUR'ÂN TERCÜME TEKNİKLERİ'NE

GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Müteşâbih'in Kavramsal Çerçevesi	8
1.1.1. Lügatte Müteşâbih Kavramı	8
1.1.2. Istîlâhta Müteşâbih Kavramı	8
1.1.3. Müteşâbih Kavramı İle İlişkili Olan Kavramlar	9
1.1.3.1. Te'vîl Kavramı	9
1.1.3.2. Muhkem Kavramı	10
1.2. Kur'ân ve Hadislerde Müteşâbih Kavramı	11
1.2.1. Kur'ân'da Müteşâbih Kavramı	11
1.2.2. Hadislerde Müteşâbih Kavramı	15
1.3. Âlimlerin Muhkem-Müteşâbih İle İlgili Görüşleri	17
1.3.1. Sahabilerin Görüşleri	17
1.3.2. Tedvin-Tasnif Dönemi ve Takip Eden Süreçteki Âlimlerin Görüşleri	17

1.4. Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi	27
1.4.1. Tercüme Kavramı	27
1.4.2. Tercüme Çeşitleri	28
1.4.2.1. Misli Misline Tercüme	28
1.4.2.2. Tanziri Tercüme	29
1.4.2.3. Manzum Tercüme	29
1.4.2.4. Harfi/Lafzi/Literal Tercüme	29
1.4.2.5. Tefsiri/Manevi Tercüme	30
1.4.3. Tercüme Kavramı İle Anlam Yakınlığı Olan Kavramlar	31
1.4.3.1. Tefsir Kavramı	31
1.4.3.2. Meal Kavramı	32
1.5. Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Tarihi	32
1.5.1. Doğu Dillerine Yapılan Kur'ân Tercümeleri	34
1.5.1.1. Farsça'ya Yapılan Tercümeler	34
1.5.1.2. Türkçe'ye Yapılan Tercümeler	35
1.5.1.3. Hint Alt Kıtası ve Uzak Doğu Dillerine Yapılan Tercümeler	36
1.5.2. Batı Dillerine Yapılan Kur'ân Tercümeleri	37
1.5.3. Kazakistan'da Yapılan Kur'ân Tercümeleri	46
1.5.3.1. Bağımsızlık Dönemi Öncesi Yapılan Tercümeler	48
1.5.3.2. Bağımsızlık Dönemi Yapılan Tercümeler	50

İKİNCİ BÖLÜM

20. ASIRDAKİ KAZAKÇA MEAL ÇALIŞMALARI

2.1. Akıt Ulımjıulı (1868-1940)	63
2.1.1. Hayatı ve Eserleri	63
2.2. Sadvakas Selmanulı Ğılmânî (1890-1972)	65
2.2.1. Hayatı ve Eserleri	65
2.2.2. “Kuran Audarması” Adlı Mealin Tanıtımı	66
2.3. Halife Altay (1917-2003)	66
2.3.1. Hayatı ve Eserleri	66
2.3.2. “Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi” Adlı Mealin Tanıtımı	69
2.3.2.1. Dili	69

2.3.2.2. Teknik Özellikleri	69
2.3.2.3. Belli Başlı Kavramların Tercümesi	70
2.3.2.4. Eksik Tercüme Yapıldığı Tespit Edilen Âyetler	73
2.4. Aziz Akıtuılı (1924-2013), Makaş Akıtuılı (1931-2003)	87
2.4.1. Hayatları ve Eserleri	87
2.4.2. “Kuran Karim Kazakşa Audarması” Adlı Mealin Tanıtımı	87
2.4.2.1. Dili	87
2.4.2.2. Teknik Özellikleri	88
2.4.2.3. Belli Başlı Kavramların Tercümesi	89
2.4.2.4. Eksik Tercüme Yapıldığı Tespit Edilen Âyetler	93
2.5. Nurali Öserov (1940-2014), Cumabay İstayev (1938-2001)	115
2.5.1. Hayatları ve Eserleri	115
2.5.2. “Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası” Adlı Mealin Tanıtımı	118
2.5.2.1. Dili	118
2.5.2.2. Teknik Özellikleri	118
2.5.2.3. Belli Başlı Kavramların Tercümesi	119
2.5.2.4. Eksik Tercüme Yapıldığı Tespit Edilen Âyetler	124
2.6. Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı	164
2.6.1. Hayatları ve Eserleri	164
2.6.2. “Kuran Karim” Adlı Mealin Tanıtımı	165
2.6.2.1. Dili	165
2.6.2.2. Teknik Özellikleri	165
2.6.2.3. Belli Başlı Kavramların Tercümesi	166
2.6.2.4. Eksik Tercüme Yapıldığı Tespit Edilen Âyetler	170
2.7. Vahap Kıdırhanulı	207
2.7.1. “Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi” Adlı Mealin Tanıtımı	207
2.7.1.1. Dili	207
2.7.1.2. Teknik Özellikleri	207
2.7.1.3. Belli Başlı Kavramların Tercümesi	208
2.7.1.4. Eksik Tercüme Yapıldığı Tespit Edilen Âyetler	212

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

20. ASIR MEALLERİNDEKİ MÜTEŞÂBİH İFADELERİN KAZAKÇA'YA ÇEVİRİ ÖRNEKLERİ

3.1. Müteşâbih Âyetlerdeki Haberi Sıfatlar ve Kazakça Meallerdeki

Tercümeleri	230
3.1.1. Yed	230
3.1.1.1. Âl-i İmrân Sûresi, 26. Âyet:	231
3.1.1.2. Âl-i İmrân Sûresi, 73. Âyet:	233
3.1.1.3. Mâide Sûresi, 64. Âyet:	236
3.1.1.4. Mü'minun Sûresi, 88. Âyet:	241
3.1.1.5. Yâsîn Sûresi, 71. Âyet:	242
3.1.1.6. Yâsîn Sûresi, 83. Âyet:	244
3.1.1.7. Sâd Sûresi 75. Âyet:	246
3.1.1.8. Fetih Sûresi 10. Âyet:	248
3.1.1.9. Zâriyât Sûresi, 47. Âyet:	251
3.1.1.10. Hadîd Sûresi, 29. Âyet:	252
3.1.1.11. Mülk Sûresi, 1. Âyet:	254
3.1.2. Vech	257
3.1.2.1. Bakara Sûresi, 115. Âyet:	257
3.1.2.2. Bakara Sûresi, 272. Âyet:	260
3.1.2.3. En'âm Sûresi, 52. Âyet:	263
3.1.2.4. Ra'd Sûresi, 22. Âyet:	265
3.1.2.5. Kehf Sûresi, 28. Âyet:	267
3.1.2.6. Kasas Sûresi, 88. Âyet:	270
3.1.2.7. Rum Sûresi, 38. Âyet:	272
3.1.2.8. Rum Sûresi, 39. Âyet:	274
3.1.2.9. Rahmân Sûresi, 27. Âyet:	276
3.1.2.10. İnsan Sûresi, 9. Âyet:	277
3.1.2.11. Leyl Sûresi, 20. Âyet:	279
3.1.3. İstiva	281
3.1.3.1. Bakara Sûresi, 29. Âyet:	281
3.1.3.2. A'râf Sûresi, 54. Âyet:	283

3.1.3.3. Yûnus Sûresi, 3. Âyet:	286
3.1.3.4. Ra'd Sûresi, 2. Âyet:	288
3.1.3.5. Tâhâ Sûresi, 5. Âyet:	291
3.1.3.6. Furkan Sûresi, 59. Âyet:	293
3.1.3.7. Secde Sûresi, 4. Âyet:	295
3.1.3.8. Fussilet Sûresi, 11. Âyet:	297
3.1.3.9. Hadîd Sûresi, 4. Âyet:	299
3.1.4. Ayn	303
3.1.4.1. Hûd Sûresi, 37. Âyet:	303
3.1.4.2. Tâhâ Sûresi, 39. Âyet:	305
3.1.4.3. Mû'minun Sûresi, 27. Âyet:	308
3.1.4.4. Tûr Sûresi, 48. Âyet:	311
3.1.4.5. Kamer Sûresi, 14. Âyet:	313
3.1.5. Mecî' ve Etâ	314
3.1.5.1. Bakara Sûresi, 210. Âyet:	315
3.1.5.2. En'âm Sûresi, 158. Âyet:	317
3.1.5.3. Haşr Sûresi, 2. Âyet:	320
3.1.5.4. Fecr Sûresi, 22. Âyet:	323
3.1.6. Kabza ve Yemîn	325
3.1.6.1. Zümer Sûresi, 67. Âyet:	326
SONUÇ VE ÖNERİLER	332
KAYNAKÇA	338
ÖZ GEÇMİŞ	346

SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ

- b.** : Bin (oğlu)
- Bkz.** : Bakınız
- cc.** : Celle Celâlûhü
- çev.** : Çeviren
- DİB** : Diyanet İşleri Başkanlığı
- Hız.** : Hazreti
- İV** : İlahiyat Vakfı Yayınları
- Mat.** : Matbaası
- ö.** : Ölümü (Hicri/Miladi)
- r.a.** : Radiyallahu ‘anhu/‘anhum
- s.a.s.** : Sallallâhu ‘aleyhi ve sellem
- a.s.** : ‘aleyhisselâm
- sad.** : Sadeleştiren
- TDV** : Türkiye Diyanet Vakfı
- thk.** : Tahkik eden
- ts.** : Tarihsiz
- v.d.** : Ve Diğerleri
- y.y.** : Yayın Yeri Yok

GİRİŞ

Araştırmanın konusu Kur'ân'da Müteşâbih İfadelerin Kazakça'ya Çeviri Problemi: 20. Asırda Yazılmış Kazakça Mealler Örneğinde.

XX. yüzyılda Orta Asyadaki İslam ülkelerinde siyasi, ictimai, iktisadi ve dinî açıdan birçok bunalımlar yaşanmıştır. Sovyetler birliği kurulduktan sonra devletin İslam dinine karşı yürüttüğü siyaseti “Sovyet toplumunda İslam dininin ortadan kaldırılması” şeklinde ifade etmek mümkündür. Kazakistan da bu zâlim siyasetten yeterince nasibini almıştır. Tüm Türklerin Ata Yurdu olan Kazakistan topraklarını Kızıl Ordu ele geçirdikten sonra bu çirkin hedeflerine ulaşmak için propoganda yapmış, gerekli tedbirleri gerçekleştirmeye çalışmıştır. Vakıflar, dini medreseler ve camiler kapatılmış, din adamları asılmış veya kendi memleketlerinden farklı yerlere sürgün edilmiş ve dinî eserler ve kütüphaneler yakılmıştır. Bütün bu acımasız zulümlere rağmen bu dönemde Kazak halkını dininden döndürmek mümkün olmamış ve Kazak halkı Allah'ın yardımıyla çeşitli yollara başvurarak dini inançlarını yerine getirmeye çalışmıştır.

Kazakistan 1991'de Allah'ın lütfu ve keremi ile bağımsızlığını kazandıktan sonra halk arasında İslam dinine olan ilgi daha da artmış bunun sonucu olarak İslâmî edebiyatın neşri genişlemiş, 20. asrın başlangıcında yapılan bir takım eserler yeniden basılmış ve Kur'ân-ı Kerîmin mealleri yapılmaya başlamıştır.

Bu çalışmada XX. yüzyılda yazılan Halife Altay'ın “*Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*”, Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı'nın “*Kuran Karim Kazakşa Audarması*”, Nurali Öserov ve Cumabay İstayev'in “*Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*”, Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı'nın “*Kuran Karim*” ve Vahap Kıdırhanulı'nın “*Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*” adlı beş tane Kazakça meal çalışmalarının önce tanıtımı ve genel değerlendirmeleri, yayınlanan bu eserlerin dili, metot ve muhteva bakımından problematik yönleri, onların tahlili yapılmaya çalışılacaktır. Sonra o döneme ait olan bu meallerin mütercimleri tarafından müteşâbih

âyetlerdeki müteşâbih ifadelerden olan haberi sıfatların Kazakça'ya nasıl tercüme edildiği ve bunun sonucunda ortaya çıkan meseleler ele alınacaktır.

Bu çalışma ile ulaşılmak istenen temel hedef, XX. yüzyılda Kazak mütercimleri tarafından yazılan Kazakça mealleri tanıtmak, onların dili, teknik özellikleri, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen belli başlı kavramların, müteşâbih ifadelerden olan haberi sıfatların söz konusu meallerde Kazak Türkçesine nasıl aktarıldığı, genel olarak ayetlerin Kazak Türkçesine nasıl tercüme edildiği ve bu meallerde uygulanan tercüme metodları hakkında bilgi vermek. Bununla beraber uygun bulmadığımız çevirileri ve sonucunda ortaya çıkarabileceğini düşündüğümüz sorunları ortaya koymaktır.

Her varlık bazı sıfatlara sahiptir. Varlığı tanımanın yolu ise ancak onun bazı sıfatlarını bilmekle mümkün olur. Bütün âlemleri yoktan var eden Yüce Allah da kendisini tanımamız ve nasıl bir varlık olduğu hakkında bilgi sahibi olmamız için insanlara bazı sıfatlarını Kur'ân-ı Kerîm'de bildirmiştir. Allah vahy yoluyla kullarının anlayabileceği bir dille ve bu dilin imkânları içerisinde teşbih ve mecazlar sayesinde zâtını kullarına tanıtmıştır. Bu tanıtım aynı zamanda Allah elçisi'nin (s.a.s.) hadisleri aracılığıyla da gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu iki kaynak Allah'ın sıfatlarını bizlere haber vermişlerdir. Allah'ın sıfatlarını doğru bir şekilde anlamak sahih ve sağlam imana sahip olma açısından çok önemlidir. Tüm insanlığın hidayet kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm, Allah (cc.) tarafından vahiy halkasının son örneği olarak gönderilmiş bütün özellikleriyle mükemmel bir kitaptır. Bütün bu mükemmel özelliklerinin yanında Yüce Allah, bizden Kur'ân-ı Kerîmi doğru anlamamızı ve o'ndaki ilahi hükümleri hayatımıza uygulamamızı istemektedir. Kur'ân-ı Kerîmi iyi anlamamız için de ya o'nun dilini bilmemiz ya da tercümeler aracılığıyla bunu gerçekleştirmemiz gerekir. Bu durumda tercümelerin gerekliliğine şüphe yoktur. Ayetlerde ifade edilen anlamın doğru bir şekilde tercüme edilmesi onu okuyan kitlelerin Allah'ın sıfatlarına dair bilgi sahibi olmaları açısından lazımdır. İşte bu noktada haberi sıfatların efradını câmi ağyarını mâni olarak tercüme edilmesi doğru bir Allah inancı oluşturması bakımından önemlidir. Burada ifade ettiğimiz gibi konunun öneminden dolayı bu çalışmayı yapmayı gerekli gördük.

XX. yüzyılda Kazakistanda yapılan Kazakça mealler hakkında özellikle müteşâbih ifadelerin Kazak Türkçesine tercüme meselesi konusunda araştırmalar

yapılmamıştır. Bizim bu yapacağımız araştırma da bu konuda çalışılan ilk araştırma olmasıyla önemlidir.

Tezimiz bir yönüyle tanıtım, bir yönüyle değerlendirme/analiz olacaktır. Bu minvalde öncelikle XX. yüzyılda Kazakistan'da yapılan Kur'ân-ı Kerîm meallerinin mahiyeti ve özellikleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca yazarlarının yaşadığı dönemin siyasi ve ilmi durumu, hayatları ve eserleri tanıtılacaktır. Bu noktada takip edeceğimiz yöntem, çalıştığımız beş mealin kendi aralarındaki dil, metot ve muhteva bakımından problematik yönleri açısından aralarındaki farkları tespit etmek ve müteşâbih âyetlerdeki haberi sıfatların Kazakça'ya nasıl ve hangi kelami görüşle çevrildiğini örneklerle tek tek göstererek birbirleriyle karşılaştırmaktır. Temel tefsir kaynaklarından da istifade edilerek haberi sıfatların nasıl anlaşılması gerektiği ve ispât-tenzih dengesinin sağlanamaması bir problem olarak ortaya konulacaktır.

Tez araştırmasında birinci elden kaynakların kullanılmasına özen gösterilmiştir. İlk olarak XX. yüzyılda Kazakistan'da yapılan Kazakça mealler ve onların müelliflerinin hayatları, eserleri hakkında detaylı bilgiye ulaşılmasında, aşağıdaki eserleri örnek olarak vermek mümkündür:

1. Aziz Akıtulı, *Akıt Ulimjiulı*, Almatı: Müsülman Baspaüyi, 2008.
2. Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, Beyjin: Ulttar Baspası, 2011.
3. Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı, *Kuran Karim Jane Kazakşa Audarması*, Astana, 2018.
4. Gulnar Omarova, *Söz Bası Akıt Ulimjiulı (Aziz Akıtulı)*, Almatı: Müsülman Baspaüyi, 2008.
5. Halife Altay, *Anayurttan Anadolu'ya*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
6. Halife Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, İstanbul: IRCICA Mat., 1990.
7. Halife Altay, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, Medine: Eki Haramnın Kızmetkeri Fahd Patşanın Kuran Şarif Basım Kombinatı, 1991.

8. Kazıbek İslambek, *Anadolu'dan Anayurda Maneviyat Önderi Halife Altay*, İstanbul: Kalender Yayınevi, 2017.
9. Nurali Öserov, Cumabay İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, Moskva-Almatı, 1990-2002.
10. Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, Almatı: Jazuşı Baspası, 1991.
11. Sadvakas Ğılmani, *Kuran Audarması*, (el yazma eseri) 1966.
12. Sadvakas Ğılmani, *İslam Negizderi*, Almatı: Kalamger Baspası, 2016.
13. Seyfettin Erşahin, *Türkistan'da İslam ve Müslümanlar - Sovyet Dönemi*, Ankara: İV Yayınları, 1999.
14. Vahap Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, Almatı: Daur Baspası, 2002.

Tespit ettiğimiz kadarıyla araştırmamızla ilgili İsmail Hasenov'un "Kazakistandaki Kuran ve Tefsire ilgili literatürler", Tileuhan el-Macani'nin "Kazakistandaki Kur'ân-ı Kerîm tercümeleri" ve Prof. Dr. İsmail Çalışkan'ın "Kazakistan'da Kur'ân ve Tefsir Literatürü (Kazakça ve Rusça Eserler)" adıyla yazılmış makaleleri bulunmaktadır.

Bu makalelerde Kazakistan'da yaygın olarak bulunan Kur'ân ve tefsir sahasındaki eserlerin, özellikle Kur'ân mealleri ile tefsirlerin tanıtımı yapılmıştır. Fakat bu araştırmalarda literatürün tasnifi, tanıtımı ve genel değerlendirmeleri amaçlandığı için, yayınlanan meallerin dil, metot ve muhteva bakımından problematik yönleri, onların tahlil ve tenkidine ve meallerdeki müteşâbih ifadelerin Kazakça'ya çeviri meselesine girilmemiştir.

Haberi sıfatlar, ayet ve hadislerde bildirilen ve haberle sabit olan sıfatları ifade eder. Bu çalışmamızda Allah'a izafe edilen Yed, Vech, Ayn, İstiva, Kabza, Mecî' ve Etâ gibi haberi sıfatlarla ilgili müteşâbih ifadelerin geçtiği Kur'ân-ı Kerîm'deki kırk bir âyeti örnek olarak aldık.¹ Bu haberi sıfatları ve tezimizdeki terimleri açıklarken Râğıb

¹ (Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/29, 115, 210, 272); (Âl-i İmrân, 3/26, 73); (Maide, 5/64); (En'am, 6/52, 158); (A'raf, 7/54); (Yûnus, 10/3); (Hûd, 11/37); (Ra'd, 13/2, 22); (Kehf, 18/28); (Tâhâ, 20/5, 39); (Mü'minûn, 23/27, 88); (Furkan, 25/59); (Kasas, 28/88); (Rum, 30/38, 39); (Secde, 32/4); (Yâsîn, 36/71, 83); (Sâd, 38/75); (Zümer, 39/67); (Fussilet, 41/11); (Fetih, 48/10); (Zâriyât, 51/47); (Tûr,

el-İsfahânî'nin *Müfredât El-faz'il-Kur'ân* ve İbn Manzûr'un *Lisânu'l-Arab* adlı eserlerinden istifade ettik. Tefsir kitaplarına dair istifade ettiğimiz kaynaklar arasında Râzî'nin *Mefâtihu'l-Gayb*'ı, Taberî'nin *Câmiu'l-Beyan 'an Te'vil'il-Kur'ân*'ı, Mâturîdî'nin *Te'vilâtü'l-Kur'ân*'ı ve Nesefî'nin *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil'i* sayabiliriz.

Bunların yanında, aşağıda gösterilen eserler de konumuzla ilgili olsa da telif ve çerçeve bakımından yaptığımız çalışma bunlardan farklıdır:

1. Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Tefsiru'l-Kur'ân*, er-Riyad: Maktabatu'r-Ruşd, 1989.
2. Abdulkadir İnan, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Tercemeleri Üzerinde Bir İnceleme*, Ankara: DİB Yayınları, 1961.
3. Âsım Efendi, *el-Okyânusu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2014.
4. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1987.
5. Bağdâdi, *Usulü'd-Din*, İstanbul: Devlet Mat., 1928.
6. Cessâs, *Ahkâmu'l-Ku'rân*, Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabi, 1985.
7. Cessâs, *el-Fusûl fi'l-Usûl*, Kuveyt: Vizâratu'l-Evkâf el-Kuveytiyye, 1994.
8. Cübbâi, *Tefsiru Ebi Ali el-Cübbâi*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007.
9. Düccane Cündioğlu, *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlam'ın Tarihi*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2011.
10. Ebû Dâvûd, *Es-Sünen*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1997.
11. Ebu Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'ân*, Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1981.
12. Ebu'l-Beka, *El-Külliyat*, Beyrut: Mu'essesetur-Risâle, 1998.
13. El-Eş'ari, *Makâlâtu'l-İslamiyyin ve İhtilâfu'l-Müsâllin*, Beyrut: el-Maktabatu'l-Asriyye, 2008.
14. Hattâbi, *Meâlimü's-Sünen*, Halep, 1934.
15. Hüseyin Nassâr, *el-Müteşâbih*, Kahire: Maktabatu'l-Hanci, 2003.

52/48); (Kamer, 54/14); (Rahmân, 55/27); (Hadîd, 57/4, 29); (Haşr, 59/2); (Mülk, 67/1); (İnsân, 76/9); (Fecr, 89/22); (Leyl, 92/20).

16. Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân Yolu meali*, Ankara: DİB Yayınları, 2017.
17. Hâris Muhâsibi, *el-Akl ve Fehmü'l-Kur'ân*, İstanbul: İşaret Yayınları, 2003.
18. Hidâyet Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, İstanbul: Kur'ân Okulu Yayınları, 1996.
19. Halil Hacımüftüoğlu, *Kur'ân Tercümelerinde Yöntem Sorunu*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2008.
20. İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, Ankara: TDV Yayınları, 2003.
21. İbn Hibbân, *Sahih*, Medine: el-Maktabatu's-Selefiyye, 1970.
22. İbn Mâce, *Sünen*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2006.
23. İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1969.
24. İbn Düreyd, *Cemheretu'l-luga*, Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Malaîin, 1987.
25. İbn Kuteybe, *Te'vîlu Muşkili'l-Kur'ân*, Beyrut: el-Maktabatu'l-İlmiyye, 1981.
26. İbn Furek, *Makâlâtü's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'ari*, Kahire: Maktabatu's-Sekâfati'd-Dîniyye, 2005.
27. Kummi, *Tefsiru'l-Kummi*, İran: Dâru'l-Hucce, 2005.
28. Kâdı Abdülcebbâr, *Müteşâbihu'l-Ku'rân*, Kahire: Dâru't-Turâs, 1969.
29. Maverdi, *Tefsiru'l-Maverdi: en-Nüket ve'l-Uyun*, Kuveyt: Makhavi Yayınları, 1982.
30. Muhsin Demirci, *Kur'ân Tarihi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997.
31. Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul: Hisar Yayınevi, 2011.
32. Mukâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
33. Serahsi, *el-Mebhut*, Mısır: es-Sa'âda Mat., 1906.
34. Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türki*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1995.
35. Süyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru İbn-i Kesîr, 2006.

36. Tüsteri, *Tefsiru't-Tusteri*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007.
37. Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, Beyrut: Dâru's-Sâdir, 1966.
38. Zerkeşi, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007.
39. Zerkâni, *Menâhîlu'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.
40. W. Montgomery Watt, *Kur'ân'a Giriş*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜTEŞÂBİH KAVRAMI VE KUR'ÂN TERCÜME TEKNİKLERİ'NE GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Müteşâbih'in Kavramsal Çerçevesi

Bu başlık altında, öncelikle müteşâbih kavramının lügavi anlamlarına daha sonra da bu kavramın istîlâhi mânâlarına işaret edeceğiz.

1.1.1. Lügatte Müteşâbih Kavramı

Müteşâbih kavramı “شبه” (ş-b-h) kökünden türetilmiş bir kelimedir. Kök mânâsı; bir şeyin başka bir şeye benzemesi, ister somut ister soyut olan iki şeyin aralarındaki benzerlikten dolayı birinin diğerinden ayırt edilememesi² anlamlarına gelir.

Yukarıda zikredilen mânâlardan, müteşâbih kelimesinin; birbirine benzeyen iki şeyin benzerlikleri ondan ötürü birbirinden ayırt edilememesi ve anlamın bu yönde kapalı oluşu mânâsına geldiği anlaşılmaktadır.

1.1.2. Istîlâhta Müteşâbih Kavramı

Müteşâbih kavramı, İmam es-Süyûtî'nin diğer âlimlerin görüşlerinden toparlayarak bir araya getirdiği görüşüne göre; Mânâsı kapalı olan, çeşitli yönlerden tefsir edilebilen, akıl yoluyla mânâsı anlaşılamayan, direkt anlaşılamayıp mânâsı başka bir âyetle tefsir edilen, ancak te'vîl yapılarak anlaşılan, âyetlerin mensûhu, önce ve sonra nâzil olanları, darb-ı meselleri, yeminleri gibi iman edilip ameli

² Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râğıb İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân* (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 2002), 443; Ebü'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânul-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1968), 13:503.

gerektirmeyen³ anlamlarına gelmektedir. Başka da kaynaklara bakılacak olursa; Kur’ân-ı Kerîm’de kendisiyle amel edilmeyen mensûh yani, neshedilen âyetler,⁴ zâhirinde lafızları birbirine benzese de mânâları farklı olan âyetler,⁵ birçok mânâyâ te’vîl yapılması mümkün olan âyetler, geçmiş ümmetlere ve peygamberlere ait kıssaları farklı sûrelerde birbirine benzer şekilde anlatan âyetler; Câbir b. Abdullah’tan nakledilen bir görüşe göre ise; Müteşâbih âyetler, hiçbir kimsenin mânâsını bilmesine imkân olmayan, mânâlarını sadece Yüce Allah’ın bildiği âyetlerdir.⁶

Müteşâbih kavramına âlimler tarafından verilen tüm bu mânâlar, Âl-i İmrân sûresi yedinci âyet hakkında yapılan tefsirlerden elde edilen mânâlardır. Zâhir olarak görüldüğü üzere müteşâbih kavramının ne ihtiva ettiği hususunda âlimler tarafından kesin bir sonuca varılmamıştır. Müteşâbih hakkında âlimlerimiz birçok fikir ileri sürmüş ve lâkin ortak bir noktada buluşamamışlardır. Bu görülen farklılıklar tefsir ilminin ilk dönemlerinde Kur’ân-ı Kerîm’i anlama ichtihadından ötürü ortaya çıksa da daha sonraki dönemlerde müteşâbih kavramına verilen farklı mânâlar âlimlerin kendi mezhep görüşlerini savunmakta kullanılmıştır.

1.1.3. Müteşâbih Kavramı İle İlişkili Olan Kavramlar

Bu başlık altında, Müteşâbih kavramıyla ilişkili olan “Te’vîl” ve “Muhkem” kavramlarının lügavi ve ıstılâhi mânâları açıklanacaktır.

1.1.3.1. Te’vîl Kavramı

Te’vîl kavramı “أول” (e-v-l) kökünden türetilmiş bir kelime olup “tef’îl” vezninde masdardır. Bu kök, bir şeyin başlangıcı, asla rücu etme, âkîbet ve bir amaca yönelme, bir şeyi varacağı son noktaya vardırma gibi anlamlara gelir.⁷

³ Ebü’l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebi Bekr b. Muhammed el-Hûdayri eş-Şâfî Süyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân* (Beyrut: Dâru İbn-i Kesîr, 2006), 1:640.

⁴ Ebu Ca’far Muhammed b. Carîr Taberî, *Câmiu’l Beyan a’n Te’vîli’l-Kur’ân* (Beyrut: Dâru İhiyai’t-Türasi’l-Arabi, 2001), 3:202.

⁵ Bedrüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Bahadır b. Abdullah Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’ân* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiye, 2007), 293.

⁶ Taberî, *Câmiu’l Beyan a’n Te’vîli’l-Kur’ân*, 3:205.

⁷ İbn Faris, *Mu’cemu Mekâyisi’l-Luga* (Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, ts.), 1:158; İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’ân*, 99.

Te'vîl kavramının ıstılâhi mânâsı: “Zâhiri mutabık olan iki ihtimâlden birine reddetmek,⁸ âyetin muhtemel olduğu mânâlardan birine rucu ettirilmesi⁹ şeklinde tanımlanmıştır.

1.1.3.2. Muhkem Kavramı

Muhkem kavramı, kökü حکم fiilinden türeyip “men etti”, “engel oldu” anlamına gelen kelimedir.¹⁰ Yargıca zulme engel olduğundan dolayı الحاکم,¹¹ atın biniciye itaatsizlik yapmasını engellediğinden dolayı da geminin ağızlığına الحکمة denilmiştir.¹² Kişinin eşyaların en iyisini en iyi ilimlerle tanınması mânâsından ibaret olan “hikmet” de bu kökten gelmektedir.¹³ “Muhkem” ismi ise حکم fiilinin “افعال” veznine konularak elde edilen “أَحْكَمَ” fiilinin ism-i mef'ulü olup sağlam olan, sağlamlaştırılan mânâsına gelmektedir.¹⁴

Muhkem kavramının ıstılâhi mânâsı ise âlimlere göre, bir başka âyete ihtiyaç duyulmadan kolayca anlaşılabilen,¹⁵ mükemmel olan ve herhangi bir eksik yönü olmayan, ister tefsir, ister te'vîl yoluyla olsun, âyetteki mânâsı kolayca anlaşılabilen, mânâsı açık olan, tek bir yönüyle tefsir edilebilen, kendi başına anlaşılan, lafzı tekrar edilmeyen, farzları, vaad ve vaidi ihtiva eden, âyetin Bizzat nâzil olduğu şeklidir.¹⁶ Kur'ân-ı Kerîm'deki helâl, harâm, namaz, oruç, zekât, hac gibi ahkame taalluk eden kısımlar muhkemdir.¹⁷

Âlimlerin Muhkem kavramına verdikleri bu anlamlardan varılan sonuç; Muhkem âyetlerin, anlamakta güçlük çekilmeden zâhiri mânâsıyla kolayca anlaşılabilen âyetler olduğunu söyleyebiliriz.

⁸ Es-Seyid Muhammed Murtaza Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs* (Beyrut: Dâru's-Sâdir, 1966), 7:215.

⁹ Zerkeşi, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, 333.

¹⁰ Ebu Bekir Muhammed b. El-Hasan b. Düreyd, *Cemheretu'l-luga* (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Malaîn, 1987), 1:564.

¹¹ Zerkeşi, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, 293.

¹² İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 248; Âsım Efendi, *el-Okyânusu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2014), 5:4929.

¹³ İbn Manzûr, *Lisânul-Arab*, 12:140.

¹⁴ Âsım Efendi, *el-Okyânusu'l-Basît*, 4928.

¹⁵ İbn Manzûr, *Lisânul-Arab*, 12:141.

¹⁶ Süyûtî, *el-İtkân*, 1:639-640.

¹⁷ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 128.

1.2. Kur’ân ve Hadislerde Müteşâbih Kavramı

1.2.1. Kur’ân’da Müteşâbih Kavramı

Kur’ân-ı Kerîm’de, “شبه” (ş-b-h) kökünden türemiş kelimelerin yer aldığı âyetler şunlardır:

﴿وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ

رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾¹⁸

“İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara, kendileri için zemininden ırmaklar akan cennetler bulunduğu müjdesini ver. Onlara cennetteki meyvelerden biri rızık olarak her sunulduğunda, “Bu daha önce de bize rızık olarak verilendir” derler. O kendilerine, benzer şekilde verilmiştir. Ayrıca onlar için orada tertemiz eşler de vardır ve orada onlar sonsuza kadar kalıcıdırlar.”¹⁹

﴿قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ﴾²⁰

“Yine, “Bizim için rabbine dua et de onun nasıl bir şey olduğunu bize iyice açıklasın; çünkü bu sığır bize ayırt edilemez geldi; inşallah doğrusunu buluruz” dediler.”²¹

﴿وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَأْتِينَا آيَةٌ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ

تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾²²

“Bilgiden yoksun olanlar, “Allah bizimle konuşmalı veya bize bir mûcizeli işaret gelmeli değil miydi?” dediler. Bunun gibi onlardan öncekiler de onların dediklerinin benzerini demişlerdi. Kalpleri hep birbirine benziyor! Biz, gerçeği kabul edenlere âyetleri açıkladık.”²³

¹⁸ (Kur’ân-ı Kerîm, Bakara, 2/25).

¹⁹ Hayrettin Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 4.

²⁰ (Kur’ân-ı Kerîm, Bakara, 2/70).

²¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 10.

²² (Kur’ân-ı Kerîm, Bakara, 2/118).

²³ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 17.

﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ﴾²⁴

“Sana kitabı indiren O’dur. Onun (Kur’ân) bir kısım âyetleri muhkemdir, ki bunlar kitabın esasıdır; diğerleri ise müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak ve onu (kişisel arzularına göre) te’vîl etmek için ondaki müteşâbihlerin peşine düşerler. Halbuki onun te’vîlini ancak Allah bilir; bir de ilimde yüksek pâyeye erişenler. Derler ki: Ona inandık, hepsi rabbimiz katındandır. (Bu inceliği) yalnız akliselim sâhipleri düşünüp anlar.”²⁵

﴿وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا﴾²⁶

““Allah elçisi Meryem oğlu İsa Mesih’i öldürdük” demeleri yüzünden... Halbuki onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler; (başkası ona benzer kılındığı için) şüphe içine düşürüldüler. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bu konuda tam bir kararsızlık içindedirler. Bu hususta zanna uyma dışında hiçbir bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmemişlerdir.”²⁷

﴿وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَُمْ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾²⁸

“Gökten su indiren O’dur. (Buyurdu ki:) İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de, kendisinden üst üste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşil bitki, hurmanın

²⁴ (Kur’ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/7).

²⁵ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 49.

²⁶ (Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/157).

²⁷ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 102.

²⁸ (Kur’ân-ı Kerîm, Enâm, 6/99).

tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik; birbirine benzeyeni var, benzemeyeni var. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır.”²⁹

﴿وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرَّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ

الْمُسْرِفِينَ﴾³⁰

“Çardaklı ve çardaksız bağları, değişik ürünleriyle hurmaları, ekinleri, birbirine benzeyen ve benzemeyen biçimlerde zeytin ve narları meydana getiren O’dur. Her biri ürün verdiğinde ürününden yiyin; hasat günü de hakkını verin; fakat İsrâf etmeyin; çünkü Allah İsrâf edenleri sevmez.”³¹

﴿قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ﴾³²

““Göklerin ve yerin rabbi kimdir?” diye sor. “Allah’tır” diye de cevap ver; sonra de ki: “Öyle ise O’nu bırakıp da kendilerine bile fayda sağlayacak veya zararı savacak güce sâhip olmayan koruyucu putlar mı edindiniz?”, “Hiç körle gören bir olur mu; yahut karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?” diye de sor. “Yoksa Allah’ın yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu iki yaratma arasındaki benzerlikten dolayı mı şaşırdılar?” De ki: “Her şeyi yaratan Allah’tır. O birdir, karşı konulamaz güce sâhipdir.””³³

²⁹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 139.

³⁰ (Kur’ân-ı Kerîm, Enâm, 6/141).

³¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 145.

³² (Kur’ân-ı Kerîm, Ra’d, 13/16).

³³ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 250.

﴿اللَّهُ نَزَلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَتَابِي تَفْشَعُ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ

وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾³⁴

“Allah, kendi içinde uyumlu, gerçekleri tekrar tekrar dile getiren bir kitap olarak sözlerin en güzelini indirdi. Rablerinden korkanların onun etkisiyle tüyleri ürperir, sonra yine Allah’ı anmaya yönelerek bedenleri ve kalpleri huzura kavuşur. İşte bu kitap, Allah’ın bir rehberi olup dilediği kimseyi onunla doğruya yönlendirir; ama Allah kimi şaşırtırsa artık ona doğru yolu gösterecek yoktur.”³⁵

Hüseyin Nassâr el-Müteşâbih adlı kitabında Kur’ân-ı Kerîm’de, (ş-b-h) kökünden türeyip te farklı şekillerde kullanılan kelimeleri incelediğimizde onların hepsinin aslında iki anlama geldiğini söylemek mümkün olduğunu belirtir. Bunların birincisi Bakara 118, En’âm 99 ve 141, Zümer 23. âyetlerde olduğu gibi “التماثل” yani “Benzerlik” mânâsı diğeri de Bakara 70, Nisâ 157. âyetlerde olduğu gibi “الغموض” yani “Kapalılık” mânâsıdır.³⁶ Bu kökten türemiş kelimeler Kur’ân-ı Kerîm’in dokuz âyetinde yer almakta ve onların altısı istîlâhi anlamında kullanılmamaktadır. Kalan üç âyetin ikisi anılan ve Kur’ân âyetlerini muhkem ve müteşâbih gruplarına ayıran Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetinde, diğeri de “sözün en güzeli” olan Kur’ân-ı Kerîm’i “müteşâbih kitap” şeklinde niteleyen Zümer sûresinin 23. âyetinde geçmektedir.

Muhkem kavramı da Kur’ân-ı Kerîm’in dört yerinde geçmektedir. Bir âyette, peygamberlerin tebliğine şeytanın kendi fikirlerini karıştırmayı arzuladığı, ancak Allah’ın bunları izale edip âyetlerini sağlamlaştırdığı açıklanmakta;³⁷ bir başkasında “muhkem bir sûre” ifadesi geçmektedir.³⁸ Hûd sûresinde ise³⁹ Kur’ân-ı Kerîm âyetlerinin muhkem kılındığı belirtildikten sonra bunların iyice açıklandığı bildirilmekte, müteşâbih âyetinin yer aldığı Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetinde ise önce muhkem, ardından da müteşâbih âyetler söz konusu edilmektedir.

³⁴ (Kur’ân-ı Kerîm, Zümer, 39/23).

³⁵ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 460.

³⁶ Hüseyin Nassâr, *el-Müteşâbih* (Kahire: Maktabatu’l-Hanci, 2003), 7.

³⁷ (Kur’ân-ı Kerîm, Hac, 22/52).

³⁸ (Kur’ân-ı Kerîm, Muhammed, 47/20).

³⁹ (Kur’ân-ı Kerîm, Hûd, 11/1).

Âlimlerimizin büyük çoğunluğuna göre; Hûd sûresinde geçen “Muhkem” ifadesi ile Zümer sûresinde geçen “Müteşâbih” nitelemeleri zıt değil; aksine birbirine yakın anlamlı ve birbirini tamamlayan ifadelerdir. Bu bakış açısına göre Kur’ân’ın bütünüyle muhkem olması demek; onun Allah’tan gelen bir Kelâm vasfı özelliğini taşıması, lafız ve mânâlarının erişilmez bir üstünlüğe sâhip bulunması, başka hiçbir mesajın onun etkinliğini ortadan kaldırmasının düşünülmemesi anlamındadır. Kur’ân-ı Kerîm’in bütünüyle müteşâbih olması ise; doğruluk, sağlamlık, çelişkiden arınmışlık, lafız ve muhteva bakımından erişilmez üstünlük, insanlığın mutluluğuna rehberlik ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) nübüvvetini temellendirme açısından âyetlerinin uyumlu oluşu şeklinde yorumlanmıştır.⁴⁰

1.2.2. Hadislerde Müteşâbih Kavramı

Müteşâbih kavramı hadislerde de geçiyor ancak anlamı ve tanımı hususunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır; Hadislerde Hz. Peygamber’in (s.a.s.), müteşâbih âyetlere uyanlardan sakınmak gerektiğini söylediği belirtilmiştir. Bu konuyla ilgili Hz. Aişe (r.a.) anamız’dan gelen ve çeşitli varyantları da bulunan şu hadis rivâyet edilir:

عن عائشة رضي الله عنها قالت: تلا رسول الله صلى الله عليه وسلم هذه الآية: ﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ”فإذا رأيت الذين يتبعون ما تشابه منه فأولئك الذين سمى الله فاحذروهم“

“Nebi (s.a.s.), Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetini okudu ve peşinden şöyle buyurdu: “Müteşâbih âyetler hakkında cedelleşenleri/tartışanları gördüğünüz zaman, bilin ki onlar Allah’ın bu âyette kastettiği (kalplerinde eğrilik bulunan) kimselerdir! Sizler bu kişilerden sakının.”⁴¹

⁴⁰ Kâdî Abdülcebâr b. Ahmed el-Hemzânî, *Müteşâbihu'l-Ku'rân* (Kahire: Dâru't-Turâs, 1969), 1:91-92.

⁴¹ Buhârî, Tefsir, 973; Müslim, İlim, 1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 2. İlgili hadis metni Buhârî rivâyetidir.

Konumuzla ilgili, farklı lafızlarla rivâyet edilen aşağıdaki hadislerde de müteşâbih kelimesi geçmektedir.

عن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه، عن رسول الله ﷺ، قال: ”كان الكتاب الأول ينزل من باب واحد وعلى حرف واحد، ونزل القرآن من سبعة ابواب على سبعة أحرف: زاجر، وأمر، وحلال، وحرام، ومحكم، ومتشابه، وأمثال، فأحلوا حلاله، وحرّموا حرامه، وافعلوا ما أمرتم به، وانتهوا عما نهيتهم عنه، واعتبروا بأمثاله، واعملوا بمحكمه، وآمنوا بمتشابهه، وقولوا آمنا به كل من عند ربنا“⁴²

Bu hadiste özellikle ”واعملوا بمحكمه، وآمنوا بمتشابهه“ muhkemle amel edilip, müteşâbihe iman edilmesi şeklindeki, muhkem ve müteşâbihe dair vurguların, tarihsel süreçte iki kavramla ilgili açıklama ve tanımlamalarda etkili olduğunu söylemek mümkündür.

عن الشعبي ، عن النعمان بن بشير ، قال: سمعته يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول: - و أهوى النعمان بإصبعيه إلى أذنيه - ”إن الحلال بين ، وإن الحرام بين ، وبينهما مشبهات لا يعلمهن كثير من الناس ، فمن اتقى الشبهات استبرأ لدينه وعرضه ، ومن وقع في الشبهات وقع في الحرام ، كالراعي يرعى حول الحمى ، يوشك أن يرتع فيه ، ألا وإن لكل ملك حمى ، ألا وإن حمى الله محارمه ، ألا وإن في الجسد مضغة ، إذا صلحت صلح الجسد كله ، وإذا فسدت فسد الجسد كله ، ألا وهي القلب“⁴³

Bununla birlikte hadis mecmualarında ve özellikle rivâyet tefsirlerinde, Hz. Peygamberimiz’in (s.a.s.), yanlış anlaşılma ihtimâli bulunan bazı âyetleri diğer âyetlerle

⁴² El-Hâkim Ebu Abdillâh Muhammed en-Neysâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahihayni fi'l-Hadis* (er-Riyad: Maktabatu'n-Nasr el-Hadise, ts.), 1:553; İbn Hibbân, *Sahih* (Medine: el-Maktabatu's-Selefiyye, 1970), 2:87.

⁴³ Buhârî, İman, 39; Müslim, Müsâkât, 107; İbn Mâce, Fiten, 14; Ahmed b. Hanbel Ebû Abdillâh b. Muhammed eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned*, (Beyrut: Dâru's-Sâdir, 1969), 4: 270. İlgili hadis metni Müslim rivâyetidir.

tefsir ettiğine ve bu şekilde sahabelerin (r.a.) anlamadıkları âyetleri bizzat kendisinin açıkladığına dair bilgiler yer almaktadır. Örneğin; Sahabelerden (r.a.) bazıları, imanlarına zulüm karıştırmayanların hidâyete eren kimseler olduğunu bildiren En'âm sûresinin 82. âyetindeki “zulüm” kelimesine “kişiye yapılan haksızlık” mânâsını verdiğinde Hz. Peygamber (s.a.s.) onlara Lukmân sûresinin 13. âyetini okuyarak “zulüm” kelimesinin, “Allah’a şirk koşturmak” anlamına geldiğini buyurmuş ve bu âyettiki müteşâbih kelimeyi tefsir etmiştir.⁴⁴

1.3. Âlimlerin Muhkem-Müteşâbih İle İlgili Görüşleri

1.3.1. Sahabilerin Görüşleri

Sahabilerin müteşâbihlerin te'vîline dair tutumlarıyla ilgili bilgi literatürde fazla bulunmamaktadır. Sadece müteşâbihler hakkında soru soran Subeyğ adındaki bir kişiyi Hz. Ömer'in (r.a.) cezalandırdığıyla ilgili bilgi nakledilir. Hz. Ömer'in (r.a.) bu tavrı, onun dönemindeki Yahudilerin Kur'ân-ı Kerîm'i çelişki taşıyan bir kitap diye itham etmeleri ve müteşâbihleri kendi emelleri doğrultusunda te'vîl etmeye kalkışmalarıyla alakalı olmalıdır. Nitekim ilk dönem Kelâmcılarından olan Câhız'ın (ö. 255/869), önce Yahudilerin sonradan Hıristiyanların çoğunun, hâlâ imanları kalplerinde kök salmamış veya dini bilgileri az olan genel halkın zihnini karıştırmak maksadıyla Kur'ân-ı Kerîm'deki müteşâbih âyetlere başvurduklarını belirtmesi, başkaca Ehl-i kitabın mecâz, istiâre ve kinâye gibi Arap dilinde anlatım üsluplarının bulunduğunu bilmeden müteşâbih ifadelere yanlış mânâlar verdiğine ilgi çekmesi, bu görüşü teyit etmektedir.⁴⁵

1.3.2. Tedvin-Tasnif Dönemi ve Takip Eden Süreçteki Âlimlerin Görüşleri

Bu başlık altında muhkem ve müteşâbih kavramları ve konusuyla ilgili tanımlama ve açıklamalarda bulunmuş belli başlı ilim adamlarının görüşlerine yer verilecektir.

Vâsıl b. Atâ (ö. 131/748) ve Amr b. Ubeyd (ö. 144/761): Mu'tezile mezhebinin kurucusu kabul edilen Vâsıl b. Ata ve öğrencisi Amr b. Ubeyd'e göre, muhkem, Münezzeh olan Allah'ın Nisâ sûresinin 93. âyetinde “Kim de bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde devamlı kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu

⁴⁴ Ebü'l-Fidâ İsmâîl İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1969), 2:153.

⁴⁵ Yusuf Şevki Yavuz, “Müteşâbih”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32:204-207.

lanetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.”⁴⁶ buyurduğu gibi Fâsık kimsenin çekeceği cezasını bildirdiği ve tehdid âyetlerinden buna benzeyen âyetlerdir. Müteşâbih ise, Allah’ın, kulları tarafından O’na karşı işledikleri günahlarına azap edip etmeyeceğini açıklamadan gizlediği, bildirmediği âyetlerdir.⁴⁷

Mukâtil b. Süleymân (ö. 150/767): O Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetinde geçen muhkematı şu şekilde tanımlamış; kendisiyle amel edilen âyetlerdir. Bunlar da, Yüce Allah’ın kullarına haram kıldığı bir takım hususları içeren En’âm sûresinin 151-153. âyetleridir. Onlar, Ümmü’l-Kitap’tır. (أصل الكتاب) yani Kitabın aslıdır. Çünkü onlar Levh-i Mahfuz’da yazılıdır. Allah (cc.), bütün Peygamberlerine gönderdiği asıl kitaplarında ümmetlerin tümüne bunları haram kılmıştır. Bunlar hakkında tavsiye edilmeyen hiçbir Din ehli yoktur. Muhkematin dışında kalan müteşâbihler ise, şu dört tane ﴿الم﴾ Elif Lâm Mîm, ﴿المص﴾ Elif Lâm Mîm Sâd, ﴿المر﴾ Elif Lâm Mîm Ra, ﴿الر﴾ Elif Lâm Ra, kelimeleridir.⁴⁸

Mukâtil, genel olarak müteşâbih addedilen haberî sıfatların ise, gayb âlemiyle ilgili olan kısmını zâhirleri üzere bırakmakta; şehâdet âlemiyle ilgili olan kısmını ise farklı şekillerde tevil etmektedir. Erken bir dönemde yaşamış olan müfessirimiz, konuyla ilgili farklı yorumlara yer vermekten ziyade, sadece kendi tercih ettiği görüşü zikretmekle yetinmektedir.⁴⁹

Ebu Bekir el-Esamm (ö. 200/816) Basra Mu’tezilesi’ne bağlı tefsir, Kelâm ve fıkıh âlimi olan el-Esamm Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetinde geçen muhkematı şöyle tanımlamış, Münezzeh Allah’ın, cezalandırdığı geçmiş ümmetlere dair verdiği haberler ve Arap müşriklerine onları bir meni suyundan yarattığını hem onlara sudan meyveler ve çayırklar yarattığına dair verdiği haberler gibi anlamına derinleşerek öğrenmek isteyenin gayret etmesine gerek kalmayacak derecede açık hüccetler ve ona benzeyenler; müteşâbih ise, Allah’ın, ölüleri dirilteceği, kıyameti gerçekleştireceği, Kendisine karşı çıkan âsilerden intikâm alacağı, bir âyetin neshedilmemesi, başka bir

⁴⁶ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 92.

⁴⁷ Ebu’l-Hasan Ali b. İsmâil el-Eş’ari, *Makâlâtü’l-İslamiyyin ve İhtilâfu’l-Mûsâllin* (Beyrut: el-Maktabatu’l-Asriyye, 2008), 177.

⁴⁸ Ebu’l-Hasan el-Ezdi Mukâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2003), 1:157-158.

⁴⁹ Celil Kiraz, “Mukatil b. Süleyman’ın Muhkem ve Müteşâbih Anlayışı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26 (2011): 109.

âyetin neshedilmesi gibi konulara dair indirdiği ancak insanların onları nazar (tefekkür ve akıl yürütmeleri) ile idrak edebilecekleri âyetlerdir.⁵⁰

İmam Şafî (ö. 204/819): İmam Şafî'nin basılan mevcut eserlerinde muhkem ve müteşâbih konusuna dair hiçbir görüşüne rastlanmamıştır. Bununla birlikte, Maverdi'nin *Tefsiru'l-Maverdi* adlı tefsirinde muhkem ve müteşâbih kavramlarının tanımıyla ilgili İmam Şafî'ye nispet edilen bir görüş bulunmaktadır. Buna göre muhkem, sadece bir yoruma ihtimâli olan; müteşâbih ise, birden fazla yoruma ihtimâli olan kelimelerdir.⁵¹

Ferrâ (ö. 207/822): Dilbilimsel tefsirin ilk örneklerinden olan Meâni'l-Kur'ân adlı eserinde Ferrâ, Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetine yönelik yapmış olduğu tefsirinde Muhkemat kavramıyla ilgili olarak şöyle demektedir: “Muhkemat, helal ve haramı açıklayan ve de nesh edilmeyen âyetlerdir ki, bunlar En'âm sûresinin 151,152 ve 153. âyetleridir.” Müteşâbihat kavramıyla ilgili olarak ise Ferrâ, “Bunlar; ﴿المص﴾ Elif Lâm

Mîm Sâd, ﴿الر﴾ Elif Lâm Ra, ﴿المر﴾ Elif Lâm Mîm Ra gibi Hurûf-u Mukatta'alardır.

Bunlar Yahudilere karışık gelmiştir; çünkü Yahudiler İslam ümmetinin ömrünün ne kadar olacağına dair hesaplar yapmışlar, istedikleri şeyi yapamayınca bu sefer de, “Muhammed karıştırdı” dediler ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) nübüvvetini inkâr etmişlerdir.” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Ayrıca Ferrâ kitabında, müteşâbihatın te'vîlini Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceğini ifade eden vakfe kıraatını ve yorumunu tercih etmektedir.⁵²

Ebu Ubeyde Ma'mer b. El-Müsenna (ö. 210/826): Ebu Ubeyde *Mecâzu'l-Kur'ân* adlı tefsir kitabında, Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetinde geçen muhkemat'ı, “Muhkem âyetler, Kur'ân'da Muhkem olarak isimlendirilen âyetler”; Müteşâbihi ise, “Müteşâbih âyetler, bazıları bazısına benzeyen âyetler” diye tefsir etmektedir.⁵³

Abdürrezzâk b. Hemmâm San'ânî (ö. 211/826): Kendisi muhaddis olan müellif'in *Tefsiru'l-Kur'ân* adlı Kur'ân tefsiri, rivâyet tefsirlerinin ilk örneklerinden

⁵⁰ Ebu'l-Hasan el-Eş'ari, *Makâlâtü'l-İslamiyyin*, 177.

⁵¹ Ebu'l Hasen Ali b. Habib Maverdi, *Tefsiru'l-Maverdi: en-Nüket ve'l-Uyun* (Kuvvet: Makhavi Yayınları, 1982), 1:304-305.

⁵² Ebu Zekeriyâ Yahya b. Ziyad Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân* (Dâru's-Surûr, 1955), 1:190-191.

⁵³ Ma'mer b. El-Müsenna Ebu Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'ân* (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1981), 1:86.

sayılır. Eserdeki rivâyetler senetlidir ve rivâyetlerini genellikle hocası Ma'mer b. Raşid'den aktarmıştır. Bakara sûresinin 25. âyetinde geçen “Müteşâbihen” kavramının tefsirine dair müellif; Tâbiun'un büyük âlimlerinden olan Katâde'nin, “Bu meyveler, dünya meyvelerine benzer, ancak cennet meyveleri daha da güzeldir” şeklindeki yorumunu; Hasan-ı Basri'nin, “Bunlar, birbirine benzeyen ve kendisinde değersizlik bulunmayan meyvelerdir” şeklindeki açıklamasını; Mücâhid'in, “Bunlar, renk açısından birbirine benzeyen; ancak tadında farklılık bulunan meyvelerdir” şeklindeki tefsirini hiçbir değerlendirme yapmadan aktarmıştır.⁵⁴

Abdürrezzâk, Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetinde geçen “Muhkem” kavramını ise, “Muhkem o kendisiyle amel edilendir” şeklinde açıklayan Katâde'nin görüşüne yer vermiştir.

Müellif, Müteşâbihin bilinip bilinmemesi konusunda ilgili âyetteki yorum çeşitliliğine sebep olan kıraat farklılıklarından İbn Abbas'ın (r.a.):

﴿وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَ يَقُولُ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ أَمَنَّا بِهِ﴾

“Onun te'vîlini Allah'tan başkası bilemez; ilimde derinleşmiş olanlar ise buna iman ettik derler.” şeklindeki yorumuna da yer vermiştir.⁵⁵ Bakara sûresinin 1. âyetindeki Hurûf-u mukatta'a ﴿ط ه ث ج ب ا﴾ için ise, Katâde'nin “Kur'ân'ın isimlerinden bir isimdir.” açıklamasını yorumsuz halde vermiştir.⁵⁶ Abdürrezzâk aslında burada yorum yapmamış olsa da âyetlerin tefsirinde, kendisi tercih edip aktaran rivâyetteki görüşün onun tarafından benimsendiğini, yani tefsirin telif ve tanzimine bakıldığında, rivâyetlerin gelişigüzel sıralanmadığını, rivâyetin arkasında bir dirâyetin olduğunu söylemek mümkündür.

Ebu Ca'fer el-İskâfi (ö. 240/854), Ona göre muhkem, tek bir mânâya ihtimâli olan âyetlerdir; müteşâbih ise, iki veya daha fazla mânâya ihtimâli olan âyetlerdir.⁵⁷

Hâris Muhâsibi (ö. 243/857): Kur'ân'ın anlaşılmasına yönelik kaleme aldığı *Fehmu'l-Kur'ân* adlı çalışmasında müteşâbih konusuna değinmiş; ancak kavramla ilgili

⁵⁴ Abdürrezzâk b. Hemâm San'âni, *Tefsiru'l-Kur'ân* (Er-Riyad: Maktabatu'r-Ruşd, 1989), 1:40-41.

⁵⁵ San'âni, *Tefsiru'l-Kur'ân*, 1:115-116.

⁵⁶ San'âni, *Tefsiru'l-Kur'ân*, 1:39.

⁵⁷ Ebu Mansur Abdulkâhir b. Tahir et-Temîmi Bağdâdî, *Usulü'd-Din* (İstanbul: Devlet Mat., 1928), 222.

bir tanım yapmamıştır. O, değerlendirme yapmadan müteşâbihe dair başlıklar halinde şöyle bir açıklama yapmıştır:

“...Kur’ân’ın nâsîh ve mensûhu, muhkem ve müteşâbihi vardır. Müteşâbihin de çeşitli şekilleri bulunmaktadır:

1. Bazı âyetler bir kısmı diğerini nesh etmeyen imla bakımından müteşâbih olanlar,
2. Bir kısmı Yaratıcı nezdinde ve Allah’ın yarattığını haber vermiş olduğu varlık nezdinde farklı zamanlara tekabül ettikleri için müteşâbihtir,
3. Bir kısmı’nın anlamları farklı olduğu için müteşâbihtir,
4. Bir kısmı mukaddem bir kısmı muahhardır,
5. Bir kısmı hâss, bir kısmı âmm hüküm vaz’eder,
6. Bir kısmı mevsul bir kısmı ise mefsuldur,
7. Bir kısmı garib ifadelerdir,
8. Bir kısmı mânâsı ancak sünnet ve icma ile anlaşılabilen müteşâbih,
9. Bir kısmı da anlamı devamındaki âyetler ve benzer âyetler yardımıyla anlaşılabilen müteşâbihler...”⁵⁸

Muhâsibi, Zümer sûresinin 23. âyetinde geçen “Müteşâbihen” ifadesiyle ilgili olarak da şu değerlendirmeleri yapmıştır: “Bu âyette Allah kullarına, güzellikte Kur’ân âyetlerinin bir benzerlerinin olmadığını, Kur’ân’ın birbirine benzer âyetlerden oluştuğunu ve bünyesinde çelişkiye yer olmadığını bildirmiştir.”⁵⁹

İlgili âyetin tefsirine dair Katâde’nin yaptığı “Kur’ân’ın helalleri ve haramları konusunda hiçbir farklılık ve çelişkili durum yoktur. Bir âyet başka bir âyete, bir harf başka bir harfe benzer.” şeklindeki açıklamasına yer veren Muhâsibi, bu âyetteki müteşâbih kelimesinden ne anladığını da ortaya koymuştur. O, burada müteşâbihi kendisinde ihtilâf olmayan söz olarak açıklarken, aynı zamanda kelimenin lügavî anlamı olan benzeme/benzeşmeye de dikkat çekmiştir.⁶⁰ Ayrıca Muhâsibi, bu kitabında

⁵⁸ Hâris Muhâsibi, *el-Akl ve Fehmü’l-Kur’ân*, çev. Veysel Akdoğan (İstanbul: İşaret Yayınları, 2003), 300.

⁵⁹ Muhâsibi, *el-Akl ve Fehmü’l-Kur’ân*, 239.

⁶⁰ Muhâsibi, *el-Akl ve Fehmü’l-Kur’ân*, 267.

müteşâbih kapsamında değerlendirilen Allah (c.c)’ın isim ve sıfatları konusunu da işlemiş, ancak bu sıfatlar için müteşâbih ifadesini kullanmamıştır.⁶¹

İbn Kuteybe (ö. 276/889): İbn Kuteybe *Te’vîlu Muşkili’l-Kur’ân* adlı eserinde; Allah’ın, kullarına ne Kur’ân-ı Kerîm’in tamamını ezberlemelerini ne de talîm için hatmetmelerini farz kıldığını, bilakis onu, muhkemi ile amel etmeleri, müteşâbihine iman etmeleri, emrini yapıp nehyinden kaçınmaları, güç yettiğince namaza devam etmeleri ve namazda kolay geldiğini okumaları için indirdiğini söylemektedir.⁶² Diğer taraftan o, aynı eserinin “Müteşâbih” bahsinde Kur’ân-ı Kerîm’de müteşâbihin varlığının hikmeti üzerinde durmakta ve müteşâbihi ilimde rusuh sahibi olanların bilebileceğini savunmaktadır. Buna göre eğer Arap dili kaidelerine göre nâzil olan Kur’ân-ı Kerîm’in tamamı, âlim ve câhilin eşit seviyede anlayabileceği şekilde apaçık olsa, o zaman onun insanlar arasındaki üstünlüğü batıl olacak, imtihan (mihne) ortadan kalkacak ve düşünceler ölecektir.

İlimde rusuh sahibi olanların Kur’ân-ı Kerîm’deki müteşâbihleri bilemeyeceği kanaatine katılmayan İbn Kuteybe, bunun yanlış bir düşünce olduğunu, Allah’ın Kur’ân-ı Kerîm’deki her bir şeyi kulların menfaati ve O’nun murat ettiği mânâya delil olması için indirdiğini söylemektedir. Şâyet müteşâbihi sadece Allah’tan başka hiçbir kimse bilmemiş olsa, bu, bir saldırı (ta’n) sebebi olacaktır. Hatta o, şöyle bir soru da sormaktadır: “Bir kimse için, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) müteşâbihi bilmediğini söylemesi caiz olur mu?!”

İbn Kuteybe’ye göre, âyette geçen “Onun te’vîlini ancak Allah bilir”⁶³ sözünün yanında Hz. Peygamber (s.a.s.) de müteşâbihi bilmesi caiz olduğuna göre, sahabelerinden de müteşâbihi bilenlerin olması caizdir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) Hz. Ali’ye (r.a.) tefsiri öğretmiş, İbn Abbas (r.a.) için de, “Allah’ım ona te’vîli öğret ve dinde fakih eyle” diye dua etmiştir. Ayrıca İbn Abbas (r.a.), “غسلين”, “حناناً”, “الأواه”, “الرقيم” gibi dört kelime haricinde Kur’ân-ı Kerîm’in tamamını bildiğini söylemiştir. İbn Abbas (r.a.) bu sözleri bir zamanda söylemiş ama sonradan onların da mânâlarını öğrenmiştir. Eğer rusuh sâhipleri için, müteşâbih hakkında “iman ettik” demelerinden

⁶¹ Muhâsibi, *el-Akl ve Fehmü’l-Kur’ân*, 304.

⁶² Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe, *Te’vîlu Muşkili’l-Kur’ân* (Beyrut: el-Maktabatu’l-İlmiyye, 1981), 233.

⁶³ (Kur’ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/7).

başka bir yol yoksa, yani onların müteşâbih konusundaki ilimde büyük bir payları yoksa bu, onların diğer müteallimlere karşı üstünlüklerinin olmadığı anlamına gelecektir. Zira bütün Müslümanlar “iman ettik” demektedirler. Müfessirlerin de, Kur’ân-ı Kerîm’den bir şey hakkında tevakkuf edip, “Bu müteşâbihtir, onu Allah’tan başkası bilemez” demelerini görmedik. Bilakis onlar Kur’ân-ı Kerîm’in tümünün tefsirine yönelmişlerdir; hatta sûrelerin başlarında gelen ﴿الر﴾ Elif Lâm Ra, ﴿حم﴾ Ha Mîm, ﴿طه﴾ Tâhâ gibi Hurûf-ı Mukatta’a’yı bile tefsir etmişlerdir. Zira müteşâbihin aslı, bir lafzın diğer bir lafza zâhirde benzemesi ve mânâlarının farklı olmasıdır.⁶⁴

Tüsteri (ö. 283/896): Tüsteri tefsirinin mukaddimesinde, muhkem ve müteşâbih konusuna kısaca temas edip, “Allah, Kur’ân’ı Kerîm’i beşte birlik bölümler şeklinde indirmiştir. Beşte biri muhkem, beşte biri müteşâbih, beşte biri helal, beşte biri haram, beşte biri emsaldır. “Onları (âyetleri) ancak bilenler düşünüp anlayabilir”⁶⁵ âyetinde buyrulduğu gibi Allah’ı hakkıyla tanıyan mümin, Kur’ân’ın muhkemiyle amel eder, müteşâbihine iman eder, helalini helal, haramını ise haram sayar ve onun mesellerini düşünür.”⁶⁶ demektedir.

Ebu Ali Cübbâi (ö. 303/916): Kelâm, tefsir, fıkıh âlimi ve Basra Mu’tezilesi reislerinden olan, Ebu Ali el-Cübbâi’nin tarifine göre; muhkem, sadece bir mânâdan başkaya ihtimâli olmayan lafızdır; müteşâbih ise, iki veya daha da fazla mânâlara ihtimâli olan lafızdır⁶⁷

Kummi (ö. 307/919’dan sonra): O’na göre muhkem, “Te’vîle ihtiyaç bırakmayacak derecede mânâları açık olan âyetlerdir.” Örneğin; kendileriyle evliliğin yasak olduğu kadınları bildiren “Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla birleşmiş değilseniz (evliliğiniz son bulduğunda) kızlarını almanızda size bir sakınca yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen

⁶⁴ İbn Kuteybe, *Te’vîlu Muşkili’l-Kur’ân*, 86-102.

⁶⁵ (Kur’ân-ı Kerîm, Ankebût, 29/43).

⁶⁶ Ebu Muhammed Sehl b. Abdillâh Tüsteri, *Tefsiru’t-Tusteri* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2007), 18-19.

⁶⁷ Muhammed b. Abdilvâhhab Ebu Ali Cübbâi, *Tefsiru Ebi Ali el-Cübbâi* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2007), 122.

geçmiştir, Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”⁶⁸ Nisâ sûresinin 23. âyeti ve abdest konusundaki “Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedin, ayaklarınızı da topuk kemiklerine kadar (yıkayın). Eğer cünüp olursanız temizlenin. Şâyet hasta veya yolculuk halinde veya içinizden biri ayak yolundan gelirse yahut kadınlarla cinsel ilişkide bulunursa, bu hallerde su bulamadığınız takdirde temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin), yüzünüzü ve ellerinizi onunla meshedin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez, fakat O sizi tertemiz kılmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.”⁶⁹ Mâide sûresinin 6. âyeti muhkemdir. Müteşâbih ise, “İman, küfür, fitne, dalâl” gibi Kur’ân-ı Kerîm’de lafızları bir, ama bağlama göre farklı mânâlara gelen ifadelerdir.⁷⁰

Taberî (ö. 310/923): Taberî’nin tefsirinde muhkem-müteşâbihle ilgili naklettiği görüşleri şöyledir:

a) Muhkem, kendisiyle amel edilen, nâsih ve ahkâmı sâbit âyetlerdir. Müteşâbih ise, kendisiyle amel edilmeyen mensuh âyetlerdir.⁷¹

b) Muhkem, haram ve helâlin beyanını ortaya koyan âyetlerdir. Müteşâbih âyetler ise, lafızları farklı, mânâ yönünden birbirine benzeyen âyetlerdir.⁷²

c) Muhkem, bir vecih dışında te’vil ihtimâli olmayan âyetlerdir. Müteşâbih ise, farklı vecihlere göre te’vil ihtimali olan âyetlerdir.⁷³

d) Muhkem, Allah’ın Kur’ân âyetleriyle hüküm verdiği ve ümmetlerin ve resûllerin kıssaları hakkında hüküm bildirdiği âyetlerdir. Allah bunu Hz. Muhâmmed ve ümmeti için açıklamıştır. Müteşâbih ise, kıssalarla ilgili farklı sûrelerde tekrarlanan hususlardır. Bu kıssalarda lafızlar aynı, mânâlar farklıdır.⁷⁴

⁶⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 80.

⁶⁹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 107.

⁷⁰ Ebu’l-Hasan Ali b. İbrahim Kummi, *Tefsiru’l-Kummi* (İran: Dâru’l-Hucce, 2005), 1:104-105.

⁷¹ Taberî, *Câmiu’l Beyan a’n Te’vîli’l-Kur’ân*, 3:222.

⁷² Taberî, *Câmiu’l Beyan a’n Te’vîli’l-Kur’ân*, 3:204.

⁷³ Taberî, *Câmiu’l Beyan a’n Te’vîli’l-Kur’ân*, 3:204.

⁷⁴ Taberî, *Câmiu’l Beyan a’n Te’vîli’l-Kur’ân*, 3:204.

e) Muhkem, âlimlerin te'vilini bildiği, mânâsını ve tefsirini anladığı âyetlerdir. Müteşâbih ise, bilgisi Allah'a mahsus olan âyetlerdir. Bunlar, Hz. İsa'nın çıkış vakti, güneşin batıdan doğma vakti, kıyamet saati, dünyanın fena bulması vb. haberlerdir.⁷⁵

Ebu'l-Hasan el-Eş'ari (ö. 324/935-36): Ona göre, Kitabın iki türlü kısmı vardır: biri muhkem diğeri de müteşâbih; müteşâbihin mânâsı muhkeme hamledilmekle bilinir. Muhkem, lafzının zâhiriyle mânâsı açıklanan; müteşâbih ise, lafzı ve mânâsı karışık olup çeşitli yorumlara ihtimâli olan, birbirilerine nazar ve istidlâl ile tercih edilebilecek zıt anlamların kendisinde müşterek olduğu ifadedir.⁷⁶

Bunun yanında el-Eş'ari, her asırda Kur'ân-ı Kerîm'in müteşâbihlerinin te'vilini bilen âlimlerin olması gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁷

Ebu Mansur Mâturidi (ö. 333/944): Onun muhkem-müteşâbihle ilgili görüşleri şöyledir:

a) Muhkem âyetler, kendileriyle amel edilen nâsih konumundaki âyetlerdir; müteşâbihler ise, kendileriyle amel edilmeyen mensûh konumundaki âyetlerdir.

b) Muhkem, En'âm sûresinin sonunda yer alan 151 ile 153 aralığındaki ve İsrâ sûresinin 23 ile 38 aralığındaki âyetleridir. Bu âyetlerin muhkem olarak isimlendirilmesi ise, içlerinde tevhid ve Allah'a iman konularını barındırmalarındandır. Bunların dışındaki âyetler de müteşâbih olur.⁷⁸

c) Muhkem, üzerinde tefekkür edip düşünen herkesin anlayabileceği âyetlerdir; müteşâbih ise, üzerinde araştırma ve inceleme yapıldığında anlaşılabilen müphem âyetlerdir.⁷⁹

d) Muhkem, kendisinden muradın anlaşılabilirdiği; müteşâbih ise, muhkem âyetler konusunda insanların beyana dair ihtiyaçları giderildikten sonra anlamına kesinlikle vâkıf olma imkânı bulunmayan ama kendisine inanmak lâzım olan ve Allah'ın kendi kullarına imtihan olarak indirdiği âyetlerdir. Örneğin; Kendilerinden muradın anlaşılma imkânı bulunmayan Hurûf-ı Mukatta'a vb. âyetler bu

⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l Beyan a'n Te'vili'l-Kur'ân*, 3:205.

⁷⁶ Muhammed b. Hasan b. Furek, *Makâlâtü's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'ari* (Kahire: Maktabatu's-Sekâfati'd-Dîniyye, 2005), 198.

⁷⁷ Bağdâdî, *Usulü'd-Din*, 222.

⁷⁸ Ebu Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmud Mâturidi, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005), 2:303-304.

⁷⁹ Mâturidi, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 2:304.

bağlamdadırlar. Ancak bu tür âyetlere iman etmek gereklidir. Zira bunlar, Allah tarafından kulları için bir imtihan vesilesidir ve O, kullarını dilediği imtihan türleriyle imtihan etmeye kâdirdir. Çünkü hayat, bir imtihan dünyasıdır.⁸⁰

e) Muhkem, hakkında ihtilâfa düşmemeleri için İslam ehlinde olan her bir kimse için mânâsı zâhir olan âyetlerdir; müteşâbih ise, dillerin farklı olmasından dolayı insanlara karışık gelen ve hakkında ihtilâfa düştükleri sözlerdir.⁸¹

f) Muhkem, apaçık ayan beyan olan âyetler; müteşâbih ise, akılda idrak edilemeyen; ancak nakil (sem'-vahiy) yardımıyla anlaşılabilen âyetlerdir.⁸²

Ebu'l-Hasan el-Kerhi (ö. 340/952): Hanefi usûl ve fıkıh âlimlerinden Kerhi'ye göre muhkem, sadece tek bir yoruma ihtimâli olan lafızdır; müteşâbih ise, iki veya ondan daha fazla mânâya ihtimâli olan lafızdır.⁸³

Cessâs (ö. 370/980): İlk Hanefî usûlcülerinden biri olan Cessâs'a göre muhkem, kendisinde iştirak olmayan ve onu işittiğinde muhatap için tek bir mânâ ihtimâli olan lafızdır; müteşâbih ise, anlaşılması için muhkeme başvurulması ve ona hamledilmesi gereken, birçok mânâya ihtimâli olan lafızdır.⁸⁴

Hattâbi (ö. 388/988): Dilci ve ilk hadis şârihlerinden olan Hattâbi'ye göre muhkem, kendisinden hakîkî ilim ve amelin vâki olduğu Kur'ân-ı Kerîm'in lafızdır, müteşâbih ise, kendisine iman edilip zâhirine dair bilgiye sâhip olunan ancak bâtınını (hakikatini) münezze olan Allah'a havale ettiğimiz lafızdır.⁸⁵

Fahrüddîn Râzî (ö. 604/1208): Üstün zekâsı, güçlü hâfızası, etkili hitabetiyle tanınan ve VI. (XII.) yüzyılın en büyük düşünürlerinden biri olarak kabul edilen, Kelâm, fıkıh usulü, tefsir, Arap dili, felsefe, mantık, astronomi, tıp, matematik gibi çağının hemen hemen bütün ilimlerini öğrenip bu alanlarda eserler vermiş çok yönlü bir âlim olan Fahrüddîn Râzî *Mefâtîhu'l-Gayb* adlı tefsirinde, muhkem ve müteşâbih kavramlarının anlamlarını detaylı bir şekilde açıklamıştır ve Âl-i İmrân sûresi'nin 7. âyetinde geçen muhkemin müteşâbihe ana olması meselesini izah ederken, muhkem

⁸⁰ Mâturidi, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 2:304-305.

⁸¹ Mâturidi, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 2:305.

⁸² Mâturidi, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 2:305-306.

⁸³ Ebu Bekir Ahmed b. Ali Râzî Cessâs, *el-Fusûl fi'l-Usûl* (Kuveyt: Vizâratu'l-Evkâf el-Kuveytiyye, 1994), 1:373.

⁸⁴ Ebu Bekir Ahmed b. Ali Râzî Cessâs, *Ahkâmu'l-Ku'rân* (Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabi, 1985), 2:280-282.

⁸⁵ Ebu Süleyman Hamd b. Muhammed Hattâbi, *Meâlimü's-Sünen* (Haleb: 1934), 4:331.

âyetlerin, zâtları gereği mânâlarının anlaşıldığını, müteşâbih âyetlerin ise, ancak muhkem âyetlerin yardımıyla anlaşılacağını ifade etmiştir ve böylece muhkem ve müteşâbihten ne anladığını belirtmiştir.⁸⁶

Râzî, Kur’ân-ı Kerîm’deki sıfat âyetlerinin tefsirinde te’vîl yoluna gitmiştir. Örneğin o, Rahmân sûresi’nin 27. âyetinde geçen “Vech” kelimesinin “Zât” anlamına geldiğini ifade ederek âyeti te’vîl etmiştir.⁸⁷ Yine o, Fetih sûresi’nin 10. âyetinde geçen “Yed” kelimesini ise “Allah’ın nimeti, ikramı ve seçmesi” veya “Nusreti” şeklinde te’vîl etmiştir.⁸⁸ Tâhâ sûresi’nin 5. âyetinin tefsirinde “Allah’ın arşa istiva etmesi’ni” “Allah’ın istîlâsı ve kahrı” olarak te’vîl etmiş ve istîlâ kelimesinin anlamını da “Allah’ın kudreti” olarak açıklamıştır.⁸⁹ Kur’ân-ı Kerîmde geçen “Ayn” kelimesini ise “Allah’ın koruması” şeklinde te’vîl etmiştir.⁹⁰ Fecr sûresi’nin 22. âyetinde geçen “Allah’ın gelmesi’ni” de “Allah’ın hesaba çekmesi”, “Allah’ın kahrı ve Allah’ın âyetlerinin gelmesi” gibi farklı anlamlarda te’vîl etmiştir.⁹¹ Bu şekilde Râzî, sıfat âyetlerinde, mecâzi anlamlar içerisinde Allah’ın zâtına uygun olabilecek bir mânâyı tercih etmiş, fakat müteşâbihin kesin anlamının ve mâhiyetinin bilinemeyeceği kanaatine varmıştır.

1.4. Kur’ân-ı Kerîm’in Tercümesi

1.4.1. Tercüme Kavramı

Tercüme kelimesi, hem kökeni, hem kök harfleri ve hem de kullanışında farklı görüşler bulunması itibariyle sorunlu bir kavramdır. Kök harflerine gelince, dilbilimcilerin çoğunluğuna göre bu kelime dört harfli (rubâi) olup (t-r-c-m) fiilinden türemişken, Cevheri (v. 393/1001) ve İbn Manzûr (v. 711/1311) gibi bazı filologlara göre ise bu kelimenin kökü, üç harfli (sülâsi) fiil olan (r-c-m)’dir. Bu kelime hem tercüme ve hem de terceme şeklinde kullanılmaktadır ki aslı tercemedir.⁹²

⁸⁶ Muhammed Fahrüddîn b. el-Allâme Ziyaüddin Ömer Râzî, *Mefâtîhu’l-Gayb* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 2005), 3:161.

⁸⁷ Râzî, *Mefâtîhu’l-Gayb*, 10:101.

⁸⁸ Râzî, *Mefâtîhu’l-Gayb*, 10:80; Muhammed Fahrüddîn b. el-Allâme Ziyaüddin Ömer Râzî, *Esâsu’t-Takdis* (Kahire: Maktabatu’l-Kulliyyati’l-Ezheriyye, 1986), 10.

⁸⁹ Râzî, *Mefâtîhu’l-Gayb*, 8:7-8; Râzî, *Esâsu’t-Takdis*, 9.

⁹⁰ Râzî, *Esâsu’t-Takdis*, 10.

⁹¹ Râzî, *Mefâtîhu’l-Gayb*, 11:161-162.

⁹² İbn Manzûr, *Lisânul-Arab*, 12:229; Naif Yaşar, “Kur’ân Tercüme Teknikleri Açısından Yusuf Işıcık’ın Meali”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2013): 122.

Lügat mânâsıyla tercüme, “bir kelâmı diğer bir lisan ile tefsir ve beyan etmek”,⁹³ “bir lafzı onun yerini tutacak başka bir lafız ile değiştirmek”,⁹⁴ “bir lisandan diğer bir lisana çevirmek”⁹⁵ “bir sözün mânâsını diğer bir dilde dengi bir tabir ile aynen ifade etmektir”⁹⁶ gibi anlamlara gelir.

İstılâh olarak ise tercüme: “İlahi Kelâmın mânâsını, bütün mânâ ve maksadlarına bağlı kalmak şartıyla, Arapçadan başka bir dildeki kelimelerle ifade etmek” demektir.⁹⁷

Elmalılı Hamdi Yazır Hak Dini Kur’ân Dili adlı eserinde tercümeyle ilgili şunları söylemiştir: “Terceme aslın mânâsına tamamen uygun olması için taşıdığı mânâyı açıkça ifade etmede, mânâyı delalet etmede, dar ve geniş anlamda, genelde ve özelde, kayıtsız ve kayıtlı mânâda, kuvvette, isabette, güzel edada, beyan üslubunda, kısacası; ilimde ve sanatta asıldaki ifadeye uygun olması gerekir. Yoksa tam bir terceme değil, eksik bir anlatış olur.”⁹⁸

1.4.2. Tercüme Çeşitleri

İlâhi Kelâm olan Kur’ân-ı Kerîm’in mânâsının nasıl ve ne şekilde başka bir dile tercüme edileceği konusu, karşımıza farklı tercüme yöntemlerini çıkarmaktadır. Bunları kısaca şu şekilde açıklayabiliriz:

1.4.2.1. Misli Misline Tercüme

Aslın tıpatıp aynısıdır. Bir lafzın ihtiva ettiği bütün mânâları ve işaretleri, hiç eksik bırakmaksızın ve hiç ilave yapmaksızın aynen, başka bir dildeki lafızlarla ifade etmektir. Her lisanın kendine ait bir bünyesi ve hususiyeti, her insanın da kendi nev-i şahsına ait duyguları, düşünceleri ve ayrı kabiliyetleri vardır. Her yazar bu duygular içerisinde ve kabiliyeti nisbetinde eserini yazar ve kendi duygularını oraya yansıtır. Başka bir kişinin onunla aynı duyguları yaşaması, aynı ruh hâletini paylaşması, müellifin cümlelerine, kelimelerine, hatta harflerine özenerek nakşettiği hislerini,

⁹³ İbn Manzûr, *Lisânul-Arab*, 12:229.

⁹⁴ Eyyüp b. Musa el-Hüseyni el-Kufai Ebu’l-Beka, *el-Külliyat* (Beyrut: Mu’essesetürrisâle, 1998), 313.

⁹⁵ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türki* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1995), 395.

⁹⁶ Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili* (İstanbul: Hisar Yayınevi, 2011), 1:11.

⁹⁷ Muhammed Abdulazim Zerkânî, *Menâhilü’l-İrfân fî Ulûmi’l-Kur’ân* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2004), 2:329.

⁹⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 1:11.

tamamıyla tercümesinde yansıtması muhâldır. Onun için bu tercüme türü hiçbir şekilde ne Kur'ân-ı Kerîm için, ne de alelade bir eser için mümkün değildir.⁹⁹

1.4.2.2. Tanziri Tercüme

Tercümenin bu yöntemi genelde edebi şiirler için kullanılır. Bunda asıl metin tercüme edilmez, Lâkin onda kullanılanın benzeri bir ifade kullanılır. Elmalılı hoca şöyle diyor: “Hem akla, hem kalbe yahut yalnız zevk ve duygulara hitap eden ve dil açısından bakıldığında edebi kıymeti ve sanat zevki bulunan canlı ve eşsiz güzellikteki eserlerin tercemelerinde başarıya ulaşıldığı çok az görülmüştür. Bunları tanzir etmek (benzerini söylemek), terceme etmekten daha kolay olur”.¹⁰⁰ Yani asıl metnin bir benzeri yapılır. Aslında Kur'ân-ı Kerîm'e nazire getirmek imkânsızdır. Bu konuda Kur'ân-ı Kerîm ilk dönemlerden bu yana insanlara ve cinlere meydan okumuş, fakat fesahat ve belâğatta en yüksek dereceye ulaşmış olan Arap şairleri ve hatipleri bile, bu meydan okuyuşa cevap verememişler ve bu konuda güçsüz kalmışlardır. Kendi asli dili için bu acziyet söz konusu olduğuna göre, başka diller için haydi haydi konu bahis olacak, Arapçanın dışındaki bir dille ona nazire getirmek isteyen, daha âciz ve daha naçar olacaktır. On beş asırdır yapılan bu meydan okumaya şimdiye kadar cevap verilmemiş olması, bundan sonra da cevap verilemeyeceğinin işareti ve delilidir.¹⁰¹

1.4.2.3. Manzum Tercüme

Tercümenin bu yöntemi herhangi bir metnin bir dilden başka bir dile şiir halinde çevrilmesidir. Bu metnin mensur veya manzum olması hiç farketmez. Öteden beri Kur'ân-ı Kerîm de şiir halinde tercüme edilmeye çalışılmıştır. Bu yapılırken bazen asli metne sadık kalınmış, ama çoğu zaman da bağımsız hareket edilmeye çalışılmıştır.

Ünlü şairimiz M. Akif de mensur tercüme yanında bazı Kur'ân âyetlerini, şiirleri içinde manzum olarak Türkçe'ye çevirmiştir.¹⁰²

1.4.2.4. Harfi/Lafzi/Literal Tercüme

Bu tercüme türü kaynak metnin aynısını veya ikinci dereceden kopyasını oluşturmak için baş vurulan tercüme yöntemidir.

⁹⁹ Hidâyet Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi* (İstanbul: Kur'ân Okulu Yayınları, 1996), 237.

¹⁰⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 1:11.

¹⁰¹ Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, 239.

¹⁰² Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, 240.

Harfî tercüme, nazmın nazma, tertibin tertibe, hatta kelimelerin birbirine uygun olması şartıyla, bir dildeki lafızları başka bir dildeki benzer lafızlarla ifade etmektir. Bu şekildeki tercümede, asıl metindeki hiçbir kelime atılmaz ve ona ilaveler de yapılmaz.¹⁰³ Kısaca harfî tercümeyle kastedilen harfîyyen tercümedir. Halil Hacımüftüoğlu Kur'ân Tercümelerinde Yöntem Sorunu adlı kitabında XX. yüzyılın son çeyreğine kadar daha çok din ve edebiyat alanında yapılan çevirilerde kullanılan yöntemin kaynak metnin dokunulmazlığını savunan ve onun hedef dilde eşdeğerini bulmayı amaçlayan harfî tercüme yöntemi olduğunu söylüyor.¹⁰⁴

Genel olarak kabul edilen görüş ise, bu tercüme tarzı her ne kadar bilimsel eserlerde pratik gibi görünürse de, edebi eserlerde özellikle Kur'ân-ı Kerîm'in çevirisinde kullanımı son derece güç, hatta bazen imkânsız olması yönündedir. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de çeşitli anlamlara gelen pek çok harf, edat ve kelime bulunmaktadır. Yine Kur'ân'da pek çok edebi sanat vardır. Bunlarla bazen asli mânâdan başka anlamlar da kastedilir. Bunları harfî tercümeyle başka bir dile nakletmek mümkün değildir. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerîm için tercüme söz konusu olduğunda harfî tercüme tarzı uygun görünmemektedir.¹⁰⁵ Lâkin Kur'ân-ı Kerîm'in bazı âyetlerinin çok meallerde bu yöntemle tercüme edildiği de görülmektedir. Bu yöntem ile yapılan tercümeler çoğu kez mânânın okuyucu tarafından anlaşılmasını zorlaştırmakta ve böylece âyeti yanlış anlamalarına sebep olmaktadır.

1.4.2.5. Tefsiri/Manevi Tercüme

Tefsiri tercüme, nazımda ve tertibinde kaynak dildeki aslına benzemesi gözetilmeden, metindeki mânâ ve gayelerin güzel bir şekilde ifade edilmesidir. Bir cümlelerin delalet ettiği mânâsının diğer dilde de aynı şekilde ifade edecek bir tarzda anlatılmasıdır şeklinde de tarif edilebilir.¹⁰⁶ Bu Tercüme yöntemi, Kur'ân-ı Kerîm'in mânâlarını yansıtmada konusunda daha güvenilirdir. Her ne kadar, bu tercümeyle de Kur'ân-ı Kerîm'in elfaz ve nazmındaki i'caz tamamen zayi oluyorsa da, anlamların büyük bir kısmı muhafaza edilebilmekte, asli mânâlar yanında, tâli mânâlar, çeşitli

¹⁰³ Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, 58.

¹⁰⁴ Halil Hacımüftüoğlu, *Kur'ân Tercümelerinde Yöntem Sorunu* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2008), 36.

¹⁰⁵ Muhsin Demirci, *Kur'ân Tarihi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997), 207-208.

¹⁰⁶ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 217.

kıraat vecihlerinden ve farklı mânâlara muhtemil elfazdan ortaya çıkan mânâ ve mefhumlar da yansıtılabilmektedir.¹⁰⁷

Harfî ve tefsiri tercüme kıyaslanacak olursa, tefsiri tercüme harfî tercümeyle göre daha kolay bir yöntemdir çünkü ondaki ağır şartları taşıyor. Zamanımızdaki tecümelerde daha ziyade tefsiri tercümeyle itimat edilmiş ve bu tercüme yöntemi daha üstün tutulmuştur.¹⁰⁸ Aynı zamanda bu yöntem okur için daha çok anlaşılır ve zevk verici bir metnin ortaya konulmasında büyük etkindir.

1.4.3. Tercüme Kavramı İle Anlam Yakınlığı Olan Kavramlar

1.4.3.1. Tefsir Kavramı

Tefsir kavramı: “فَسْر” (f-s-r) veya taklib yoluyla “سَفْر” (s-f-r) köklerinden “tefîl” vezninde bir masdardır. “فَسْر” kökünün lügattaki mânâsı, beyan etmek, keşf etmek, izhar etmek ve üzeri kapalı olan bir şeyi açmak gibi anlamlara gelir.¹⁰⁹

Tefsir kavramının türeyebileceği “سَفْر” kökünün lügattaki mânâsı, kapalı bir şeyi açmak, aydınlatmak ve keşfetmek gibi anlamlara gelir.¹¹⁰ İster “فَسْر”, isterse “سَفْر” kökünden gelmiş olsun, her hangi bir şeyin hâlini ifade eden, onu açıklayan her şeye onun tefsiri denilmiştir.¹¹¹

Tefsir kavramının ıstılâhi mânâsı: “Müşkil olan lafızdan murad edilen şeyi keşfetmektir” olarak tarif edilebilir.¹¹²

Bir ilim olarak ta ele alındığı vakit ise tefsir: “İnsan gücünün verdiği imkân nisbetinde Allah’u Teala’nın muradına delalet etmesi bakımından Kur’ân-ı Kerîm’i araştıran bir ilimdir” diye tanımlanabilir.¹¹³

Zerkeşi El-Burhân fi Ulûmi’l-Kur’ân adlı eserinde büyük âlimlerin örfünde tefisirin, Kur’ân-ı Kerîm’in mânâlarını keşfetmesi ve muradı beyan etmesi yönünün

¹⁰⁷ Aydar, *Kur’ân-ı Kerîm’in Tercümesi Meselesi*, 271.

¹⁰⁸ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 217.

¹⁰⁹ İbn Manzûr, *Lisânul-Arab*, 5:55; İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi’l-Kur’ân*, 636.

¹¹⁰ İbn Manzûr, *Lisânul-Arab*, 4:367-371; İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi’l-Kur’ân*, 412.

¹¹¹ Aydar, *Kur’ân-ı Kerîm’in Tercümesi Meselesi*, 63.

¹¹² İbn Manzûr, *Lisânul-Arab*, 5:55.

¹¹³ Zerkânî, *Menâhilü’l-İrfân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, 265.

müşkil lafz, zâhiri mânâ ve başkası olması yönünden daha genel ve çoğu zaman cümlelerde olduğunu söylüyor.¹¹⁴

1.4.3.2. Meal Kavramı

Meal kelimesi de esasen te'vîlin kaynağı olan “أول” (e-v-l) mânâsına mimli mastardır. Bir şeyin varacağı gaye mânâsına mekan ismi de olur ki te'vîlin meyvesi demektir. Ayrıca meal bir şeyi eksiltmek mânâsına da gelir, onun için örfte Kelâmın mânâsını her yönüyle aynen değil de biraz noksanıyla ifade etmeye de meal denilmiştir.¹¹⁵ Dr. Hidâyet Aydar Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi adlı kitabında yapılan tercümenin eksik ve yetersiz olduğunu itiraf ve ifade etmek için “tercüme” kelimesinin yerine “meal” kelimesinin kullanılması daha gerekli olduğunu söylüyor. Sebebinin de tercüme aslın yerini tutup, “meal” ise aslın yerini tutmaz olduğundan ve bundan dolayı M. Akif de yaptığı Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesine “tercüme” değil, “meal” denmesini şart koştuğunu belirtiyor.¹¹⁶

Dücan Cündioğlu Anlamın Tarihi adlı kitabında Meal kavramının daha önce bugün bildiğimiz mânâda kullanılmaz iken ilk defa Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın, Kur'ân-ı Kerîm'in mânâlarını Türkçe olarak ifade etmede eksik kaldığını anlatmak maksadıyla bu sözcüğü 1935'te neşrettiği Yeni Mealli Türkçe Tefsir adlı eserinin isminde kullanmasından sonra Türk literatürüne girmiş olup ve o dönemin şartları neticesinde terimleşerek zamanla da şekil ve içeriği bugünkü standart haline ulaştığını söylemiştir.¹¹⁷

1.5. Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Tarihi

Araplardan başka diğer bir kısım milletler de İslam dini'ni kabul ettikten sonra, Kur'ân-ı Kerîm'i ve başka da dini kitapları kendi ana dillerine çevirme ihtiyacını duymuşlardır. Gerek İran ve gerekse Türk bilginleri bu alanda mühim bir faaliyet göstermişlerdir.¹¹⁸

¹¹⁴ Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 332.

¹¹⁵ İbn Manzûr, *Lisânul-Arab*, 11:32; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 1:30.

¹¹⁶ Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, 74.

¹¹⁷ Dücan Cündioğlu, *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlam'ın Tarihi* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2011), 201.

¹¹⁸ Abdulkadir İnan, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Tercemeleri Üzerinde Bir İnceleme* (Ankara: DİB Yayınları, 1961), 3.

Kur'ân tercüme tarihinde ilk olma özelliğine sâhip olan tercüme, Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından bazı yabancı devlet başkanlarına gönderilen diplomatik mektuplarda yer alan bazı âyetlerdir.¹¹⁹ Öyle anlaşıyor ki Resulullah (s.a.s.) tarafından gönderilen bu mektuplarla birlikte söz konusu âyetler de tercüme edilmiş ve muhtemelen bu tercüme işi Hz. Peygamberin (s.a.s.) gönderdiği elçiler tarafından yapılmıştır.¹²⁰

Büyük tarihçi ve hukukçu es-Sarahsi şunu kayd eder: “Rivâyet edildiğine göre İranlılar Selman-ı Farisi'ye (r.a.) mektup yazarak, Kur'ân'ın birinci sûresi Fâtiha'yı kendileri için Farsça yazmasını istemişlerdir. Söz konusu kişiler, dilleri arapçaya alışincaya kadar namazlarında onu okumuşlardır.”¹²¹ Bazı kaynaklar, Selman'ın, bu tercümesini Hz. Peygamber'e (s.a.s.) takdim ettiğini, O'nun onayını aldıktan sonra tercümeyi İranlılara gönderdiğini, onların da dilleri Arapça metni telaffuza alışincaya kadar bu tercümeyi okuduklarını kaydediyor.¹²² Böylece denilebilir ki, Kur'ân'a dair ilk tercüme kısmi de olsa Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında yapılmıştır.¹²³

Büzürk b. Şehriyar'ın (IV/X yüzyıl?) *Acaibu'l-Hind ve's-Sin* adlı eserinde verdiği bilgiye göre, Kur'ân-ı Kerîm ilk kez h. 270 yılında Sindçe'ye veya Multanice'ye çevrilmiştir. Guidi'nin zikrettiğine göre ise, Berberice'ye Kur'ân-ı Kerîm'in ilk tercümesi h. 127 yılında yapılmıştır.¹²⁴ Daha sonraki dönemlerde Kur'ân-ı Kerîm tercümelerine kısmen rastlanmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'in tam olarak tercüme edildiği dil sayısını Muhammed Şeyhani 79 olarak vermiştir. Ona göre, dünyada, Kur'ân-ı Kerîm'in tam veya kısmen tercüme edilmediği dil yoktur.

Üstad Hamidullah ise, 1986 yılında İstanbul'da yapılan Kur'ân-ı Kerîm'in tercümeleriyle ilgili konferansa sunduğu tebliğde, Kur'ân-ı Kerîm'in kısmen veya tamamen tercüme edildiği 139 dili kapsayan bir liste vermiştir.

¹¹⁹ Bu âyetler için bkz. (Kur'ân-ı Kerîm, Tâhâ, 20/47); (Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/64); (Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/171); (Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe, 9/29).

¹²⁰ Demirci, *Kur'ân Tarihi*, 214.

¹²¹ Muhammed b. Ahmet Şemsuddin Serahsi, *el-Mebsût* (Mısır: es-Sa'âda Mat., 1906), 1:37.

¹²² Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, 89.

¹²³ Demirci, *Kur'ân Tarihi*, 214.

¹²⁴ Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, 91.

Kur'ân-ı Kerîm, yaşayan dünya dillerinin pek çoğuna tercüme edildiği gibi, bugün kimsenin konuşmadığı “ölü dil” hükmündeki dillere bile tercüme edilmiştir. Sanskritçe bunlardan biridir.¹²⁵

Şimdi Kur'ân-ı Kerîm'in tercüme edildiği belli başlı dillere ve bu dillerdeki Kur'ân-ı Kerîm'in tercümelerine bakalım.

1.5.1. Doğu Dillerine Yapılan Kur'ân Tercümeleri

İslam Hilafeti çok kısa bir sürede üç kıtaya yayılmış, İslami fetihler Doğu'dan Çin'e, Batı'dan İspanya'ya kadar geniş bir coğrafi alanı egemenliğine almıştır. Nitekim İslam'ın bu topraklarda tebliğ edilmesi, Kur'ân-ı Kerîm'in buradaki halklara kendi dillerinde anlatılmasıyla başlamıştır. İlk dönem çevirileri bunun için yazılı değil, sözlü çeviriler şeklinde olmuştur. Yazılı Kur'ân-ı Kerîm çevirileri ise, daha sonraki dönemlere aittir. İslam fetihleriyle, Batı'ya kıyasla Doğu devletleri daha erken İslamı kabul etmiştir. Bu sebeple, Doğu'da çeviriler de daha erken yapılmıştır. Batı'dan farklı olarak – Batı dünyası genel itibarıyla Kur'ân'a ilmi çerçevede yaklaşmıştır – bu çevirilerin daha çok müslüman yerel halkın mukaddes kitabını anlamasını amaçladığı görülmektedir. Kur'ân-ı Kerîm çevirilerinin yapıldığı Doğu dillerinden öne çıkanlarsa, şunlardır:

1.5.1.1. Farsça'ya Yapılan Tercümeler

Kur'ân-ı Kerîm ilk olarak Fars diline çevrilmiştir. Samanoğullarından Mansur bin Nuh (ö. 365/976) tarafından teşkil edilen bir kurulca Kur'ân-ı Kerîm'in Farsça'ya çevrildiği bilinmektedir.¹²⁶ Hâlâ birer nüshası Ayasofya Kütüphanesinde 87 ve Dresten Kütüphanesinde 22 numarada kayıtlı olan bu çeviri Taberî'nin tefsiri esas alınarak yapılmıştır. Tercüme satır-arası harfi tercüme metoduyla, Farsça cümle sözdizimi dikkate alınmayarak, Arapça kelimelerin altına Farsça karşılıklarının yazılmasıyla oluşturulmuştur. Bu tercüme ilk dönemlerde yapılmış Farsça veya Türkçe çevirilere kaynak ve model olmuştur. Bu çeviriden başka Şah Veliyyullah ed-Dihlevî (ö. 1176/1762) 1150/1737 yılında Kur'ân'ın Farsça'ya çevirisini tamamlamıştır. Ed-

¹²⁵ Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, 93-94.

¹²⁶ Mehmet Şeker, “İslam Tarihinde Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe'ye İlk Çevirileri”, içinde *Kur'ân Mealleri Sempozyumu*, editör Dr. Ömer Menekşe (İzmir: DİB Yayınları, 2010), 1:15.

Dihlevi'nin *Fethu'r-Rahmân* isimli çevirisi Hindistan'da yapılan ilk Kur'ân çevirisi olma özelliğine sâhiptir.¹²⁷

1.5.1.2. Türkçe'ye Yapılan Tercümeler

Kur'ân-ı Kerîm'in çevirisinin yapıldığı en eski (IV.-V./X.-XI. yüzyıllarda) dillerden birisi de Türk dilidir. Kur'ân-ı Kerîm'in, ilk olarak ne zaman ve kim tarafından Türkçe'ye çevirildiği belli değildir. Bugün, kütüphanelerde mevcut olan en eski Türkçe Kur'ân tercümelerinin,

- İlk tercüme edilen asıl nüsha olmayıp, ondan istinsah edilen nüshalar olmalarından,

- İstinsah edildikleri asıl nüshanın mütercimi ve tercümenin tarihi hakkında bilgi vermediklerinden,

- Çoğunun anonim olmalarından dolayı, ilk Türkçe Kur'ân-ı Kerîm tercümesinin tarihi ve müterciminin kimliği hakkında net bir bilgiye sâhip olmak, mümkün değildir.

Selçuklu dönemine (1040-1157) ait Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe çevirilerine henüz rastlanmamıştır. Bunun sebebi, muhtemelen ilim dilinin Arapça'yla, resmi ve sanat dilinin Farsça -Türkçe hanedan ve ordu dilidir- olmasıdır. Osmanlı dönemine (1299-1923) gelindiğindeyse, Türkçe büyük tefsirlerin bu dönemde yazıldığı görülmektedir.¹²⁸ Bu dönemde Türkçe basılan ilk tercüme ve tefsir Ayıntablı Mehmet Efendi'nin (ö. 1111/1699) *Tefsiri Tibyan* isimli çalışmasıdır. Bu tercüme 1257/1841 yılında Bulak Matbaası'nda basılmıştır. I. Meşrutiyet döneminden sonra birçok âlim Kur'ân'ın tercümesine izin vermiş, fakat asıl maksadın bu olmadığına farkına varan Sultan II. Abdülhamit Han (ö. 1918) bizzat kendisi bu işe engel olmuştur.¹²⁹

Kur'ân-ı Kerîm Türkçe çevirilerinin -inkılapların hayata geçirilmesinde en büyük âmil olduğu bir döneme- Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, din-siyaset ilişkilerinin daha da sıkışmış ve ilk birkaç ay içinde yayımlanan Türkçe çevirilerin girişlerinde bu husus devamlı bir şekilde tekrarlanmış olduğu gözlemlenmektedir. Cumhuriyet döneminde Kur'ân-ı Kerîm çevirileri eskiye nazaran bire-on artmıştır. Bunların çoğu, Arapça'ya vâkıf olmayan, yeterli derecede dini bilgisi bulunmayan

¹²⁷ Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, 95-97.

¹²⁸ Şeker, "İslam Tarihinde Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe'ye İlk Çevirileri", 1:11.

¹²⁹ Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, 110-111.

ehliyetli ve liyakatsiz kişilerce yapılmıştır. Bu dönem evirilerinin en belirgin özelliği, keyfiyetten ziyade kemiyetin nde olması şeklinde nitelendirilebilir. Ancak bu dönemde sadece birbirini tekrarlayan çevirilerin hazırlanmadığını, orjinal tercümelerin ortaya konulduğunu belirtmek gerekir. Cumhuriyet Türkiye’inde latin alfabesi ile basılmış ilk tercüme, İzmirli İsmail Hakkı’nın (. 1946) *Ma’āni-i Kur’ān* isimli çalışmasıdır. Bu dönem yapılmış Kur’ān-ı Kerīm tercümelerinden ise, Elmalılı Hamdi Yazır (. 1942) *Hak Dini Kur’ān Dili*, Ömer Rıza Doğrul (. 1952) *Kur’ān-ı Kerīm’in Tercüme ve Tefsiri şerifi Tanrı Buyruğu*, Hasan Basri antay (. 1964) *Kur’ān-ı Hakīm ve Meal-ı Kerīm*, meal-tefsirleri örnek verilebilir. Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay (1961), Ali Fikri Yavuz (1967), Süleyman Ateş (1975), Ali zek-Hayreddin Karaman (1982), Yaşar Nuri ztrk (1982).¹³⁰ Daha sonraki dönemlerde ise, Suat Yıldırım (1998), Yusuf Işıcık (2008), Mustafa İslamoğlu (2011), Mustafa ztrk (2011), Murat Sülün (2012) vd. Kur’ān-ı Kerīm’e meal vermişler.

1.5.1.3. Hint Alt Kıtası ve Uzak Doğu Dillerine Yapılan Tercümeler

Hint Alt Kıtası ve Uzak Doğu’da Kur’ān-ı Kerīm’in ilk çevirileri erken dönemlerde yapılmıştır. Urdu dilindeki ilk Kur’ān-ı Kerīm tercümesi şah Veliyyullah ed-Dihlevi’nin ortanca oğlu Mevlana şah Refiuddin ed-Dihlevi (. 1233/1818) tarafından yapılmıştır. Bu alışma 1776 yılında tamamlanıp, 1838’de Kalkta’da basılmıştır.¹³¹

Mevlana şah Refiuddin eviri yapmakla birlikte Urdu’ca tefsir de yazmıştır. Bu çalışmanın akabinde ed-Dihlevi’nin küçük oğlu şah Abdülkadir ed-Dihlevi (. 1230/1815) Kur’ān-ı Kerīm’e meal vermiştir. Sözü edilen eviri 12, 14 veya 18 yılda özenle hazırlanmış,üslubunun akıcı olması sebebiyle ağabeyinin çevirisiyle kıyasta, genele daha çok hitap etmiştir. Büyük İslam ālimlerinden Ebu’l-Ala Mevdudi (. 1979) de Urduca *Tefhm’l-Kur’ān* isimli bir tefsir ve bu tefsiri için *Tercüme-i Kur’ān maa Muhtasar Havaşi* (Kısa Açıklamalı Kur’ān Tercümesi) isimli bir tercüme yazmıştır. Mevdudi kendi yaptığı tercümesi ile ilgili: “Arabi-i mübin ile inen Kur’ān’ı Urdu-i

¹³⁰ Aydar, *Kur’ān-ı Kerīm’in Tercümesi Meselesi*, 115-121.

¹³¹ Abdulhamit Birışık, “Kur’ān Tercümesinde Hind Alt Kıtası rneğinden Yararlanma”, iinde *Kur’ān Mealleri Sempozyumu*, editör Dr. Ömer Menekşe (İzmir: DİB Yayınları, 2010), 1:52.

mübin ile yansıtmaya çalıştım, konu Kur’ân olduğu için de çok dikkat ettim” – demiştir.¹³²

Sind’ce mevcut ilk Kur’ân tercümesi İhved Azizullah Muteallevi’ye (ö. 1240/1824), ilk basılmış tercüme ise Muhammed Siddiki’ye aittir. Bu tercüme 1867 yılında Lahor’da basılmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’i Hintçe’ye tam şekilde ilk çeviren bir Hristiyan papazı olan Dr. Ahmet Şah Mesihî isimli kişidir. Bu tercüme 1915 yılında basılmıştır. Tercümede pek çok şerh ve hâşiyelere yer verilmiştir. Çin’ce ilk çeviri 1889 yılında basılmıştır. Bu çeviri Ma Lian Yuan’a aittir. Japonca ilk Kur’ân-ı Kerîm tercümesi önceleri Budist, sonra da Hristiyan olan Kon-Khi Sakamoto tarafından yapılmış ve 1920 yılında basılmıştır.¹³³

1.5.2. Batı Dillerine Yapılan Kur’ân Tercümeleri

Batı dünyası da Kur’ân-ı Kerîm’e kayıtsız kalmamıştır. Bunun bir neticesi olarak Kur’ân-ı Kerîm ilk kez İngiliz asıllı bir papaz olan Robert Retinensis tarafından 1143 yılında İspanya’da (Endülüs) Latince’ye çevrilmiş, Theodor Bibliander tarafından 1543 yılında İsviçre’nin Bale şehrinde basılmıştır. Kur’ân-ı Kerîm 1547’de Venice’de basılmak üzere İtalyanca’ya tercüme edilmiştir.

İslam, Hristiyanlığın pek çok kutsal değerini, aynı derecede, hatta fazlasıyla takdis etmişken, Papalık, başta İslamın ana kaynağı olan Kur’ân-ı Kerîm ve onun Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.s.) olmak üzere tüm değerleri red etme cihetine gitmiştir. Hristiyan ilim ve din adamları İslamı refüze etmek için, ifade edilemeyecek kadar çok cehd ve gayret göstermişlerdir. Yukarıda bahsettiğimiz Batı dillerine yapılmış ilk Kur’ân-ı Kerîm tercümesi olan Robert Retinensis’in tercümesi de tamamen aynı düşünceyle kaleme alınmıştır. Nitekim, bu tercüme İslami temaları çürütüp red etme konusunda yetersiz bulunduğu için, birkaç asır basılmasına müsaade edilmemiş, ancak Hinckelmann ve Maracci tarafından bu konuda eksik yerleri giderilip ilaveler yapıldıktan sonra basılmasına izin verilmiştir.¹³⁴

Almanca’ya yapılmış ilk Kur’ân-ı Kerîm çevirisi 1616 yılında Solomen Schwigger (ö. 1622) tarafından *Der Turken Alcoran* (Türklerin Kur’ân’ı) ismiyle hazırlanıp Nuremberg’te basılmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’i Almanca’ya kafiyeyle aktaran ise,

¹³² Birışık, “Kur’ân Tercümesinde”, 59.

¹³³ Aydar, *Kur’ân-ı Kerîm’in Tercümesi Meselesi*, 124-125, 134, 136.

¹³⁴ Aydar, *Kur’ân-ı Kerîm’in Tercümesi Meselesi*, 144-148.

Friedrich Ruckert (ö. 1866) olmuştur. 1963 ile 1966 yılları arasında Stuttgart'ta dört cilt halinde Kur'ân-ı Kerîm'in tam bir Almanca çevirisi de yayınlanmıştır.¹³⁵

Fransızca ilk çeviriyse, Fransa'nın Mısır konsolosu olarak bu ülkede görev yapan Andre Du Ryer (ö. 1660) tarafından *al Coran de Mahomet* adıyla doğrudan doğruya Arapçadan yapılmış ve ilk kez 1647'de Paris'te basılmıştır. Tercüme bu ilk baskıdan sonra, kısa bir süre içinde birkaç baskısı daha yapılmıştır. Kendisinden sonra yapılan pek çok tercümeye esas olan bu tercümede, genelde eksiklikler, ihmaller, yer değiştirmeler ve eklemeler vardır. İfade ve üslubu da edebi değildir.

Bu ilk tercümeden başka Kur'ân-ı Kerîm'in değişik tarihlerde C. Savary, B. Kazimirski, E. Montet, R. Blachere ve D. Masson gibi çok tanınmış Oryantalistler tarafından da Fransızcaya çevirilmiştir.

Müslüman âlimlerden Muhammed Hamidullah'ın (ö. 2002) *Le Saint Coran* (Aziz Kur'ân) isimli çevirisi de Fransızca'dır. İlk baskısı 1959'da Paris'te yapılan bu çevirinin üçüncü baskısında Arapça metin de yer almıştır. Tercüme on beşten fazla farklı yerlerde basılmıştır.¹³⁶

Kur'ân-ı Kerîm İngilizce'ye ilk kez İskoçyalı Aleksander Ross (ö. 1654) tarafından çevrilmiştir. Bu çeviri Arapça metinden değil, Andre Du Ryer'in Fransızca çevirisinden yapılmıştır. *The Alcoran Of Mahomet* adını taşıyan bu tercüme, 1648 yılında Londra'da basılmıştır.

Ross'un tercümesinden sonra, George Sale tarafından, doğrudan Arapçadan tercüme edilen ikinci tam Kur'ân-ı Kerîm tercümesi ortaya çıkmış. Tercüme 1734 yılında Londra'da basılmıştır. *The Koran Commonly Called The Alcoran Of Mohammed* başlığını taşıyan bu tercüme, daha sonra İngiltere ve Amerika'da pek çok kere basılmıştır.

Bunun dışında J. M. Rodwell (ö. 1900) 1861, E. H. Palmer (ö. 1882) 1880, A. J. Arbry'nin (ö. 1969) 1955 yılında *The Qoran Interpreted* (Açıklamalı Kur'ân) isimli iki ciltlik tercümesi de İngilizce yapılmış çevirilere örnek verilebilir. İngiliz asıllı müslüman âlimlerden Muhammed Marmaduke Pickthall'ın (ö. 1936) *Meaning Of The*

¹³⁵ Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, 151; W. Montgomery Watt, *Kur'ân'a Giriş*, çev. Süleyman Kalkan (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000), 199.

¹³⁶ Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, 153-154.

Glorious Koran, An Explanatory Translation (Kur'ân-ı Kerîm'in Meali ve Açıklamalı Çevirisi) isimli tercümesi 1930'da Londra'da, Muhammed Es'ad'ın *The Message Of The Qur'an* (Kur'ân Mesajı) adlı çevirisi 1964 yılında Lahaye şehrinde basılmıştır.¹³⁷

Alau Abdilbayev bu hususta şu açıklamalarda bulunmaktadır: Rusya'daki ilk Kur'ân-ı Kerîm tercümelerinin teşebbusleri ise XV-XVII. yüzyıllara dayanmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesi Litvanya'ya yerleşip daha sonra kendi dillerini unutan Tatar'ların yeni dili Belorusça (Beyaz Rusça)'ya yapılmak istenmiştir. St Petersburg Üniversitesinin Şarkiyat Fakültesi kütüphanesinde saklanmakta olan Litvanya'dan getirilen Kur'ân yazma nüshasında Arapça metinle birlikte sûrelerin aralarında Arap harfleri ile Beyaz Rusça (Beyaz Rusça veya Belarusça, Rusça ile beraber Beyaz Rusya'nın resmî dili.) yazılan tercüme yer almaktadır. Bu Rusya'da Slav dilinde yapılan ilk tercümelerdir.

XVII. yüzyılın sonlarına doğru Kur'ân-ı Kerîm'le ilgili Rusça ilk eser yazılmıştır. O tercüme Rusya'nın gelecek çarı Petro için yazılmış ve daha sonra Petro'ya Kur'ân-ı Kerîm'i Rusça'ya tercüme etme fikrini vermişti.

Rusya'da Kur'ân-ı Kerîm metninin tamamının Rusça tercümesi ilk olarak I. Petro'nun emri ile yapılmış ve 1716 yılında Petersburgta basılmıştı. Bu tercümeyi yapan Peter Vasilyeviç Posnikov olmuştu. Bu tercüme Fransız Oryantalist ve diplomat Andrew Du Ryer'in (1580-1660) 1647 yılında Paris'te yayınlanan *L'Alkoran de Mahomet* adlı ilk Fransız'ca Kur'ân tercümesinden gerçekleştirilmişti. Rusça tercümenin bu Fransızca tercümeden yapılışının sebebi, o tercümenin kendi zamanında bir çok dile çevrilmiş popüler bir çeviri olmasından kaynaklanıyordu.

Bu tercüme anlam olarak asıl Arapça metinden çok uzaktı. Posnikov sadece Fransızca yapılan tercümenin çok sayıdaki hatalarını tekrarlamakla kalmamış İslamiyet'in esaslarını ve Fransızca'yı yeterli kadar bilmediği için ona kendi hatalarını da eklemiştir. Fransızca metni kelimesi kelimesine tercüme etmeye çalışması onu Rus okuyucusu için anlaşılabilir kılmıştır. Bu tercüme Fransızca yapılan tercümede olduğu gibi büyük hatalar içeriyordu. Sadece bazı kelimeler sistematik olarak düşürülmekle kalmamış bazı yerlerinde cümleler bile düşürülmüştür. Bu ilk yapılan Kur'ân-ı Kerîm tercümelerinin ne kadar kalitesiz ve çok eksik bir tercüme olduğunun açık bir

¹³⁷ Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, 154-158.

göstergesidir. Rusça yapılan bu ilk tercüme zamanın anlayışını yansıtan *Alkoran o Mogamete ili Zakon Turetskiy* (Muhammad hakkındaki Kur'ân veya Türk Kanunu) başlığını taşıyordu.

Du Ryer'in tercümesinin aslına biraz yakın tercümesi Rusça'ya ikinci kez yapılmış ama bu tercüme basılmamıştır ve mütercimın ismi de bilinmemektedir. Çünkü bu eser ancak XX. yüzyılın başlarında Rusya'nın kuzeyinde bulunmuştu.

1787 yılında Çariçe II. Katerina'nın emri ile Rusya'da Petersburg'da Kur'ân-ı Kerîm'in ilk Arapça metni basılmıştı. Bunun arkasından 1790 yılında Kur'ân-ı Kerîm'in üçüncü Rusça tercümesi M.İ.Veryovkin (1732-1795) tarafından yapıldı. Bu tercüme de öncekiler gibi Du Ryer'in tercümesinden yapılmıştı. Veryovkin'in bu tercümesi Rus edebiyatı tarihinde büyük rol oynamıştı. Büyük bir yetenek sahibi olan yazar ve mütercim Veryovkin kendi tercümesine büyük edebi hususiyetler verebilmiştir ki, bu Rusların en ünlü şairi olan A.S.Puşkin'in dikkatini çekmişti. Puşkin'in kendi ifadesine göre, bu eser kendisini hayrete düşüren ilk dini kitap olmuştu.

1792 yılında Petersburg'da dördüncü Kur'ân-ı Kerîm tercümesi yapıldı. Bu tercüme profesyonel mütercim olan A.Kolmakov tarafından G.Sale'in İngilizce (1734) tercümesinden yapılmıştı.

1864 yılında Moskova'da bir başka Rusça tercüme yayınlandı. Bu tercüme K.Nikolayev tarafından yapılmış olup, o devirde popüler olan Fransız A.B.Kazimirski'nin (1808-1887) 1854 yılında yayınlanan *Le Coran* adlı tercümesinden yapılmıştı. K.Nikolayev'in tercümesi XIX. yüzyılda çok popüler olmuş ve 1901 yılına kadar beş kere (1864, 1865, 1876, 1880, 1901) basılmıştı. Bu tercüme Arapça'dan yapılmayan son çalışma olmuştu.

Bütün eksikliklerine rağmen bu tercümelerin Rus okuyucuları tarafından İslamiyet'i daha da yakından tanımak için olumlu rol oynadığı, bunun da eski Yunan ve Hristiyan yazarların İslam düşmanlığını içeren (polemik) eserlerindeki İslamiyet, Kur'ân ve Hazreti Muhammed (s.a.s.) hakkında oluşmuş olan saçma fikirlerin giderilmesi konusunda önemli olduğu belirtilmektedir.¹³⁸

¹³⁸ Alau Adilbayev, "Rus Oryantalistlerin Kur'ân Çalışmaları" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2000), 122-125.

Yukarıda bahsi geçen Rusça mealler hem orijinal değildir, hem hatalarla doludur, hem de onlara artık kimse itibar etmemektedir. Rusça yazılan ve günümüzde itibar edilen orijinal tercümeleri ise şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Gordiy Semenoviç Sablukov, *Koran Perevod sı Arabskogo Yazıka* (Kazan: 1878, 1884, 1896, 1907, 1990; Almatı: 1991, 1993).

Arap dili uzmanı olan oryantalist Sablukov (1804-1880), Kur'ân-ı Kerîm'i metnini esas alarak Rusça'ya çeviren ilk mütercimdir. O, misyoner yetiştiren Kazanskoy Duhovnoy Akademi (Kazan ruhani akademisi) profesörüydü. Kur'ân tercümesi dışında *Prilojenie k Perevodu Korana* (Kur'ân tercümesine ekler) (Kazan 1879), Kur'ân fihristi (1879) kitapları ile “*Svedeniya o Korane, Zakkonopolijitelnoy Knige Muhammedanskogo*” (Kur'ân hakkında malumatlar, Muhammed dininin kanun kitabı) (Kazan 1884) gibi makaleler yazdı. Sablukov'un mealinin Kazan 1907 baskısının üstünde Tatarca *Kelâm-ı Şerif* yazması sebebiyle bazı kaynaklarda bu isimle anılır. 1877'deki ilk baskıda klasik Oryantalistlerin tarzına uyarak mealin ismine *Muhammed* kelimesini ekledi: *Koran, zakonodatel'naya kniga Mohammedanskago verouçeniya*.¹³⁹

Sablukov, sade bir meal yapmış bazı âyetlere çok küçük açıklayıcı notlar düşmüştür. Dikkat çeken bir yanı, uzun sûrelerdeki âyetleri konularına göre paragraflara ayırmasıdır. En büyük farklılık ise âyet tertiplerindedir. O, Müslüman ulemanın kabul ettiği klasik âyet tertibini almamış, âyet sayılarına dair zayıf görüşleri tercih eden Oryantalistlerin tutumunu benimsemiştir. Dolayısıyla Sablukov'un kitabı ile genel kabul görmüş Mushafların âyet bölümlmeleri ve sayıları birbirini tutmamaktadır. Mesela, Fâtiha sûresi 7 âyettir, ama Besmele âyet sayılmamış buna karşı son âyet *ğayri'l-mağdubi aleyhim...* den itibaren ikiye bölünerek ayrı bir âyet kabul edilmiştir. Yine A'râf sûresi 206 âyet iken bu mealde 205, Tevbe sûresi 129 âyet iken bu mealde 130'dur. Hemen her sûrede bu durum gözlenmektedir. Sonraki bazı Rus mütercimler de aynı yolu izlemişlerdir. Bunların dışında salt metin tercümesini esas almış olmasına rağmen Sablukov'un bu eseri en iyi Rus'ça meallerden biri olarak kabul edilir.

SSCB'nin dağılmasından sonra Türki Cumhuriyetlere yönelik yürütülen destek faaliyetlerinden birisi Kur'ân-ı Kerîm'le ilgilidir. Mısır'daki *ez-Zehra li'l-İ'lami'l-Arabi*

¹³⁹ Saime Selenga Gökgöz, “Rus Misyoner Şarkiyatçılığında İslam Peygamberi ve Kur'ân Hakkında Temsil Biçimleri”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 10/29 (2007): 16-17.

müessesesi de bu kervana katılmış, önce Kur'ân-ı Kerîm göndermiş, ardından bölgede yaygın kullanımını göz önüne alarak Rusça bir meal basıp dağıtmaya karar vermiştir. Bu iş için Rus Sablukov'un mealini uygun bulmuş, eserin Kazan 1907 baskısını esas almış, Kuveyt devletinin maddi desteği ile Mısır'daki *Mecmeu'l-buhusi'l-İslamiyye*'nin ilim heyeti, eserin Kur'ân-ı Kerîm metnindeki yanlış ve eksik yazımları düzeltmiş, âyet tertibini Osman mushafına uygun hale getirmiştir. Mealde ise bir değişiklik yapılmamış, Sablukov'un âyet tertibi korunarak basılmıştır (Kahire 1993). Mesela, Tevbe sûresi Kur'ân-ı Kerîm metninde 129, çeviride 130 âyettir. Böylece metinle meal arasında bir uyumsuzluk meydana geldiği gibi, iki sayfadaki karşılıklı metin ve mealde de tutarsızlıklar oluşmuştur.

2. D.N.Boguslavski, *Koran - Perevod sı Arabskogo Yazıka, Kommentari i Primeçanya* (St. Petersburg: 1995; İstanbul: 2008).

Bir ara İstanbul'da da görev yapmış olan General D.N.Boguslavski (ö. 1893), Kur'ân-ı Kerîm'in Arapça metnini esas alarak tercüme yapmış, başka dillere dayalı yapılan Rusça meallere nazaran daha başarılı olmuştur. Fakat Rus Ortodoks Kilisesi'nin baskısı yüzünden eserin basımı gecikmiştir (Kazan 1894, 1904).¹⁴⁰ Boguslavski'nin tercümesi yaklaşık bir asır sonra St. Petersburg'da (1995) ve ardından İstanbul'da aynı adla yeniden yayınlanmıştır (Çağrı Yayınları, İstanbul 2008).

3. İgnati Yolianoviç Kraçkovski, *Koran* (Moskova: 1963, 1986, 1989, 1990, 1991, 1998, 1999; Feniks: 2004, 2008).

Kraçkovski (1883-1951), klasik Arap edebiyatı uzmanıdır. İsmail Çalışkan'ın naklettiğine göre Sovyetler Birliği döneminde yapılan ve basılan tek Kur'ân-ı Kerîm meali onunkidir. Aslında o, Stalin (ö. 1953) döneminde yazdığı tercümeyi otuz beş yıl saklamış ve ölümünden on iki yıl sonra, 1963'de basılmıştır. O, câhiliye ve İslami dönemin meşhur şiiri ve çağdaş Arap edebiyatı üzerine incelemeler yapmış, Kur'ân'la ilgili ve başta Boguslavski olmak üzere Rusça mealleri tahlil eden yazılar yazmıştır. Bunların başında gelen *Ruski Perevod Korana v Rukopisi XVIII veka* (18. yy.da Rusça Kur'ân tercümeleri) adlı eseri, kendinden sonraki Sovyet araştırmacılarının adeta rehberi olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'i vahiy mahsülü bir kitap değil Arapların edebi bir

¹⁴⁰ Seyfettin Erşahin, *Türkistan'da İslam ve Müslümanlar - Sovyet Dönemi* (Ankara: İV Yayınları, 1999), 251-253.

eseri olarak gören Kraçkovski, bu eserde de “Kur’ân-ı Kerîm’in İslam’ın tamamını şekillendirmedeğini, sadece ilk yirmi yılını yansıtabileceğini” iddia etmiştir. Bu anlayışı öğrencileri devam ettirmiş, örneğin K.S.Kaştaleva *Terminologiya Korana v Novom Osveşşenii* adlı yapıtında Kur’ân-ı Kerîm’in “kollektif bir yaratma sonucunda meydana geldiğini” iddia etmiştir.¹⁴¹ Kraçkovski, sonraki dönemde yapılan anlam ve açıklamaların Kur’ân-ı Kerîm’in asıl diline uymadığını savunmuş, bu nedenle Kur’ân-ı Kerîm’i nüzul dönemi bağlamında anlamaya ve indiği orijinal dilinde anlamlandırmaya çalışmıştır.¹⁴²

Dolayısıyla literal (lafzî) bir tercüme ortaya çıkmış, esere ağır bir dil hâkim olmuştur. Âyetleri numaralandırma sistemi, Sablukov’unki ile aynıdır. Gerek Kur’ân anlayışları gerekse tercüme tarzları nedeniyle lafzi tercümeyi esas mealler, haklı olarak eleştirilmiştir. Yine de Kraçkovski’nin eseri, Sablukov dahil önceki tercümelerden daha başarılı ve doğruya daha yakındır. Zira o, klasik ve çağdaş tefsir kaynakları yanında neredeyse ilgili bütün Oryantalist çalışmaların yer aldığı zengin kaynak kullanımı ile uzun ve ciddi emek sarfederek bir esere imza atmıştır.

4. İman Valeri Porohova, *Koran, Perevod Smislov i Kommentarii* (Moskova: 1991, 1995, 1997, 1999, 2008).

Yakın zamanlara kadar, müslüman bir Rus tarafından Kur’ân-ı Kerîm çevirisi yapılmamıştı. Porohova ile birlikte bu da tarihte kaldı. Suriye asıllı kocasıyla tanıştıktan sonra yirmi beş yaşında Müslüman olan ve evliliğinin ardından bir müddet Şam’da yaşayan Porohova orada iken Kur’ân-ı Kerîm’i Rusça’ya çevirmeye başlamış, Şam’daki İslam âlimlerinden de destek almış, yaklaşık on iki yıllık bir süre sonunda meali 1991 senesinde bitirmiştir. Çalışmayı Ezher Üniversitesi’ne göndermiş ve burada Muhammed Said Rüşd’ün başkanlığında oluşturulan heyet altı yıllık inceleme sonunda olumlu bir rapor vermiş ve 1997’de yayınlanmıştır. Bu incelemeden geçtiği için en güvenilir meallerden birisi olarak görülür. Defalarca basılmış, Rusya’da ve eski Sovyet Cumhuriyetleri’nde en yaygın Rusça meal haline gelmiştir. Eserin öncekilerden bir farkı da açıklayıcı notlarıdır. Porohova, sahih hadislere ve rivâyetlere dayanarak kısa ve öz nü notlar eklemiş, böylece mealden yararlanma imkânını artırmıştır. Dikkat çeken

¹⁴¹ Erşahin, *Türkistan’da İslam ve Müslümanlar*, 272-275.

¹⁴² Saida Saipova, “İgnatij Yulianoviç Kraçkovskiy ve İman Valeriya Porohova’nın Rusça Kur’an Tercümeleri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006), 23.

problemli yanı ise tercümeleri, Kur'ân-ı Kerîm metninin nazmına uyumlu hale getirmeye çalışmasıdır.

5. Magomed Nuri Osmanoviç Osmanov, *Koran, Perevod sı Arabskogo i Kommentarii* (Moskova- St. Petersburg: 1992, 2009).

Aslen Dağıstanlı olup Arap, Fars ve Rus edebiyatı uzmanı Osmanov (d. 1924), metin kritiği ve çözümlemelerinde yenilikçi çalışmalarıyla tanınmıştır. Hayyam'ın *Rubaiyyat*'ını, Hafız'ın *Divan*'ını ve Firdevsi'nin *Şehname*'sini incelemiş, onlardan çeviriler yapmış, ayrıca Arapça'dan birçok tercümeyle gerçekleştirmiş, Ürdün Kraliyet Akademisi üyesi seçilmiştir. Zengin kütüphanesini öğretim üyesi olarak çalıştığı Dağıstan Üniversitesi kütüphanesine bağışlamıştır. Ailesindeki ilmi derinlikli kişilerden Arapça öğrenerek küçük yaştan itibaren Kur'ân'la ilgilenmiştir. 1970 yılında başladığı Kur'ân-ı Kerîm çevirisinde, anlam merkezli meali tercih etmiş, bu tarzıyla eser, ilk Rusça meal olmuştur. Mealde âyetleri konularına göre paragraflara bölmüş, genellikle de isabet etmiştir; mealde yetinmeyerek, hemen her âyet için açıklamalar eklemiş, ilgili âyetlere atıflar yapmıştır. Mealde Kur'ân-ı Kerîm'in edebi ifade özelliklerini yansıtmaya çalışmıştır. En önemli yanı, kendisinin de önsözde belirttiği gibi, kelimesi kelimesine çeviriden kaçınarak anlam tercümesini esas almasıdır. Bu nedenle özellikle Allah hakkındaki teşbîhi (*antropomorfist*) ifadeleri en asgari düzeye indirmiştir. Ancak bu defa da mecâzi anlamları tercih etmek zorunda kalmıştır. Kaynakları arasında Taberî, Beydâvi, Fahrüddîn Râzî, Tabersi, Zemahşeri, Kurtubi, Şevkânî gibi klasik, M.Abdüh, Yusuf Ali, Muhammed Esed, Mevdûdi gibi çağdaş müfessirlerin eserleri ile Batı dillerindeki birçok Kur'ân-ı Kerîm tercümesi vardır. Sonraki baskılarda bazı yenilikler yapmıştır.

6. Elmir Rafael Kuliyeve, *Koran Smıslavoy Perevod na Russkiy Yazık* (Moskova: 2004).

Rusça Kur'ân-ı Kerîm ve tefsir çalışmalarında Kuliyeve (d. 1975 Bakü) ismi son dönemde ön plana çıkmaya başlamıştır. Kuliyeve, Tıp eğitiminden sonra İlahiyat ve felsefe alanına yönelmiştir. Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Felsefe ve Siyasi-Hukuki Tetkikatlar Enstitüsü'nde başladığı Doktora çalışmasını 2006'da *Globalleşme ve Kur'ân* konusundaki teziyle tamamlamıştır. Din işleri ile ilgili resmi komitede başkan yardımcılığı ve Kafkas Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Geomedeniyet

Departmanı'nın müdürlüğünü yapmıştır. Rus'ça ve Azeri Türkçesi'ne çok sayıda kitap ve makale tercüme ettiği gibi Kur'ân ve tefsir sahasında telif ve tercümeleri ile birkaç eser meydana çıkarmıştır.

Kuliyev, meal ve tefsir alanına, Sa'di'nin tefsirini Rus diline tercümeyle başlamış (1997), daha sonra şu iki gerekçe ile meal yazmaya karar vermiştir: Kur'ân-ı Kerîm'in amacı, ancak insanların kendi dillerinde meal okumasıyla gerçekleşir; Rusça'da doğru bir meal yoktur. Ona göre, Rusça meallerin hepsinde ciddi hatalar vardır, kavram mânâ incelikleri yansıtılmamıştır, dahası onlarda hem İslam'a aykırı görüşler ve tercümelemler vardır hem de o eserler ideolojiktir. O, bu durumu göz önünde bulundurarak, ulemânın fikirleri doğrultusunda ve âyetlerin orijinal anlamından uzaklaşmadan sahih bir meal yazmayı hedeflemiştir. Aynı kelimelerin Allah için kullanılanları ile yaratılmışlar için kullanılanları arasındaki anlam farkını göstermeye, deyimleri aktarmaya ve dînî kavramları kavram olarak çevirmeye özen göstermiştir. Âyetlerin anlamı ve tefsiri için meşhur klasik ve çağdaş tefsirler yanında Azerice, Rusça, İngilizce ve Türkçe meallerden istifade etmiştir.¹⁴³ Yedi yılda bitirdiği eser, ilk defa *Koran - Smislavoy Perevod na Russkiy Yazık* adıyla sadece meal olarak yayınlanmıştır. Bu tercüme Rusya Müftüler Şurası ve Moskova İslam Üniversitesi tarafından bilimsel yetkinliği takdir edilerek madalya verilmiştir. En iyi Rusça meallerden birisi kabul edilmekte, itibarı gittikçe artmaktadır. Kuliyev, sonraları meali gözden geçirerek ilk baskılardaki hataları düzeltmiş, açıklama ve tefsir kısmını genişletmiş ve şu adla Kazakistan'da basılmıştır: *Koran Smislovay i Kommentariy* (Almatı 2009).

Kuliyev'in Kur'ân ve tefsire dair üzerinde durmaya değer bir eseri de zengin muhtevalı *Na Puti Kı Kuranu* (Albarakat baspası, Almatı 2008) adlı eseridir. Sekiz bölümün altısının konuları şunlardır: Vahiy, Kur'ân-ı Kerîm'in vahiy mahsülü olduğunun ispatı, sünnet ve dindeki yeri, Kur'ân tarihi (vahyin başlangıcından çoğaltılmasına kadar), Kur'ân'ın anlaşılması ve yorumlanması, Kur'ân ilimleri, Kur'ân ve Oryantalistler, Kur'ân'ın icazı, bilgisayar teknolojisi ve Kur'ân, Kur'ân'ın tercümesi, Rusça Kur'ân tercümelemleri ve ideolojik saptırmalar (13 madde halinde örnekleriyle), Kur'ân'ın öğrenilmesi ve tilaveti. O, bu kitabında da Rusça, Arapça, İngilizce, Azerice,

¹⁴³ Elmir Rafaeloğlu Kuliyev, *Koran - Smislovoy Perevod na Russkiy Yazık* (Moskova: İzdatelskii Dom "Umma", 2007), 3-7;

Türkçe kaynaklar kullanmıştır. Oryantalist çalışmaları ve Rusça meallerdeki hataları ele alması bakımından önemlidir. Zira bu konu, Rusça'nın konuşulduğu ve Rusça meallerin kullanıldığı Orta Asya coğrafyasında ilmi tarzda ele alınmamıştır.

7. Çağdaş müfessirlerden Abdurrahmân b. Nasr es-Sa'dî'nin (ö. 1376/1956) *Teysiru'l-Kerimi'r-Rahmân fi Tefsiri Kelâmi'l-Mennân* adlı tefsiri Elmir Kuliyeve tarafından şu isimle Rusça'ya çevrilmiştir: *Sivyaşşenniy Koran. Smislovay Perevod sı Kommentariyami Abdurrahmâna Saadi* (1. baskı, 1-3. cilt 1999-2000. Yeni baskı Almatı-Bişkek: 2007, 1-2 cilt). Tefsir kısa ve özlüdür, internette de yayınlanmaktadır.

8. *El-Muntehab fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerim bi'l-Luğateyni'l-Arabiyyi ve'r-Rusiyyi*, çev.: Sümeyye Muhammed Afifi, Abdusselam Mustafa el-Mansi, (Kahire: 2000; Moskova: 2003; Kazan; 2001, 2009).

Kitap, daha önce Mısır Evkaf Bakanlığı'nın Ezher Üniversitesi'nden Muhammed Ebu Zehre'nin (ö. 1974) başkanlığında otuz yedi kişilik bir bilim heyetine hazırlattığı *el-Muntehab fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerim* adlı kısa tefsirin Rusça'ya tercümesi olup Arapçası ile birlikte yayınlanmıştır. Genel kabul gören yorumları içermesi ve faydalı olması nedeniyle İngilizce ve başka dillere de çevrilmiştir.

9. Teodora Adamoviç Şumovski, *Çitaya Sivyaşşenniy Koran* (Moskova-St. Petersburg: 1995, 2004, 2008).

Şumovski'nin (1913-2012) bu eseri, manzum Kur'ân-ı Kerîm mealleri dizisine Rus dilinde eklenmiş bir çalışmadır. Ondan önce Rus halkının ünlü şairi A.S.Puşkin (1799-1837) şiir diliyle *Podrajanıya Koranu* (Kur'ân'a taklitler) (1824) adlı eserini yazmıştır. Fakat o, bir Kur'ân-ı Kerîm mealı değil, âyetlerden istifadeyle Kur'ân'a göre Allah-insan arasındaki ilişkiyi anlatan bir eserdir. Şumovski, meal kısmında hiçbir açıklama veya nota yer vermez. Eserin sonunda Kur'ân hakkında açıklamaların yer aldığı kısa bir bölüm ile otuz iki kelimenin açıklamasının yer aldığı bir sözlük vardır.¹⁴⁴

1.5.3. Kazakistan'da Yapılan Kur'ân Tercümeleri

Türk dilinin lehçelerini konuşan halkların dini edebiyatı, genelde ortaktır. Kur'ân mealleri ve tefsirler de bu kapsamdadır. Daha bir asır öncesine kadar Orta Asya'da edebiyat ve İslami ilimler dili, büyük oranda Çağatayca idi, onun yanında alt

¹⁴⁴ İsmail Çalışkan, "Kazakistan'da Kur'ân ve Tefsir Literatürü (Kazakça ve Rusça Eserler)", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 15/1 (2015): 156-159.

birimleri mâhiyetindeki Tatarca ve Özbekçe de kullanılıyordu. Doğal olarak Kazak okuyucular, Çağatayca yazılmış eserler yanında Özbekçe ve Tatarca yazılanlardan da istifade ediyordu. Mesela, 20. asrın başlarında basılan Şeyhulislam Esedullah el-Hamîdi'nin Tatarca *Tapsir el-İtkân fî Tercümeti'l-Kur'ân* (Kazan: 1906) adlı eserini, Kazak okuyucular da okumuş olmalıdır. Başka bir husus, Kazak dilinde yazılmış mealler, tefsirler ve Kur'ân'la ilgili diğer kitapların tarihi çok eski değildir. Zira bu dilin bilim dili olarak kullanımı oldukça yenidir. Fakat Çağatayca eserler, Kazakça yazılmış olanların öncülleri sayılabilir. Sonuçta 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın son çeyreğine kadar kimi Kazak aydınların eserlerinde yer verdikleri bazı âyet meallerini, yine Sovyetler Birliği döneminde Rusça'dan tercüme edilen veya Kazak müellifler tarafından ideolojik amaçlarla yazılan ve daha çok Kur'ân karşıtı fikirlerle dolu birkaç kitap sayılmazsa, yakın zamana kadar Kazakça meal, tefsir ve bunlara ilişkin bir eser yayımlanmamıştır.

19. asrın sonlarına doğru Kazakça'nın edebi bir dil haline gelmesiyle birlikte Kazak din adamları İslam'ı anlatmak ve Kur'ân-ı Kerîm'i tanıtmak arzusuyla Kazakça dini kitaplar yazmaya, fikir öncülleri de eserlerinde dinsel argümanlar ve alıntılar kullanmaya başladı. Örneğin Türk dünyasındaki dini yenileşme hareketinden etkilenen Şekerim (Şahkerim) Kudayberdiuli (ö. 1931), *Musulmandık Şartı* isimli eserinde İslam'ın kurallarını, halkın anlayacağı bir üslupla anlatırken Kur'ân-ı Kerîm'den de bazı bölümleri tercüme etmiştir.¹⁴⁵

Musulmandık Şartı ilmiyal niteliğinde yazılmıştır ve bu kitap Kazakların ilmiyalı olarak da değerlendirilmiştir. Kitap genel ilmiyallerde bulunan konulardan kısaca bahsetmiştir. Bu kitapta bahsedilen konular şunlardır: itikat, İslam ahlakı, tahâret, namaz, oruç, zekât, hac, kurban ve av, nikah ve boşanma, ticaret, istikraz (ödünç alma) meselesi, emanet, insan ve hayvan hakları. Yazar konuların çoğunu anlatırken âyet ve hadisleri delil olarak kullanmıştır. Kitabında doksana yakın âyet, otuzdan fazla hadis kullanmıştır.¹⁴⁶

XX. yüzyılın başlarından itibaren, Kazak toprağında Kur'ân-ı Kerîm'e yönelik çalışmalar yazılmaya başlamıştır. O devirden günümüze uzanan bir asırlık zaman dilimi, “Bağımsızlık Dönemi Öncesi Yapılan Tercümeler” (1912 - 1991) ve “Bağımsızlık

¹⁴⁵ Çalışkan, “Kazakistan'da Kur'ân ve Tefsir Literatürü”, 140.

¹⁴⁶ Şamşat Adilbayeva, “Kazak Kültüründe İslam”, *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (2002): 57.

Dönemi Yapılan Tercümelere” (1991’den günümüze kadar) başlığı altında taksim edilebilir.

1.5.3.1. Bağımsızlık Dönemi Öncesi Yapılan Tercümelere

XVII. yüzyıldan itibaren Kazakların üç asırlık Rus hâkimiyeti altındaki hayatı başlamıştır. Bu üç asırlık dönemi, Kazakistan’da İslamın gelişmesi açısından üç devreye ayırabiliriz. Birinci dönem, XVII. yüzyıldan XIX. yüzyılın birinci yarısına kadar, yani Çar Hükümetinin İslam açısından yürüttüğü “ılımlı” siyaset dönemidir. İkincisi, XIX. yüzyılın birinci yarısından XX. yüzyılın başına kadar süren İslama saldırma ve onu ortadan kaldırmayı amaçlayan siyaset, üçüncüsü ise, Sovyet Rusya’nın dinsizleştirme siyaseti dönemidir. Birinci dönemde Rusya’da İslam açısından olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’in ilk defa Rusça tercümesi yapılmıştır. 1787 yılında Kur’ân-ı Kerîm’in Arapça metni basılmıştır. 1802 yılında Kazan şehrinde İslami yayım yapan matbaa açılmış ve bu matbaada dört yıl gibi kısa bir süre içerisinde İslam dini ile alakalı 41200 kitap basılmıştır. Böylece bu dönemde İslam’a karşı liberal siyaset takip edilmiştir.

İkinci dönemde ise Ruslar, hâkimiyetleri altındaki Müslümanların dini yönden ilerleme kaydetmesinden rahatsızlık duymaya başlamıştı. Dolayısıyla bu döneme kadar uyguladıkları siyasetten vazgeçip, kendilerince “Kazakları İslamiyet’in boyunduruğundan kurtararak halkın kalkınmasını sağlamak” diye isimlendirdikleri siyaseti hayata geçirmeye başlamışlardı. Bunun için Rus-Kazak okulları açılmıştır. Okul ve medreselerde Arap alfabesinin kullanılması yasaklanıp, yerine Kiril alfabesi getirilmiştir. İslam dini aleyhinde kitaplar neşredilmiştir. Üçüncü dönemde ise, Çar Hükümetinin yerine geçen Sovyetler, Kazakları dinsizleştirme ve İslamiyeti onların kalbinden tamamen silme siyasetini takip etmişlerdir.¹⁴⁷

Her iki rejim İslam dinini düşman görmüş, hatta Müslümanların her alanda olduğu gibi, bilim alanında da öne geçmesini engellemiştir. Böyle despot rejimlerin baskısıyla dini eserlerin kaleme alınması, tercüme edilmesi imkânsız hale gelmiştir. Döneme ait Kur’ân-ı Kerîm’in çeviri ve tefsirleri oldukça azdır. Ağır baskıya rağmen az da olsa, Kur’ân-ı Kerîm’in çevirileri yapılmıştır.

¹⁴⁷ Adilbayeva, “Kazak Kültüründe İslam”, 47-48.

Kazakistan’da yapılan Kur’ân ve tefsir literatürü ile ilgili araştırma yapan İsmail Çalışkan hoca makalesinde şöyle diyor: “Kazakça bir Kur’ân meali veya tefsirin ilk defa kim tarafından ve ne zaman yapıldığını tespiti yönelik araştırma neticesinde yakın zamanlara değin bu dilde bir tefsirin olmadığı sonucuna vardık.”¹⁴⁸ Meale gelince, *Kazak-Sovyet Ansiklopedisi* konuyla ilgili şu bilgiyi verir: “Mûsâ Carullah Bigiyef, 1912 yılında Kur’ân-ı Kerîm’i Kazakça’ya çevirdi. Fakat o basılmadı, sadece el yazması olarak kaldı.”¹⁴⁹ Lâkin söz konusu mealin dili Kazakça değil Tatarca’dır. Halife Altay da *Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tûsinigi* adlı mealinde bu çevirinin Tatarca olduğunu ve Ufa şehrinde yazma olarak kaldığını söylemektedir.¹⁵⁰ Buna göre, Bigiyef’in mealini Kazakça meallerin ilki saymak şu açıdan haklı olabilir: O dönemde Asya’da Türk dilinin çeşitli lehçelerini kullananların ortak ilmi dili, küçük farklılıklarla birlikte, Tatarca’nın da dahil olduğu Çağatayca idi. Günümüzdeki Kazak edebiyatçıları da bunu kabul etmektedirler. Nitekim bugün, ilk Kazakça mealin hangisi olduğu kime sorulsa, Bigiyef’in adını verir. Burada bahsedilen Mûsâ Bigiyef, Mûsâ Carullah Bigiyef’tir. Ahmet Kanlıdere, Mûsâ Carullah’ın yazdığı bu Tatar’ca Kur’ân tercümesinin âkıbeti hakkında bilgi olmadığını söylemiş.¹⁵¹ İsmail Çalışkan hoca söz konusu mealle ilgili şöyle diyor: “Edindiğimiz bilgiye göre mealle ilgili son gelişme şöyledir: Ekim 2010’da Kazan’da Carullah’ın Kur’ân meali olduğu söylenen bir meal basılmıştır. Yakın zamana kadar gün yüzüne çıkmayan meal, Sen-Petersburg’da yaşayan ve meali saklayan Carullah’ın kızı Fatıma Tagircanova (ö. 2006), onu yetkililere vermiş ve basım gerçekleşmiştir. Ancak eserin Carullah’a aidiyeti henüz kesinleşmemiştir. Mûsâ Carullah ve eserleri hakkında araştırmalar yapmış olan Ahmet Kanlıdere de kendisiyle yaptığımız görüşmede, mealin Carullah’a ait olmadığını beyan etmiştir.”¹⁵²

Aslında XX. yüzyılın başında Kazak dilinde bir meal yazılmıştı eğer o meal yayınlanabilmiş olsaydı, bu dildeki mealler tarihi farklı yazılabilirdi. Söz konusu meal, Doğu Türkistan’da Ör Altay (şimdiki Sincan-Altay) bölgesi Köktogay şehrinde dünyaya

¹⁴⁸ Çalışkan, “Kazakistan’da Kur’ân ve Tefsir Literatürü”, 140.

¹⁴⁹ Çalışkan, “Kazakistan’da Kur’ân ve Tefsir Literatürü”, 140.

¹⁵⁰ Halife Altay, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tûsinigi* (Medine: Eki Haramnın Kızmetkeri Fahd Patşanın Kuran Şarîf Basım Kombinâtı, 1991), 2-3.

¹⁵¹ Ahmet Kanlıdere, “Mûsâ Carullah”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31: 214-216.

¹⁵² Çalışkan, “Kazakistan’da Kur’ân ve Tefsir Literatürü”, 141.

gelen meşhur Kazak tarihçi, şair, âlim Akıt Kaji Ulimjiuli (1868-1940) tarafından yazılmıştır.

Akıt Kaji Ulimjiuliyla aynı yerde ve aynı yıllarda yaşayan Abdurrahmân Kaji Bay-Yusufulu da Kazak’ça bir meal yazmış, maalesef o da Komünist idarenin zulmüne uğrayarak hem kendisi şehit edilmiş hem de eseri yakılmıştır.¹⁵³

Üçüncü ve kısmi bir meal de Sadvakas Kaji Selmanuli Ğilmani (1890-1972) tarafından yapılmış olup henüz basılmamıştır.

Aşağıda görüleceği üzere, bu üç çalışma dışında, Sovyet siyasi ve dini baskılarının gevşediği bağımsızlık öncesinde ve bağımsızlığın ilk yıllarında, Kazakistanda meal ve tefsirle ilgili eserler de yayınlanmaya başlamıştır.

1. Halife Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi* (İstanbul: 1990).
2. Aziz Akıtulu, Makaş Akıtulu, *Kuran Karim Kazakşa Audarması* (Pekin: 1990).
3. Nurali Öserov Serkimbayulu, Cumabay İstayev Makaşulu, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası* (Moskova: 1990; Almatı: 2002).

Bu son üç meal araştırmamızın ana temasından biri olduğu ve daha sonraki başlıklarda geniş şekilde ele alınacağı için, burada sadece isimlerini zikretmekle yetineceğiz.

1.5.3.2. Bağımsızlık Dönemi Yapılan Tercümeler

Bağımsızlık döneminde dini sahadaki 70 yıllık durgunluk son bulmuştur. Kazakistan bağımsızlığına 1991 yılında kavuşmuştur. Bu yıldan günümüze kadar Kazakistan’da onlarca Kur’ân-ı Kerîm tercümeleri ve tefsirleri yapılmıştır. Onları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Ratbek Nisanbayulu, Vahap Kıdırhanulu, *Kuran Karim* (Almatı: 1991).
2. Vahap Kıdırhanulu, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi* (Almatı: 2002).

¹⁵³ Vahap Kıdırhanulu, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi* (Almatı: Daurı Baspası, 2002), 670.

Yukarıdaki iki meal araştırmaya konu edilen meallerden bir diğeri olduğu için mealler hakkında geniş bilgi sonraki başlıklarda verilecek, burada sadece isimlerini zikretmekle yetineceğiz.

3. *Kuran Karim, Arapça Transkripsiyası Jane Kazakşa Mağınası* (Almatı: 2009, 2011).

Bu eser orijinal bir çeviri olmayıp âyet mânâları Halife Altay'ın bahsi geçen mealinden derlenmiştir. Kitabı Altay'ın eseri olmaktan çıkaran husus, âyetlerin okunuşlarının Kiril alfabesi ile yazılması, altına da mânâsının eklenmesidir. Bu format çok yararlı olmadı. Bu projenin başındaki Saule Bekenkızı, ilk olarak Kur'ân-ı Kerîm'in 30. cüzünü (Almatı: 2005), daha sonra da aynı formatta, Kur'ân-ı eşit parçalara bölerek dört cilt, ilk basım tamamlandıktan sonra da aynı adla tek cilt halinde (Almatı: 2014) yayınlamıştır.

4. *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi* (Almatı-Bişkek: 2006).

Özbekistanlı saygın ilim adamı Alauddin Mansûr, Sovyet sisteminin çökmeye başladığı yıllarda halkın Kur'ân-ı Kerîm'i anlama ihtiyacını karşılamak için meal ve tefsire girişmiş, kısa zamanda bitirince, *Kuroni Karim Uzbekça İzohli Tarjima* adıyla bir milyon adet basılmış (Taşkent: 1992), sonra Absattar Smanov tarafından Kazakça'ya aktarılmıştır. Tefsir kısmı oldukça kısa ve özlüdür, meale de yer yer parantez içi ilaveler yapılmıştır. “Ey Muhammed aleyhisselam” gibi gereksiz ifadeler, tekil hitapların çevirisinde yer yer çoğul formlar kullanmak gibi aşırı tevazu örnekleri dışında genel olarak ilmidir ve doğru çevirilere hâkimdir.¹⁵⁴

5. Zariپbay Cumanoglu Orazbay, *Kuran Karim Jane Onın Mağınalarının Kazakşa Audarması men Tapsiri* (Şımkent: 2005, 2010).

1956 yılında Taşkent'te doğan Orazbay, İslami ilimleri babasından ve Taşkent çevresindeki medreselerde (1972-1989) öğrendi, Arapça ve Çağatayca uzman oldu. Bağımsızlık sırasında Kazakistan'a geldi (1990) ve çeşitli görevlerde bulundu. 2002'de emekli olduktan sonra ilmi çalışmalarına hız verdi. Birçok kitap içinde tefsirin ayrı bir yeri vardır. Bu eser 2010'da beş cild olarak yayınlanmıştır¹⁵⁵ İlk cildin sonuna ilave edilen bölümde şu konular vardır: Kur'ân tarihi, tefsir, tefsir usulü ve müfessirin uyması

¹⁵⁴ Çalışkan, “Kazakistan'da Kur'ân ve Tefsir Literatürü”, 147.

¹⁵⁵ “Zariپbay Orazbay”, (Erişim Tarihi 13.01.2020), <http://fatua.kz/kz/person/view?id=4>

gereken şartlar. Tefsir yöntemi kısaca şöyledir: Hadisler ve rivâyet kaynaklarına müracaatla sûrenin nüzul sebebi, ortamı ve muhtevâsı genişçe anlatmakta, ardından meal ve tefsire geçmektedir. Müellif, önce Arapça metni, altına Kiril alfabesi ile okunuşunu, onun altına da mânâsını koymayı tercih etmiş, en sonunda tefsirini yapmıştır. Mealde parantez içi ilavelerle yorumlu çeviriyi (tefsiri meal) esas almıştır. Tefsir kısmında ise kendi yorumları egemendir, fakat hatırı sayılır oranda hadislerle ve başka rivâyetlere yer vermektedir. Rivâyet kaynaklarını sadece ismen zikredip alıntının yerini tam olarak belirtmemesi bir eksikliktir. Klasik yorum veya rivâyetlerin bir kısmına, “bazı rivâyetlerde” gibi ifadelerle sadece gönderme yapmakla yetinmiştir. Dil izahlarına fazla girmeden önce kelimelerin kısaca anlamını vermiş, az da olsa bazılarını dipnotta açıklamıştır. Kur’ân-ı Kerîm bütünlüğü ilkesini esas aldığından yorumlarında, ilgili âyet varsa onlara ya atıf yapmış ya da âyeti zikretmiştir. Ayrıca meal kısmı Özbekistanlı âlim Abdulaziz Mansur tarafından kontrol edilmiştir. Kitap, bu nitelikleri ile Kazakça’da “tefsir” vasfını hakeden en yetkin ilk eserdir. Yaklaşım tarzına ilişkin her cildin ilk sayfasında dikkat çekici şu not yer almaktadır: “Bu kitap ata-babalarımızın baştan beri benimseyip sürdürdüğü Ebu Hanife mezhebine göre hazırlanmıştır.” Bu söz, bölgedeki din anlayışı ve dini yaşamın nezaketi konusunda önemli bir ipucudur.¹⁵⁶

6. *Kuran Karim, 30. Para Mağınalık Audarma Jane Tapsir* (Almatı: 2006).

1999 yılında Halife Altay’ın kurduğu *Halife Altay Uluslararası Yardım Vakfı*, halkın dini bilincini artırmak için Kur’ân-ı Kerîm çalışmalarını tanıtma ve yayınlama kararı almıştır. Proje çerçevesinde Kur’ân meali ve tefsirini yapmak üzere bir heyet oluşturulmuş, Abdurrahmân b. Nasr es-Sa’dî’nin (1889-1956) *Teyşîru’l-Kerîmi’r-Rahmân fî Tefsîri Kelâmi’l-Mennân* (Beyrut: 1997) adlı tefsirinin Kazakça’ya aktarılmasına başlanmıştır. İşte bu kitapçık, C. Aday, D. Ebumenaf, A. Ahmet, D. Mubar, I. Paltöre adlı kişilerden oluşan heyetin çevirdiği ilk kısımdır, ancak kitabın başında Sa’dî’nin eserinden çeviri olduğu belirtilmemiş, sadece önsözün sonunda işaret edilmiştir. Eserde tefsir ve tefsir usulüne dair özlü bilgileri muhtevi bir giriş, Fâtîha sûresi, 30. cüzdeki sûrelerin mealleri ve kısa yorumları yer almaktadır. Yorumlar dil,

¹⁵⁶ Çalışkan, “Kazakistan’da Kur’ân ve Tefsir Literatürü”, 147-148.

hadis, rivâyet veya başka tefsirlerle desteklenmemiştir. Ancak kısa ve kolay anlaşılır üslûbu nedeniyle, Kur’ân-ı Kerîm’i okuma ve anlama bakımından yararlıdır.¹⁵⁷

7. Abdussamad Mahat, *Fâtiha Sûresinin Tafsiri* (Almatı: 2008).

Yazar, küçük çaplı bu eserinin girişinde, Kazak halkının geçen yüzyılda sosyalizm ve komunizm adı altında maruz kaldığı dinsizlik baskısından sonra dini yeniden öğrenme ve unuttuklarını hatırlama gayretine girdiğini, kitabının da bu gayretin bir parçası olduğunu belirtmiştir. Bu amaç kitabın şekillenmesinde etkili olmuş, böylece insanların kendi dilinde anlayabileceği seviyede bir eser ortaya çıkmıştır. Kitabın ilk yarısında “Kur’ân”, “âyet” ve “sûre” kavramlarının açıklaması, Kur’ân’ın faziletleri ve tilavet âdâbı hakkında geniş bilgiler verilmiştir. Yazarın Fâtiha sûresini tefsir ederken klasik ve çağdaş tefsirleri kullanması, hadis ve rivâyetlerin kaynaklarını vermesi, eserin ilmiliğini ve güvenilirliğini artıran unsurlardır.¹⁵⁸

8. Toktasın Ermaşulı Dyüsenbi, *Kuran Karimnin Kazakşa Mağınası* (Taraz: 2009).

Bu çalışma, sûre isimleri dahil âyetlerin mânâsından ibaret sade bir çeviridir. Fâtiha ile Duha-Nas sûrelerinin hem Arapça metinleri hem de Kiril alfabesiyle okunuşları eklenmiştir. Bunların dışında Arapça metin ve önsöz dahil hiçbir ek yoktur. Bu tutum, mealin metodolojisi ve müellifin gözettiği hedefin tespitini zorlaştırmaktadır. Âyet mealleri lafza bağlı ve sade bir üslupla çevrilmiştir. Önceki meallere göre daha düzgün bir anlatımı olmasına rağmen, lafzi çeviriden kaynaklanan birçok problem olduğu gibi mânâ bakımından yanlış yerler çoktur.

9. İlhamjan Rafikov, Üsen Şoybek, *Kasietti Kuran Allah Tağalanın tendesi jok vağız-nâsihatına jane ulı mufassirlerdin tüsindirme-tafsirlerine bir ğajayıp sayahat, 30. Para* (Şımkent: 2010).

Bu kitap, telif değil tercüme olup mütercimler de dini ilimler sahasında ileri derecede ilim almamış şahıslardır. Kur’ân-ı Kerîm’in 30. cüzünün tercümesi ve kısa tefsiridir. Her bir âyetin önce meali, sonra tefsiri verilmiştir. Âyet mealleri, müfessirlerin eserlerinde tercih ettikleri anlamlar doğrultusunda yapılmıştır. Tefsir kısmı ise bir ya da iki tefsirden tercüme şeklindedir ve her âyetin tefsiri hangi eserden

¹⁵⁷ Çalışkan, “Kazakistan’da Kur’ân ve Tefsir Literatürü”, 148.

¹⁵⁸ Çalışkan, “Kazakistan’da Kur’ân ve Tefsir Literatürü”, 148-149.

alındığı belirtilmiştir. Bu müfessirler, klasik devirden Taberî, Kurtubi, İbn Kesîr, çağdaşlardan Abdurrahmân b. Nasr es-Sa'di, Ebu Bekir el-Cezâiri ve Muhammed İbn Salih Useymin'dir. Son yıllarda bu bölgede adı çok duyulan ve tefsiri Rusça'ya da çevrilen Abdurrahmân es-Sa'di bu eserde diğerlerine göre daha fazla söz sahibidir. “Allahtın K rkem Esimderi (Esm u'l-husna)” başlığı da tamamen onun eserlerine dayanılarak yazılmıştır. Kitapta benimsenen en dikkat çekici metot,  yet m n l rının lafzi değil anlamın geniş ve tam anlaşılabilecek şekilde çevrilmesidir. Yine de kapalı kalan yerlerde ek açıklama yapılmıştır. Bu nedenle Kraçkovski gibi lafzi tercümeyi esas alan müellifler eleştirilmiştir. Kitabın başına eklenen “müfessire gereken şartlar” bölümü, çok yerinde olmakla beraber, us l açısından doyurucu değildir.¹⁵⁹

10. Abdussattar Smanov, *The Holy Qur'an with Kazak and English Translations* (Malezya: 2010).

Bu kitap, Kazakistan'da iki dilde ilk meal olup basımını Restu Foundation (Malezya)  stlenmiştir. Mealin İngilizcesi al-Hajj Hafiz Ghulam Sarwar (1873-1954)'ın *Translation of the Holy Quran* (ilk baskı Singapore 1920) adlı eseridir. Kazak a kısmını ise İslami ilimler alanında yetkin bir kişi olan ve Sariağaş'da medrese eğitimi yürüten merhum Abdussattar Smanov (1966-2016) yapmıştır. Baş tarafta kısaca Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatı (İngilizce) ve İslam'ın esasları (Kazak a) anlatılmıştır. Ciddi bir çalışma mahs l  olan eserin Malezya'da basılmasının sebeplerinden birisi basım tekniğindeki ileri düzeydir, kitabın kağıdı ve basımı da kalitelidir. Dahası hem kapak hem de her c z n tezhipleri geleneksel Kazak motiflerinden seçilmiş ve nefis bir görünüm sağlanmıştır.

Smanov mealde, saf bir tercümeyi esas almakla birlikte bazen lafzi tercümenin ötesine geçerek tefsiri ya da anlam çevirisi yapmıştır. O, meal ve tefsir çalışmalarını devam ettirerek Kazak dilinde daha anlaşılır ve doğru bir meal ortaya koymaya gayret etmiştir. Nitekim o kendisi de Kazak' a meallerin dil bakımından çok problemlili olduğunu belirtmiştir. Yukarıda Smanov'un Özbekçe'den çevirdiği mealden de bahsetmiştik. İki meali de karşılaştırarak inceleyen İsmail  alışkan hoca makalesinde şunları söylüyor: “ nceki mealden bazen çeviriler bazen de parantez i i açıklamaların

¹⁵⁹  alışkan, “Kazakistan'da Kur'an ve Tefsir Literatürü”, 149.

aynen alındığını gördük. Ancak hem dil hem ifade bakımından, öncekine göre daha sade ve anlaşılır bir mealdir.”¹⁶⁰

11. E.Muhammedkali, B.Jahanğanulı, *Kuran Karim, Kazakşa Sözbe-söz Mağınası* (Almatı: 2011).

Kazakça mealler silsilesinde yeni bir adım olan bu mealde, yazarlar, lafzi tercümenin ötesinde metnin nazm yapısını koruyarak tercüme etmek gibi bir çaba sergilemişlerdir.¹⁶¹

12. A.Omar başkanlığında on üç kişilik heyet, *Kuran Karim, Mağınalar Jane Tüsindirmelerinin Audarması* (Almatı: 2013).

Son yıllarda çıkan Kur’ân-ı Kerîm mealleri genellikle açıklamalara yer vermeye özen göstermektedirler. Bunun Kur’ân’ın anlaşılmasında faydalı bir yöntem olduğunda şüphe yoktur. 2013 yılında yayınlanmış olan *Kuran Karim, Mağınalar Jane Tüsindirmelerinin Audarması* bir meal-tefsir sayılabilecek niteliklere sâhiptir. Bir ekip tarafından hazırlandığı için nispeten titiz bir çalışmadır ve bu yönüyle diğer meallerden ayrılır.¹⁶²

13. Askar Akimhanov, Nurlan Anarbayev, *Kuran Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma* (Almatı, 2015).

Bu açıklamalı meal-tercüme Nur-Mubarak Üniversitesi eğitim görevlileri iki âlim birisi Mısır’daki Ayn Şems Üniversitesinin mezunu Arap dilinin uzmanı Doktor Askar Akimhanov diğeri ise meşhur Ezher Üniversitesinin mezunu Doktor Nurlan Anarbayev tarafından 2011 yılında başlanıp 2015 yılında tamamlanmıştır. Bu meal diğer meallerden ayıran özellik ise mütercimlerin Arap dilinin ve Şeriat ilimlerinin uzmanları olmasıdır. Mütercimler meali hazırlamada Arapça tefsirler ve Rusça yazılan meal ve tefsirlerden istifade etmişler. 15 ciltlik Kazak Dili ve Edebi Dili sözlüğünü kullanarak meali Kazak Dili kurallarına uygun bir şekilde hazırlamışlar. Bundan önceki yazılmış Kazakça meallerde mütercimlerin Kur’ân-ı Kerîm’in bazı sûrelerinde birkaç âyetlere tek mânâ verdiklerini ve bazı kelimeleri hatta cümleleri tercüme etmeden atladıklarını fark eden A. Akimhanov, N. Anarbayev böyle hataları tekrarlamadan her

¹⁶⁰ Çalışkan, “Kazakistan’da Kur’ân ve Tefsir Literatürü”, 149-150.

¹⁶¹ Çalışkan, “Kazakistan’da Kur’ân ve Tefsir Literatürü”, 150.

¹⁶² Çalışkan, “Kazakistan’da Kur’ân ve Tefsir Literatürü”, 150-151.

âyete tek tek mânâ vererek ve kelimeleri atlamadan tercüme ettiklerini söylüyorlar. Herbir sûrenin başında sûre ile ilgili bilgiler vermiş ve bazı anlaşılması zor olan özellikle müteşâbih âyetlerin parantez içinde yorumlarını vermişler. Kısacası Meal edebi Kazak dilinde herkesin anlayacağı şekilde yazılmış. Bu meal Kazakistan Diyanet İşleri Başkanlığının onayını almıştır.¹⁶³

14. Serikbay Oraz, *Tapsir tunıǵı* (Almatı: 2014, 2015, 2016).

Bu kitap Kur’ân-ı Kerîm’in 28, 29 ve 30. cüzlerinin tefsiri Kazakistan Diyanet İşleri’nin eski Başkanı Serikbay Oraz tarafından yazılmıştır. Müellif mealin mukaddimesinde meali önceki meallerden farklı eden özelliklerinden ve genel halkın anlayacağı bir şekilde önce herbir sûrenin başına sûrenin iniş sebebini ve sûreyle ilgili bilgileri sonra da her âyetin Arapça metnini altına da Kazakça mealini ve kısa tefsirini verdiğinden bahsetmiştir. Yine de ileride Kur’ân-ı Kerîm’in diğer cüzlerinin tefsirini de yapacağını söylemiştir.¹⁶⁴ Mealde en-Nesefi, es-Süyûti, İbn Kesîr ve Es-Sabûni gibi belli müfessirlerin tefsirlerinden istifade edilmiştir.

15. Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı, *Kuran Karim Jane Kazakşa Audarması* (Astana: 2018).

Bu meal yukarıda bahsi geçen iki kardeş Aziz ve Makaş’ın 1990 yılında Kazak dilinde Arab alfabesi ile yazdıkları mealin Türkiye Diyanet Vakfının yardımıyla “Hediyem Kur’ân Olsun” programı kapsamında Kazakistan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Kiril alfabesi ile 2018 yılında yeniden basılan nushasıdır. Bu nushanın editörlüğünü yapanlar Muhammed Şıngıs ve Ermek Muhammedkali. 604 sayfadan oluşan bu meali Arab alfabesi ile yazılan orijinal nushasıyla karşılaştırdığımızda bazı kelime ve cümlelerin değiştirildiğini gördük. Örneğin, orijinal nushada Fâtiha sûresi şu şekilde tercüme edilmiştir:

وتہ راحمدی ءاری مہیرمدی اللانک اتمنہ باستایمن.

(۲) بارلق ماقتاؤ کؤلی عالمنک رابی الالاعا ءتان.

(۳) وتہ راحمدی، مرہک مہیرمدی.

(۴) قیامت کؤننک قوجاسی.

¹⁶³ “Kuran Karimnin Jana Audarmasi Jarik Kordi”, (Erişim Tarihi 23.02.2020), <http://old.baq.kz/kk/news/ruhaniyat-kainari/kuran-karimnin-zhana-audarmasi-zharik-kordi-67417>

¹⁶⁴ Serikbay Oraz, *Tapsir tunıǵı* (Almatı: Daurı Baspası, 2014), 7-8.

(۵) ساعان عانا قۇلشلىق ەتەمىز عاحام سەنەن عانا مەدەت تىلەيمىز!

(۶) ەبىزدى تۇرا جولعا باستاعايسىڭ!

(۷) قاحارىڭا تاپ بولعاندار مەن اداسقانداردىڭ جولنا مەس، عوزىڭ يىگىلىككە كەنەلتكەندەرىڭنىڭ جولنا!

Latin alfabesiyle okunuşu:

Öte Rahımdı ari Meyirimdi Allanın atımen bastaymın.

(2) Barlık maktau külli ğalamnın Rabbı Allağa tan.

(3) Öte Rahımdı, erek Meyirimdi.

(4) Kiyamet künnin kojası.

(5) Sağan ğana kulşılık etemiz ham Senen ğana medet tileymiz!

(6) Bizdi tura jolğa bastağaysın!

*(7) Kaharına tap bolğandar men adaskandardın jolına emes, Özın igilikke keneltkenderinnin jolına!*¹⁶⁵

Kiril alfabesi ile basılan nushada ise Fâtiha sûresi şu şekilde yazılmıştır:

1. Рахман Рахим Алланың атымен.

2. Барлық мадақ әлемдердің Раббы Аллаға тән.

3. Өте Рахымды, ерекше Мейірімді.

4. Дін күнінің (қияметтің) иесі.

5. Саған ғана құлшылық етеміз және сенен ғана жәрдем тілейміз!

6. Бізді тура жолға бастай гөр!

7. Қаһарыңа тап болғандар мен адасқандардың жолына емес, өзің игілікке кенелткендеріңнің жолына!

Latin alfabesiyle okunuşu:

1. Rahman Rahim Allanın atımen.

2. Barlık madak alemderdin Rabbı Allağa tan.

3. Öte Rahımdı, erekşe Meyirimdi.

¹⁶⁵ Aziz Akıtuılı ve Maķaş Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması* (Beyjin: Ulttar Baspası, 2011), 1.

4. *Din künninin (kiyamettin) iyesi.*

5. *Sağan ğana kulşılık etemiz jane senen ğana jardem tileymiz!*

6. *Bizdi tura jolğa bastay gör!*

7. *Kaharına tap bolğandar men adaskandardın jolına emes, özin igilikke keneltkenderinnin jolına!*¹⁶⁶

16. Sabit İbadullaev, *Kasiyetti Kuran Jane Kazak Tilindegi Mağınalık Audarması* (Almatı: 2018).

Bu mealin yazarı Kazakistanın güney bölgesindeki Kızılorda şehrinde doğup orada büyümüş, 2004 yılında Ezher Üniversitesinin Arap Dili ve Edebiyatı bölümünü tamamladıktan sonra Memlekete dönüp farklı alanlarda çalışmış, 50 civarında makale ve dini kitapları yazmış Muftiyatın Ulemalar heyetinin üyesi belli âlim S. İbadullaev'tir. O aynı zamanda Kazak dili ve Edebiyatının da uzmanıdır.

S. İbadullaev meali tefsiri/manevi tercüme yöntemi ile yapmıştır. Herbir sûrenin başında onun ismi ile ilgili kısaca bilgi vermiş ve Mekkelik ya da Medinelik olduğunu belirtmiş. Kurandaki mecâzi anlamdaki sözleri köşeli parantez içinde Kazakça'daki eşdeğer kelimelerle tercüme etmiş. Anlaşılması zor kelime veya cümlelerin açıklayıcı mânâlarını ise normal parantez içinde vermiş. Mütercim mealini yazarken Kur'ân ilimlerine dair yazılan eserlerden, klasik müfessirlerin tefsirlerinden ve kendinden önceki Kazak ve Rus mealcilerinin meallerinden istifade etmiş.¹⁶⁷ Bu meal Kazak okuyucuların kolay anlayacağı şekilde basit bir dilde yazılmış.

17. Serik Rıscanov, *Koran perevod smislov* (Almatı: 2019).

Serik Rıscanov 1971 yılında Kazakistan'ın Doğu tarafındaki Öskemen şehrinde doğmuş. Lise'yi bitirdikten sonra Satpayev adındaki Teknik Üniversitesinde eğitim almış. 1998'den itibaren kendi başına İslam'ı araştırmaya başlamış. Arapçayı öğrenmiş ve 2001'den itibaren Kur'ân-ı Kerîm'i okup araştırmaya ve Kazakça, Rusça yazılan mealleri gözden geçirmeye başlamış. Serik Rıscanov gazetecilere verdiği mealle ilgili röportajında şunları söylemiştir: “Ben bu zamâna kadar rusça yapılan bütün meallere baktım ve onların bizim toplumdaki Rus dilli okuyucuların Kur'ân-ı Kerîm'i iyi

¹⁶⁶ Aziz Akıtuılı ve Makaş Akıtuılı, *Kuran Karim Jane Kazakşa Audarması* (Astana: 2018), 1.

¹⁶⁷ Sabit İbadullaev, *Kasiyetti Kuran Jane Kazak Tilindegi Mağınalık Audarması* (Almatı: Dostar Baspası, 2018), 7-8.

anlamaları için yetersiz olduğunu fark ettim ve 2008’den itibaren Kur’ân-ı Kerîm’i genel halkın hiçkimsenin yardımısız anlayacağı bir tarzda tercüme etmeye başladım, 2019’da bitirdim. Bu tercümemi de hatalardan uzak görmüyorum, elbetteki farkına varmadan gözden kaçırdığım hatalarım var ve değerli okuyuculardan onları farkettiler tarafıma belirtmelerini rica ediyorum”.¹⁶⁸

18. Erşat Onğarov, *Kasiyetti Kuran Mağınası Men Tüsiniktemeleri* (Almatı: 2019).

Bu meal Kazakistan Diyanet işleri Başkan’ının yardımcısı Ezher Üniversitesinin mezunu Doktor Erşat Onğarov tarafından yazılmıştır. Kazak’ça cümle kurulumunun editörlüğünü belli yazar hem mütercim Nurcan Muratalı yapmış. Yaklaşık 1000 sayfadan oluşan meali müellif 10 senede hazırlamıştır. Mealde önce Arap’ça metin altına Kiril alfabesi ile okunuş şekli ve meali sonra kısaca tefsiri de verilmiştir. Mealde el-Mâturidi, en-Nesefi, el-Celâleyn, el-Alûsi, el-Kurtubi, Ebu Hayyan el-Endelusi ve es-Sabûni gibi ünlü müfessirlerin tefsirlerinden yararlanılmıştır. Meal çağımızdaki kullanılan edebi Kazak dili ile Hanefî mezhebi Âlimlerinin görüşlerine ağırlık verilerek ve zamanımızdaki Tıp ve Teknolojik gelişmelere işaret eden Kur’ân-ı Kerîm’in âyetlerini ilişkilendirerek yazılmıştır.¹⁶⁹

19. A. Sabdin, B. Aliulı, E. Samiyev, *Smılovoy Perevod Sveşşennogo Korana* (Almatı: 2019).

Bu meali Rus diline çeviren üç kişiden oluşan heyettir, onların ikisi Nur-Mubarak İslam Üniversitesinin eğitim görevlileri Askar Sabdin, Baurcan Aliulı diğeri de İlahiyatçı hoca Ergen Samiyevtir. Mütercimler Meali yaparken İmam Taberî’nin, İmam Mâturidi’nin, el-Cassâs’ın, Ebu Suud’un, İbn Aşûr’un ve Şeih Tantaui’nin tefsirlerinden yararlanmışlar. Bunların yanında Kraçkovski, Osmanov ve Porohova gibi Rus mealcilerinin meallerinden de istifade etmişler. Ayrıca mealde Hanefi mezhebi âlimlerinin yorumlarına ağırlık vermişler. Bu meal Kazakistan Diyanet İşleri Başkanlığının onayını almıştır ve 2019’ın Mayıs ayından itibaren Kazak okuyucularının

¹⁶⁸ “Otandasımız Kuran Kitabın Orıs Tiline Audarıp Şıktı”, (Erişim Tarihi 15.03.2020), <https://kaz.zakon.kz/4953385-otandasymyz-ran-k-tabyn-orys-t-l-ne.html>

¹⁶⁹ Erşat Onğarov “Kuran Karimdi Audaruğa On Jıl Jumsadım”, (Erişim Tarihi 26.03.2020), <https://azan.kz/kz/maqalat/read/quran-karimdi-audaruğa-on-zhyil-zhumsadyim-ershat-ongarov-11259>

eline geçip onların Kur'ân'la daha yakından tanışmasına ve halkın aydınlanmasına hizmet etmektedir.¹⁷⁰

20. *Sveşşennıy Kuran Transkriptsiya i Perevod Smislov* (Almatı: 2018).

Bu eseri derleyip hazırlayan yukarıda bahsi geçen Saule Bekenkızı. Meal Rus dilinde yazılmış ve âyetlerin yanına da Kiril alfabesi ile âyetlerin okunuş şekli de verilmiş. Rusça kısmını hazırlayanlar İbrahim el-Numayri, A. Nurımbet, A. Utışan ve N. Kundıkbayeva.¹⁷¹ 1216 sayfadan oluşan bu meal Kasakistanda yaşayan Rus dilini konuşan toplumun Kur'ân-ı Kerîm'i daha iyi anlamasına fayda sağlayacaktır diye düşünüyoruz.

Kazakistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Kazak âlimleri tarafından Kur'ân-ı Kerîm tercümeleri yanında Kur'ân tarihi, Kur'ân ilimleri, Tefsir usulü ve dini konulara dair diğer çalışmalar da yapılmıştır. Onlardan da kısaca bahs edecek olursak:

Kazakistan'daki İlahiyat Fakültelerinde Yüksek Lisans ve Doktora vardır ama henüz Tefsir bölümü açılmamıştır bu nedenle Tefsir alanında Yüksek Lisans ya da Doktora yapmak isteyen çençlerimiz Mısır ve Türkiye gibi çeşitli İslam ülkelerine gidiyorlar. Kazak öğrencilerinden Türkiyede Lisansüstü çalışmalar yapanlara örnek verecek olursak Alau Adilbayev, İsmail Shovkhalev ve Saida Saipova, Rus Oryantalistlerin Kur'ân çalışmaları hakkında Türkiye'de Doktora yapmışlar. Hâlen Doktoraya devam edenler de vardır. Kazakistan'da Tefsir usulü ve Kur'ân ilimlerine dair çalışmalar da yazılmaya başlamıştır. Doktor Muhiddin İsaulı Patteyev de bu tür ürünleriyle tanınmıştır. O, Türkiye'de tefsir alanında Yüksek lisans (*Kur'ân-ı Kerîm'de İmrân Ailesi*, İstanbul 2000) ve Doktora (*Kur'ân'ın Metinleşme Süreci ve Ana Konular*, Ankara 2002) yapmış, hâlen Kazakistan'da Nur-Mubarak İslam Üniversitesi'nde akademik görevini ve tefsir alanındaki araştırmalarını sürdürmektedir. Kaleme aldığı ilk kitap, Doktora tezinden de faydalanarak hem aydın kesimin hem genel halkın anlayacağı bir üslupla yazdığı *Kuran Kimnin Sözi?* (Kur'ân Kimin Sözü?) adını taşır. Birinci bölümde Kur'ân-ı Kerîm'in Allah Kelâmı oluşu ve onun delilleri, ikinci

¹⁷⁰ Askar Sabdin, Baırcan Aliuı ve Ergen Sacıyev, *Smislovoy Perevod Sveşşennogo Korana* (Almatı: yy., 2019), 3.

¹⁷¹ “Sveşşennıy Kuran”, (Erişim Tarihi 18.04.2020), <http://kitap-palatasy.kz/zhanalyktar/zhanaktp/232-svyaschennyy-koran-tarskripciya-i-perevod-smyslov.html>

bölümde vahyin başlamasından harekelenmesine kadarki metinleşme tarihine yer vermiştir.¹⁷²

İsaulı Kazak'ça meal ve tefsir çalışmalarının dil ve ilim bakımından sorunlu olduğundan, bu yüzden daha anlaşılır bir meal yazma çalışmalarına başlamıştır ayrıca dine ve Kur'ân'a dair bilgisi zayıf olan halkın *Kuran Kimnin Sözi?* adlı kitabı anlamada zorlandığı için daha basit eserler yazmaya yönelmiştir. Bu amaçla *Kuran Baktarı - Kısa Süreler Tapsiri, I-II* (Almatı 2009) adlı iki ciltlik hacmi küçük kitap yazmıştır. Fâtiha ile Şems-Nas arasındaki yirmi dört sûrenin mealini ve kısa tefsirini içeren kitap, sırayla Arapça metin, meal, sûre hakkında genel bilgi ve tefsirinden oluşur. İsaulı'na göre Kur'ân-ı Kerîm'in nüzulünden itibaren geçen on beş asır boyunca sayısız tefsir yazılmış, ancak Kur'ân-ı Kerîm'in mânâları bitmemiştir. İşte bu mânâları günümüz insanına taşımak için bu kitabı yazmıştır. Meşhur tefsir ve hadis kaynaklarına dayanan müellif, başta Elmalılı Hamdi Yazır olmak üzere Türkçe kaynaklardan da yararlanmıştır. Bu tarz çalışmalarından birisi de *Kuran Şapağı - Mangi Muğjiza* (Şımkent: 2015) adlı eseridir. Bu eser, onun meal-tefsir çalışmasının 1. kitabı olup Fâtiha ve Bakara sûresinin bir kısmını içermektedir.¹⁷³

Nur-Mubarak İslam Üniversitesi'nde 2002 ile 2005 yıllar aralığında öğretim elemanı olan şimdi ise Birleşik Arap Emirlikler'indeki Kazakistan'ın Büyük Elçisi hizmetini yapan M. Menilbekov'un *Kuran Karim İlimlerine Kirispe* (Albarakat baspası, Almatı 2005) adlı eseri, Kur'ân ilimleri alanında Kazakça'da bir iltir. Kitapta Kur'ân'ın vahyi, tarihi, muhtevası ve dil yapısı, kıraatler, tercüme gibi konulara yer verilmiş, ancak hacmi küçük olduğu için Kur'ân ilimlerinin tamamı ve tefsir usulünün temel meseleleri ele alınmamıştır. Aynı tarihlerde Türkiye'de tefsir sahasının saygın isimlerinden Suat Yıldırım'ın *Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân İlimlerine Giriş* adlı kitabı, Kazakça'ya tercüme edilmiş ve şu isimle basılmıştır: *Kuran Karim Jane Kuran İlimlerine Kirispe* (çev.: Hayrettin Öztürk, Almatı 2003, 2007). Bu eser, Kur'ân ilimlerinin tamamını içermemekle birlikte diğerine göre daha kapsamlıdır. Bu alandaki ihtiyacı karşılamak amacıyla daha yeni bir eser Nur-Mubarak İslam Üniversitesi'nin Rektor Yardımcısı Kayrat Kurmanbayev'in hazırladığı *Kur'ân İlimlerine Kirispe* isimli

¹⁷² Muhiddin İsaulı Patteyev, *Kuran Kimnin Sözi* (Almatı: Kökjiyek Baspası, 2011), 7-8.

¹⁷³ Çalışkan, "Kazakistan'da Kur'ân ve Tefsir Literatürü", 152.

kitabıdır (Nur-Mubarak baspası, Almatı, 2013, 2014). İlgi alanına giren konuların tamamına yakınına içeren ve daha tertipli bir eserdir.¹⁷⁴

Yukarıda tanıtımı yapılanlar dışında Kur'ân ve tefsir çalışmalarına yenileri katılmaya devam etmektedir. Tanınan âlim Abdullah Kaşı Joldasov tefsir yazmayı sürdürmektedir. Şımkent'te mukim Nazir Damolla ise İsmail Hakkı Bursevi'nin (ö. 1725) *Rûhu'l-beyan* adlı tefsirinin Yâsîn-Nas arasındaki kısmını Özbekçe'ye çevirmiştir.

Son zamanlarda Kazakistan'da Kur'ân'ın mâhiyeti, mesajı, Kur'ân-ilim ve bazı âyetlerin kısa açıklamalarına dair birçok kitap yayınlanmıştır. Makale düzeyinde ise ekseriyeti gazetelerde olmak üzere çokça yayın yapılmakla birlikte, metot ve muhteva bakımından ilmi kriterler gözetilerek yazılanlar azdır. Kur'ân-bilim ilişkisi pek fazla işlenmektedir. Aziz Akıtolı'nın *Kuran Karimdeki Ğılımi Negizder* isimli kitabı ilk örneklerden birisidir. Halife Altay Vakfı'nın *Kuran ve İman* adı altında yayınladığı dizi kitaplardan birisi olan *Kuran Jane Kazirgi Zamanĝı Ğılım Şındıĝı* adlı kitap, bazı âyetleri çağdaş bilimsel veriler ışığında açıklamaktadır. İbray Bekjigitov'un *Kuranın Ğılımi Negizderi* (Nurlı Alem, Almatı 2008) adlı kitabı da bazı âyetlerin bilimsel açıklamalarına yer verdiği gibi, Kur'ân-ı Kerîm'in sosyal hayat ile bağını ilmi açıdan ispata çalışmaktadır. Kazakistan eski başmüftüsü Absattar Derbisali de *Kasiyetti Kuran* adlı kitabında Kur'ân-ı Kerîm'in genel tanıtımını yapmış, vahyedilmesi ve bilimsel yönüne değinmiştir.

Kıssalar da başlı başına ya da bölüm halinde yazı ve kitaplarda yer verilen konulardandır. On sekiz kıssanın anlatıldığı *Kuran Karim Kıssaları* (Almatı 2007) adlı kitap, Sabit İbadullayev tarafından tercüme edilmiştir. *Kuran Hikayaları* adlı kitap ise 1973 yılında Beyrut'ta basılan Arapça aslından Çin'de yaşayan Kakeş Kayırjanulı tarafından Kazakça'ya aktarılmış, önce Arap alfabesi ile (Halık baspası, Şıncan 1989) daha sonra da Kiril alfabesi ile basılmıştır. Kitapta, bütün kıssalar ele alınmakla birlikte, Kur'ân'daki muhtevasını aşarak diğer kaynaklardaki bilgiler eşliğinde geniş biçimde hikaye edilmiştir. Kitap ilmi değildir, fakat Peygamberler tarihini özetlemesi bakımından yararlıdır. J. Nakpayev de *Kurandaĝı Payĝambarlar Turalı Angimeler* (A-Poligrafiya, Aktöbe, 2004) adlı kitabında sadece Peygamber kıssalarını özetlemiştir.

¹⁷⁴ Çalışkan, "Kazakistan'da Kur'ân ve Tefsir Literatürü", 151-152.

Kazakistan’ın eğitim sisteminde din eğitimi özellikle yüksek akademik çalışmalar henüz başlangıç seviyesindedir. 2010-2011 eğitim-öğretim yılından itibaren Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi’nde Teologiya bölümü açılmış böylece İlahiyat alanında lisansüstü eğitime de hazırlık yapılmıştır. Bu amaçla yine ilk defa İsmail Çalışkan tarafından şu ders kitapları yazılmıştır: *Tapsir Edistemesi* (Tefsir Usulü), *Tapsir Tarihi* (Tefsir Tarihi), *Kuran Karimdi Korkem Oku Kağıdaları* (*Tajvid*) (Türkistan: 2011).

Kazakistan’da dini yayınlar içinde en fazla dikkat çekenler halkın basit seviyede dini ihtiyaçlarını gidermeye yönelik olan Kur’ân’dan dualar, çeşitli törenlerde okumak için “Kuran hatim” denilen el kitapları, elifba ve tecvit, nasihat tarzı alıntı ve açıklama kitapçıklarıdır. Öte yandan İslam anlayışlarının ilk ve vazgeçilmez kaynağının Kur’ân-ı Kerîm olduğunda şüphe yoktur. Fakat salt Kur’ân’ı merkeze alan anlayışların varlığı da bir gerçektir. Kazakistan’da da bu tür yönelişler artınca halka ve özellikle genç kesime yönelik uyarı ve tanıtım amaçlı materyaller de görülmeye başlanmıştır. *Kuranşılar Degen Kimder?* (Kur’ancılar Dediğimiz Kimlerdir?) (Almatı 2011) adlı kitapçık bu amaçla dolaşıma sunulmuştur.

Müslüman bir kültüre sâhip Kazak toplumunun her alandaki ürünlerinde İslam’ın renklerini ve damgasını görmek mümkündür. Bilimsel araştırmalar da bu konulara eğilmeye başlamıştır. Kur’ân-ı Kerîm’in, Kazak sözlü edebiyatına etkisinin araştırıldığı *Kazak Auz Adebietine Kasietti Kuran Karim Kıssalarının Tigizgen Aseri* (Kazak Edebiyatına Kur’ân-ı Kerîm Kıssalarının Etkisi) (Şımkent 2011) adlı eser böyle bir çabanın ürünüdür.¹⁷⁵

¹⁷⁵ Çalışkan, “Kazakistan’da Kur’ân ve Tefsir Literatürü”, 152-154.

İKİNCİ BÖLÜM

20. ASIRDAKİ KAZAKÇA MEAL ÇALIŞMALARI

2.1. Akıt Ulımjıulı (1868-1940)

2.1.1. Hayatı ve Eserleri

Kazak tarihçi, şair, âlim Akıt Kaji Ulımjıulı 1868 yılında Çin sınırları içinde yer alan Doğu Türkistan'da Ör Altay (şimdiki Sincan-Altay) bölgesi Köktogay şehrinde doğmuş. O, önce çevresindeki hocalardan Arapça ve Fıkıh öğrendi; Farsça ve Türk dilinin lehçelerini (Çağatayca, Osmanlıca, Tatarca, Özbekçe) ise Buhara Medresesi'nden gelen Mahbubullah Mırzabaka'dan aldı ve bu dillerde yazılan birçok kitap okudu. Arapça, Kur'ân, Hadis, Fıkıh ve Kelâm gibi İslâmî ilimlerde eğitimini ilerletince icâzet (*Şehadetname*) aldı. Dönemin şartları nedeniyle tahsilini ilerletemedi. Bir ara posta işinde çalıştı. 1890-1910 arasında Moğolistan'da kaldı. Bu sırada Kobda şehrinde çocuklara ve gençlere din eğitimi verdi. 1908'de bir kafilayla İstanbul üzerinden Hacca gitti, arkadaşlarından ayrılarak orada uzun süre kaldı ve ilmini artırdı. 1910'da Kobda'ya, daha sonra da Çin'e döndü. Halkının ilim, kültür, ahlak seviyesini yükseltmek için çaba gösterdi, çocukların ve kadınların eğitimine önem verdi. Uzun süre imamlık ve resmi olmayan kâdılık görevini yürüttü. Kazak edebiyatının önemli eserleri arasına giren sekiz eseri Kazan ve Bayan Ölgı'de (Moğolistan) basıldı. Daha sonra dînî-ilmî eserlere yöneldi. Kur'ân meali bunların en başında geliyordu. Meali tamamladı, ancak bastırmaya fırsatı olmadı. Zira Çin'deki komunist rejim Müslümanların kendi din ve kültürlerini yaşamalarına ve yaşatmalarına izin vermiyordu. Gün geçtikçe artan baskının kurbanlarından birisi de Akıt oldu. 1939 yılının Aralık ayında “milliyetçilik ve halkı dine yönlendirmek” suçlaması ile tutuklandı. Sekiz yüz civarındaki kitaplarının tamamı ve Kur'ân meali dahil kendi el

yazma eserleri yakıldı. 1940 yılı Temmuz ayında hapishanede şehit edildi.¹⁷⁶ Böylece sadece bir şahıs şehit edilmedi, büyük bir ilim katliamı da yapılmış oldu. Zor zamanlar ve zor şartlar içinde kendini yetiştirmiş, Çin ve Moğolistan'da yaşayan halka öncülük etmiş olan Akıt, Kazakça Kur'ân meali tarihinin başlangıcını oluşturduğu gibi, Türk lehçelerindeki meal tarihinin ve dînî edebiyatın da önemli bir simasıdır. Ne yazık ki, eseri elimize ulaşamadı, şâyet ulaşsaydı, dili ve muhtevası ile orijinal bir eser olacaktı.¹⁷⁷ Yarım asır sonra oğulları Aziz ve Makaş onun gerçekleştiremediği arzusunu yerine getirip kendileri de bir meal yazmışlar. Araştırmamızın ana konularından olan bu meal ile ilgili aşağıda geniş bilgi vereceğiz.

2.2. Sadvakas Selmanulı Ğılmânî (1890-1972)

2.2.1. Hayatı ve Eserleri

Sadvakas Selmanulı Ğılmânî 1890 yılında Akmola İlininin Ereymentau ilçesinde doğmuş. O ilk tahsilini şehrin ileri gelen âlimlerinden olup müderrislik yapan babası Şeyh Süleyman Ataklı'dan aldı. Ğılmani Akmola'daki Ahmet Kusanulı Medresesi ve Sileti Medresesi'nde İslâmî ilimleri öğrendi. Sonra dînî hizmetlere başladı. Akmola'da ilk mescidin açılmasına öncülük etti ve o Câmî'de imam-hatiplik yaptı. 1943'te Dîniye Nezâreti kurulması çalışmalarına katıldı, aynı yıl Kazakistan kadılığına da seçildi. Sovyet idaresi Hacca izin verince 1946'da hacca gitti, 1952-1972 arasında Kazakistan Müslümanları Kadısı olarak görev yaptı. Orta Asya ve Kazakistan Dini İdare heyetinin üyesi oldu. Sadece Sovyetler Birliği'nde değil bütün Türk âlemine ve Avrupa'ya meşhur oldu, birçok kimseye üstad olarak dînî alanda âlimler yetiştirdi. Tarih ve dil uzmanı olmanın yanında üstad'ın dînî bilgisi de çok güçlü idi. O Akmola ve Almatı şehirlerinde yer alan kendi evlerini cami'ye çevirdi ve Almatıdaki merkezi cami'nin ilk imamı oldu. Günümüzde, eski cami'nin yerine 1996'da inşa edilen, Astana'daki (bugünkü Nur-Sultan şehri) merkezi cami'yine Sadvakas Ğılmani'nin adı verildi, bir de onun adına cami'nin yanından müze açıldı. Birçok kitabı bulunan Ğılmani, 118.000 kelimelik Kazakça-Arapça bir sözlük yazdı (1946-66), 14 bölümden oluşan *Kelile ve Dimne*'yi Farsça'dan Kazakça'ya çevirdi. *Kuran Turalı Jala Men Ötirikterge Karsı/Kleveta i Loj o Korane* (1970) (Kur'ân hakkında iftira ve yalanlara karşı) adlı, o dönemde yalan yanlış bilgileri ve maksatlı saldırıları eleştiren küçük çaplı bir kitabı

¹⁷⁶ Aziz Akıtu, *Akı Ulimjiuli* (Almatı: Müsülman Baspaüyi, 2008), 24-117.

¹⁷⁷ Çalışkan, "Kazakistan'da Kur'ân ve Tefsir Literatürü", 141-142.

vardır. Bunların dışında Kur’ân-ı Kerîm’in ilk üç cüzünü 1966’da Kazakça’ya çevirdi. Çeviriden el yazma olarak 1970 yılına kadar Kazakistan’da özellikle imamlar ve mollalar istifade etmişler. Bu yazma, bugüne kadar onun küçük kızı Almatı şehrinde oturan ve Ğılmani’nin eserlerine mirasçı olan Amine Sadvakaskızı Abdikerimova tarafından saklanmıştır. Sadvakas Ğılmani 1972 yılında Almatı’da vefat etti.¹⁷⁸

2.2.2. “Kuran Audarması” Adlı Mealin Tanıtımı

Bu 136 saifadan oluşan meal Fâtiha’dan Enfâl sûresine kadar ve Kâfirun’dan Nâs sûresine kadar tercüme edilmiş ve Arap alfabesiyle yazılmış. Sadvakas Selmanulı Ğılmani mealin baş tarafında Kuran İlimlerine dair bazı konular hakkında kısaca bilgiler vermiş. Yazar her sûrenin başında sûre adını, Mekki veya Medinelik olduğunu ve kaç âyetten oluştuğunu zikretmiş. Âyetlerde mânâsı zor olan kelimelerin parantez içinde açıklamasını yapmış. Sadece Fâtiha sûresinin meali yanında tefsirini de yapmış diğer sûrelerin sadece mealini yapmıştır.¹⁷⁹

2.3. Halife Altay (1917-2003)

2.3.1. Hayatı ve Eserleri

Kazakça mealler tarihinde ilk anılması gereken isimlerden birisi Halife Altay’dır. O, kendi mealinde Kur’ân-ı Kerîm’i Kazakça’ya ilk tercüme edenin kendisi olduğunu söylemiştir.¹⁸⁰

Halife Akıfulı 1917 yılı 15 Aralık’ta Doğu Türkistan’ın Altay¹⁸¹ vilâyetinin Singil kazasında orta halli bir ailenin ikinci çocuğu olarak doğdu. Babası Akif bey (1883-1937) genç yaşta yetim kalmıştır. Akif bey, Melike Hanımla evlenmiş ve ondan Akay, Halife, Kâlim, Aziz ve Burçin isimli çocukları olmuştur. Akif bey avcılık ve yün ticaretiyle geçiniyordu. Avcılık için özel yırtıcı kuşlar beslerdi. Yaşadığı bölgeden yün temin ederek iç Çin’e götürüp orada satıp, gıda ürünleri getiriyordu. Seyahat etmekten çok hoşlanırdı. Yerleşim için birçok yeni yer keşfetmiştir.

¹⁷⁸ Sadvakas Selmanulı Ğılmânî, *İslam Negizderi* (Almatı: Kalamger Baspası, 2016), 4; Erşahin, *Türkistan’da İslam ve Müslümanlar*, 347; “Sadvakas Ğılmani”, (Erişim Tarihi 23.07.2020), https://kk.wikipedia.org/wiki/Сәдуақас_Ғылмани

¹⁷⁹ Sadvakas Selmanulı Ğılmânî, “*Kuran Audarması*”, (el yazması) 1966.

¹⁸⁰ Altay, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 3.

¹⁸¹ Altay vilâyeti günümüzde Çin, Moğolistan ve Rusya’nın kesiştiği yerde bulunmaktadır. Her üç devlette de Kazaklar yaşamaktadır.

Ticaret yapmak maksadıyla Moğolistan'ın başkenti Ulan Batur'u ve birçok Çin şehrini gezmiştir. Okur yazar ve dindar kimseydi. Din adamlarına çok değer verirdi.¹⁸²

Annesi Melike hanımın (1880-1940) memleketi o zaman Çin hâkimiyetinde olan Altay vilâyetiydi. Babası Kodar “Koja” (Hoca) boyundan olup, ticareti meslek edinmişti. Kojalar, Kazaklar arasındaki soylu kesimden birinin adıdır.

Halife Altay, Orta Cüz'ün Abak Kerey boyu, Cantekey oymağının, Şakabay kolundandır. Halife Altay'ın mensup olduğu Orta Cüz'ün güçlü boylarından Abak Kerey tahminen 1750 yıllarında Semey civarından (günümüzde Doğu Kazakistan toprakları) “cut” (kıtlık) nedeniyle Doğu Türkistan topraklarına göç etmişlerdir.¹⁸³

Halife Altay ilköğrenimini babasından alır. Ondan Kur'ân okumasını ve Arap harfleriyle yazmayı öğrenir. Yedi yaşından itibaren namaza başlar. On Yâsında (1927) köy mollaları Abdike ve Mukan'dan eğitim alır. Bir sene devam eden mektepte İslam'ın temel bilgilerini öğrenir.

Oturdukları köy halk arasında “Sart köyü” ya da “Mollalar köyü” olarak anılırdı. Çünkü birçok din bilgini bu köyden çıkmıştır. Halife Altay 1928-1932 yılları arasında ailesinin yanında kalarak babasına yardım eder. Bu yıllarda her Kazak'ın öğrenmesi gereken göçebe hayatının incelikleri ve halkın etnografisi hakkında geniş bilgi sahibi olur.

1931 yılında annesinin akrabalarından olan bir kızla Nişânlanır. 1932 yılında Kazakistan'da ortaya çıkan açlık nedeniyle birçok aile Doğu Türkistan'a göç etmiştir. Öskemen vilâyetinden Mağavya Gaysabaykacılı ve Ahmet Ali Jaysanbayılı adlı mollalar bu göçle Altay'a gelmişlerdir. Kısa zaman zarfında bu iki molla bilgileri sayesinde Altay'ın en meşhur âlimleri olmuşlardır. Akif bey oğlunun eğitimiyle ilgilenmek üzere Mağavya ve Ahmet Ali hocaları köyüne özel olarak getirir. Halife Altay, Mağavya molladan 1933-1934 yılları arasında Altay'da, Ahmet Ali molladan 1938-1941 yılları arasında Barköl'de ve Hindistan'a kadar süren yolculukta Fıkıh, Hadis, Arapça ve Tefsir öğrenimi görmüştür. 16 yaşını doldurunca kendi köyünde imamlığa başlamıştır.¹⁸⁴ Ancak Asya'da bir kere taşlar yerinden oynamıştı ve onlara

¹⁸² Halife Altay, *Anayurttan Anadolu'ya* (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), 318-319.

¹⁸³ Kazıbek İslambek, *Anadolu'dan Anayurda Maneviyat Önderi Halife Altay* (İstanbul: Kalender Yayınevi, 2017), 21-23.

¹⁸⁴ İslambek, s. 25-26.

orada rahat yoktu. 1930'lu yıllarda dînî ve milli bağımsızlık ayaklanmasından sonra Çin hükümeti on sekiz bin kişiyi sürgüne gönderdi (1934). Çok meşakkatli yolculukta, kayıplar vererek Tibet üzerinden Hindistan'a ulaşabilen (1940) üç bin kişilik gurubun içinde Halife Altay da vardı. Altay, Muzaffer Abad ve Pencab'da öğretmenlik ve çevirmenlik yaptı. Pakistan Hindistan'dan ayrılınca (1947) Revalpindi'ye geçti. Altı yıl hem çeşitli işlerde çalıştı ve hem de ilim tahsil etti. 1953'te bin sekiz yüz kişiyle birlikte Türkiye'ye göç etti ve yaklaşık kırk yıl İstanbul'da yaşadı. Geçim için ticaret ve çeviri ile uğraşırken bir yandan da tahsilini sürdürdü. *Kazak Türklerinin Şeceresi* (İstanbul 1977) Türkiye'de yayınlanan ilk Kazakça kitaptır. *Kur'ân Yolu ve İmanın Şartları* (İstanbul 1980, 1991) adlı kitabı, daha sonra Almatı'da (2001) *Kur'ân elippesi jane imannın şartları* adıyla tekrar basıldı. *Estelikterim* (İstanbul 1980) adlı manzum eseri, göç hatıralarıdır. Kazaklar'ın tarih ve örf-âdetlerini konu alan *Anayurttan Anadolu'ya* adlı eseri T.C. Kültür Bakanlığı'nca yayınlandı (Ankara 1981). Eser 1994 yılında Kazakistan Yazarlar Birliği tarafından Alaş Ödülü'ne layık görüldü ve Kazakçası yayınlandı (Almatı 1995). Yine İstanbul'da iken yayınladığı Kur'ân metni (*Kelâm Şerif*, İstanbul 1985. Kazan 1897 baskısından ofset baskı), Kazakistan'da yeniden basılarak (Jazuşı, Almatı 1991) bağımsızlıktan sonra yayınlanan ilk Kur'ân metni oldu. Altay, yukarıda adı geçen el-Hamidî'nin *Tapsir el-İtkân fî Tercemeti'l-Kur'ân* adlı Tatarca Kur'ân meal-tefsirini tashih ederek yayınladı. Kendi mealini ise 1985 yılında bitirdi¹⁸⁵ ve Arap alfabesi ile 1990'da İstanbul'da beş bin adet basılarak büyük kısmı Altay'daki Kazaklara dağıtıldı. Bu arada meal Jüldız gazetesinde 1990 yılı, no 7 ve 1991 yılı: no 1-11 sayıları arasında yayınlandı. Daha sonra Kiril alfabesi ile Suudi Arabistan krallığı tarafından Medine'de bir milyon adet basılarak (1991) Hacılar hediye edildi. Kazak halkı arasında en çok bilinen ve başvuru mealidir.

1978, 1984 ve 1990'da Kazakistan'ı ziyaret eden Altay, bağımsızlık kutlamalarına katıldı, 1993'te Almatı'ya yerleşti. Toplumun yetmiş yıllık ateist hayatından sonra dînî anlamda yapılacak çok şey olduğu bilinciyle ciddi çalışmalara girişti. Almatı'da kurulan *İnabat* adlı derneğin şeref başkanlığını da bu amaçla kabul etti. Neredeyse bütün şehirleri gezerek irşad faaliyeti yürüttü. Daha sonra bilimsel çalışmalar için kendi adına vakıf kurdu. Bağımsızlığın 10. yılı kutlamaları çerçevesinde,

¹⁸⁵ Halife Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi* (İstanbul: IRCICA Mat., 1990), 5.

Kazakistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Altay'ı millî kültüre yaptığı hizmetlerinden dolayı altın madalya ile taltif etti. 2003 yılında Almatı'da vefat etti.¹⁸⁶

2.3.2. “Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi” Adlı Mealin Tanıtımı

2.3.2.1. Dili

Meal yukarıda ifade ettiğimiz gibi ilk önce Arap alfabesi ile 1990'da İstanbul'da daha sonra Kiril alfabesi ile 1991'de Suudi Arabistan krallığı tarafından Medine'de bir milyon adet neşr edildi. Biz bu çalışmada iki nushasını da okuyarak karşılaştırmalı bir çalışma yaptık. Mütercim tercümede *manevi tercüme* metodunu izlemiştir. Fakat bu metodu başarıyla uyguladığını söyleyemeyiz. Zira manevi tercümeden gaye metindeki mânâ ve maksadların başka bir dille güzelce ifade edilmesidir. Mütercimin bunu başardığını söylemek ise zordur. Daha çok anlama dayanarak Kazak Türkçesi ifade kalıbı içinde yapmaya çalışsa da dili ve üslubu pek akıcı değildir. Bazı cümleler ve kelimeler Kazak Türkçesi gramerine göre değil Türkiye Türkçesi gramerine göre çevirilmiş ve bazen de kelimelerin hakkı tam verilememiştir. Eksik tercüme çoktur. Özellikle Kiril alfabesiyle basılan nushasında çok yerde harfler düşmüş ve Arab alfabesindeki orijinal nushada olmayan kelimeler ilave edilmiş, bazı kelimeler ise orijinal nushadakinden farklı yazılmıştır. Bu hatalar Arapça bilmeyen Kazak okurun mealı anlamasını zorlaştırmıştır.

2.3.2.2. Teknik Özellikleri

Mealın teknik özelliklerini ise şöyle özetleyebiliriz:

1- Arapça metin verilmiştir. Her sûrenin başında sûrenin ismi, âyetler sayısı ve Mekki veya Medeni oluşu verilmiştir. Bazı sûrelerin başında sûrenin içeriği ile ilgili kısaca malumatlar ve iniş sebebi de verilmiştir.

2- Arab alfabesiyle yazılan orijinal nushada âyet numaraları âyetin başına Kiril alfabesiyle yazılan nushada âyetin sonuna yazılmıştır.

3- Mealın hangi tefsire dayanarak yapıldığı âyetin mealı sonunda ilgili kaynakları parantez içinde simgelerle göstermiştir. Örneğin: (م.ج.ب) yani, ب: Beyzâvî, ج: Celâleyn, م: Madarik. Bâzı âyetler sonunda o âyetle aynı veya yakın mânâda olan başka âyetlerin hangi sûrede olduğunu ve numaralarını parantez içinde vermiştir. Örneğin: (4-

¹⁸⁶ Çalışkan, “Kazakistan’da Kur’ân ve Tefsir Literatürü”, 143.

س. 16-ا) yani, 4. Sûre, 16. Âyet. Ayrıca yazdığı uzun Giriş'te genel malumatlar yanında Türk dillerinde yazılan tefsirler hakkında bilgi vermiş, bir de Kur'ân kavramları sözlüğü ile konu indeksi'ni ilave etmiştir.

4- Tercüme metni içerisinde verilmiş parantezlerdeki söz, ifade ve cümleler, şahıs ve işaret zamirlerinin kime ve neye ait olduğunu göstermek ve kısa açıklamalar yapmak için kullanılmıştır.

5- Bazen orijinal metinde olmayan, fakat kast olunan hitaplar, parantez içinde “(الله ت.)” (Allah T.), “(مُحَمَّد ع.س.)” (Muhammed a.s.), “(مُوسَى ع.س.)” (Mûsâ a.s.), “(فِرْعَوْنِ)” (Firavun) şeklinde verilmiştir.

6- Bazı özel isimler Kazak Türkçesindeki karşılıkları ile kullanılmıştır. Örneğin: İbrahim-(İbrayım), İshak-(İskak), İsmail-(İsmayıl).

7- Mealde muteber müfessirlerden Beyzavi, Celaleyn, İbn Kesîr, Nesefi, Ayntabi, İsmail Hakkı Bursevi, es-Sabuni, Elmalılı Hamdi Yazır ve Mevdudi'nin tefsirleri ile Hasan Basri Çantay, Abdullah Aydın, Süleyman Ateş, Fikri Yavuz ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın meallerinden yararlanılmıştır.

8- Mealde Arapça, Türkçe ve Kazakça sözlükler ve birkaç İslam Tarihi ile ilgili eserlerden de istifade edilmiştir.

2.3.2.3. Belli Başlı Kavramların Tercümesi

Mütercim kavramları mânâlandırırken başarılı olduğunu söylememiz zordur. Mütercim zaman zaman kavramları farklı olarak çevirmiştir ki, şimdi de bunları örnekleri ile görelim:

Mealde Âl-i İmrân sûresinin 8. âyeti şu şekilde mânâlandırılmıştır:

﴿رَبَّنَا لَا تُرِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾

”رأببمنز! عبزدی تورا جولعا سالعاننان كهين جورمگمزدی اؤتقتپا. بزرگه عوز قاسگنان یگنلیك بهر. کؤدکسز سمن عوزیڭ وته بهرمگمنسیڭ.“

(Rabbımız! Bizdi tura jolğa salğannan keyin jüregimizdi autkıtpa. Bizge öz kasınnan igilik ber. Küdiksiz Sen Özın öte beregensin.)¹⁸⁷

Âyette geçen “رَحْمَةً” kelimesi “igilik” yani, “refah” olarak çevrilmiştir. Ancak bu çeviri “رَحْمَةً” kelimesinin anlamını yansıtmamaktadır. Bu kelime sözlükte *rahmet*, *merhamet*, *hayır* ve *iyilik*¹⁸⁸ gibi anlamlara gelir. Kazakça’daki karşılığı da “рахымдылық” (*rahımdılık*) veya “мейірімділік” (*meyrimdilik*)¹⁸⁹ kelimeleridir.

Mealde Nisâ sûresinin 34. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا﴾

”مرکهктер айелдерди билеуші. ويتکهنی اللا، عبرین-بیرینن ارتیق قیلدی. سونداي-اق ولار، مالدارنان دا پایдалاندرادی. (ایелдерге маһер, нафақа береди.) Ал енді јақсы айелдер, бой ұсынұшлар, Алла қоруға buyırған көмески narselerdi (abiroyın) korğauşılar. Ал сондай-ақ айелдердин бас tartularınan seziktensender, sonda olardı nasihattandar және olardı tösekteinde tastap koyındar. (Oğan болмаса) olardı sabandar. Ал егер олар senderge boy usınса, onda olardıñ zıyanına bir jol izdemender. Rasında Алла öte joғarı, tım iri.“

(Erkekter ayelderdi bileuşi. Öytkeni Alla, birin-birinen artık kıldı. Sonday-ak olar, maldarınan da paydalandıradı. (Ayelderge maher, nafaka beredi.) Al endi jakşı ayelder, boy usınuşılar, Alla koruğa buyırған kömeski narselerdi (abiroyın) korğauşılar. Al sonday-ak ayelderdin bas tartularınan seziktensender, sonda olardı nasihattandar және olardı tösekteinde tastap koyındar. (Oğan bolmasa) olardı sabandar. Al eger olar senderge boy usınса, onda olardıñ zıyanına bir jol izdemender. Rasında Алла öte joғarı, tım iri.)¹⁹⁰

¹⁸⁷ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 51.

¹⁸⁸ İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, 347.

¹⁸⁹ Askar Akimhanov ve Nurlan Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma* (Almatı: Kökжиек Baspası, 2017), 50.

¹⁹⁰ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 85.

Âyette Allah’a isnad edilen “كَبِيرًا” sıfatı “tum iri” yani, “çok iri” olarak açıklanmıştır. Bu şekilde tercümeyi doğru kabul etmemiz zordur. Çünkü, “tum iri” kelimesi Kazak Türkçesinde insan, hayvan gibi cism olan şeylere kullanılır. Fakat Allah cism olmadığı için bu sıfatı “Асқақ, Ұлы” (Askak, Uly)¹⁹¹ yani, “ulu, çok büyük” diye çevirmemiz daha uygundur.

Mealde Mâide sûresinin 3. âyeti şöyle açıklanmıştır:

﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْفُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَلِكَ فِىكُمْ فِىنَقُ الْيَوْمَ يَكْسِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنَ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

“Senederghe: ولمكسه، اققان قان، دوگыз متى جانە اللادان باسقانىڭ اتىمن باۋىزدالغان مال حارام قىلىندى. بىردە بۇنىپ، ۇربىپ، قۇلاپ جانە ءسۇزىلىپ ولگەن مالدار جانە جىرتقىش جەگەن مال ارام. بىراق (جانى شىقپاي) باۋىزداعاندارىڭ باسقا. جانە تىگىلگەن تاسقا (پۇتقا) ارناپ باۋىزدالغان مال ءارى وقتار ارقىلى تالاي سىناۋلارىڭ (بال اشۋلارىڭ) دا حارام ەتىلدى. بۇلارىڭ بۇزىقتىق. بۇگىن كاپىرلەر دىندەرىگەن (توسۋدان) كۇدەر ءۇزدى. ولاردان قورقپاڭدار، مەنەن قورقپاڭدار. بۇگىن دىندەرىڭدى تولقتاستىردىم جانە نىعمەتىمدى تامامدادىم. سونداي-اق سەندەرگە ىسلام ءدىنەن قوشتاپ ۇناتتىم. كىم اشىقتان شاراسىز قالسا، كۇناعا اۋىتقىماسا (جەۋگە بولادى). شاكسىز اللا تىم جارلىقاۋشى، ەرەكشە مەيىرىمدى.”

(Senderge: Ölekse, akkan kan, donız eti jane Alladan baskanın atımen bauızdalğan mal haram kılındı. Birde buınıp, urılıp, kulap jane süzılıp ölgen maldar jane jırtkış jegen mal haram. Birak (janı şıkpay) bauızdağandarin baska. Jane tigilgen taska (putka) arnap bauızdalğan mal ari oktar arkılı talay sinauların (bal aşuların) da haram etildi. Buların buzıktık. Bügin kapirler dinderinnen (tosudan) küder üzdi. Olardan korıkpandar, Menen korkındar. Bügin dinderindi tolıktastırdım jane niğmetimdi tamamdadım. Sonday-ak senderge Islam dinin koştap unattım. Kim aştıktan

¹⁹¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 84.

şarasız kalsa, künağa autkımasa (jeuge boladı.) Şaksız Alla tım jarılkauşı, erekşe meyirimdi.)¹⁹²

Âyetteki “فِسْقٌ” “fısk” kelimesi “buzıktık” yani, “ahlaksızlık” olarak tercüme edilmiştir. Fakat bu tercüme fıskın anlamını yansıtmamaktadır. Fısk kelimesinin lugattaki anlamı *Allah’ın emrine karşı isyan ve onu terk etmek, Hak Yoldan çıkmaktır.*¹⁹³ Nitekim Taberî de tefsirinde fıskı şöyle tarif etmektedir: “*Allah’ın emrinden ve O’na itaat etmekten çıkıp, Allah’a karşı isyan edip O’nun yasakladığı günahlı işlere girmekten ibarettir.*”¹⁹⁴ Bu kelimenin Kazkçadaki doğru karşılığı “бағынбаушылық” (bağınbauşılık)¹⁹⁵ kelimesidir.

Netice olarak mütercimın kavramların tercümesinde pek de başarılı olduğunu söyleyemeyiz.

2.3.2.4. Eksik Tercüme Yapıldığı Tespit Edilen Âyetler

Daha önce de belirttiğimiz gibi mütercim mealde sık sık eksik tercümelere yer vermiştir. Şimdi onlara örnekler verelim:

Bakara sûresinin 184. âyeti şöyle açıklanmaktadır:

﴿أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

“Sanaulı kündeردة. Sonda senderden kim auru nemese jolauşı bolsa, baska künderde töler. Jane sonday oraza küş keletinder, (kari ne aurular) bir miskinnin tamağın tölesin. Sonda kim ıntığıp artık kayır kılsa, ol özine jakısı. (Munday oraza aaur

(Sanaulı künderde. Sonda senderden kim auru nemese jolauşı bolsa, baska künderde töler. Jane sonday oraza küş keletinder, (kari ne aurular) bir miskinnin tamağın tölesin. Sonda kim ıntığıp artık kayır kılsa, ol özine jakısı. (Munday oraza aaur

¹⁹² Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 108.

¹⁹³ İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, 636.

¹⁹⁴ Taberî, *Câmiu'l Beyan a'n Te'vîli'l-Kur'ân*, 6:94.

¹⁹⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 107.

*keletin kari, auru ne eki kabat, omirauda balası bolğan ayelder orazanın ornına küinine bir fitir sadakasın beruine boladı.) Bilsender sender üşin oraza ustauların tağı jakısı.)*¹⁹⁶

Mütercim âyetteki “başka günlerden sayısınca tutar”¹⁹⁷ anlamına gelen cümledeki “tutar” lafzını Kazak türkçesindeki “satın aldığı şeyin parasını öder” anlamına gelen “töler” lafzıyla tercüme etmiş ki, bunun da doğru tercüme olmadığı ortadadır. Bu lafzın Kazakça’daki doğru karşılığı “қазасын ұстасын” (kazasın ustasın)¹⁹⁸ lafzıdır.

Yine aynı âyette “orucu tutmakta zorlananlar”¹⁹⁹ cümlesindeki oruç tutmakta zorlananların kim olduklarını parantez içinde açıklarken onların içine emzikli ve hamile kadınları da katmış ve onların oruç tutmak yerine her gün için bir fidye verebileceklerini söylemiştir. Hâlbuki Hanefi mezhebine göre hamilelik ve çocuk emzirme gibi meşru sebeplerle Ramazanda oruç tutamayan kadınlar, tutamadıkları orucun yerine eğer orucu hiç tutamayacak, kalıcı hastalık gibi bir özürü yoksa fidye vermeleri doğru değil, bu oruçlarını şartların elverişli olduğu başka zamanlarda kaza etmeleri lâzım olur.²⁰⁰ Kazak halkı Hanefilerdir, meal de Kazak okuyucularına yönelik yazıldığı için mütercimin Kur’ân-ı Kerim’deki fıkhi hükümleri de Hanefi mezhebine göre çevirmesinin doğru olacağı kanaatindeyiz.

Âl-i İmrân sûresinin 144. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ

عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ﴾

”مؤحاممهد (ع.س.) عبیر ملشی عانا، ودان بۇرین دا ملشلەر وتکمن. ال سوندا ول ولسه نه ولتنربلسه، سەندەر سوندا وکشه (ەز) لەرئگه اینالاسگدار ما؟ (قایتا کاپیر بولاسگدار ما؟) کم وکشه بزینە قایتسا اللاعا مشیر زیان کەلتنرمەیدی. سونداي-اق اللا، شۆکر متۆشلەردی سییلایدی.“

(Muhammed (ğ.s.) bir elşi ğana, odan burın da elşiler ötken. Al sonda ol ölse ne öltirilse, sender sonda ökşe (iz) lerine aynalasındar ma? (Kayta kapir bolasındar ma?))

¹⁹⁶ Altay, Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi, 29.

¹⁹⁷ Karaman vd., Kur’ân Yolu Meali, 27.

¹⁹⁸ Akimhanov ve Anarbayev, Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma, 28.

¹⁹⁹ Karaman vd., Kur’ân Yolu Meali, 27.

²⁰⁰ Burhanuddin Ali b. Ebi Bekir Merġinânî, el-Hidâye (Mısır: Dâru’s-Selâm, 2006), 1:320-321.

*Kim ökşe izine kaytsa Allağa eşbir ziyan keltirmeydi. Sonday-ak Alla, şükir etuşilerdi sıylaydı.)*²⁰¹

Mütercim âyetteki “وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ” yani “Allah şükredenleri ödüllendirecektir,”²⁰² anlamına gelen cümledeki “ödüllendirecektir, karşılığını verecektir, mükafatını verecektir”²⁰³ anlamlarına gelen “سَيَجْزِي” fiilini Kazak Türkçesindeki “saygı gösterecektir, hürmet edecektir” anlamına gelen “сыйлайды” lafzıyla tercüme etmiş ki, bu lafız âyetteki “سَيَجْزِي” fiilinin mânâsını tam olarak karşılamamaktadır. Bu kelimeyi Kazakça’daki doğru karşılayan “сый-сияпатқа бөлейді” (sıy-sıyapatka böleydi)²⁰⁴ fiilidir.

Nisâ sûresinin 117. âyeti şu şekilde açıklanmıştır:

﴿إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَّا وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا﴾

“(Mekke müşrikleri,) olar, Alladan özge urğaşılarğa ğana jalbardı. Negizinen olar kasarısken saytanğa jalbardı.”²⁰⁵

Mütercim âyetteki “إِنَّا” kelimesini hiçbir açıklama yapmadan “urğaşılar” yani

“dişiler” diye direkt harfî tecüme yapmıştır. Oysa âyetteki “إِنَّا” kelimesinden kasıt edilen “dişi putlardır” yani müşriklerin, kadın isimlerini vererek taptıkları Lat, Uzza ve Menat gibi putlardır.²⁰⁶ Mütercim âyet mealinin sonuna parantez içinde “إِنَّا” kelimesinden maksat ne olduğunu kısaca açıklasa okuyucu için daha anlaşılır olurdu.

Tevbe sûresinin 3. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

²⁰¹ Altay, Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi, 69.

²⁰² Karaman vd., Kur’ân Yolu Mealî, 67.

²⁰³ İsfahâni, Müfredâtü Elfâzi’l-Kur’ân, 195-196.

²⁰⁴ Akimhanov ve Anarbayev, Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma, 68.

²⁰⁵ Altay, Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi, 98.

²⁰⁶ Taberî, Câmiu’l Beyan a’n Te’vîli’l-Kur’ân, 5:324; Hayrettin Karaman, vd., Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 2:147-148.

﴿وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾

”ال بۇل Еبرى Ҳаж кўنى, алладан, Елшисинен Ҳалыққа Ебёр Ҳарнама: Раснда Алла Ҳане Елшисы Мұшриктерден бeзеді. Егер таубе кысандар, sender үшін Ҳаксы болadı. Ал егер Ҳалтaysандар, Алланы еш осалdata алмайтұндыктарынды биліндер. Карсы болғандарды күйзелтуші азәппен шүйіншеле.“

(Al bul iri Haj küni, Alladan, Elşisinen halıqka bir jarnama: Rasında Alla jane Elşisi müşriklerden bezedi. Eger taube kılsandar, sender üşin jaksı boladı. Al eger Ҳaltaysandar, Allanı eş osaldata алмайтұндыктарынды биліндер. Карсы болғандарды күйзелтуші азәппен шүйіншеле.)²⁰⁷

Mütercim âyetteki “أَذَانٌ” yani “duyuru, bildiri”²⁰⁸ anlamına gelen kelimesini Kazak Türkçesindeki “reklam” anlamına gelen “jarnama” lafzıyla mânâlandırmıştır. Bu yanlış bir tercümedir. “أَذَانٌ” kelimesinin Kazakça’daki doğru karşılığı “үндеу” (ündeu)²⁰⁹ kelimesidir.

Tevbe sûresinin 14. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ﴾

”Олармен соғысқандар. Алла оларға senderдин кoldарынмен азap etsin de оларды корласын. Ari оларға карсы senderge nusırat bersin. Sonday-ak iman кeltirgen eldin көнilderin ашсын.“

(Olarмен soğısındar. Alla olarğa senderdin koldarınmen azap etsin de olardı korlasın. Ari olarğa karşı senderge nusırat bersin. Sonday-ak iman keltirgen eldin könilderin aşsın.)²¹⁰

Mütercim âyetteki “يَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ” yani “sizi onlara karşı başarılı kılsın”²¹¹

anlamına gelen cümlesindeki “يَنْصُرُ” fiilini “nusırat bersin” diye tercüme etmiştir. Bu

²⁰⁷ Altay, Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi, 188.

²⁰⁸ İsfahâni, Müfredâtı Elfâzi'l-Kur'ân, 70.

²⁰⁹ Akimhanov ve Anarbayev, Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma, 187.

²¹⁰ Altay, Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi, 190.

doğru değildir, çünkü Kazak Türkçesinde böyle bir fiil yoktur. “يَنْصُرُ” fiilinin Kazakça’daki tam karşılığı “жеңіске жеткізсін” (*jeniske jetkizsin*)²¹² fiilidir.

İsrâ sûresinin 67. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

﴿وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِلَاهُ فَلَمَّا بَلَغَا مَجَاكُمُ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ

كُفُورًا﴾

”سەندەر تەڭىزدە ەبىر قىيىنشلىققا دۇشار بولغان ساتتە، اللادان باشقا سىيىنعاندارىڭ جوق بولادى. ال ەندى سەندەردى قۇتقارىپ، قىرعا شىعارسا، جالت بەرەسەڭدەر. نەڭىزىندە ادام بالاسى تىم ناسۇكىر.“

(*Sender tenizde bir kıyınşılıkla duşar bolğan satte, Alladan baska sıyıñandarın jok boladı. Al endi senderdi kutkarıp, kırğa şığarsa, jalt beresinder. Negizinde adam balası tım nasükir.*)²¹³

Mütercim âyetteki “nankör, yani nimete karşı şükür etmeyen kimse”²¹⁴ anlamına gelen “كُفُورًا” kelimesini “*nasükir*” diye tercüme etmiştir. Bu doğru değildir, çünkü Kazak Türkçesinde böyle bir kelime yoktur. “كُفُورًا” kelimesinin Kazakça’daki karşılığı “*paqmeti жоқ*” (*rakmeti jok*) veya “*uıqıpcız*” (*şükirsiz*)²¹⁵ kelimeleridir.

Tâhâ sûresinin 13. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَى﴾

”سەنى ۇناتتىم. ەندى ۇاھى ەتىلگەندەردى تىڭدا.“

(*Seni unattım. Endi uahi etilgenderdi tında.*)²¹⁶

Mütercim âyetteki “اخْتَرْتُكَ” yani “*ben seni seçtim*”²¹⁷ anlamına gelen cümleyi

“*seni unattım*” yani “*seni beğendim*” diye çevirmiştir. Bu yanlış bir tercümedir.

²¹¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 188.

²¹² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 189.

²¹³ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 290.

²¹⁴ İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur’ân*, 714.

²¹⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 289.

²¹⁶ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 314.

“اخْتَرْتُكَ” cümlesinin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “*сені таңдадым*” (*seni tandadım*).²¹⁸

Nur sûresinin 58. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهْرِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

“اي مۇمىندەر! مەنشىكتەرىڭىزگى قۇلدار، ەالى ەر جەتپەگەن بالالارىڭ، وسى ءۇش مەزگىلدە رۇقسات سۇراپ كىرسىن: تاڭ نامازىنىڭ الدىندا، تۈستە كىيىمدەرىڭىز شەشكەن ۋاقىتتا جانە ياستۇ نامازىنان كەيىن. سەندەر ءۇشەن وسى ۇشەۋى ۇيالاتىن مەزگىل. بۇلاردان كەيىن سەندەرگە دە ولارعا دا ايىپ مەس. ويتكەنى، سەندەر ەبىر-بىرىڭە كىرىپ، شەۋلارىڭا كىرەكسىڭدەر. وسلايشا اللا، سەندەرگە اياتتارىن بايان ەتەدى. اللا تولىق ەبلۋشى، حىكمەت يەسى.”

(Ay müminder! Menşikterindegi kuldar, ali er jetpegen balaların, osı üş mezgilde ruksat surap kirsin: Tan namazının aldında, tüste kiyimderindi şeşken uakıtta jane yastu namazınan keyin. Sender üşin osı üşeui uyalatın mezgil. Bulardan keyin senderge de olarğa da ayıp emes. Öytkeni, sender bir-birine kirip, şığularına kereksinder. Osılayşa Alla, senderge ayattarın bayan etedi. Alla tolık biluşı, hikmet iyesi.)²¹⁹

Mütercim âyetteki “*yatsı namazı*”²²⁰ anlamındaki “*صَلَاةُ الْعِشَاءِ*” ifadesini “*yastu namazı*” diye tercüme etmiştir. Bu doğru değildir, çünkü Kazak Türkçesinde böyle bir

²¹⁷ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 312.

²¹⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 313.

²¹⁹ Altay, *Kuran Şariף Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 358.

²²⁰ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 356.

namazın adı yoktur. “صَلَاةُ الْعِشَاءِ” ifadesinin Kazakça’daki tam karşılığı şöyle olmalıdır:

“құптан намазы” (*kuptan namazı*).²²¹

Sâd sûresinin 52. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَثَرَابٌ﴾

“ولاردың қасында телмірген жасит қор қыздары бар.”

(*Olardın kasında telmirgen jasıt kor kızdarı bar.*)²²²

Mütercim âyetteki “*yaşıt, yaşdaş yani yaşları aynı olan*”²²³ anlamındaki “أَثَرَابٌ”

kelimesini “*jasıt*” diye tercüme etmiştir. Bu doğru değildir, çünkü Kazak Türkçesinde bu kelime başka bir anlama geliyor. “أَثَرَابٌ” kelimesinin Kazakça’daki tam karşılığı

“жасты” (*jastı*) veya “құрдаc” (*kurdas*)²²⁴ kelimeleridir.

Duhan sûresinin 3. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ﴾

“Шын манінде оны қуатты әбір кеште түсирдик. Расында Биз ескертушміз.”

(*Şın maninde onı kuttı bir keşte tüsirdik. Rasında Biz eskertuşımız.*)²²⁵

Mütercim âyetteki “*gündüzün zıttı olan, gece*”²²⁶ anlamındaki “لَيْلَةٍ” kelimesini

Kazak Türkçesindeki “*akşam*” anlamına gelen “*keş*” lafzıyla mânâlandırmıştır. Bu yanlış bir tercümedir. Çünkü âlimlere göre, Yüce Allah bu âyette Kur’ân-ı Kerîm’i

²²¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 357.

²²² Altay, *Kuran Şariף Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 457.

²²³ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’ân*, 165; Taberî, *Câmiu’l Beyan a’n Te’vili’l-Kur’ân*, 23:205.

²²⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 456.

²²⁵ Altay, *Kuran Şariף Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 497.

²²⁶ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’ân*, 751.

Kadir gece'sinde indirdiğini buyurmaktadır.²²⁷ “لَيْلَةٍ” kelimesinin Kazakça'daki doğru karşılığı “*myh*” (*tün*)²²⁸ kelimesidir. Dolayısıyla bu âyetin doğru meali şöyle olmalıdır:

“*şen maninde onı kuttı bir tünde túsirdik. Rasında Biz eskertuşimiz.*”

(*Şın maninde onı kuttı bir tünde túsirdik. Rasında Biz eskertuşimiz.*).

Câsiye sûresinin 35. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

﴿ذَلِكُمْ بِأَنكُمْ اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُؤًا وَغَرَّكُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ﴾

“*بۇلارىڭ، اللانىڭ اياتتارين مازاقتاعاندىقتارىڭنىڭ سالدارينان. ارى سەندەردى دۇنيە تىرشىلىگى دادى. سوندىقتان ولار توزاقتان شىعارىلمايدى دا، عۇزىرلارى قابىل ەتىلمەيدى.*”

(*Buların, Allanın ayattarın mazaktağandıktarınının saldarınan. Ari senderdi dūniye tirşiligi aldadı. Sondıktan olar tozaktan şıǵarılmaydı da, ğuzırları kabıl etilmeydi.*)²²⁹

Mütercim âyetteki “وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ” yani “*mazeretleri de kabul edilmez*”²³⁰

anlamındaki cümlesinin “*mazeretleri*” kelimesini “*ğuzırları*” diye tercüme etmiştir. Bu doğru değildir, çünkü Kazak Türkçesinde böyle bir kelime yoktur. Bu kelimenin Kazakça'daki karşılığı “*öminiumepi*” (*ötiñisteri*)²³¹ kelimesidir. Dolayısıyla bu âyetin doğru meali şöyle olmalıdır:

“*بۇلارىڭ، اللانىڭ اياتتارين مازاقتاعاندىقتارىڭنىڭ سالدارينان. ارى سەندەردى دۇنيە تىرشىلىگى دادى. سوندىقتان ولار توزاقتان شىعارىلمايدى دا، وتىنىشتىرى قابىل ەتىلمەيدى*”

(*Buların, Allanın ayattarın mazaktağandıktarınının saldarınan. Ari senderdi dūniye tirşiligi aldadı. Sondıktan olar tozaktan şıǵarılmaydı da, ötiñisteri kabıl etilmeydi.*)

Kamer sûresinin 22. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

²²⁷ Taberî, *Câmiu'l Beyan a'n Te'vili'l-Kur'ân*, 25:127.

²²⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 496.

²²⁹ Altay, *Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 503.

²³⁰ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 501.

²³¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 502.

﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ﴾

“راسندا قۇراندی ناسیحات ءۇشس قۇلایلی قىلدیق. قانه، سوندا ءتۇسنۇشى بار ما؟”

(*Rasında Kurandı nasihat üşin kolaylı kıldık. Kane, sonda tüsinuşi bar ma?*)²³²

Mütercim âyetteki “*kolaylaştırdık*”²³³ anlamındaki “يَسَّرْنَا” fiilini Kazak Türkçesindeki “*uygunlaştırdık*” anlamına gelen “*kolaylı kıldık*” fiiliyle çevirmiştir. Bu yanlış bir tercümedir. “يَسَّرْنَا” fiilinin Kazakça’daki doğru karşılığı “*жеңілдеттік*” (*jenildettik*)²³⁴ fiilidir.

Yine Kamer sûresinin 55. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ﴾

“ئىپالدى ۇكىم يەسىننىڭ قۇزىرىنداى قالاغان ورنىندا.”

(*İkpaldı ükim iyesinin kuzırındağı kalağan ornında.*)²³⁵

Mütercim âyetteki “*فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ*” yani “*içinde boş söz ve günahın olmadığı doğruluğun hâkim olduğu bir ortamda*”²³⁶ anlamına gelen cümledeki “*doğruluk*”²³⁷ anlamındaki “*صِدْقٍ*” kelimesini Kazak Türkçesindeki “*istediği*” anlamına gelen “*kalağan*” lafzıyla mânâlandırmıştır. Dolayısıyla bu cümlelerin mânâsı şöyle olmuştur “*istediği bir ortamda*”. Bu yanlış bir tercümedir. “*صِدْقٍ*” kelimesinin Kazakça’daki doğru karşılığı “*шындық*” (*şındık*)²³⁸ kelimesidir. O zaman bu âyetin doğru meali şu şekilde olmalıdır:

“ئىپالدى ۇكىم يەسىننىڭ قۇزىرىنداى شىندىق ورنىندا.”

²³² Altay, *Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 530.

²³³ İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, 891-892.

²³⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 529.

²³⁵ Altay, *Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 532.

²³⁶ Taberî, *Câmiu'l Beyan a'n Te'vîli'l-Kur'ân*, 27:132; Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 530.

²³⁷ İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, 478-479.

²³⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 531.

(Ikpaldı ükim iyesinin kuzırındaǵı şındık ornında.)

Mucâdele sûresinin 4. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فِإِطَاعُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِيُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

”سوندا биреу қол таба алмаса, екеуі қосылудан бұрын тutas eki ay oraza ustasın. Шамасы келмесе, алпыс аш кысını тамактандырсın. Бу Аллаға, Елшисине иман келтирлерин үшін. Сондай-ак осы Алланың шектери, қарсы болушыларға жан түршігерлік азап бар.“

(Sonda bireu kul taba almasa, ekeui kosyludan burın tutas eki ay oraza ustasın. Bireudin oǵan da şaması kelmese, alpyś aş kisini tamaktandırsın. Bul Allaǵa, Elşisine iman keltirulerin үшін. Sonday-ak osı Allanın şekteri, qarsı boluşylarǵa jan türşigerlik azap bar.)²³⁹

Mütercim âyetteki “*miskin, yani bir şeye mâlik olmayan fakir*”²⁴⁰ anlamına gelen “مِسْكِينًا” kelimesini Kazak Türkçesindeki “*karnı aç, acıkmış kişi*” anlamına gelen “*aş kisi*” lafzıyla tercüme etmiş ki, bu lafız âyetteki “مِسْكِينًا” kelimesinin mânâsını tam olarak karşılamamaktadır. Bu kelimeni Kazakça’daki doğru karşılayan “*пақыр*” (*pakır*), “*mickin*” (*miskin*)²⁴¹ kelimeleridir.

Mümtehine sûresinin 5. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاعْفِرْ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾

”Раббіміз! Капірлер еүшін бизди сынама. Бизди бағышла. Раббіміз! Сен өте үстем, ҳикмет иесісің.“

(Rabbımız! Kapirler үшін bizdi sinama. Bizdi bağışla. Rabbımız! Sen öte üstem, hikmet iyesisin.)²⁴²

²³⁹ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi*, 543.

²⁴⁰ İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, 417.

²⁴¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 542.

²⁴² Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi*, 550.

Mütercim âyetteki “bağışla, affeyle”²⁴³ anlamlarındaki “اغفر” fiilini “bağışla” diye tercüme etmiştir. Bu doğru tercüme değildir, çünkü Kazak Türkçesinde böyle bir kelime yoktur. “اغفر” fiilinin Kazakça’daki tam karşılığı “жарылқа” (*jarılka*) veya “кеуіпе көр” (*keşire kör*)²⁴⁴ fiilleridir.

Cuma sûresinin 11. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ

خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾

“ولар саўданы, ибинди корген сатте, сол жаққа тарайды да сені тик турған бойда: тастайды. Оларға: “Алланың қасындағы нәрселер, ойыннан да саудадан да жақсы. Алла ризик берушілерден жақсырағы” де.”

(*Olar saudanı, oyındı körgen satte, sol jakka taraydı da seni tik turğan boyda tastaydı. Olarğa: “Allanın kasındağı narseler, oynnan da saudadan da jaksı. Alla rizik beruşilerdin jaksırağı” de.*)²⁴⁵

Mütercim bu âyetteki “والله خير الرازقين” yani “Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır”²⁴⁶ anlamına gelen cümlesinde geçen “خير” kelimesini Kazak Türkçesindeki “biraz hayırlısı” anlamına gelen “jaksırağı” lafzıyla tercüme etmiştir. Bunun da doğru tercüme olmadığı ortadadır. Çünkü buradaki “خير” kelimesi ismi tafdıl yani “أخیر” mânâsındadır²⁴⁷ dolayısıyla bu kelime Kazakça “en hayırlısıdır” mânâsına gelen “ең хайырлысы” (*en hayırlısı*) ifadesiyle tercüme edilmelidir.

Beyyine sûresinin 8. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

²⁴³ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 609.

²⁴⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 549.

²⁴⁵ Altay, *Kuran Şariף Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 555.

²⁴⁶ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 553.

²⁴⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 11:11.

﴿جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ﴾

”ولاردىڭ رابىبلارىنىڭ قاسىنداى سىيلىقتارى؛ استارىنان وزمىندەر اعاتىن عادىن جانناتتارى. ولار وندا مۇلدە قالادى. اللالاردان رازى، ولار اللادان رازى. وسى سىيلىق رابىبنان قورىققان كىسى ءۇشىن.“

(*Olardın Rabbıların kasındaǵı sıylıqtarı; astarınan özender aǵatın Ğadın jannattarı. Olar onda mülde kaladı. Alla olardan razı, olar Alladan razı. Osı sıylık Rabbınan korıkkın kisi üşin.*)²⁴⁸

”أَبَدًا“ Mütercim âyetteki “*ebedi, sonsuz ve dâima*”²⁴⁹ anlamlarına gelen kelimesini Kazak Türkçesindeki “*hiç*” anlamına gelen “*mülde*” lafzıyla mânâlandırmıştır. Bu yanlış bir tercümedir. “أَبَدًا” kelimesinin Kazakça’daki doğru karşılığı “*мәңгі*” (*mangi*)²⁵⁰ kelimesidir.

Mütercim meali Kazakça yazmasına rağmen birkaç yerde Rusça ve İngilizce kelimeleri de kullanmıştır şimdi onlara örnekler verelim:

Tâhâ sûresinin 53. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتَّى﴾

”ول سونداй اللال, سەندەر ءۇشىن جەردى بەسك قىلىپ, وندا سەندەرگە جولدار اشقان جانە كوكتەن جاڭبىر جاۋدىرعان. ول سۇ ارقىلى ءتۈرلى وسىمدىكتەردەن پار-پارىمەن شىعاردىق.“

(*Ol sonday Alla, sender üşin jerdi besik kılıp, onda senderge joldar aşkan jane kökten janbır jaudırған. Ol su arkılı türli ösimdikterden par-parımen şığardık.*)²⁵¹

²⁴⁸ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi*, 600.

²⁴⁹ İsfahâni, *Müfredâtı Elfâzi 'l-Kur'ân*, 59.

²⁵⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 599.

²⁵¹ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi*, 316.

Mütercim âyetteki “çift çift”²⁵² anlamındaki “أَزْوَاجًا” kelimesin “par-par” diye Rusça tercüme etmiştir. Bu yanlıştır, çünkü Kazak Türkçesinde bu kelimenin tam karşılığı vardır o da “жұп-жұп” (*jup-jup*)²⁵³ kelimesidir.

Müminun sûresinin 53. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ﴾

“الایدا ولار عوزارا (عددن) سستهرینده بولشهکتەنپ، ار گورۇپپا عوز الداریندا عسنا عماز بولدی.”

(*Alayda olar özara (din) isterinde bölşektenip, ar guruppa öz aldarındağısına maz boldı.*)²⁵⁴

Mütercim âyetteki “kesim”, “grup” ve “topluluk”²⁵⁵ anlamlarındaki “حِزْبٍ” kelimesin “guruppa” diye İngilizce kökenli bir kelimeyle tercüme etmiştir. Bu yanlıştır, çünkü Kazak Türkçesinde bu kelimenin tam karşılığı vardır o da “mon” (*top*)²⁵⁶ kelimesidir.

Şuara sûresinin 169. âyeti şu şekilde çevrilmiştir:

﴿رَبِّ بَنِي وَاهْلِي مَّا يَعْمَلُونَ﴾

“ر ابييم، مەنى، سەميамدى بۇلاردىڭ قىلىقتارنان قۇتقار!”

(*Rabbim, meni, semyamdı bulardın kılıktarınan kutkar!*)²⁵⁷

Mütercim âyetteki “ailemi”²⁵⁸ anlamındaki “أَهْلِي” kelimesine “semyamdı” diye Rusça karşılığını vermiştir. Bu da yanlıştır, çünkü Kazak Türkçesinde bu kelimenin tam karşılığı vardır o da “жанұя” (*januya*) veya “отбасы” (*otbası*)²⁵⁹ kelimeleridir.

²⁵² İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 384-385.

²⁵³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 315.

²⁵⁴ Altay, *Kuran Şariif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 346.

²⁵⁵ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 231.

²⁵⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 345.

²⁵⁷ Altay, *Kuran Şariif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 375.

²⁵⁸ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 96.

²⁵⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 374.

Bizce Kazakçada tam karşılığı varken çeviride başka dillerdeki kelimeleri kullanmak çok yanlıştır.

Yukarıda söylediğimiz gibi bu mealin Kiril alfabesiyle yazılan nushasında da çok hatalar ve eksikler vardır onlardan birkaçına örnek verelim:

Mealin Arab alfabesiyle basılan orijinal nushasında Nisâ sûresinin 176. âyetindeki “كَلَالَة” kavramı parantez içinde “بالاسى جوق بىرەۋ” (*akesi, balası jok bireu*)²⁶⁰ yani “*babası ve çocuğu olmayan kimse*” diye doğru çevrilmişken, Kiril alfabesiyle basılan nushasında “*әке-шешесі және баласы жоқ біреу*” (*ake-şesesi jane balası jok bireu*)²⁶¹ yani “*annesi, babası ve çocuğu olmayan kimse*” diye yanlış yazılmıştır.

Mâide sûresinin 48. âyetinin “لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا” cümlesindeki “*herbirine*”²⁶² anlamına gelen “لِكُلِّ” kelimesi Arab alfabesiyle basılan orijinal nushasında “*ءاربىرەۋلەرىڭ ئۈشىن*” (*arbireulerin üşin*)²⁶³ diye doğru tercüme yapılmışken, Kiril alfabesiyle basılan nushasında “*ербіреулерің үшін*” (*erbireulerin üşin*)²⁶⁴ yani “*erkek olanlara*” diye yanlış yazılmıştır.

Ahzâb sûresinin 57. âyetindeki “الدُّنْيَا”²⁶⁵ anlamına gelen “الدُّنْيَا” kelimesi Arab alfabesiyle basılan orijinal nushasında “دُنْيَاهُ” (*düniye*)²⁶⁶ diye doğru yazılmışken, Kiril alfabesiyle basılan nushasında “*диние*” (*diniye*)²⁶⁷ diye yanlış yazılmıştır.

Mealin Kiril alfabesiyle basılan nushasında Sâd sûresinin 8. âyetindeki “*осыған* *ғана*” kelimesi “*осыға ғана*”²⁶⁸ diye, 19. âyetindeki “*дәріптеуші*” kelimesi “*дәріптыуші*”²⁶⁹ diye, 27. âyetindeki “*жаратпадық*” kelimesi “*жартпадық*”²⁷⁰ diye,

²⁶⁰ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 107.

²⁶¹ Altay, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 106.

²⁶² İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 719.

²⁶³ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 117.

²⁶⁴ Altay, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 116.

²⁶⁵ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 425.

²⁶⁶ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 427.

²⁶⁷ Altay, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 426.

²⁶⁸ Altay, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 453.

²⁶⁹ Altay, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 454.

²⁷⁰ Altay, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 455.

39. âyetindeki “*epik*” kelimesi “*epk*”²⁷¹ diye harfler düşürülerek eksik olarak yazılmıştır.

Netice olarak mütercim âyetleri tercüme ederken sık sık eksik ve yanlış tecümelere yer vermiş, bazen âyetlerin mânâlarını tam olarak yansıtamamış ve onlar arasındaki irtibatı iyi kuramamıştır.

2.4. Aziz Akıtulı (1924-2013), Makaş Akıtulı (1931-2003)

2.4.1. Hayatları ve Eserleri

Aziz (1924-2013) ve Makaş (1931-2003) Akıtulı kardeşler, yukarıda bahsettiğimiz Akıt Ulimjiulı’nın oğulları olup Çin’de yaşayan yaklaşık 1,5 milyon Kazak arasında ve Kazakistan’da saygın yerleri vardır. İki kardeş din eğitimini babadan, onun öldürülmesinden sonra ağabeylerinden aldı. Mealin telifinde asıl çalışmayı yapan Aziz, öğretmenlik ve başka görevler aldı. 1958-1979 arası milliyetçilik suçlamasıyla tarım işinde çalıştırılmak üzere sürgün edildi. Siyasi tutuklulara hafifletme yapılırca Altay’da Köktogay ilçesindeki ailesinin yanına döndü, kendisine yeni görev verildi. 1987’de kardeşiyle birlikte meali yazmaya başladı. 1988’de İstanbul’a gitti, beş ay Halife Altay ile birlikte kaldı. *Kuran Karim Kazakşa Audarması* adlı mealini 1990’da tamamladılar ve Pekin’de otuz beş bin adet bastırdılar. Aziz 1994’te emekli oldu. Bundan sonra on üç yıl Halkların Birliği ve Dînî İdare’de görev yaptı. *Kuran Karimdeki Ğılımi Negizder* (Almatı: 2002, 2007) ve *Tandamalı Hadister* gibi birçok dînî kitap ve makale yayınlamıştır. Kızı Mesture Türkiye’de yaşamaktadır.²⁷²

2.4.2. “Kuran Karim Kazakşa Audarması” Adlı Mealin Tanıtımı

2.4.2.1. Dili

Meal, Kazakça olup Arap alfabesi ile 1990 yılında yazılmıştır. Çin’de yaşayan ve Türk lehçelerini konuşan Kazak, Uygur ve diğer Müslümanlar, halen Arap alfabesini kullanır. Mütercimler meale yazdıkları takdim yazısında, Türkçe ve Çağatayca mealler olmasına rağmen Kazakça bir meal bulunmadığını, dolayısıyla yazdıkları mealin Kazakça’daki ilk meal olduğunu söylerler.²⁷³

²⁷¹ Altay, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 455.

²⁷² Gulnar Omarova, *Söz Bası Akıt Ulimjiulı (Aziz Akıtulı)* (Almatı: Müsülman Baspaüyi, 2008), 3-20.

²⁷³ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 628.

Mütercimler mealde *manevi tercüme* metodunu seçmişlerdir. Dili sade, açık ama bazı yerlerde günümüzde Kazak Türkçesinde çok kullanılmayan eski sözler kullanılmıştır. Gramer kurallarına da uyulmayan cümleler vardır. Eser 2018 yılında Kiril alfabesi ile Kazakistan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yeniden yayınlanmıştır.

2.4.2.2. Teknik Özellikleri

Mealin teknik özelliklerini ise şöyle özetleyebiliriz:

1- Arapça metin verilmiştir. İlk önce sûrenin Arapça ismi, daha sonra ise parantez içerisinde Kazak Türkçe'sindeki karşılığı verilmiş, Mekkede veya Medinede nâzil olduğu ve kaç âyetten oluştuğu belirtilmiştir. Örneğin:

فاتحہ (بہ ت اشار) سورہ سی مہ ککہ دہ تۈسکہ ن 7 آیات.

(*Fatiha (betaşar) süresi Mekkede tûsken 7 ayat.*)

Fâtiha (Kitabı açan) sûresi, Mekkede nâzil olmuştur. Yedi âyettir.

2- Arap alfabesiyle yazılan orijinal nushada da ve Kiril alfabesiyle yazılan nushada da âyet numaraları âyetin başına yazılmıştır.

3- Mütercimler mealde âyetlerin sonuna parantez içi açıklamalar eklemiş, bazı kavram, kelime veya âyetler için dipnotta bilgi vermişler. Mealin sonuna isim ve kavramları açıklayan bir sözlük eklemişler.

4- Tercüme metni içerisinde verilmiş parantezlerdeki söz, ifade ve cümleler aşağıdaki maksatlar için kullanılmıştır:

a- Şahıs ve işaret zamirlerinin kime ve neye ait olduğunun gösterilmesi.

b- Eksilteli, yarım cümlelerin tamamlanması.

c- Âyetlerin birbirleri ile alakalandırılması.

d- Kısa açıklamalar.

5- Bazen orijinal metinde olmayan, fakat kast olunan hitaplar, parantez içinde şu şekilde “(ہی، مؤحاممہ!)” (Ey, Muhammed!), “(ہی، ادامدار!)” (Ey, insanlar!) “(پۇتتار)” (Putlar) diye verilmiştir.

6- Bazı özel isimler Kazak Türkçesindeki karşılıkları ile kullanılmıştır. Örneğin: İbrahim-İbrahim, İshak-Ishak, İsmail-Sımağul, İsa-Ğaysa, Suleyman-Süleymen.

7- Çeviride *et-Tefsiru'l-Celâleyn, et-Tefsiru'l-Medârik, Safvetü't-tefasir, Tefsir-i Mevâkib, Tefsir-i Tibyan* gibi kaynaklar ile Türkçe, Özbekçe ve Tatarca meallerden yararlanılmıştır.

2.4.2.3. Belli Başlı Kavramların Tercümesi

Mütercimler Kur'ân-ı Kerîm'deki belli başlı kavramları Kazak Türkçesine başarılı bir şekilde çevirmeye büyük özen göstermiş ve buna büyük ölçüde nail olmuşlardır. Bununla birlikte mütercimlerin farklı şekilde çevirdikleri bazı kavramlar da vardır şimdi onlara örnekler verelim:

Bakara sûresinin 171. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً صُمُّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ﴾

”Kafirlerdi ügitteuin ayğaydı ğana estip, sözdin mağınasın tüsinbeytin malğa ayğaylağanmen birdey, olar sanırau, sakau, sokır (akikattı estimeydi, söylemeydi, körmeydi), sondıktan olar eşnarseni tüsinbeydi.”²⁷⁴

(*Kapirlerdi ügitteuin ayğaydı ğana estip, sözdin mağınasın tüsinbeytin malğa ayğaylağanmen birdey, olar sanırau, sakau, sokır (akikattı estimeydi, söylemeydi, körmeydi), sondıktan olar eşnarseni tüsinbeydi.*)²⁷⁴

Mütercimler âyette geçen “dilsiz olarak doğup hiç konuşamayan dili tutuk”²⁷⁵ anlamına gelen “بُكْمٌ” kelimesini “sakau” yani, “*peltek*” diye yanlış tercüme etmişler.

Bu kelimenin Kazakça'daki doğru karşılığı ise “*мылқау*” (*mlkau*)²⁷⁶ kelimesidir.

Nisâ sûresinin 176. âyeti şu şekilde çevrilmiştir:

﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنَّ أَمْرُؤَ هَٰلِكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتُ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ

وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً

فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

²⁷⁴ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 26.

²⁷⁵ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 140.

²⁷⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 26.

” (هي مؤحاميته!) ولار سەنەن (اتا-اناسى، بالاسى جوق ولگەننىڭ ميراسى تۇرالى) عپاتۇا سۇراسادى. ولار عا بىلاي دەپ ايت: ”اتا-اناسى، بالاسى جوق ادام تۇرالى اللا عپاتۇا بەرەدى“.....“

“(Ey Muhammet!) Olar senen (ata-anası, balası jok ölgennin mirası turalı) patua surasadı. Olarğa bılay dep ayt: “ata-anası, balası jok adam turalı Alla patua beredi”.....”²⁷⁷

Mütercimler bu âyetteki “الْكَالَةَ” kavramını “ata-anası, balası jok adam” yani “annesı, babası ve çocuğu bulunmayan kimse” diye yanlış tercüme etmişler. Hâlbuki “الْكَالَةَ” kavramı “babası ve çocuğu bulunmayan kimse”²⁷⁸ anlamına gelir. Buna göre söz konusu kavramın Kazakça’daki tercümesi de şöyle olmalıydı: “әкесі де баласы да жоқ адам” (akesi de balası da jok adam).²⁷⁹

Enfâl sûresinin 73. âyetini şu şekilde tercüme etmişlerdir:

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةً فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ﴾

”کاپیرلەر ده عېبر-بېرىنه دوس، مگەر بۇل وکىمدى اتقارماساڭدار، جەر جۇزىنده قاستىق ءارى ولكەن بۇلىشلىك تۇىلادى.“

(Kafirler de bir-birine dos, eger bul ükimdi atkarmasandar, jerjüzinde kastık ari ülken bülüşilik tuıladı.)²⁸⁰

Ayette geçen “fitne, yani bela, müşibet, azgınlık, sapıklık veya öldürmek, kargaşa çıkartmak gibi kerih görülen işler”²⁸¹ anlamlarına gelen “فِتْنَةٌ” kelimesini

“kastık” yani, “duşmanlık” diye tercüme etmişler. Fakat bu tercüme “فِتْنَةٌ”

²⁷⁷ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 106.

²⁷⁸ Taberî, *Câmiu'l Beyan a'n Te'vili'l-Kur'an*, 4:352, 6:49; Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2:197-198; İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, 719-720.

²⁷⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'an Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 106.

²⁸⁰ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 186.

²⁸¹ Zeyduddin Ebu Abdilla Muhammed b. Ebi Bekir b. Abdulkadir Râzî, *Tefsiru Garibi'l-Kur'âni'l-Azîm* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 623-625; İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, 624.

kelimesinin mânâsını tam olarak yansıtamamaktadır. Bu kelimenin Kazakça'daki doğru karşılığı ise “*бүлік*” (*bülik*)²⁸² kelimesidir.

Aynı âyette geçip “*mahvolmak, bozulmak, itidal durumundan çıkmak*”²⁸³ anlamlarına gelen “*فَسَادٌ*” kelimesini de “*bülišilik*” diye yanlış tercüme etmişler. Kazakçada böyle bir kelime yoktur. “*فَسَادٌ*” kelimesinin Kazakça'daki doğru karşılığı ise “*бұзғыншылық*” (*buzğınşılık*)²⁸⁴ kelimesidir.

Mealde Hac sûresinin 59. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿لِيَدْخِلَهُمْ مُدْخَلَ رِزْوَانِهِ إِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ﴾

“*اللا ولاردى رازى بولاتىنداي وربىنا كىرگىزدى. الا اسا بىلگىر وتە ساباز*”

(*Alla olardı razı bolatınday orıńǵa kirgizedi. Alla asa bilgir öte sabaz*)²⁸⁵

Âyette Allah'a isnad edilen “*حَلِيمٌ*” sıfatı “*öte sabaz*” kelimesiyle çevrilmiştir.

Bu şekilde tercümeyi doğru kabul etmemiz zordur. Çünkü, “*öte sabaz*” kelimesi Kazak Türkçesinde insan için kullanılır ve “*övülen*”, “*iyi ahlaklı*” ve “*kahraman*” anlamlarına gelir. Fakat Allah'a isnad edilen “*حَلِيمٌ*” sıfatı: “*kullarından isyan edenlerin cezasını vermeye gücü yettiği halde cezalandırmayıp onlar hakkında yumşak davranan, cezalarını geryie bırakan, yani acele ve kızgınlıkla muamele etmeyen*”²⁸⁶ anlamına gelmektedir. Bu yüzden de mütercimlerin “*حَلِيمٌ*” kelimesini olduğu gibi “*حَلِيمٌ*” diye yazıp yanına da parantez içerisinde (*құлдары қаниша күнә жасаса да оларды бірден жазалауға асықпайтын, өте сабырлы әрі кеуірімді*), (*kuldarı kańşa küna jasasa da olardı birден жазалауға асықпайтын, өте сабырлы әрі кеуірімді*),

²⁸² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 186.

²⁸³ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 636.

²⁸⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 186.

²⁸⁵ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 339.

²⁸⁶ Ahmed b. Yusuf es-Semin Halabi, *Umdatul-Huffâz fî Tefsiri Eşrafî'l-Elfâz* (Beyrut: Âlamu'l-Kutub, 1994), 1:516; Râzî, *Tefsiru Garîbi'l-Kur'âni'l-Azîm*, 442; Taberî, *Câmiu'l Beyan a'n Te'vîli'l-Kur'ân*, 17:228.

olardı birden jazalaуға asıkpaytın, öte sabırlı ari keşirimdi)²⁸⁷ diye açıklamasını yazmaları daha uygun olurdu.

Hadîd sûresinin 24. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

﴿الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾

”Ондайлар сәуан кәлмәді жане басқаларды да сәуандыққа баулиді. Кім алланың жолында напакқа беруден бас тартса, Алла оған биһажет жане мақтауға лайық.”

(*Ondaylar sığan keledi jane baskalardı da sığandıkka baulıdı. Kim Allanın jolında napaka beruden bas tartsa, Alla oğan bihajet jane maktauğa layık.*)²⁸⁸

Mütercimler âyetteki Allah’a isnad edilen “zengin, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan”²⁸⁹ anlamına gelen “الْغَنِيُّ” sıfatını “bihajet” diye tercüme etmişler. Bu doğru değildir, çünkü Kazak Türkçesinde böyle bir kelime yoktur. Bu kelimenin Kazakça’daki doğru karşılığı “eşkimge ham eş narsege muktaj bolmağan”²⁹⁰ ifadesidir. Dolayısıyla bu âyetin doğru meali şöyle olmalıdır:

“Ондайлар (қайырымдылық көрсетуге келгенде) өздері сараңдық танытқанмен қоймай өзге ел-жұртты да сараңдыққа үгіттейтіндер. Ендеше, кімде-кім (Алланың “зекет-садақа беріп, мал-дүниелерінің бір бөлігін игілік жолында жұмсаңдар” деген бұйрығынан) сырт айналса, Алла – Ғани (ешкімге һәм еш нәрсеге мұқтаж болмаған әсте ортаймайтын байлық иесі), Хамид (бар мақтау мен шексіз шүкіршілікке әбден лайық).”

(*Ondaylar (қайырымдылық көрсетуге келгенде) өздері сараңдық танытқанмен қоймай өзге ел-жұртты да сараңдыққа үгіттейтіндер. Ендеше, кімде-кім (Алланың "зекет-садақа беріп, мал-дүниелерінің бір бөлігін игілік жолында жұмсаңдар" деген бұйрығынан) сырт айналаса, Алла – Ғани (eşkimge ham eş narsege muktaj bolmağan aste ortaymaytın baylık iyesi), Hamid (bar maktau men şeksiz şükirşilikke abden layık).*)²⁹¹

²⁸⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 339.

²⁸⁸ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 540.

²⁸⁹ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur’ân*, 615.

²⁹⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 540.

²⁹¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 540.

Netice olarak mütercimler bazı farklı terçümelere yer verseler de genel olarak kavramları tercüme ederken hakkını vermeye çalışmış ve bunda başarılı olmuşlardır.

2.4.2.4. Eksik Tercüme Yapıldığı Tespit Edilen Âyetler

Mütercimler takdimin sonunda erdemli bir tavır sergileyerek, Kur'ân'ın derin mânâlarını tam olarak yansıtamadıklarını belirterek, din adamlarından ve okuyuculardan mealdeki kendilerinin farkettileri hataların düzeltilmesi yolunda yardım istemişler.²⁹² Meal üzerinde yaptığımız incelemede, bu isteği haklı çıkaran birçok hata gördük. Şimdi onlara örnekler verelim:

Bakara sûresinin 23. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ

صَادِقِينَ﴾

”سەندەر пەндемизге (мұхамметке) түсіріліген құранға күманданасқдар, онда сەндەر де сол сияқты әбір сұрмны (дүниеge) келтіріп қорықдерші! алладан басқа қомекшілерді түгел шақырып, айтқандарыңның хақ мекенін дәлелдеңдерші!“

(Sender pendemizge (Muhammetke) *tüsiriligen* Kuranğa kümandanasındar, onda sender de sol siyaktı bir süreni (düniyege) keltirip körinderşi! Alladan baska kömekşilerdi tügel şakırıp, aytқandarının hak ekenin daleldenderşi!)²⁹³

Mütercimler âyetteki “*indirdiğimiz*”²⁹⁴ anlamına gelen “نَزَّلْنَا” fiilini Kazak Türkçesindeki “*indirilen*” anlamına gelen “*tüsiriligen*” fiiliyle tercüme etmişler, yani ma’lum fiili mechul olarak tercüme etmişler, bunun da doğru tercüme olmadığı ortadadır. Bu lafzın Kazakça’daki doğru karşılığı “*мысиргеніміз*” (*tüsirgenimiz*)²⁹⁵ fiilidir.

Bakara sûresinin 30. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

²⁹² Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 628-629.

²⁹³ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 4.

²⁹⁴ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 799.

²⁹⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 4.

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

”كەزىندە راببىڭ پەرىشتەلەرگە: ”مەن جەر جۈزىندە ھالىفامدى بەلگىلەيمىن“ دەگەن ھەدى. (سوندا پەرىشتەلەر): ”جەر جۈزىندە بۇزىقتىق سىتەپ، قان توگەتەن بىر ھەۋدى جاراتپاقپىسىڭ؟ ال ەبىز سەنى ھەرك دەپ ۇلىقتاپ، پاك دەپ ماداقتايمىز“ دەدى. اللە: ”اقىقاتىندا سەندەر بىلمەگەندى مەن بىلەمىن“ دەدى.“

(Kezinde Rabbın periştelerge: “Men jerjüzinde halifamdı belgileymin” degen edi. (Sonda periştelər): “Jerjüzinde buzıttık istep, kan tögetin bireudi jaratpakpısın? Al biz Seni erek dep ulıktap, pak dep madaktaymız” dedi. Alla: “Akikatında sender bilmegendi Men bilemin” dedi.)²⁹⁶

”جَاعِلٌ“²⁹⁷ Mütercimler âyetteki “yoktan var etmek, yaratmak” anlamına gelen “belgileymin” lafzıyla kelimesini Kazak Türkçesindeki “işaretlemek” anlamına gelen “belgileymin” lafzıyla mânâlandırmışlar. Bu yanlış bir tercümedir. “جَاعِلٌ” kelimesinin Kazakça’daki doğru karşılığı “жаратамын” (*jaratamın*)²⁹⁸ kelimesidir.

Bakara sûresinin 50. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ﴾

”سەندەر ۇۋشىن تەڭىزدى قاق جاراپ، سەندەردى قۇتقاراپ، پەرىعاۋىن توبىن كوز الدارىڭدا غارىق قىلدىق.“
(Sender үшін tenizdi kak jarıp, senderdi kutkarıp, perğauın tobın köz aldarında ğarık kıldık.)²⁹⁹

Mütercimler âyetteki “boğduk”³⁰⁰ anlamına gelen “أَغْرَقْنَا” fiilini “ğarık kıldık” diye tercüme etmişler. Bu doğru değildir, çünkü Kazak Türkçesinde böyle bir fiil yoktur. “أَغْرَقْنَا” fiilinin Kazakça’daki tam karşılığı “батырдық” (*batırdık*)³⁰¹ fiilidir.

²⁹⁶ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 6.

²⁹⁷ İsfahâni, *Müfredâtı Elfâzi'l-Kur'ân*, 197.

²⁹⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 6.

²⁹⁹ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 8.

Bakara sûresinin 137. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

﴿فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ

الْعَلِيمُ﴾

”ولار سەندەر سەكىلدى سەنەتن بولسا، تۇرا جول تابار ەدى. مەگردە ولار (يماننان) بەت بۇرسا، وندا (سەندەرمەن) عاداۋتتاساتىن بولادى. سەندەردى ولاردان قورعاۋعا اللانڭ كۇشى كامىل جەتەدى. ول – عبارىن دە ەستىپ تۇرۇشى، عىلىپ تۇرۇشى.“

(Olar sender sekildi senetin bolsa, tura jol tabar edi. Egerde olar (imannan) bet bursa, onda (sendermen) ğadauttasatın boladı. Senderdi olardan korĝauĝa Allanın küşi kamil jetedı. Ol – barin de estip turuşı, bilip turuşı.)³⁰²

Mütercimler âyetteki “فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ” yani “onlara karşı Allah sana yeter”³⁰³

anlamına gelen cümlesindeki Peygamber (s.a.s.) efendimize işaret eden “أَنْ” yani “sana” tekil zamirini çoğul olarak Kazak Türkçesine “senderdi” yani “size” diye çevirmişler. Bu yanlış bir tercümedir. Buradaki “أَنْ” zamirinin Kazakça’daki doğru karşılığı “ceñi” (seni)³⁰⁴ kelimesidir. Buna göre doğru tercüme şöyle olmalıdır:

”ولار سەندەر سەكىلدى سەنەتن بولسا، تۇرا جول تابار ەدى. مەگردە ولار (يماننان) بەت بۇرسا، وندا (سەندەرمەن) عاداۋتتاساتىن بولادى. سەنى ولاردان قورعاۋعا اللانڭ كۇشى كامىل جەتەدى. ول – عبارىن دە ەستىپ تۇرۇشى، عىلىپ تۇرۇشى.“

(Olar sender sekildi senetin bolsa, tura jol tabar edi. Egerde olar (imannan) bet bursa, onda (sendermen) ğadauttasatın boladı. Seni olardan korĝauĝa Allanın küşi kamil jetedı. Ol – barin de estip turuşı, bilip turuşı.)

Bakara sûresinin 185. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

³⁰⁰ İsfahâni, *Müfredâtı Elfâzi'l-Kur'ân*, 605.

³⁰¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 8.

³⁰² Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 21.

³⁰³ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 20.

³⁰⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 21.

﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُم وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

”رامازан айы сондай ебери, сұл айда адамдарға ақ жол көрсететін, дұрыс пен бұрысты айратын дәлел түріндегі Құран түсіріле бастады. Кім осы айда үйінде болса, сөз жок, ораза ұстасын. Егер аuru болса немесе жолашы жүрсе, басқа күндерде орнын толтырсын. Алла сендерге қолайлық тілейді, қиындық тілемейді. (Ауыз ашық болған күндердің қазасын ұстап) санаулы күнді толтырғанды, сендерді тора жолға салғанды еушын аланы мақтағанды, аллаға шүкірлік етулеріңді қалайды.“

(Ramazan ayı sonday bir ay, sol ayda adamdarğa ak jol körsetetin, durıs pen burıstı ayıratın dalel türindegi Kuran tüsirile bastadı. Kim osı ayda üyinde bolsa, söz jok, oraza ustasın. Eger auru bolsa nemese jolauşı жүrse, baska күnderde ornın toltırsın. Alla senderge kolaylılık tileydi, kındık tilemeydi. (Auz aşıq bolğan күnderdin kazasın ustap) sanaulı küindi toltırularındı, senderdi tura jolğa salğandığı үшін Allanı maktaularındı, Allağa şükirlik etulerindi kalaydı.)³⁰⁵

”الْيُسْرَ“ Mütercimler âyetteki “zorluğun zıttı, yani kolaylık”³⁰⁶ anlamındaki “الْيُسْرَ” lafzını Kazak Türkçesindeki “uygunluk” anlamına gelen “kolaylılık” lafzıyla çevirmişler. Bu yanlış bir tercümedir. “الْيُسْرَ” lafzının Kazakça’daki doğru karşılığı “жеңілдік” (jenildik)³⁰⁷ lafzıdır.

Bakara sûresinin 252. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ تَنْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾

”(еи мұхаммет!) бұл – алланың аяттары. мұны саған бұлжытпай қып беремін. сен расында мұсылмандық еберісің.“

³⁰⁵ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 28.

³⁰⁶ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 891.

³⁰⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 28.

((Ey Muhammet!) bul – Allanın ayattarı. Muni sağan buljıtpay okıp beremin. Sen rasında elşilerdin birisin.)³⁰⁸

Mütercimler âyetteki “تَتْلُوهَا” “onları okuyoruz” anlamına gelen cümledeki “okuyoruz”³⁰⁹ anlamındaki “تَتْلُو” fiilini cemiden tekil haline değiştirerek “okıp beremin” yani “okuyacağım” diye yanlış tercüme etmişler. Bu fiil Kazakçaya “оқын берудеміз” (okıp berudemiz)³¹⁰ diye tercüme edilmeliydi.

Âl-i İmrân sûresinin 111. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿لَنْ يَضُرُّوكُمْ إِلَّا أَذًى وَإِنْ يُعَاتِلُوكُمْ يُؤْلُوكُمُ الْأَذْبَارُ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ﴾

“ولар әбраз машақат салғаннан басқа саған зарудей зиян-зәһмет келтирә майды. Мәһәсәндәремән суәсә қалса, сәндәрдәй сәүкәнә тәүсәрдәй (артқа шәһкәндәй) јанә лар әа кәмәк бәрләмәйдәй.”

(Olar biraz maşakat salğannan baska sağan zaredеy zıyan-zahımet keltire almaydı. Eger sendermen soğısa kalsa, senderdi sonına tüsiredi (artka şeginedi) јane olarğa kömek berilmeydi)³¹¹

Mütercimler âyetteki “لَنْ يَضُرُّوكُمْ” yani “onlar size zarar veremezler”³¹²

anlamına gelen cümlesindeki “كُمْ” yani “size” çoğul zamirini tekil olarak Kazak Türkçesine “sağan” yani “sana” diye yanlış çevirmişler. Buradaki “كُمْ” zahirinin Kazakça’daki doğru karşılığı “сәндәргә” (senderge)³¹³ kelimesidir. Buna göre doğru tercüme şöyle olmalıdır:

“ولар әбраз машақат салғаннан басқа сәндәргә зарудей зиян-зәһмет келтирә майды. Мәһәсәндәремән суәсә қалса, сәндәрдәй сәүкәнә тәүсәрдәй (артқа шәһкәндәй) јанә лар әа кәмәк бәрләмәйдәй.”

³⁰⁸ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 41.

³⁰⁹ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 167.

³¹⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 41.

³¹¹ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 64.

³¹² Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 63.

³¹³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 64.

(Olar biraz maşakat salğannan baska senderge zaredey ziyan-zahmet keltire almaydı. Eger sendermen soğısa kalsa, senderdi sonına tūsiredi (artka şeginedi) jane olarğa kömek berilmeydi.)

Enfâl sûresinin 24. âyeti şu şekilde çevrilmiştir:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾

”هي مۇمندەر! وزدەرگه تىرشىلىك بەرەتتىن يمانعا شاقىرعاندا, اللا مەن پايعامباردىڭ تىلىنە كىرىڭدەر. اللانىڭ ادامنىڭ ءوزى مەن كوڭلىنىڭ اراسىنا دەيىن كىلىگە الاتىنەن بىلىڭدەر. اللانىڭ الدىنا جىنالاتىندىقتارىڭ داۋسىز.“

(Ey müminder! Özderine tirşilik beretin imanğa şakırğanda, Alla men payğambardın tiline kirinder. Allanın adamnın özi men könilinın arasına deyin kilige alatının bilinder. Allanın aldına jinalatındıktarın dausız.)³¹⁴

Mütercimler âyetteki “çağrısına uyun, cevap verin”³¹⁵ anlamına gelen “اسْتَجِيبُوا” fiilini “tiline kirinder” diye tercüme etmişler. Bu doğru değildir, çünkü Kazak Türkçesinde böyle bir fiil yoktur. “اسْتَجِيبُوا” fiilinin Kazakça’daki tam karşılığı “шақыруын қабыл алыңдар” (şakıruın kabıl alındar)³¹⁶ fiilidir.

Tevbe sûresinin 1. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾

”بۇل اللا مەن ونىڭ ەلشەسىنىڭ سەندەرمەن كەلىسىم جاساسقان مۇشىرىكتەرگە قاراتقان جارناماسى (كەلىسىمدى كۇشىنەن قالدیرۇدىڭ جارناماسى).“

(Bul Alla men Onın elşisinin sendermen kelisim jasaskan müşirikterge karatkan jarnaması (Kelisimdi küşinen kaldırudın jarnaması).)³¹⁷

³¹⁴ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 179.

³¹⁵ İsfahâni, *Müfredâtı Elfâzi 'l-Kur'ân*, 210.

³¹⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 179.

³¹⁷ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 187.

Mütercimler âyetteki “uyarı”, “bildirim” ve “ihtar”³¹⁸ anlamlarına gelen “بَرَاءَةٌ” kelimesini Kazak Türkçesindeki “*reklam*” anlamına gelen “*jarnama*” lafzıyla mânâlandırmışlar. Bu yanlış bir tercümedir. “بَرَاءَةٌ” kelimesinin Kazakça’daki doğru karşılığı “*ескерту*” (*eskertu*)³¹⁹ kelimesidir.

Yine Tevbe sûresinin 112. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾

“تاъйбе этушлар, қолсылық қылушлар, (аллаға) мақтау айтушлар, ораза усташлар, рўқуғ қылушлар, бас қылушлар, жаксылыққа буйрып, жамандықтан тийишлар, аланнаң белгилеме-шектен қорғаушлар (ужмақтнқ болады); осы мўминдерди шўйиншле.”

(*Taube etuşiler, kulşılık kılışlar, (Allağa) maktau aytuşilar, oraza ustauşilar, rukuğ kılışlar, bas koyuşilar, jaksılıkka buyırıp, jamandıktan tıyuşilar, Allanın belgileme-şekterin korğauşilar (ujmaktık boladı); osı mūminderdi şüyinşile.*)³²⁰

Mütercimler âyetteki “*secde edenler*”³²¹ anlamına gelen “السَّاجِدُونَ” kelimesini “*bas koyuşilar*” diye tercüme etmişler. Bu kelime “السَّاجِدُونَ” kelimesinin mânâsını tam olarak yansıtamamaktadır. “السَّاجِدُونَ” kelimesinin Kazakça’daki doğru karşılığı ise “*сәжде етушілер*” (*sajde etuşiler*)³²² kelimesidir.

Yunus sûresinin 2. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ رَجُلٍ مِنْهُمْ أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ هُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكَافِرُونَ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ﴾

³¹⁸ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 121.

³¹⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 187.

³²⁰ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 205.

³²¹ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 140.

³²² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 205.

”ءوز شتەرىنەن ەبىر كىسكە: “ادامداردى (اللانك ازابنان) ابىلات، یمان كەلتىرگەندەردى رابىلارنىڭ قاسىندا ولار ءۇشىن جوعارى مارتەبە بارلىعىمەن قۇندىر” – دەپ حابارلاعانىمىزعا بۇل ادامدار تاڭىرقاي ما؟ كاپىرلەر: “بۇل – اشكەرە سىقىرلىق” – دەدى.

(Öz işterinen bir kisige: “Adamdardı (Allanın azabınan) abaylat, iman keltirgenderdi Rabbılarının kasında olar üşin joǵarı martebe barlıǵımen kuandır” – dep habarlaǵanımyzǵa bul adamdar tanırkay ma? Kapirler: “Bul – aşkere sıyırılık” – dedi.)³²³

Mütercimler âyetteki “büyücü” ve “sihirbaz”³²⁴ anlamına gelen “سَاحِرٌ” ismi fail kelimesini masdar olarak “sıyırılık” yani “büyücülük” diye yanlış tercüme etmişler. “سَاحِرٌ” kelimesinin Kazakça’daki tam karşılığı “сиқырышы” (sıyırışı)³²⁵ kelimesidir.

Hûd sûresinin 71. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

﴿وَأَمْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَلَبَسَ رَاحَةً يَاسْحَاقُ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبُ﴾

”ەبىراھىمنىڭ ايەلى ەبىر جاقتا تۇرىپ (قۇانعانىنان) كۆلدى. سوندا ونى سحاققا، ونىڭ ارتىنان ياعقۇبقا جۇكتى بولاتىندىعىمەن قۇندىردىق.“

(Ibrahimnin ayeli bir jakta turıp (kuanǵaninan) küldi. Sonda onı Ishakka, onın artınan Yaǵkubka jükti bolatındıǵımen kuandırdık.)³²⁶

Mütercimler âyetteki “hemen ona İshak’ı, İshak’ın ardından da Ya’kub’u müjdeledik”³²⁷ anlamına gelen “فَبَشِّرْ نَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبُ” cümlesini “sonda onı Ishakka, onın artınan Yaǵkubka jükti bolatındıǵımen kuandırdık.” yani “hemen ona İshak’a, İshak’ın ardından da Ya’kub’a hamile kalacağını müjdeledik” diye yanlış tercüme etmişler. İbrahim (a.s.) Peygamberin eşi Sara İshak’ı (a.s.) doğurdu ama Ya’kub’ı (a.s.) doğurmadı ki, âyet böyle tercüme edilsin! Ya’kub (a.s.) onun torunudur ondan doğmamıştır. Dolayısıyla bu âyetin doğru meali şöyle olmalıdır:

³²³ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 208.

³²⁴ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’ân*, 400-401.

³²⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 208.

³²⁶ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 229.

³²⁷ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 228.

”ءىبراحىمنىڭ ايەلى ءبىر جاقتا تۇرىپ (قۇانعانىنان) كۇلدى. سوندا ونى سىحاقىيەن جانە ونان كەيىن ياعقۇبيەن قۇاندىردى.“

(*Ibrahimnin ayeli bir jakta turıp (kuanğanınan) küldi. Sonda onı Ishakpen jane onan keyin Yağkubpen kuandırdık.*)

Yûsuf sûresinin 49. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصُرُونَ﴾

”ونىڭ ارتىنان جاڭبىر مول جاۋاتىن (مولشلىق) جىلدار كەلىپ، ادامدار جەمىس شىرىنىن ساۋاتىن بولادى دەدى.“

(*Onın artınan janbır mol jauatın (molşılık) jıldar kelip, adamdar jemis şırının sauatın boladı dedi.*)³²⁸

Mütercimler âyetteki “sıkacaklar”³²⁹ anlamına gelen “يَعْصُرُونَ” fiilini Kazak Türkçesindeki “sağacaklar” anlamına gelen “sauatın boladı” fiiliyle çevirmişler. Bu yanlış bir tercümedir. “يَعْصُرُونَ” fiilinin Kazakça’daki doğru karşılığı “сығады” (sığadı)³³⁰ fiilidir.

İbrahim sûresinin 33. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ﴾

”سەندەرگە اي مەن كۇندى تارتىپپەن قوزعالاتىن ەتىپ بويىسۇندىرىپ بەردى، كۇن مەن ەتۇندى بويىسۇندىرىپ بەردى.“

(*Senderge ay men kündi tartippen kozğalatın etip boysundırıp berdi, kün men tündi boysundırıp berdi.*)³³¹

³²⁸ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 241.

³²⁹ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 569.

³³⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 241.

³³¹ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 259.

Mütercimler âyetle geçen “gündüz”³³² anlamına gelen “النَّهَارَ” kelimesini “kün” yani, “güneş” diye yanlış tercüme etmişler. “النَّهَارَ” kelimesinin Kazakça’daki doğru karşılığı ise “күндіз” (*kündiz*)³³³ kelimesidir.

Yine aynı İbrahim sûresinin 34. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿وَأَنَّا كُنتُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ﴾

“ول сендерге сұрағандарыңның барын берді. Алланың берген жақсылығын санаптын болсаңдар, онның санна жете майысқандар. адамдар шыннан да тем нисапсыз, тем нашүкір келеді.”

(*Ol senderge surağandarının barın beredi. Allanın bergen jaksılığın sanaytın bolsandar, onın sanına jete almaysındar. Adamdar şınında tım nısapsız, tım naşükir keledi.*)³³⁴

Mütercimler âyetteki “çok nankör, şükür etmeyen”³³⁵ anlamına gelen “كَفَّارٌ” kelimesini “tım naşükir” diye tercüme etmişler. Bu doğru değildir, çünkü Kazak Türkçesinde böyle bir kelime yoktur. “كَفَّارٌ” kelimesinin Kazakça’daki doğru karşılığı “мүлдем рақметі жоқ” (*müldem rakmeti jok*) veya “шүкірлігі жоқ” (*şükirligi jok*)³³⁶ kelimeleridir.

Meryem sûresinin 28. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿يَا أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكَ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَعْثًا﴾

“Ей, Харуунның қарындасы! Сенің акең де бадаһлак кісі емес еді, шешің де зинақор жан емес еді.”

(*Ey, Harunnın karındası! Senin aken de badahlak kisi emes edi, şeşen de zinakor jan emes edi.*)³³⁷

³³² İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, 826.

³³³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 259.

³³⁴ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 260.

³³⁵ İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, 714.

³³⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 260.

³³⁷ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 307.

Mütercimler âyetteki “*kötü bir adam*”³³⁸ anlamındaki “امراً سوءاً” kelimesini “*badahlak kisi*” diye tercüme etmişler. Bu doğru değildir, çünkü Kazak Türkçesinde böyle bir kelime yoktur. “امراً سوءاً” kelimesinin Kazakça’daki doğru karşılığı “*жамаан адам*” (*jaman adam*)³³⁹ kelimesidir.

Mealde Tâhâ sûresinin 123. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى﴾

” (اللا ولارعا): سەندەر عجانаттан әбір-әбиргә бақас болып биргә түсәдәр. Мәсәлән, әгер сәндәргә мәнән әбір тәра јол кәлсә, ким сол тәра јолмән жүрсә, ол адаспайды да сорамайды.”

((*Alla olargä*): *Sender janattan bir-birine bakas bolıp birge tüsinder. Eger senderge Menen bir tura јol kelip, kim sol tura јolmen жүrse, ol adaspaydı da sorlamaydı.*)³⁴⁰

Âyetteki “*düşman, hasım*”³⁴¹ anlamına gelen “عَدُوٌّ” kelimesi “*bakas*” yani, “*çekişen*” olarak tercüme edilmiştir. Fakat bu tercüme “عَدُوٌّ” kelimesinin anlamını yansıtmamaktadır. Çünkü “*çekişmek*” üstün gelmek için karşılıklı çabalamaktır.³⁴² Fakat “عَدُوٌّ” yani “*düşman*” ise birinin kötülüğünü isteyen, ondan nefret eden ve ona zarar vermeye çalışan kimse, yani dostun zıttıdır.³⁴³ Bu kelimenin Kazakça’daki doğru karşılığı “*дұшпан*” (*duşpan*)³⁴⁴ kelimesidir.

Kasas sûresinin 76. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

³³⁸ İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, 441-442.

³³⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 307.

³⁴⁰ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 320.

³⁴¹ İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, 553.

³⁴² Türkçe Sözlük, 11. Baskı (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011), s.v. “Çekişmek”, <http://tdk.org.tr>

³⁴³ Türkçe Sözlük, 11. Baskı (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011), s.v. “Düşman”, <http://tdk.org.tr>

³⁴⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 320.

﴿إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولَى الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ﴾

”هارون مؤسانىڭ ملنەن بولاتىن. بىراق ولارعا وزىرلىق سىتمەدى. وعان كىلتتەرىن بىرنەشە بالۋان ارماڭ كوتەرمەنن قازىنا-بايلىق بەرگەن ەدىك. سول كەزدە وعان ەل ايتتى: “تەم مىسرەمە، مىسرگەندەردى راسىندا اللانىڭ قىرتىسى سۇيىمەيدى.”

(Harun Musanın elinen bolatın. Birak olarğa ozbırlık istedi. Oğan kiltterin birneşe baluan aren köteretin kazına-baylık bergen edik. Sol kezde oğan el ayttı: “Tım esirme, esirgenderdi rasında Allanın kırtısı süymeydi”).³⁴⁵

Mütercimler bu âyette geçen “قَارُونَ” “Kârûn” ismini “Һарун” yani “Hârûn” diye yanlış yazmışlar. Hârûn (a.s.) Mûsâ (a.s.) Peygamberin abisi ve o da Allah’ın bir Peygamberidir.³⁴⁶ Lâkin bu âyette bahs edilen “قَارُونَ” ise Hz. Mûsâ’nın (a.s.) amcasının oğlu ve kavminden olup, onlara haksızlık eden ve Allah’ın kendisine verdiği zenginliğe şımararak kafir olan kimsedir.³⁴⁷ “قَارُونَ” kelimesinin Kaçakçadaki karşılığı ise “Қарун” (*Karun*)³⁴⁸ kelimesidir. Bu kelimelerin yazılışı bir birine benzediği için belki de burada baskı hatası yapılmış ta olabilir ama yazarlar kontrol ederken buna dikkat etmeliydi. Çünkü bir harfin değişmesi bile mânâ’nın tamamen değişmesine ve böylece okuyucunun yanlış bir bilgi edinmesine de sebep oluyor.

Lokman sûresinin 14. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفَصَّالَهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ﴾

³⁴⁵ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 394.

³⁴⁶ Taberî, *Câmiu’l Beyan a’n Te’vîli’l-Kur’ân*, 16:111.

³⁴⁷ Taberî, *Câmiu’l Beyan a’n Te’vîli’l-Kur’ân*, 20:122-124; Karaman, vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4:245-246.

³⁴⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 394.

”ءبىز ادامدارعا اكه-شەشەگە قايرىمدىلىق باستەۋدى بۇيرىدىق. شەشەسى وعان السىرەگەن ۇستىنە السىرەپ
ءجۇرىپ جۇكتى بولادى. مكى جىلدا مەشەكتەن شىعارادى. (ەي، ىنسان!) ماعان جانە اتا-انانكا جاقسىلىق قىل!
قايتار ورنىڭ مەنىڭ دارگاحىم.“

(Biz adamdargha ake-şeşege kayırımdılık isteudi buyırdık. Şeşesi oğan alsiregen
üstine alsirep jürıp jükti boladı. Eki jılда emşekten şıǵaradı. (Ey, insan!) maǵan jane
ata-anana jaksılık kıl! Kaytar ornın Menin dargahım.)³⁴⁹

Mütercimler âyetteki “şükret”³⁵⁰ anlamına gelen “اشكُر” fiilini Kazak
Türkçesindeki “iyilik yap” anlamına gelen “jaksılık kıl” fiiliyle tercüme etmişler ki,
bunun da doğru tercüme olmadığı ortadadır. Bu fiilin Kazakça’daki doğru karşılığı
“шүкіршілік ем” (şükirşilik et)³⁵¹ lafzıdır.

Mülk sûresinin 27. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدْعُونَ﴾

”(زاپىتىڭ) تاپاپ قالعانىن كورگەن كەزدە ولاردىڭ جۇزدەرى قارايبىپ كەتەدى. “سەندەردىڭ تىلەگەندەردىڭ
(قىيامەت ازابى) مەنە وسى” دەلىنەدى ولارعا.“

((Azaptın) tayap kalğanın körgen kezde olardın jüzderi karayıp ketedi.
“Senderdın tilegenderin (kiyamet azabı) mine osı” delinedi olarğa.)³⁵²

Mütercimler âyetteki “inkar edenlerin yüzleri”³⁵³ anlamındaki “وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا”

cümlesinin “الَّذِينَ كَفَرُوا” anlamına gelen “الَّذِينَ كَفَرُوا”³⁵⁴ anlamına gelen

ifadesini “olardın” yani “onların” diye tercüme etmişler. Bu doğru değildir, çünkü
âyetle “İnkâr edenler” diye açık söylenmişken o ifadeyi meçhul yaparak “onların”
diye tercüme etmek bizce yanlıştır. Bu ifadenin Kazakça’daki karşılığı “кәпірлер”
(kapirler) kelimesidir. Dolayısıyla bu âyetin doğru meali şöyle olmalıdır:

³⁴⁹ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 412.

³⁵⁰ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 461-462.

³⁵¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 412.

³⁵² Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 564.

³⁵³ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 563.

³⁵⁴ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 714.

” (ازاپتىڭ) تاياپ قالغانن كورگەن كەزدە كاپىرلەردىڭ جۇزدەرى قارايىپ كەتەدى. ”سەندەردىڭ تىلەگەندەردىڭ (قىيامەت ازابى) مەنە وسى“ دەلىنەدى ولارعا.“

((Azaptın) tayap kalğanın körgeñ kezde kapirlerdin jüzderi karayıp ketedi.
“Senderdin tilegenderin (kiyamet azabı) mine osı” delinedi olarğa.)

Kalem sûresinin 44. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿فَذَرْنِي وَمَنْ يُكْذِبُ هَذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ﴾

”بۇل ەسوزدى (قۇراندى) جالعانعا شعارعانداردى ماعان قويا بەر. مەن ولاردى وزدەرنە بىلدىرمەي بىرتە-بىرتە حاراپ قىلامىن.“

(Bul sözdi (Kurandı) jalğanğa şığarğandardı Mağan koya ber. Men olardı özderine bildirmey birte-birte harap kılamın.)³⁵⁵

Mütercimler âyetteki “biz onları, bilemeyecekleri bir şekilde yavaş yavaş azaba doğru çekeceğiz”³⁵⁶ anlamına gelen “سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ” cümlesini “men olardı özderine bildirmey birte-birte harap kılamın.” yani “ben onları, bilemeyecekleri bir şekilde yavaş yavaş azaba doğru çekeceğim” diye “biz” zamirini “ben” zamerine değiştirerek yanlış çevirmişler.

Bu âyetin Kazakça’daki doğru meali şöyle olmalıdır:

”بۇل ەسوزدى (قۇراندى) جالعانعا شعارعانداردى ماعان قويا بەر. ەبىز ولاردى وزدەرنە بىلدىرمەي بىرتە-بىرتە حاراپ قىلامىز.“

(Bul sözdi (Kurandı) jalğanğa şığarğandardı Mağan koya ber. Biz olardı özderine bildirmey birte-birte harap kılamız.)

Me’âric sûresinin 42. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿فَذَرَهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ﴾

”ولار ۋاعدا متلگەن كۇنگە تاپ بولعانعا دەيىن بەيپىل ويناى تۇرسىن.“

³⁵⁵ Akıtlı ve Akıtlı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 566.

³⁵⁶ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 565.

(Olar uağda etilgen küнге tap bolğanға дейін beypil oynay tursın.)³⁵⁷

Mütercimler bu âyetteki “فَذَرُّهُمْ” yani “bırak onları”³⁵⁸ anlamına gelen emir cümlesini hiç tercüme etmeden atlamışlar. “فَذَرُّهُمْ” cümlesinin Kazak Türkçesindeki karşılığı şöyledir “оларды жөніне қоя бер” (olardı jönine koya ber)³⁵⁹ o zaman da bu âyetin doğru meali şu şekilde olmalıdır:

“ولاردى جويننه قويا бер. ولар ўағда етилген күнге тап болғанға дейін беypil oynay турсын.”

(*Olardı jönine koya ber. Olar uağda etilgen küнге tap bolğanға дейін beypil oynay tursın.*)

Müzzemmil sûresinin 15. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا﴾

“ءبىز пер еаўиға пайеамбар жибергенмиздеи, пайеамбар жибердик.”

(*Biz perğauıñға payğambar jibergenimizdey, payğambar jiberdik.*)³⁶⁰

Mütercimler bu âyetin ilk kısmındaki “size de hakkınızda tanık olacak bir peygamber gönderdik”³⁶¹ anlamına gelen “إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ” cümlesindeki “إِلَيْكُمْ” ve “شَاهِدًا عَلَيْكُمْ” kelimelerini hiç tercüme etmeden atlayarak eksik tercüme yapmışlar. Bu âyetin Kazak Türkçesindeki doğru meali şu şekilde olmalıdır:

“(Уа, адамдар), расында, Біз сендерге куә болатын елші жібердік. Кезінде Перғауынға да дәл сондай елші жіберген едік.”

((*Ua, adamdar), rasında, Biz senderge kua bolatın elşi jiberdik. Kезінде Perğauıñға da dal sonday elşi jibergen edik.*)³⁶²

³⁵⁷ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 570.

³⁵⁸ Kuran Yolu meali, s. 569.

³⁵⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 570.

³⁶⁰ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 574.

³⁶¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 573.

³⁶² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 574.

Ğaşıye sûresinin 1. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْعَاشِيَةِ﴾

“(Ey, Muhammet!) saған қаптаған апат (қияметтің) хабары келді.”

((Ey, Muhammet!) saған kaptağan apat (kiyamettin) habarı keldi. (Ey, Muhammet!) saған kaptağan apat (kiyamettin) habarı keldi.)³⁶³

Mütercimler “o kiyametin haberi sana geldi mi?”³⁶⁴ anlamına gelen bu âyetteki “هَلْ” soru adetini tercüme etmemişler yani soru cümlesini haberi cümle olarak yani “o kiyametin haberi sana geldi” diye eksik tercüme yapmışlar. Bu âyetin Kazak Türkçesindeki doğru meali şu şekilde olmalıdır:

“(Уа, Мұхаммед!) саған жер-жаһанды түгел қамтитын сол бір алапат туралы хабар жетті ме?!”

((Ua, Muhammed!) saған jer-jahandı tügel kamtitin sol bir alapat turalı habar jetti me?!)³⁶⁵

Leyl sûresinin 14. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّى﴾

“سوندىقتан сендерді лаулаған оттан абайлатамыз.”

(Sondıktan senderdi laulağan ottan abaylatamız.)³⁶⁶

Mütercimler “böylece alev alev yanan bir ateşe karşı sizi uyarmış bulunuyorum.”³⁶⁷ anlamına gelen bu âyetteki “فَأَنْذَرْتُكُمْ” yani “sizi uyardım” cümlesini

Kazak Türkçesine “senderdi abaylatamız.” yani “sizi uyaracağız” diye mazi fiili muzari’ye ve tekil zamiri de çoğul’a değiştirerek yanlış tercüme etmişler. Bu cümle Kazakça’ya “Міне, Мен сендерді жалын үстіне жалын атып, лаулаған отпен

³⁶³ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 592.

³⁶⁴ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 591.

³⁶⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 592.

³⁶⁶ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 595.

³⁶⁷ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 595.

ескерттим.” (Mine, Men senderdi jalın üstine jalın atıp, laulağan otpen eskerttim.)³⁶⁸
diye tercüme edilmeliydi.

Tin sûresinin 1. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿وَالَّتَيْنِ وَالزَّيْتُونِ﴾

”анжур мен ечам зайтүн мен серт.“

(Anjurmen ham zaytünmen sert.)³⁶⁹

Mütercimler âyetteki “*incir*”³⁷⁰ anlamına gelen “التَّيْنِ” kelimesini “*anjur*” diye tercüme etmişler. Bu doğru değildir, çünkü Kazak Türkçesinde böyle bir kelime yoktur. “التَّيْنِ” kelimesinin Kazakça’daki karşılığı “*инжир*” (*injur*)³⁷¹ kelimesidir.

Mütercimler mealde bazı kelimeleri çevirirken Kazakça karşılıkları olmasına rağmen yabancı dillerden ödünç almışlar, şimdi onlara örnekler verelim:

Âl-i İmrân sûresinin 6. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾

”ол сендерге аналарыңның жатырындағы шактарында-ак Өзи калаған форымды beredi.
Onan baska eşbir kудay jok, Ol – jenimpaz, hikmet iyesi.)³⁷²

(*Ol senderge analarının jatırındaғы шактарында-ак Өзи kalağan forımdı beredi.*
Onan baska eşbir kудay jok, Ol – jenimpaz, hikmet iyesi.)³⁷²

Mütercimler bu âyette “*şekillendiren*”³⁷³ anlamına gelen “يُصَوِّرُ” fiilindeki

“*şekil*” kelimesini “*forım*” diye Rusça tercüme etmişler. Bu yanlıştır, çünkü Kazak Türkçesinde bu kelimenin tam karşılığı vardır o da “*niuih*” (*pişin*)³⁷⁴ kelimesidir.

³⁶⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 596.

³⁶⁹ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 597.

³⁷⁰ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’ân*, 169.

³⁷¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 597.

³⁷² Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 50.

³⁷³ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’ân*, 497-498.

³⁷⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 50.

Nisâ sûresinin 155. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِآيَاتِ اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بَعِيرٍ حَقِّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا﴾

”ولاردىڭ ۋاعدانى بۇزغاندىقتارى، اللانىڭ اياتتارىنا قارسى كەلگەندىكتەرى، پايعامبارلاردى ناحاق ولتىرگەندىكتەرى، (مۇھاممەت پايعامبارغا) “ءدلىمىز پەردەلەنۋلى” دەگەندىكتەرى سەبەپتى (قارعىسقا ۋىسرائىتتىق). ولاي مەس، كۈپىرلىگى سەبەپتى اللالاردىڭ جۇرمەكتەرىن دە يەشەتتەپ قويغان. سوندىقتان از ساندىلارنىن باسقاسى يمان كەلتىرمەيدى.“

(Olardın uağdanı buzğandıktarı, Allanın ayattarına karşı kelgendikleri, payğambarlardı nahak öltirgendikleri, (Muhammet payğambarğa) “dilimiz perdelenuli” degendikleri sebepti (karğıska uşıratıttı). Olay emes, küpirliği sebepti Alla olardıń jürekterin de peşettep koyğan. Sondıktan az sandılarının baskası iman keltirmeydi.)³⁷⁵

Mütercimler bu âyetteki “mühürlemiştir”³⁷⁶ anlamına gelen “طَبَعَ” fiilinin karşılığını “peşettep koyğan” diye Rusçadan ödünç almışlar. Bu da yanlıştır, çünkü Kazak Türkçesinde bu fiilin tam karşılığı vardır o da “мөрлен тастаған” (mörlep tastağan)³⁷⁷ fiilidir.

Yine Nisâ sûresinin 157. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا﴾

”عارى “اللانىڭ ىلشسى – ءماريام ۇلى عايسانى راس ولتىردىڭ” دەگەندىكتەرى ءۇشن دە (قارعىسقا جولقلىتىردىق). ولار عايسانى ولتىرە دە المادى، كىرەسكە دە كەرمەيدى. بالكىم، كىرەسكە تارتقان ادامى عايساعا ۇقساپ كورىندى. راسىندا (عايسا تۋرالى) تالاس-تارتىستا قالعاندار ونىڭ ولتىرىلگەنى حاقىندا ءشۋبالى. ولار ءىستىڭ شىن سىرىن بىلمەيدى، تەك ويجۇتا جورامالدايدى. (ولار عايسانى) ءسوزسىز ولتىرە المادى.“

³⁷⁵ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 103.

³⁷⁶ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 515.

³⁷⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 103.

(Ari “Allanın elşisi – Mariyam ulı Ğaysanı ras öltirdik” degendikleri üşin de (karğıska jolıktırdık). Olar Ğaysanı öltire de almadı, kreske de kermeydi. Balkim, kreske tartkan adamı Ğaysağa uksap körindi. Rasında (Ğaysa turalı) talas-tartısta kalğandar onın öltirilgeni hakkında şübalı. Olar istin şın sırın bilmeydi, tek oyjuta joramaldaydı. (Olar Ğaysanı) sözsiz öltire almadı.)³⁷⁸

Mütercimler bu âyette “ne de çarmıha gerdiler”³⁷⁹ anlamına gelen “وَمَا صَلَّبُوا” cümlesindeki “çarmıha germek, asmak”³⁸⁰ anlamlarına gelen “صَلَّبَ” fiilini “kreske keru” diye Rusça tercüme etmişler. Bu yanlıştır, çünkü Kazak Türkçesinde bu fiilin tam karşılığı vardır o da “ауқышқа керу” (aykışka keru)³⁸¹ fiilidir.

En’âm sûresinin 65. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيْعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ ۚ انظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ﴾

“(Ey, Muhammet! Olarğa:) “Alla senderdin töbelerinnen (tas, kum, baka, şegirtke siyaktı) jane ayaktarınının astınan (topan su, jer silkinu siyaktı) azaptardı jiberuge yaki senderdi partiyalarğa bölip, birindi birine salu arkılı sazaylarını tartkızığa kudireti jetedi” de. Olar tüsinsin dep ayattarımızdı kanday bayandağanımızdı körşi!)³⁸²

³⁷⁸ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 103.

³⁷⁹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 102.

³⁸⁰ İsfahâni, *Müfredâtı Elfâzi'l-Kur’ân*, 489.

³⁸¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 103.

³⁸² Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 135.

Mütercimler âyetteki “*gruplar, topluluk*”³⁸³ anlamındaki “شَيْعًا” kelimesin “*partiyalar*” diye İngilizce kökenli bir kelimeyle tercüme etmişler. Bu yanlıştır, çünkü Kazak Türkçesinde bu kelimenin tam karşılığı vardır o da “*mon-mon*” (*top-top*), “жик-жик” (*jik-jik*)³⁸⁴ kelimeleridir.

A'râf sûresinin 83. âyeti şu şekilde çevrilmiştir:

﴿فَأَنجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ﴾

“لۇتتى جانە ونڭ سەمياسىن قۇتقاردىق. تەڭ ونڭ ايەلى عانا (قالادا) قالىپ، جازاعا ۇشراۋىشلاردان بولدى.”

(*Lutti jane onun semyasın kurtardık. Tek onun ayeli ğana (kalada) kalıp, jazağa uşırauşılardan boldı.*)³⁸⁵

Mütercimler âyetteki “فَأَنجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ” yani “*biz de onu ve aile fertlerini kurtardık*”³⁸⁶ anlamındaki cümledeki “*aile*”³⁸⁷ anlamına gelen “أَهْلٌ” kelimesine “*semya*” diye Rusça karşılığını vermişler. Bu da yanlıştır, çünkü Kazak Türkçesinde bu kelimenin tam karşılığı vardır o da “жанұя” (*januya*) veya “отбасы” (*otbası*)³⁸⁸ kelimeleridir.

Şu'arâ sûresinin 37. âyeti şu şekilde çevrilmiştir:

﴿يَا تُوَكُّلٌ سَحَّارٌ عَلِيمٌ﴾

“بىتكەن ماستەر سىقىرشىنى جىيىپ كەلسىن!”

(*Bitken master sıyırşını jiip kelsin!*)³⁸⁹

³⁸³ İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi 'l-Kur'ân*, 470.

³⁸⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 135.

³⁸⁵ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 161.

³⁸⁶ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 160.

³⁸⁷ İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi 'l-Kur'ân*, 96.

³⁸⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 161.

³⁸⁹ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 368.

Mütercimler âyetteki “سَحَّارٌ عَلِيمٌ” yani “bilgili sihirbazlar”³⁹⁰ anlamındaki cümlede çoğul olarak gelen “sihirbazlar”³⁹¹ anlamındaki “سَحَّارٌ” kelimesini müfred olarak “sıykırış” diye tercüme etmişler, bir de “bilgili, çok bilen”³⁹² anlamına gelen “عَلِيمٌ” kelimesine “master” diye Rusça karşılığını vermişler. Kazak Türkçesinde “سَحَّارٌ” kelimesinin karşılığı “сұқырышлар” (sıykırışlar)³⁹³ kelimesidir ve “عَلِيمٌ” kelimesinin Kazak Türkçesindeki tam karşılığı da “білгіш” (bilgiş) veya “шебер” (şeber)³⁹⁴ kelimeleridir.

Neml sûresinin 45. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ﴾

“Ebiz Samud eline “Allağa kulşılık kılınar” dep (aytcın dep) tuısı Salihı (nabi etip) jiberdik. Sonda olar eki partiya bolıp tartısta kaldı.”³⁹⁵

(Biz Samud eline “Allağa kulşılık kılınar” dep (aytcın dep) tuısı Salihı (nabi etip) jiberdik. Sonda olar eki partiya bolıp tartısta kaldı.)³⁹⁵

Mütercimler âyetteki “iki grup, iki parti”³⁹⁶ anlamındaki “فَرِيقَانِ” kelimesine “eki partiya” diye İngilizce karşılığını vermişler. Bu yanlıştır, çünkü Kazak Türkçesinde bu kelimenin tam karşılığı vardır o da “eki mon” (eki top)³⁹⁷ kelimesidir.

Vâkı’a sûresinin 18. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿بِأَنْكُوبٍ وَأَبَارِقٍ وَكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ﴾

“اعب جاتقان شاراپتان شنى، شاینهك، ستاكنداردى تولتترا وُسنبپ تۇرادى.”

³⁹⁰ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 367.

³⁹¹ Râzî, *Tefsiru Garibi’l-Kur’âni’l-Azim*, 212; İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’ân*, 400-401.

³⁹² İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’ân*, 580-581.

³⁹³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 368.

³⁹⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 368.

³⁹⁵ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 381.

³⁹⁶ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’ân*, 633.

³⁹⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 381.

(Ağıp jatkan şaraptan şını, şaynek, stakandarı toltıra usınıp turadı.)³⁹⁸

Mütercimler Kazak Türkçesinde tam karşılığı olmasına rağmen bu âyetteki “ibrikler”³⁹⁹ anlamına gelen “أَبَارِيقُ” kelimesini “şaynek” ve “kadehler”⁴⁰⁰ anlamına gelen “كَاسٍ” kelimesini ise “stakandar” diye Rusça tercüme etmişler. “أَبَارِيقُ” kelimesinin Kazakça’daki doğru karşılığı “құмыралар” (*kumıralar*)⁴⁰¹, “كَاسٍ” kelimesinin ise “қадақтар” (*kadaktar*)⁴⁰² kelimesidir.

İnsân sûresinin 15. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِآيَةٍ مِنْ فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَ﴾

“ولارعا (جهمكتك سالينعان) кумис тарелкелер, (сусын қойылған) шını-стакандар, молдирмген кумис тостаяндар ұсынлып тұрады.”

(Olarğa (jemektik salınğan) kümis tarelkeler, (susın kuyılğan) şını-stakandar, möldiregen kümis tostağandar usınılıp turadı.)⁴⁰³

Mütercimler âyetteki “kaplar”⁴⁰⁴ anlamına gelen “آيَةٍ” kelimesine “tarelkeler” diye Rusça karşılığını vermişler. Bu yanlıştır, çünkü Kazak Türkçesinde bu kelimenin tam karşılığı vardır o da “ыдыстар” (*ıdistar*)⁴⁰⁵ kelimesidir.

Mutaffifin sûresinin 25. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ﴾

“ولارعا аузы пешеттеулі шымдиктер шкнзiledi.”

(Olarğa аузы peşetteuli işimdikter işkiziledi.)⁴⁰⁶

³⁹⁸ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 535.

³⁹⁹ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur 'ân*, 119.

⁴⁰⁰ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur 'ân*, 729.

⁴⁰¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur 'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 535.

⁴⁰² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur 'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 535.

⁴⁰³ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 579.

⁴⁰⁴ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur 'ân*, 96.

⁴⁰⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur 'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 579.

Mütercimler âyetteki “*mühürlü*”⁴⁰⁷ anlamına gelen “*مُخْتَمٌ*” kelimesine de “*peşetteuli*” diye Rusça karşılığını vermişler. Bu da yanlıştır, çünkü Kazak Türkçesinde bu kelimenin tam karşılığı vardır o da “*мөрленген*” (*mörlengen*)⁴⁰⁸ kelimesidir.

Beyyine sûresinin 2. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً﴾

“ول پاک сахиппаларды оқып беретін, Алла тарапынан жіберілген payğambar edi.”

(*Ol pak sahipalardi okıp beretin, Alla tarapınan jiberilgen payğambar edi.*)⁴⁰⁹

Mütercimler Kazak Türkçesinde tam karşılığı olmasına rağmen bu âyetteki “*sayfalar, sahifeler*”⁴¹⁰ anlamına gelen “*صُحُفًا*” kelimesini “*sahipalar*” diye Arapçadaki bu kelimenin mufred halini Kazakçaya çevirmeden olduğu gibi yazmışlar. “*صُحُفًا*” kelimesinin Kazakça’daki doğru karşılığı “*напақмап*” (*paraktar*)⁴¹¹ kelimesidir.

Kazak Türkçesi 600 binden fazla sözcüğü barındıran çok zengin bir dildir.⁴¹² Onun için mütercimlerin Kur’ân-ı Kerîm’i Kazakça’ya çevirirken böyle bir zengin dilin zenginliğinden istifade etmelerini, tercüme ettikleri kelimelerin Kazakça’da karşılıkları varken başka dillerden ödünç almadan kelimelerin sadece Kazakça karşılıklarını vermelerini uygun görüyoruz.

2.5. Nurali Öserov (1940-2014), Cumabay İstayev (1938-2001)

2.5.1. Hayatları ve Eserleri

a. Nurali Öserov Serkimbayulı et-Türkistani

⁴⁰⁶ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 588.

⁴⁰⁷ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 274-275.

⁴⁰⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 588.

⁴⁰⁹ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 598.

⁴¹⁰ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 476.

⁴¹¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 599.

⁴¹² “Til – adamzat örkeniyetinin özegi”, (Erişim Tarihi 21.04.2020), <http://makala.kz/ruhaniyat/til-adamzat-orkeniyetinin-ozegi/>

Nurali Öserov Serkimbayulı 1940 yılı 20 Ocak'ta Turkistan ili Türkistan şehrinde doğmuş. 1967 yılında Taşkent şehrindeki Orta Asya Üniversitesini bitirmiş. 1967-1990 yıllar aralığında Felsefe ve Hukuk Enstitüsünde İlmi araştırmacı olarak görev yapmış. 1996-2000 yıllar aralığında D. Konayev Üniversitesinde çalışmış. 2000-2004 yıllar aralığında Kazak Devletin Hukuk Akademisinde ve başka da birkaç Üniversitelerde ders vermiş. Aynı yılları İslam Hukukunu Araştırma Merkezinin başkanlığını da yürütmüş. 2004 yılının Eylül ayından itibaren Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesinin Taraz Enstitüsünde Bölüm Başkanlığını yapmış. İki oğul bir kız yetiştirmiş. Çocukları Almatı şehrinde yaşıyorlar. Nurali Öserov 2014 yılı 2 Kasım'da vefat etmiş. 2019 yılı Eylülde Almatı şehrinde oturan hocamızın Kızı Aygül hanımla görüşüp kendisinden Babasıyla ilgili malumatları ve beş ciltlik mealini aldık.

Nurali Öserov'un İlmi araştırmalarındaki tutunduğu asıl yönler:

1. Kazak Halkının milli adet-örfleri ve gelenekleri;
2. İslami Hukuk;
3. Kazak Halkının Hanlık devrindeki Hukuku;
4. İslam Şeriatı'nın Milli hukuklara tesiri.⁴¹³

Nurali Öserov bütün ömrünü ilme adanmış bir âlimdi ve 200 civarında ilmi eserler yazmış, şimdi burada onlardan en önemli olan birkaç eserini zikretmek istiyoruz:

1. *“Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası”* adlı meal 1990-2002;
2. *İslam jane Kazak adet-gurpı* 1992;
3. *Kazaktın ükim-kesimderi* 1994;
4. *Jeti Jargı* 1994;
5. *Musılmandık kağida-erejeler* 1995;
6. *Musılmandık kukık* 1997;
7. *Şarigattın Kazak adet-gurpına aseri* 1998;
8. *İslam negizderi* 2002;
9. *Arap tili. Alippe* 1997;

⁴¹³ “Nurali Öserulı”, (Erişim Tarihi 25.01.2020), <https://alashainasy.kz/omir/nuralyi-oserulyi-48670/>

10. *Arap tili. 3-klass* 1982;
11. *Arap tili. 8-klass* 1990;
12. *Arap tili. 9-klass* 1991.⁴¹⁴

b. Cumabay İstayev Makaşulı et-Tarâzî

Hoca Ahmet Yessevi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat fakültesinin ilk başkanlığını yapan Teknik Bilimleri Doktoru Profesör Cumabay İstayev Makaşulı 1938 yılı 9 Kasım'da Jambıl ilinde doğmuş. 1963'te Şımkent Teknik Üniversitesi'nin Gıda Üretimcilik bölümünü, 1968'de Odessa şehrindeki Lomonosov Üniversitesi'nin Gıda Üretimcilik bölümünü tamamlamış. 1968-1978 yıllar aralığında Jambıl (şimdiki Taraz) şehrindeki Teknik Üniversitesin'de öğretmenlik yapmış ve fakülte başkanlığı görevini yürütmüş. Aynı yıllarda Doçentliğini de kazanmış. 1978-1991 yıllar aralığında Jambıl şehrindeki Teknik Üniversitesin'in Almatı'daki şubesinde bölüm ve fakülte başkanlığını yapmış. 1991-2001 yıllar aralığında Hoca Ahmet Yessevi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Fakültesinin başkanlığını yürütmüştür.

İstayev Yurtdışı Milletlerarası konferanslara katılmış ve oralarda kendi alanına ilgili dersler vermiş. O ilmi-pedagojik mesleğinin yanında sosyal işlerde de çok başarılı olmuş. Çeşitli bölgelere örneğin Bulgarıya, Türkiye, Almanya ve Ukraina'ya gidip oralarda kısa süreli Uzmanlar Yetiştirme Merkezlerinde eğitim görmüş. Çok sayıda Yüksek Lisans ve Doktora öğrencilerine danışmanlık yapmış ve Kazakistan'ın İlahiyat ve Tarımcılık alanlarının gelişmesine katkı sağlamış. Hocamız 2001 yılında Hakkın rahmetine kavuşmuştur.

İstayev kendi alanına ilgili 50 civarında ilmi makale ve kitaplar yazmış, şimdi burada onlardan en önemli olan birkaç eserini zikretmek istiyoruz:

1. *“Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası”* adlı meal 1990-2002;
2. *O problemah sostavleniya kritičeskogo teksta A. Yessevi “Divani Hikmet”* 1992;
3. *İslam ob ekonomičeskih voprosah* 1992;
4. *Kuran i svoboda voli* 1992;

⁴¹⁴ “Nuralı Öserulı”, (Erişim Tarihi 25.01.2020), https://kk.wikipedia.org/wiki/Нұралы_Өсерұлы

5. *İssledovaniye protsessa obyomnogo dozirovaniye muki* 1968;

6. *Tarı tağamdarı* 1985.⁴¹⁵

2.5.2. “Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağması” Adlı Mealin Tanıtımı

2.5.2.1. Dili

1990 senesinden itibaren Kazak okuyucularına sunulmaya başlayan kiril alfabesiyle yazılıp Kazak Türkçesine çevrilmiş bu eser yukarıda hayatlarından bahs ettiğimiz iki kişi tarafından hazırlanmıştır. Beşinci cildin başına düşülen bir nota göre, eserin yazımı 1988’de tamamlanmıştır. Almatı Bilim Topluluğu tarafından bastırılan kitap, beş cilt olarak tasarlanmış, 1990’dan itibaren ilk dört cildi basılmaya başlamış, beşinci cilt ise 2002 yılında sadece Nuralı Öserov Serkimbayulı ismi ile (KazGZU) tarafından yayınlanmıştır.

Mütercimler mealde *manevi tercüme* metodunu seçmişler ama mealde genellikle *lafzî çeviri* metodu ağır basmıştır. Dili sade, anlaşılır, açık, yaşayan bir Kazak Türkçesi kullanmışlar ve tercüme edilmeden atlanan yerler de vardır. Gramer kurallarına uymaya da büyük özen gösterememişlerdir.

2.5.2.2. Teknik Özellikleri

Her cilde farklı konularda eklenen uzun yazılar, meali ayrıcalıklı kılmıştır. Mesela, birinci cildin sonunda (s. 549-655) “Avdarmaşılardan” başlığı altında, “Kur’ân’daki Yer, Su ve Kişi İsimleri”, “Kavramlar sözlüğü” ve bazı açıklamalara yer verilmiştir. Bu makalede, Kur’ân tarihi ve Rusça mealler hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. Onlar, önceki meallerdeki eksik yanlara da değinerek sadece Arapça’yı ve tercümeyi bilmekle iyi bir meal yapılamayacağını, İslâmî ilimleri de bilmek gerekliliğine dikkat çekmişlerdir. Bu tespit, bir yandan Rusça meallerin eksik yönüne diğer yandan da 1990’lı yıllara kadar neden Kazakça bir meal yazılamadığına bir işarettir.

Mealin teknik özelliklerini ise şöyle özetleyebiliriz:

1- Sayfa düzeninde Arapça metnin altına Kiril alfabesiyle âyetin okunuşu ve mânâsı yazılmıştır. Faydalı bir uygulama olmakla birlikte, Kiril alfabesiyle Arapça sözlerin ifadesinde çok zor olduğu gibi, bu tür alfabelerden Kur’ân-ı Kerîm’i okumayı

⁴¹⁵ Sağimbek Altayulı, “İstayev Cumabay Makaşulı’nın ömiri men kızmetsi”, Astana. ts.

öğrenen kimselerin okuyuşu oldukça hatalıdır. Bu uygulamanın geçiş dönemi için mazur görülebilecek bir tarafı vardır.

2- Mealde sûrelerin başında indiği yer ve âyet sayısı dışında herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Yazı stili ve sayfa düzeni, mealin okunuşunu zorlaştırmaktadır. Bu mealin özelliği beşinci cildi haric ilk dört cildi Arapça metni dahil tamamen el yazmasıdır. Lâkin Arapça metninde hareke yanlışlığı ve harfle kelime eksikliği gibi hatalar mevcuttur.

3- Bazen Kur'ân'ın kendi metninde cümle tam olarak verilmediği için, âyetin tam anlaşılmadığı durumlarda, bu bölüm parantez içinde tamamlanmıştır.

Örneğin:

“Соқыр мен көруші тең емес (яғни, кәпір мен мұсылман, надан мен ғалым т.б. тең емес)”

(Sokır men көруші ten emes (yağni, kapir men musulman, nadan men ğalım t.b. ten emes))

4- Âyet numaraları âyetin başına yazılmıştır.

5- Bazı aynı ifadeler eşdeğerliği korumak şartıyla, Kazak Türkçesinde çeşitli sinonimleri ile/eşanlamlılarıyla verilmiştir.

6- Bazen orijinal metinde olmayan, fakat kast olunan hitaplar, parantez içinde “(Алла Т.)” (Allah T.), “(Мұхаммед ғ.с)” (Muhammed a.s), “(Мұса ғ.с)” (Mûsâ a.s), “(Перғауын)” (Firavun) şeklinde verilmiştir.

7- Bazı özel isimler Kazak Türkçesindeki karşılıkları ile kullanılmıştır. Örneğin: İbrahim-Ыбрайым (Ibrayım), Yakub-Жақып (Jakıp), İsmail-Ысмайыл (Ismayıl), İshak-Ысқақ (Iskak), Yunus-Жүніс (Jünis), Yusuf-Жүсіп (Jüsip).

8- Mütercimler mealde hangi tefsirlere ve kaynaklara başvurduklarından bahsetmemişlerdir.

2.5.2.3. Belli Başlı Kavramların Tercümesi

Mütercimlerin kavramları mânâlandırırken başarılı olduğunu söylememiz zordur. Mütercimler zaman zaman kavramları farklı olarak çevirmişler ki, şimdi de bunları örnekleri ile görelim:

Mealde Bakara sûresinin 38. âyeti şöyle açıklanmıştır:

﴿قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبَعَ هَذَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾

“Біз: “Бірге төменге түсіңдер. Менен сендерге басшылық жіберген кезде, кімде-кім осы басшылыққа ерсе, оларға ешқандай қауіп-қатер және қайғы-қасірет жоқ” – дедік.”

(Biz: “Birge tömenge tüsinder. Menen senderge başsılık jiberген kezde, kimde-kim osı başsılıkka erse, olarğa eşkanday kauip-kater jane kayğı-kasiret jok” – dedik.)⁴¹⁶

Âyetteki “hidâyet rehberi, doğru yol”⁴¹⁷ anlamına gelen “هُدًى” kelimesi

“başsılık” yani, “başkanlık” olarak tercüme edilmiştir. Fakat bu tercüme “هُدًى”

kavramının anlamını tam yansıtamamaktadır. Bu kavramın Kazakçadaki doğru karşılığı “*тура жол*” (*tura jol*)⁴¹⁸ kelimesidir.

Mealde Mâide sûresinin 6. âyeti şöyle açıklanmıştır:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ

وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ

الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا

يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

“Ей, иман келтірушілер! Егер сендер намазға тұрсаңдар (тұрар кезде) өздеріңнің беттеріңді, қолдарыңды шынтақтарыңа дейін, бастарыңа масх (сипау) жасап, және аяқтарыңды екі тобықтарыңа дейін жуыңдар. Егер арам болсаңдар (мысалы: етек қатынас жасаған т.б.) тазаланыңдар (шомылыңдар).....”

⁴¹⁶ Nurali Öserov ve Cumabay İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası* (Moskova: Almatı Bilim Koğamı, 1990), 1:21.

⁴¹⁷ İsfâhâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, 835, 838.

⁴¹⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'an Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 7.

(Ey, iman keltiruşiler! Eger sender namazğa tursandar (turar kezde) özderinnin betterindi, koldarındı şıntaktarına deyin, bastarına mash (sipau) jasap, jane ayaktarındı eki tobıktarına deyin juındar. Eger aram bolsandar (mısalı: etek katınas jasağan t.b.) tazalanındar (şomılındar).....)⁴¹⁹

Âyetteki “cünüp olmak”⁴²⁰ anlamına gelen “جُنُبٌ” kavramını “aram bolsandar” yani, “haram olmak” diye tercüme etmişler. Fakat bu tercüme “جُنُبٌ” kavramının anlamını yansıtmamaktadır. Bu kelimenin Kazakça’daki doğru karşılığı “*бой дәпем бұзылы*” (*boy daret buzılı*)⁴²¹ ifadesidir.

Yûnus sûresinin 68. âyeti şöyle açıklanmaktadır:

﴿قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِنَّ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ مُتَقَاتِلِينَ﴾
﴿هَذَا أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

“Олар: “Алла өзіне бала алды” – дейді. Оған мадақ, Ол бай! Көктердегі нәрселер де, жердегі нәрселер де Оған тән. Ал, сендердің бұған лайықты қожан жоқ. Сендер Аллаға қарсы білмеген нәрселеріңді айтасындар ма?”

(Olar: “Alla özine bala aldı” – deydi. Oğan madak, Ol bay! Kökterdegi narseler de, jerdegi narseler de Oğan tan. Al, senderdin buğan layıktı kojan jok. Sender Allağa karşı bilmegen narselerindi aytasındar ma?)⁴²²

Mütercimler âyetteki “delil, hüccet”⁴²³ anlamına gelen “سُلْطَانٍ” lafzını Kazak Türkçesindeki “sâhip” anlamına gelen “koja” lafzıyla tercüme etmişler ki, bunun da doğru tercüme olmadığı ortadadır. Bu lafzın Kazakça’daki doğru karşılığı “*дәлел*” (*dalel*)⁴²⁴ lafzıdır.

Mealde Nahl sûresinin 43. âyeti şu şekilde mânâlandırılmıştır:

⁴¹⁹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 1:398-399.

⁴²⁰ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 206.

⁴²¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 108.

⁴²² Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 1:252-253.

⁴²³ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 420.

⁴²⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 216.

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجُلًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾

“Сенен алдын да, өздеріне аян етіп, оларға еркектерден басқаны жібергеніміз жоқ. Егер сендер білмесеңдер, онда еске түсіретіндерден сұрасандаршы.”

(*Senen aldın da, özderine ayan etip, olarğa erkeкterden baskanı jibergenimiz jok. Eger sender bilmesender, onda eske түsiretinderden surasandarşı.*)⁴²⁵

Âyette geçen “Ehli Kitaptan Tevrat ve İncildeki bilgilere sahip olanlar”⁴²⁶ anlamına gelen “أَهْلَ الذِّكْرِ” kavramı “eske түsiretinder” yani, “hatırlayanlar” olarak çevrilmişler. Ancak bu çeviri “أَهْلَ الذِّكْرِ” kavramının anlamını yansıtmamaktadır. Bu kavramın Kazakça’daki karşılığı da “шынайы ілім иелері” (*şınayı ilim iyeleri*)⁴²⁷ kavramıdır.

Hadîd sûresinin 20. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ﴾

“Білгейсіндер, шын мәнінде фәни жалған тіршілігі бір ойын, ермек, сән, әрі өзара мақтасу, сол секілді мал-дүниелерді, балаларды көбейту ғана. Мұның мысалы, өсірген өсімдігі кәпірлерді таңырқатқан жаңбыр секілді. Сонан кейін, қурап, сап-сары болғанын көресің. Кейін қоқырға айналады. Ахиретте қатты азап және Алла тарапынан кешірім, ризалық бар. Шынында да, жалған фәни тіршілігі тек алдамшы пайдалану ғана.”

⁴²⁵ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 1:466.

⁴²⁶ Taberî, *Câmiu'l Beyan a'n Te'vîli'l-Kur'ân*, 14:130; Karaman, vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 3:400-401.

⁴²⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 272.

(Bilgeysinder, şın maninde fani jalğan tirşiligi bir oyun, ermek, san, ari özara maktasu, sol sekildi mal-düniyelerdi, balalardı köbeytu ğana. Munın mısalı, ösirgen ösimdigi kapirlerdi tanırkatkan janbır sekildi. Sonan keyin, kurap, sap-sarı bolğanın köresin. Keyin kokırğa aynaladı. Ahirette kattı azap jane Alla tarapınan keşirim, rızalık bar. Şınında da, jalğan fani tirşiligi tek aldamsı paydalanu ğana.)⁴²⁸

Mütercimler âyetle geçen “الْكُفَّارُ” kavramını “kapirler” yani, “*kafirler*” diye tercüme etmişler. Bu yanlış tercümedir. Çünkü bu kavramın âyetteki anlamı “*çiftçiler, ekinciler*”⁴²⁹ demektir. Kazakça’daki karşılığı ise “*шаруалар*” (*şarualar*)⁴³⁰ kelimesidir.

Mealde Naba sûresinin 38. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَقَالَ صَوَابًا﴾

“Ол күні Жебрейл және періштелер тізіліп қатар тұрады. Рахымның рұхсатынсыз ешкім сөйлемейді, әрі Ол (Алла) шындықты айтады.”

(*Ol küni Jebreyl jane perişteler tizilip katar turadı. Rahımın ruhsatınsız eşkim söylemeydi, ari Ol (Alla) şındıktı aytağı.*)⁴³¹

Âyetle Allah’a isnad edilen “*merhameti bol, geniş*”⁴³² anlamındaki “الرَّحْمَنُ” sıfatı “rahım” yani, “*merhamet*” olarak çevrilmiştir. Bu yanlış çeviridir. Kazak Türkçesinde “الرَّحْمَنُ” sıfatının karşılığı “*Өме Рахымды*” (*Ote Rahımdı*)⁴³³ kavramıdır.

Netice olarak mütercimlerin kavramların tercümesinde pek de başarılı olduğunu söyleyemeyiz.

⁴²⁸ Nurali Öserov ve Cumabay İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası* (Almatı: KazGZU Baspahanası, 2002), 5:84.

⁴²⁹ Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim Semerkandi, *Tefsir es-Semerkandi (Bahru'l-Ulum)* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993), 3:328; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, 4:313; Ebü'l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebi Bekr b. Muhammed el-Hûdayri eş-Şâfiî Süyuti, *Tefsiru'l-Celâleyn* (İstanbul: Salah Bilici Kitabevi Yayınları, 1972), 2:210; Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 5:249-250; İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, 716.

⁴³⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'an Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 540.

⁴³¹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:216.

⁴³² İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, 347.

⁴³³ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 1.

2.5.2.4. Eksik Tercüme Yapıldığı Tespit Edilen Âyetler

Daha önce de belirttiğimiz gibi mütercimler mealde sık sık eksik tercümelere, atlamalara yer vermişler. Şimdi onlara örnekler verelim:

Bakara sûresi mealinin girişinde bu sûrenin faziletini anlatan Dârimi'nin *Fezâ'ilü'l-Kur'ân* adlı eserinde geçen, “Her şeyin bir zirvesi vardır; Kur'ân'ın zirvesi de Bakara sûresidir.” anlamındaki hadis-i şerifi yazmışlar, ancak Peygamberin (s.a.s.) hadisine “Aңыз” yani “Efsane” demişler. Ve başka bir kaç yerde bu (Hadise efsane demesi) daha tekrarlanmış.

Bakara sûresinin 23. âyeti şöyle açıklanmıştır:

﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ

صَادِقِينَ﴾

“Егерде, сендер Біз өз құлдарымызға жібергендер жайлы шүһба келтірсеңдер, онда соған ұқсас сура келтіріңдер. Әрі, егер шыншыл болсаңдар, Аллаға пара-пар серік жасамандар.”

(Egerde, sender Biz өз kuldarımızға jibergender jaylı şühba keltirsender, onda soğan uksas sura keltirinder. Ari, eger şınşıl bolsandar, Allağa para-par serik jasamandar.)⁴³⁴

Mütercimler âyetteki “وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ” yani “Allah’tan başka taptıklarınızı da yardıma çağırın”⁴³⁵ anlamına gelen cümleyi “Allağa para-par serik jasamandar” yani “Allah’a şirk koşmayın” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “Алладан басқа өздерің сенетін бүкіл медеткерлеріңді жәрдемге шақырыңдар” (Alladan baska özderin senetin бүкіл medetkerlerindi jardemge şakırındar).⁴³⁶

Bakara sûresinin 57. âyeti şöyle çevrilmiştir:

⁴³⁴ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağması*, 1:13.

⁴³⁵ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 3.

⁴³⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 4.

﴿وَوَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَى كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِن

كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾

“Біз бұлтты сендерге көлеңке еттік. Сондай-ақ сендерге (жеу үшін) манна мен бөдене түсірдік. Біз сендерге берген ризықтарымыздың жақсыларынан жеңдер! Біз сендерге зәлімдік қылмадық, бірақ өздерің зәлім болдыңдар.”

*(Biz bulттı senderge kölenke ettik. Sonday-ak senderge (jeu üşin) manna men bödene түsirdik. Biz senderge bergen rizıkılarımızdın jaksılarınan jender! Biz senderge zalimdik kılmadık, birak özderin zalim boldındar.)*⁴³⁷

Mütercimler âyetteki “وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ” yani “onlar, Bize zulmetmediler, Lâkin kendi nefislerine zulmediyorlardı”⁴³⁸ anlamına gelen cümleyi “Biz senderge zalimdik kılmadık, birak özderin zalim boldındar” yani “Biz sizlere zulmetmedik, fakat sizler kendileriniz zâlim oldunuz” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “Алайда олар Бізге емес, тек өз-өздеріне қиянат жасаумен болды” (Alayda olar Bizge emes, tek öz-özderine kiyanat jasaumen boldı).⁴³⁹

Bakara sûresinin 88. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ﴾

“Олар: “Біздің жүрегіміз (ақылдың) кеніші (яғни, мекені)” – дейді. Ол кәпір болғандығы үшін Алла қарғыс айтсын, олар азырақ сенеді”

*(Olar: “Bizdin жүregimiz (akıldın) kenişi (yağni, mekeni)” – deydi. Ol kapir bolğandığı үшін Alla karğıs aytsın, olar azıraq senedi)*⁴⁴⁰

⁴³⁷ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 1:28-29.

⁴³⁸ Yunus Keleş ve Tahir Kural, *Satırarası Kelime (Kırık) Meal Kur'an-ı Kerim* (İstanbul: Nuh Yayınları, ts.), 7.

⁴³⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 8.

⁴⁴⁰ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 1:45.

Mütercimler âyetteki “perdeli, örtülü”⁴⁴¹ anlamına gelen “عُلْفٌ” kelimesini “(akıldın) kenişi (yağni, mekeni)” yani “aklın mekanı” diye yanlış tercüme etmişler. “عُلْفٌ” kelimesinin Kazakça’daki doğru karşılığı “перделі” (perdeli) ya da “жабық” (jabık)⁴⁴² kelimeleridir.

Bakara sûresinin 93. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمِعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأَشْرَبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِسْمِ اللَّهِ يَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيمَانُكُمْ إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾

“Сол уақытта Біз сендердің келісімдерінді алдық. Біз бастарыңа Тор тауын көтердік: Біздің күштеп жібергенімізді (Тауратты) қабылдандар және тыңдандар! – дедік. Олар: “Есіттік және бағынамыз” – деді. (Олар ауыздарымен айтса да, жүректерімен сенбейді). Олар кәпірлік сенімдегі жүректерін бұзауларымен толтырған. Айт (Мұхаммед): “Егер сендер момын болсаңдар, онда сенімдеріңнің әмірі жаман екен!” – деп.”

(Sol uakıtta Biz senderdin kelisimderindi aldık. Biz bastarına Tor tauın köterdik: Bizdin küşteп jibergenimizdi (Taurattı) kabıldandar jane tındandar! – dedik. Olar: “Esittik jane bağınamız” – dedi. (Olar auızdarımen aytsa da, жүректерімен senbeydi). Olar kapirlik senimdegi жүректерін buzaularımen toltırған. Ayt (Muhammed): “Eger sender momın bolsandar, onda senimderinnin amiri jaman eken!” – dep.)⁴⁴³

Mütercimler âyetteki “âsi olduk”⁴⁴⁴ anlamına gelen “عَصَيْنَا” fiilini “bağınamız” yani “itaat ediyoruz” diye yanlış tercüme etmişler. “عَصَيْنَا” fiilinin Kazakça’daki tam karşılığı “бойсұнудан бас тартамыз” (boysunudan bas tartamız)⁴⁴⁵ fiilidir.

Bakara sûresinin 150. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

⁴⁴¹ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 612.

⁴⁴² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 13.

⁴⁴³ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 1:48-49.

⁴⁴⁴ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 570.

⁴⁴⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 14.

﴿وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِأَنَّ
يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلَا تَمْنَعِي عَيْتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ
تَهْتَدُونَ﴾

“Қайда шықсаң да жүзіңді қасиетті мешіт шатырына қаратыңдар. Және сендер қайда болсаңдар да жүздеріңді сол шатырға бұрыңдар. Адамдардың қарсы дәлелі болмау үшін, олардың зәлімдері айта береді, бірақ олардан қорықпандар. Сендерге Мен игіліктерімді аяқтағанша, мүмкін, сендер тура жолға түсерсіңдер.”

*(Kayda şıksan da jüzindi kasiyetti meşit şatırına karatındar. Jane sender kayda bolsandar da jüzderindi sol şatırğa burındar. Adamdardın karsı daleli bolmau üşin, olardıñ zalimderi ayta beredi, birak olardan korıkpandar. Senderge Men igilikterimdi ayaktağanşa, mümkin, sender tura jolğa tüsersinder.)*⁴⁴⁶

Mütercimler bu âyetteki “Benden korkun”⁴⁴⁷ anlamına gelen “وَاخْشَوْنِي” cümlesini hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlelin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olur “Менен ғана қорқыңдар” (Menen ғана korkındar).⁴⁴⁸

Yine Bakara sûresinin 167. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا كَذَلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ
عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ﴾

“Сонда ілестірушілер айтады, егер біз мұнан кейін қайтар болсақ, бізден безген сияқты олардан біз де безген болар едік. Осылайша, Алла олардың істеген істерінің қандай қасіретті екенін оларға көрсетеді және олар жаһаннамнан шығушылар емес.”

⁴⁴⁶ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağması*, 1:79.

⁴⁴⁷ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 22.

⁴⁴⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 23.

(Sonda ilestiruşiler aytadı, eger biz munan keyin kaytar bolsak, bizden bezgen siyaktı olardan biz de bezgen bolar edik. Osılayşa, Alla olardıń istegen isterinin kandaı kasiretti ekenin olarǵa kórsetedi jane olar jahannamnan şıǵuşılar emes.)⁴⁴⁹

Mütercimler bu âyetteki “izleyenler”⁴⁵⁰ anlamına gelen “الَّذِينَ اتَّبَعُوا” ifadesini “ilestiruşiler” yani “izlenenler” diye yanlış tercüme etmişler. Bu ifadenin Kazakça’daki tam karşılığı “соңынан ергендер” (*sonınan ergender*)⁴⁵¹ kelimesidir.

Âl-i İmrân sûresinin 110. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ

الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمْ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ﴾

“Сендер адамдардан ізгілікті бұйыратын, жаман іске тыйым салатын әрі Аллаға иман келтірген қайырлы ұммет болып шығарылдыңдар. Егер де кітап иелерін иман келтіруге үндегендерінде, оларға қайырлы болған болар еді. Әрине, олардың арасында иман келтіргендері де бар, бірақ, олардың көпшілігі бұзақылар.”

(Sender adamdardan izgilikti buyıratın, jaman iske tıym salatın ari Allaǵa iman keltirgen kayırly ümmet bolıp şıǵarıldındar. Eger de kitap iyelerin iman keltiruge ündegenderinde, olarǵa kayırly bolǵan bolar edi. Arine, olardıń arasında iman keltirgenderi de bar, birak, olardıń köpşiligi buzakılar.)⁴⁵²

Mütercimler bu âyetteki “Ehl-i kitap da inanmış olsalardı elbette onlar için hayırlı olurdu”⁴⁵³ anlamına gelen “وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ” cümlesini “Eger de kitap iyelerin iman keltiruge ündegenderinde, olarǵa kayırly bolǵan bolar edi” yani “Eğer Ehl-i kitabı imânâ davet etseydiniz onlar için hayırlı olurdu” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlelinin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “*егер кіман иелері*

⁴⁴⁹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Maǵınası*, 1:87.

⁴⁵⁰ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 24.

⁴⁵¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 25.

⁴⁵² Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Maǵınası*, 1:236.

⁴⁵³ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 63.

иман келтірсе, өздері үшін жақсы болар еді” (eger kitap iyeleri iman keltirse, özderi üşin jaksı bolar edi).⁴⁵⁴

Yine Âl-i İmrân sûresinin 152. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾

“Оның (яғни, Алланың) рұхсатымен сендер оны (оларды) жеңгеннен кейін, Алла сендердің алдарында Өз уәдесін аяқтады. Одан кейін сендер жасқаншақ болып, істеріңде өзара айтыстыңдар, әрі Ол (Алла) сендерге сендердің ұнататындарыңды көрсеткеннен кейін, мойын ұсынбасаңдар да, кейбіреулерің фәни жалғанды тіледіңдер, ал кейбіреулеріңді сараптады (яғни, бұрып жіберді). Әрі, Ол (Алла) сендерді кешірді. Себебі, Алла момындарға кеңшілік иесі.”

(Onın (yağni, Allanın) ruhsatımen sender onı (olardı) jengennen keyin, Alla senderdin aldarında Öz uadesin ayaktadı. Odan keyin sender jaskanşak bolıp, isterinde özara aytıstındar, ari Ol (Alla) senderge senderdin unatatındarındı körsetkennen keyin, moyın usınbasandar da, keybireulerin fani jalğandı tiledinder, al keybireulerindi saraptadı (yağni, burıp jiberdi). Ari, Ol (Alla) senderdi keşirdi. Sebebi, Alla momındarğa kenşilik iyesi.)⁴⁵⁵

Mütercimler bu âyetteki “وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ” yani “kiminiz de ahireti isityordunuz”⁴⁵⁶ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlelin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olur: “әрі ақиретті қалайтындарың да болды” (ari akiretti kalaytındarın da boldı).⁴⁵⁷

Nisâ sûresinin 78. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

⁴⁵⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 64.

⁴⁵⁵ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağması*, 1:257.

⁴⁵⁶ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 68.

⁴⁵⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 69.

﴿أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ

حَدِيثًا﴾

“Сендер қайда болсаңдар да, тіпті алыста жасалынған жұлдыздарда болсаңдар да өлім жетеді. Егер, оларға бір жақсылық болса – Алла тарапынан дейді де, ал егер оларға бір кесепаттық болса, олар – бұл сенің тарапыңнан – дейді. Айт (Мұхаммед) оларға: “Барлығы Алла тарапынан” – деп. Жаңа әңгімені түсінбейтін сол жұртқа не болған?”

*(Sender kayda bolsandar da, tipti alista jasalınğan juldızlarda bolsandar da ölim jetedi. Eger, olarğa bir jaksılık bolsa – Alla tarafınan deydi de, al eger olarğa bir kesapattık bolsa, olar – bul senin tarafınнан – deydi. Ayt (Muhammed) olarğa: “Barlıǵı Alla tarafınнан” – dep. Jana angimeni tüsinbeytin sol jurtkā ne bolğan?)*⁴⁵⁸

Mütercimler bu âyetteki “ne oldu bu adamlara ki bir türlü sözü anlamıyorlar!”⁴⁵⁹ anlamına gelen “فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا” cümlesini

“jana angimeni tüsinbeytin sol jurtkā ne bolğan?” yani “ne oldu bu adamlara ki bir türlü yeni sözü anlamıyorlar!” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olur: “бұл қауымға сөз ұқнайтындай не болған өзі?!” (bul kauımğa söz ukpaytınday ne bolğan özi?!).⁴⁶⁰

Nisâ sûresinin 80. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا﴾

“Кімде-кім пайғамбарға мойын ұсынса, онда Аллаға мойын ұсынғаны. Кімде-кім бет бұрса, онда оларға сені (Мұхаммед) сақтандырушы етіп жібердік.”

⁴⁵⁸ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Maǵması*, 1:335-336.

⁴⁵⁹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 89.

⁴⁶⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 90.

(Kimde-kim payğambarğa moyın usınsa, onda Allağa moyın usınğanı. Kimde-kim bet bursa, onda olarğa seni (Muhammed) saktandırışı etip jiberdik.)⁴⁶¹

Mütercimler bu âyetteki “فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا” yani “*seni onlara bekçi olarak göndermedik*”⁴⁶² anlamına gelen cümlesini “*olarğa seni (Muhammed) saktandırışı etip jiberdik*” yani “*seni onlara bekçi olarak gönderdik*” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olur: “*біз сені оларға қорышы етін жіберген жоқпыз*” (*biz seni olarğa korusı etip jiberген жоқпыз*).⁴⁶³

Yine Nisâ sûresinin 171. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلَّمْتُهُ آَلَفًا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا﴾

“Ей, кітап иелері! Діндерінде артық кетпендер, Аллаға қарсы шындықтан басқа ештеме айтпаңдар. Өйткені, Мариям ұлы Масих Иса Алланың елшісі және Мариямға арналған сөзі және одан рухы еді. Ендеше, Аллаға және оның елшілеріне иман келтіріңдер және оны (Алланы) үшеу демендер, одан тыйылсаңдар сендерге жақсы. Өйткені Алла жалғыз тәңірі. Оған мадақ, кәне оның баласы болсашы. Көктегі де жердегі де нәрселердің бәрі Алланикі. Алланың уәкілдігі жетіп асады.”

(Ey, kitap iyeleri! Dinderinde artık ketpender, Allağa karsı şındıktan baska eşteme aytpandar. Öytkeni, Mariyam ulı Masih Isa Allanın elşisi jane Mariyamğa arналған sözi jane odan ruhi edi. Endeşe, Allağa jane onun elşilerine iman keltirinder jane onı (Allanı) üşeу demender, odan tıyılsandar senderge jaksı. Öytkeni Alla jalğыз

⁴⁶¹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağması*, 1:336.

⁴⁶² Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 90.

⁴⁶³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 91.

taniri. Oğan madak, kane onun balası bolsaşı. Köktegi de jerdegi de narselerdin bari Allaniki. Allanın uakildigi jetip asadı.)⁴⁶⁴

Mütercimler bu âyetteki “سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ” yani “O, çocuğu olmaktan münezzehtir”⁴⁶⁵ anlamına gelen cümlesini “Oğan madak, kane onun balası bolsaşı” yani “Ona hamd olsun, hani Onun çocuğu olsa idi ya” diye hâşâ mânâsını bozarak çok yanlış bir şekilde tercüme etmişler. Bu cümlenin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olmalıydı: “Ол минсіз, Оның баласы болуы мүмкін емес!” (*Ol minsiz, Onun balası bolui mümkün emes!*).⁴⁶⁶

Mâide sûresinin 3. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَمْسُ الدِّينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَحَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

“Сендерге өлексе, аққан қан, доңыз еті және Алладан басқаның атымен бауыздалған мал арам етілді. Буынып, ұрылып, сүзіліп өлген малдар және жыртқыш жеген мал арам. Бірақ, (жаны шықпай тұрып) бауыздағандарың бір сәрі. Және қойылған тасқа (пұтка) арнап бауыздалған мал және жеребе оқ арқылы тәлейлерінді сынауларың (бал ашу) да арам етілді. Бұларың бұзықтық. Бүгін кәпірлер діндеріңнен күдер үзді. Олардан хауіптенбеңдер. Менен қорқындар. Бүгін діндеріңді толықтырдым. Және сендер үшін өз ізгілігімді аяқтадым және сендерге ислам дінін қоштап ұнаттым. Кім аштықтан шарасыз қалса, күнәға ауытқымайды. Өйткені, Алла кешірімді де рахымды (яғни, кімде-кім аштықтан, лажы болмаса, арам етілгенді жеуіне болады).”

⁴⁶⁴ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağması*, 1:387-388.

⁴⁶⁵ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 104.

⁴⁶⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 105.

(Senderge ölekse, akkan kan, donız eti jane Alladan baskanın atimen bauızdalğan mal aram etildi. Buınıp, urılıp, süzilip ölgen maldar jane jırtkış jegen mal aram. Birak, (jani şıkpay turıp) bauızdağandarın bir sari. Jane koyılğan taska (putka) arnap bauızdalğan mal jane jerebe ok arkılı taleylelerini sinauların (bal aşu) da aram etildi. Buların buzıktık. Bügin kapirler dinderinnen küder üzdi. Olardan hauiptenbender. Menen korkındar. Bügin dinderindi tolıktırdım. Jane sender üşin öz izgiligimdi ayaktadım jane senderge islam dinin koştap unattım. Kim aştıktan şarasız kalsa, küınağa auıtkımaydı. Öytkeni, Alla keşirimdi de rahımdı (yağni, kimde-kim aştıktan, lajı bolmasa, aram etilgendi jeuine boladı).)⁴⁶⁷

Mütercimler bu âyetteki “الْمُتَرَدِّیَّةُ” yani “dağ gibi yüksek bir yerden düşerek yuvarlanıp ölmüş hayvan”⁴⁶⁸ anlamına gelen ifadeyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu ifadenin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olur: “биіктен құлап өлген мал” (biyikten kulap ölgen mal).⁴⁶⁹

Yine Mâide sûresinin 4. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾

“Айт (Мұхаммед): Сендерге жаксы нәрселер адал қылынды. Қолға үйретілген ит секілді сендер жыртқыштарды, Алла сендерді не нәрсеге үйреткендей үйретіндер және олар сендерге ұстап берген (аң да) нәрселерін жеңдер әрі ол сәтте Алла есімін еске алыңдар. Алладан қорқыңдар, өйткені Алла тағала есепке жүйрік.”

(Ayt (Muhammed): Senderge jaksı narseler adal kılındı. Kolğa üyretilgen it sekildi sender jırtkıştardı, Alla senderdi ne narsege üyretkeney üyretinder jane olar senderge ustap bergen (an da) narselerin jender ari ol satte Alla esimin eske alındar. Alladan korkındar, öytkeni Alla tağala esepke jüyrik.)⁴⁷⁰

⁴⁶⁷ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 1:394-395.

⁴⁶⁸ Taberî, *Câmiu'l Beyan a'n Te'vîli'l-Kur'ân*, 6:84; Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 106.

⁴⁶⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 107.

⁴⁷⁰ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 1:396.

Mütercimler bu âyetin başındaki “يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أَحَلَّ لَهُمْ” yani “*kendileri için nelerin helal kılındığını sana soruyorlar*”⁴⁷¹ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlemin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olur: “*олар сенен (азық түрлерінен) ненің адал екенін сұрайды*” (olar senen (azık türlerinden) nenin adal ekenin suraydı).⁴⁷²

En’âm sûresinin 6. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿أَمْ يَرَوْنَ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ تُمَكِّنْ لَكُمْ وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ﴾

“Олардан бұрын қаншама ұрпақтарды жоқ еткенімізді көрмедің бе? Оларға жер жүзінде сендерге бермеген мүмкіншілікті берген едік. Оларға аспаннан жаңбыр жіберіп, астарынан өзендер ағыздық. Бірақ, қылмыс-күнәлары себепті оларды жоқ еттік те, олардан кейін басқа ұрпақтар тараттық.”

(*Olardan burın kanşama urpaktardı jok etkenimizdi körmedin be? Olarğa jer jüzinde senderge bermegen mümkinşiliktі bergen edik. Olarğa aspannan janbır jiberip, astarınan özender aғızдық. Birak, kılmys-künaları sebepti olardı jok ettik te, olardan keyin baska urpaktar tarattık.*)⁴⁷³

Mütercimler bu âyetteki “görmediler mi ki”⁴⁷⁴ anlamına gelen “أَمْ يَرَوْنَ” cümlesini “körmedің be” yani “görmedің mi” diye zamirleri değiştirerek yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “*олар көріп ойланбай ма?!*” (olar körip oylanbay ma?!).⁴⁷⁵

En’âm sûresinin 114. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

⁴⁷¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 106.

⁴⁷² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 107.

⁴⁷³ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağması*, 1:470.

⁴⁷⁴ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 127.

⁴⁷⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 128.

﴿أَفَعَيِّرَ اللَّهُ أَتْبَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾

“Әлде, мен Алладан басқа қазыны қалаймын ба? Өйткені, Ол сол (Алла), сендерге айқын түсіндірілген кітап жіберген. Ал, олар, Біз кітап жібергендер, ол (Құран) сендердің жаратқан иелерің шындықпен түсіргенін біледі.”

(Alde, men Alladan baska kazını kalaymın ba? Öytkeni, Ol sol (Alla), senderge aykın tūsindirilgen kitap jibergen. Al, olar, Biz kitap jibergender, ol (Kuran) senderdin jaratkan iyelerin şındıqpen tūsirgenin bileđi.)⁴⁷⁶

Mütercimler bu âyetin sonundaki “فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ” yani “*sakın şüpheye düşenlerden olma!*”⁴⁷⁷ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olur: “*ендеше, күмәншілдерге қосылма!*” (*endeşe, kümanşilderge kosılma!*).⁴⁷⁸

Yine En’âm sûresinin 147. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ﴾

“Олар сені (Мұхаммед) өтірікші санаса, онда айт: “Жаратқан иелерің шексіз мейірім иесі және оның күдіреті күнәкар қауымды кері қайтара алмайды” – деп.”

(Olar seni (Muhammed) ötirikşi sanasa, onda ayt: “Jaratkan iyelerin şeksiz meyirim iyesi jane onın kudireti kūnakar kauımdı kerі kaytara almaydı” – dep.)⁴⁷⁹

Mütercimler âyetin sonundaki “O’nun suçlu topluluğa vereceği ceza da geri çevrilemez”⁴⁸⁰ anlamına gelen “وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ” cümlesini “Onın kudireti kūnakar kauımdı kerі kaytara almaydı” yani “O’nun kudreti suçlu topluluğu geri

⁴⁷⁶ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 1:520-521.

⁴⁷⁷ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 141.

⁴⁷⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tūsindirmeli Audarma*, 142.

⁴⁷⁹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 1:538.

⁴⁸⁰ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 147.

çeviremez” diye hâşâ mânâsını bozarak çok yanlış bir şekilde tercüme etmişler. Bu cümlelerin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olmalıydı: “*Оның күнәһар қауымға төнген кәрлі азабының беті әсте қайтарылмайды*” (*Onın künahar kauımğa tōngen karlı azabının beti aste kaytarılmaıdı*).⁴⁸¹

A’râf sûresinin 4. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

﴿وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ﴾

“Біз қаншалаған жұртты (яғни, мекен жайларды) жоқ еттік. Бұл (жоқ ету) азабымыз түнделетіп немесе олар сөйлесіп (яғни, қаперсіз) отырғанда келіп жетті.”

(*Biz kanşalağan jurttı (yağni, meken jaylardı) jok ettik. Bul (jok etu) azabımız tündeletip nemese olar sөylesip (yağni, kapersiz) otırғанда kelip jetti.*)⁴⁸²

Mütercimler bu âyetin sonunda geçen “*gündüz istirahat ederlerken*”⁴⁸³ anlamına gelen “*هُمْ قَائِلُونَ*” cümlesini “*olar sөylesip otırғанда*” yani “*onlar konuşurlarken*” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlelerin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olmalıydı: “*күндіз көз шырымын алу үшін қисайғанда*” (*kündiz köz şırımın alu üşin kisayғanda*).⁴⁸⁴

A’râf sûresinin 79. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

﴿فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رَسُولَ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلَكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ﴾

“Сол уақытта, олардан бұрылып, ол (яғни, Салих): “Уа, елім! Шынында да мен сендерге жаратқан иемнің нұсқауларын жалғастырған едім. Бірақ, сендер насихат айтқандарды жақсы көрмедіңдер” – деді.”

⁴⁸¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 148.

⁴⁸² Nurali Öserov ve Cumabay İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası* (Almatı: Kazinteretnos, 1993), 2:5.

⁴⁸³ Taberî, *Câmiu’l Beyan a’n Te’vîli’l-Kur’ân*, 8:142; Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 150.

⁴⁸⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 151.

(Sol uakıtta, olardan burılıp, ol (yağni, Salih): “Ua, elim! Şınında da men senderge jaratkan iyemnin nuskauların jalğastırğan edim. Birak, sender nasihat aytkandardı jaksı körmedinder” – dedi.)⁴⁸⁵

Mütercimler bu âyetteki “وَنَصَحْتُ لَكُمْ” yani “ve size öğüt verdim”⁴⁸⁶ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlemin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olur: “мен сендерге насихат айттым” (men senderge nasihat aytım).⁴⁸⁷

A’râf sûresinin 184. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جَنَّةٍ إِنَّ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ﴾

“Олар серіктерінің (яғни пұттарының) жыны болмағанын түсінбейді ме? Тек ол (яғни, Мұхаммед) айқын ескертуші ғана.”

(Olar serikterinin (yağni puttarinın) jını bolmağanın түsinbeydi me? Tek ol (yağni, Muhammed) aykın eskertuşı ғана.)⁴⁸⁸

Mütercimler bu âyette geçen “düşünmediler mi ki yıllarca beraber oldukları o peygamberde delilikten eser yoktur”⁴⁸⁹ anlamına gelen “أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جَنَّةٍ”

cümlesini “olar serikterinin (yağni puttarinın) jını bolmağanın түsinbeydi me?” yani “onlar anlamazlar mı ki kendi ortaklarında (yani putlarında) delilikten eser yoktur” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “сонда олар (жылдар бойы қастарында жүрген) жолдастары (Мұхаммедте) жын ұрғандықтың жұрнағы да жоқ екенін еш ойламай ма?!” (sonda olar (jıldar boyı kastarında жүрген) joldastarı (Muhammedte) jın urğandıqtın jurnağı da jok ekenin eş oylamay ma?!).⁴⁹⁰

A’râf sûresinin 188. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

⁴⁸⁵ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 2:43.

⁴⁸⁶ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 159.

⁴⁸⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 160.

⁴⁸⁸ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 2:98.

⁴⁸⁹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 173.

⁴⁹⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 174.

﴿قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبِ لَا سْتَكْتَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا

مَسَّنِيَ السُّوءُ إِنَّ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾

“Және айт (Мұхаммед): “Алла қаламайынша өзім үшін пайда келтіру күшіне ие емеспін. Егер ғайыпты білген болсам еді, әрине жақсылықты көбейткен болар едім. Сол секілді маған жамандық жоламас еді. Мен иман келтірген қауымды қорқытушы емес, қуандырушы ғанамын” – деп.”

(Jane ayt (Muhammed): “Alla kalamayınşa özim üşin payda keltiru küşine iye emespin. Eger ğayıptı bilgen bolsam edi, arine jaksılıqtı köbeytken bolar edim. Sol sekildi mağan jamandık jolamas edi. Men iman keltirgen kauımdı korkıtusı emes, kuandırusı ğanamın” – dep.)⁴⁹¹

Mütercimler bu âyetteki “وَلَا ضَرًّا” yani “ne de zarardan kurtulabilirim”⁴⁹²

anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olur: “сондай-ақ өзіме келетін зиянның да бетін қайтара алмаймын” (sonday-ak özime keletin ziyannın da betin kaytara almaymın).⁴⁹³

Mütercimler yine aynı âyetin sonunda geçen “ben yalnızca inanan kimseler için uyarıcı ve müjdeleyiciyim”⁴⁹⁴ anlamına gelen “إِن أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ”

cümlesini “men iman keltirgen kauımdı korkıtusı emes, kuandırusı ğanamın” yani “ben inanan kimseler için korkutucu (uyarıcı) değil ancak müjdeleyiciyim” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “мен бар болғаны иман етуге ниетті қауым үшін ескертуші әрі сүйіншілеушімін” (men bar bolğanı iman etuge niyetti kauım üşin eskertuşı ari süyinşileuşımin).⁴⁹⁵

Enfâl sûresinin 41. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

⁴⁹¹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 2:101.

⁴⁹² Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 174.

⁴⁹³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 175.

⁴⁹⁴ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 174.

⁴⁹⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 175.

﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ
 إِن كُنتُمْ أَمْنتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّفَٰقَىٰ الْجُمُعَانِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

“Егер екі топ кездесіп, қарсыласқан күні (яғни, Бадр соғысын айтып отыр), құлымызға түсірген аяттарымыздың дұрыс пен бұрысын ажырататын күні Аллаға иман кетірген болсаңдар, сөз жоқ сендер соғыстан олжалап алған нәрселеріңнің бестен бірі – Алла үшін және сондай-ақ пайғамбарға, туыстарына, жетімдерге және жолаушылап жүргендерге тиісті екендігін біліңдер. Алла барлық нәрсеге (яғни, жасауға) құдіретті.”

*(Eger eki top kezdesip, karsılaskan küni (yağni, Badr soğısın aytıp otır), kulımızğa tüsirgen ayattarımızdın durıs pen burısın ajıratatın küni Allağa iman ketirgen bolsandar, söz jok sender soğıstan oljalap alğan narselerinnin besten biri – Alla üşin jane sonday-ak payğambarğa, tuıstarına, jetimderge jane jolauşılap жүргендерге tiisti ekendigin bilinder. Alla barlık narsege (yağni, jasaуға) kudiretti.)*⁴⁹⁶

Mütercimler bu âyetteki “الْمَسَاكِينِ” yani “*miskinler, yani bir şeye malik olmayan fakirler*”⁴⁹⁷ anlamına gelen kelimeyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu kelimenin Kazakça’daki doğru karşılığı ise şöyledir: “*міскіндер*” (*miskinder*).⁴⁹⁸

Tevbe sûresinin 5. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَخْصِرُوهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلٌّ مَّرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

“Ал, қашан қасиетті айлар аяқталғанда, сонда мушриктерді қайдан тапсаңдар да сабаңдар, оларды ұстандар, қоршаңдар әрі олардың барлық жолын андыңдар. Егер олар тауба қылса, намазды толық орындап, зекет берсе, онда оларға жол босатыңдар. Өйткені, Алла кешірімді де рахымды.”

⁴⁹⁶ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağması*, 2:127.

⁴⁹⁷ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 417-418.

⁴⁹⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 182.

(Al, kaşan kasiyetti aylar ayaktağanda, sonda muşrikterdi kaydan tapsandar da sabandar, olardı ustandar, korşandar ari olardı barlık jolın andındar. Eger olar tauba kılса, namazdı tolık orındap, zeket berse, onda olarğa jol bosatındar. Öytkeni, Alla keşirimdi de rahımdı.)⁴⁹⁹

Mütercimler bu âyette geçen “muşrikleri bulduğunuz yerde öldürün”⁵⁰⁰ anlamına gelen “فَاَقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ” cümlesini “muşrikterdi kaydan tapsandar da sabandar” yani “muşrikleri bulduğunuz yerde dövün” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “мүшріктерді көрген жерлеріңде өлтіріңдер” (muşrikterdi көрген jerlerinde өltirinder).⁵⁰¹

Hûd sûresinin 84. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَالِى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَهِ غَيْرُهُ وَلَا تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِنَّى أَرَاكُمْ بِخَيْرٍ وَإِنِّى أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُحِيطٍ﴾

“Мадиналықтарға туысы Шуайбты жібердік. Ол: “Ия, қауымым! Аллаға құлшылық қылыңдар. Сендердің Одан өзге тәңірлерің жоқ. Сол секілді, өлшеуді, таразыны кемітпеңдер. Өлбетте, мен сендерді молшылық ішінде көремін. Алайда, мен сендер үшін бәрін өз ішіне алатын күннің азабынан қорқамын”.”

(Madinalıktarğa tuısı Şuaybtı jiberdik. Ol: “Iya, kauımım! Allağa kulşılık kılındar. Senderdin Odan özge tanirlerin jok. Sol sekildi, ölşeudi, tarazını kemitpender. Albette, men senderdi molşılık işinde köremін. Alayda, men sender үшін barin өз işine alatın künnin azabınan korkamın”).⁵⁰²

Mütercimler bu âyette geçen “Medyen’e de kardeşleri Şuayb’ı gönderdik.”⁵⁰³ anlamına gelen “وَالِى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا” cümlesini “Madinalıktarğa tuısı Şuaybtı jiberdik” yani “Medine’lilere de kardeşleri Şuayb’ı gönderdik.” diye yanlış tercüme

⁴⁹⁹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 2:148.

⁵⁰⁰ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 186.

⁵⁰¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 187.

⁵⁰² Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 2:309-310.

⁵⁰³ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 230.

etmişler. Bu cümleinin Kazakça'daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “*Мәдиян халқына да өз бауырлары Шұғайыбты пайғамбар етін жібердік*” (*Madiyan halkına da öz baurıları Şuğayıbtı payğambar etip jiberdik*).⁵⁰⁴

Ra'd sûresinin 24. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ﴾

“(Періштелер): “Сабыр еткендерің үшін (яғни, фәни жалған тауқыметіне шыдап, бір Аллаға шын берілгендерің үшін) сендерге тыныштық болсын” – дейді.”

((Perişteler): “*Sabır etkenderin үшін (yağni, fani jalğan taukımetine şıdap, bir Allağa şın berilgenderin үшін) senderge tınıştık bolsın*” – deydi.)⁵⁰⁵

Mütercimler bu âyetin sonunda geçen “*فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ*” yani “*dünya yurdunun ardından ulaştığınız sonuç ne güzel oldu!*”⁵⁰⁶ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazakça'daki doğru karşılığı ise şöyle olur: “*осынау ақырғы ақирет мекені қандай керемет!*” (*osıнау akırğy akiret mekeni kanday keremet!*).⁵⁰⁷

Hicr sûresinin 21. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ﴾

“Өйткені, оның қазынасы жоқ, бізде ешнәрсе жоқ, ал оны Біз тек белгілі бір мөлшерде ғана түсіреміз (яғни, Аллада бәрі де бар, тек қана мөлшерлеп береміз).”

(Öytkeni, onun kazınası jok, bizde eşnarse jok, al onı Biz tek belgili bir mölşerde ğana tüsireміз (yağni, Allada bari de bar, tek kana mölşerlep beremiz))⁵⁰⁸

⁵⁰⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 231.

⁵⁰⁵ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 2:391.

⁵⁰⁶ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 251.

⁵⁰⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 252.

⁵⁰⁸ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 2:431.

Mütercimler bu âyette geçen “her şeyin hazineleri sadece bizim katımızdadır”⁵⁰⁹ anlamına gelen “وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ” cümlesini “öytkeni, onun kazınası jok, bizde eşnarse jok” yani “çünkü, onun hazinesi yok, bizde hiçbir şey yok” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlenin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “*не нәрсенің болмасын қазыналары Біздің құзырымызда*” (*ne narsenin bolmasın kazınaları Bizdin kuzırımızda*).⁵¹⁰

Tâhâ sûresinin 13. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ﴾

“Мен сені сынадым, енді саған аян еткендерімді тыңда!”

(Men seni sinadım, endi sağan ayan etkenderimdi tında!)⁵¹¹

Mütercimler bu âyette geçen “Ben seni seçtim”⁵¹² anlamına gelen “وَأَنَا اخْتَرْتُكَ” cümlesini “Men seni sinadım” yani “Ben seni sinadım” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlenin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “*Мен сені таңдадым*” (*Men seni tandadım*).⁵¹³

Hac sûresinin 67. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُونَكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى

مُسْتَقِيمٌ﴾

“Әрбір үммет үшін құлшылық ететін өздеріне лайықты жол-жорасын жасадық. Міне, осы іс хақында олар сенімен талассын, жаратқан иеңе шақыра бер, өйткені, сен тура жолдасың.”

⁵⁰⁹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 262.

⁵¹⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 263.

⁵¹¹ Nurali Öserov ve Cumabay İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası* (Moskova: Almatı Bilim Koğamı, 1991), 3:37.

⁵¹² Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 312.

⁵¹³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 313.

(Arbir ümmet үшін kulşılık etetin özderine layıqtı jol-jorasın jasadık. Mine, osı is hakkında olar senimen talassın, jaratkan iyene şakıra ber, öytkeni, sen tura joldasın)⁵¹⁴

Mütercimler bu âyette geçen “boşuna bu konuda seninle tartışmasınlar”⁵¹⁵ anlamına gelen “فَلَا يُنَازِعُكَ فِي الْأَمْرِ” cümlesini “mine, osı is hakkında olar senimen talassın” yani “böylece bu konu hakkında onlar seninle tartışsınlar” diye yanlış çevirmişler. Bu cümlelerin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “(ya, Мұхаммед!) Сондықтан да өзгелер дін мәселесінде саған қайшы келіп, сенімен таласып-тартыспасын” ((ua, Muhammed!) Sondıktan da өзгелер din maselesinde sağan kayşı kelip, senimen talasıp-tartıspasın).⁵¹⁶

Yine Hac sûresinin 71. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ يَنْزِلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ﴾

“Олар Алладан басқа, оған ешбір билік түсірілмеген және ол жайлы өздерінде ешқандай ілім жоқ. Әрі зәлімдер үшін бірде-бір жәрдемші жоқ.”

(Olar Alladan baska, oған eşbir bilik түsirilmegen jane ol jaylı özderinde eşkanday ilim jok. Ari zalimder үшін birde-bir jardemşi jok.)⁵¹⁷

Mütercimler bu âyetteki “يَعْبُدُونَ” yani “kulluk ediyorlar”⁵¹⁸ anlamına gelen fiili hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu fiilin Kazakça’daki doğru karşılığı ise şöyle olur: “табынады” (tabınadı).⁵¹⁹

Nûr sûresinin 13. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿لَوْلَا جَاءُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ﴾

“Не үшін бұған олар төрт куә келтіре алмады? Әрине, егер олар куәлар әкеле алмады екен, онда олар Алла алдында – өсекші.”

⁵¹⁴ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 3:145.

⁵¹⁵ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 339.

⁵¹⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 340.

⁵¹⁷ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 3:147.

⁵¹⁸ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur’ân*, 542.

⁵¹⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 340.

(Ne үшін buған olar төрт kua keltire almadı? Arine, eger olar kualar akele almadı eken, onda olar Alla aldında – өсекші)⁵²⁰

Mütercimler bu âyette geçen “yalancılar” anlamına gelen “الْكَاذِبُونَ”⁵²¹ kelimesini “өсекші” yani “dedikoducu” diye yanlış tercüme etmişler. Bu kelimenin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “өтірікшілер” (ötirikşiler).⁵²²

Nûr sûresinin 22. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَلَا يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِيَ الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

“Сендерден кеңшілік пен молшылыққа ие болғандар туыс-туғандарыңа, бишараларға, Алла жолында қоныс аударғандарға, ғафу етсін, кешірсін. Не, әлде Алланың сендерді кешіруін қаламайсыңдар ма? Әлбетте, Алла кешірімді де рахымды.”

(Senderden кеңшілік пен молшылыққа ие болғандар тuis-tuғандарына, бишараларға, Алла жолында қоныс аударғандарға, ғафу етсін, кешірсін. Не, алде Allаның senderді кешіруін қаламайсыңдар ма? Албетте, Алла кешірімді де рахымды.)⁵²³

Mütercimler bu âyetteki “وَلَا يَأْتَلِ” yani “yemin etmesinler”⁵²⁴ ve “أَنْ يُؤْتُوا” yani “artık bir şey vermeyeceğiz diye”⁵²⁵ anlamlarına gelen cümleleri hiç tercüme etmeden atlamışlar. Birinci cümlenin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “серт етпесін” (sert etpesin), ikincinin ise şöyle olur “мүлдем қарайласпауға, қайыр-зекет бермеуге” (müldem karaylaspaуға, kayır-zeket bermeuge).⁵²⁶

Nûr sûresinin 23. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لَعُنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾

⁵²⁰ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 3:192.

⁵²¹ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 704-705.

⁵²² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 351.

⁵²³ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 3:196.

⁵²⁴ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 351.

⁵²⁵ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 351.

⁵²⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 352.

“Ал, абыройлы, момын, аккөңіл әйелдерге жала жапқандар мен ахиретте лағнат етіледі. Әрине, оларға зор азап бар.”

(*Al, abıroylı, momın, akkönil ayelderge jala japkandar men ahirette lağnat etiledi. Arine, olarğa zor azap bar.*)⁵²⁷

Mütercimler bu âyetteki “فِي الدُّنْيَا” yani “dünyada”⁵²⁸ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “*дүниеде*” (*düniyede*).⁵²⁹

Yine Nûr sûresinin 27. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾

“Ей, иман келтіргендер! Өз үйлеріңнен басқа үйге рұхсат болмайынша кірмеңдер. Бұл сендер үшін қайырлы. Бәлкім, естеріңе сақтарсыңдар.”

(*Ey, iman keltirgender! Öz üylerinnen baska üyge ruhsat bolmayınша kirmender. Bul sender üşin kayırlı. Balkim, esterine saktarsındar.*)⁵³⁰

Mütercimler bu âyetteki “وَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا” yani “ve içinde oturanlara selam vermeden”⁵³¹ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “*үй иелеріне сәлем бермейінше*” (*üy iyelerine salem bermeyinşe*).⁵³²

Şu’arâ sûresinin 8. âyeti şu şekilde tercüme edilmiştir:

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِينَ﴾

⁵²⁷ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 3:197.

⁵²⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 351.

⁵²⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 352.

⁵³⁰ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 3:198-199.

⁵³¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 351.

⁵³² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 352.

“Шындығында мұнда ғибрат-белгі бар, бірақ олардың көпшілігі сенбеушілерден емес.”

(*Şındıǵında munda ğibrat-belgi bar, birak olardıń kópşiligi senbeuşilerden emes.*)⁵³³

Mütercimler bu âyette geçen “وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِينَ” yani “*ama çoǵu iman etmezler*”⁵³⁴ anlamına gelen cümlesini “*birak olardıń kópşiligi senbeuşilerden emes*” yani “*ama onların çoǵu iman edeceklerdir*” diye yanlış çevirmişler. Bu cümleden Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “*олардың көбі иман етпейде*” (*olardıń köbi iman etpeude*).⁵³⁵

Kasas sûresinin 46. âyeti şu şekilde çevrilmiştir:

﴿وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾

“Біз Мұсаға дауыстаған кезде Тор (тауы) жакта емес едік. Бірақ, жаратушы ием рахметі арқылы, сенен бұрын өздеріне ескертуші келмеген елге ескертуің үшін жіберілдің. Мүмкін, олар естеріне келер!”

(*Biz Musağa dauıstaǵan kezde Tor (taui) jakta emes edik.* Birak, jaratuşı iyem rahmeti arkılı, senen burın özderine eskertuşı kelmegen elge eskertuin üşin jiberildin. Mümkin, olar esterine keler!)⁵³⁶

Mütercimler bu âyette geçen “وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا” yani “*evet, Mûsâ’ya seslendiğimiz zaman sen Tur’un yanında değildin*”⁵³⁷ anlamına gelen cümleyi “*Biz Musağa dauıstaǵan kezde Tor (taui) jakta emes edik*” yani “*Biz Mûsâ’ya seslendiğimiz zaman Tûr’un yanında değildik*” diye yanlış çevirmişler. Bu cümleden Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “*сондай-ақ сен (Мұсаға) үн қатқанымызда да Тур*

⁵³³ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Maǵınası*, 3:257.

⁵³⁴ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 366.

⁵³⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 367.

⁵³⁶ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Maǵınası*, 3:362.

⁵³⁷ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 390.

тауының маңында болмаған едің” (sonday-ak sen (Musağa) ün katkanımızda da Tur tauının manında bolmağan edin).⁵³⁸

Ankebût sûresinin 19. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

﴿أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾

“Олар Алла алғаш жаратуын жасайды, кейін оны қайталайды. Өйткені, бұл Аллаға жеңіл.”

(Olar Alla alğaş jaratuın jasaydı, keyin onı kaytalaydı. Öytkeni, bul Allağa jenil.)⁵³⁹

Mütercimler bu âyetteki “أَوَلَمْ يَرَوْا” yani “görmezler mi?”⁵⁴⁰ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlenin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “көрмей ме?” (körmeı me?).⁵⁴¹

Mütercimler yine aynı âyetteki “كَيْفَ” yani “nasıl”⁵⁴² anlamına gelen kelimeyi de hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu kelimenin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “қалай” (kalay).⁵⁴³

Ahzâb sûresinin 56. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾

“Сөз жоқ, Алла және оның періштелері пайғамбарға бата-алғыс береді. О, иман келтірушілер! Оған салауат намазды оқып, ықыласпен сәлем беріңдер.”

(Söz jok, Alla jane onun perişteleri payğambarğa bata-alğıs beredi. O, iman keltiruşiler! Oğan salauat namazdı okıp, ıkılaspen salem berinder.)⁵⁴⁴

⁵³⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 391.

⁵³⁹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 3:391.

⁵⁴⁰ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 397.

⁵⁴¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 398.

⁵⁴² Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 397.

⁵⁴³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 398.

⁵⁴⁴ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 4:33.

Mütercimler bu âyette geçen “*ona salat okuyun*”⁵⁴⁵ anlamına gelen “صَلُّوا عَلَيْهِ”

cümlesini “*oğan salauat namazdı okıp*” yani “*ona salat namazını kılın*” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlelin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalı: “*оған салауат айтыңдар*” (*oğan salauat aytındar*).⁵⁴⁶

Sebe sûresinin 5. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رَّجْزٍ أَلِيمٌ﴾

“Ал, Біздің аяттарымыз жайлы оны күшінен әлсіретуге тырысқандар, әне, солар үшін іш пыстырап азапты азап бар.”

(*Al, Bizdin ayattarımız jaylı onı küşinen alsiretuge tıriskandar, ane, solar üşin iş pıstırar azaptı azap bar.*)⁵⁴⁷

Mütercimler bu âyetin sonunda geçen “*onlar için de pek kötü ve elem verici bir azap vardır*”⁵⁴⁸ anlamına gelen “*لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رَّجْزٍ أَلِيمٌ*” cümlesini “*solar үшін iş pıstırar azaptı azap bar*” yani “*onlar için de pek sıkıcı bir azab vardır*” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlelin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “*оларды (тозақта) өте жиіркенішті әрі жан төзгісіз азап күтуде*” (*olardı (tozakta) öte jiirkeniştı ari jan tözgisiz azap kütude*).⁵⁴⁹

Fatır sûresinin 45. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

﴿وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَإِذَا

جَاءَ أَجْلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا﴾

“Егерде Алла адамзатты қылықтары үшін қолға алар болса, онда жер бетінде еш бір жәндік қалдырмас еді. Бірақ, оларды белгілі бір мерзім – сәті жетсе, сонда Алла өз құлдарын көріп алады.”

⁵⁴⁵ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 425.

⁵⁴⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 426.

⁵⁴⁷ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağması*, 4:42-43.

⁵⁴⁸ Keleş ve Kural, *Satırası Kelime (Kırık) Meal Kur’an-ı Kerim*, 427.

⁵⁴⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 428.

(Egerde Alla adamzattı kılıktarı üşin kolğa alar bolsa, onda jer betinde eş bir jandik kaldırmas edi. Birak, olardı belgili bir merzim – sati jetse, sonda Alla öz kuldarın körip aladı.)⁵⁵⁰

Mütercimler bu âyetteki “وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى” yani “fakat onlara belirlenmiş bir vadeye kadar mühlet veriyor”⁵⁵¹ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlemin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “алайда Алла оларға мұрсат беріп, істерін белгілі уақытқа дейін кейінге қалдыруда” (alayda Alla olarğa mursat berip, isterin belgili uakıtka deyін keyinge kaldıruda).⁵⁵²

Yâsîn sûresinin 28. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَمَا أَنْزَلْنَاهُ عَلَىٰ قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ﴾

“Және де Біз оның жұртына көктен бір әскер түсірмедік әрі түсіруші де емеспіз.”

(Jane de Biz onın jurtına kökten bir asker tüsirмедік аri түсіруші de емеспіз.)⁵⁵³

Mütercimler bu âyetteki “مِنْ بَعْدِهِ” yani “ondan sonra”⁵⁵⁴ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlemin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olur: “ол дүниеден озғаннан кейін” (ol dūniyeden ozğannan keyin).⁵⁵⁵

Yine Yâsîn sûresinin 67. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ﴾

“Ал, егер Біз қаласақ, онда олардың бейнелерін өзгертер едік те, сонда олар ілгері де, кейін де жүре алмас еді.”

(Al, eger Biz kalasak, onda olardıñ beynelerin özgerter edіk te, sonda оlar іlgeri de, keyin de жүre алmas edі.)⁵⁵⁶

⁵⁵⁰ Nurali Öserov ve Cumabay İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası* (Almatı: Nucum Baspahanası, 1993), 4:89-90.

⁵⁵¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 439.

⁵⁵² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 440.

⁵⁵³ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 4:98.

⁵⁵⁴ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 441.

⁵⁵⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 442.

Mütercimler bu âyetteki “عَلَى مَكَاتِهِمْ” yani “oldukları yerde”⁵⁵⁷ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlenin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olur: “жайлаған жерлерінде” (jaylağan jerlerinde).⁵⁵⁸

Saffat sûresinin 22. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ﴾

“Ол зәлімдік еткендерді де және өздері табынған серіктерін де (яғни, пұттарын да) жинаңдар.”

(Ol zalimdik etkenderdi de jane özderi tabınğan serikterin de (yağni, puttarin da) jinandar.)⁵⁵⁹

Mütercimler bu âyetteki “أَزْوَاجَهُمْ” yani “onların yoldaşlarını”⁵⁶⁰ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlenin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olur: “олардың жолдастарын” (olardın joldastarın).⁵⁶¹

Sâd sûresinin 60. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ لَا مَرْحَبًا بِكُمْ أَنْتُمْ قَدْ مَتَمُّوهُ لَنَا فَيْئَسَ الْقَرَارُ﴾

“Сонда олар: “жөк, бұл сендер...! Сендерге жаксылык жөк. Сендер ғой бұл жаман орынды бізге даярлаған!” – дейді.”

(Sonda olar: “jok, bul sender...! Senderge jaksılık jok. Sender ğoy bul jaman orındı bizge dayarlağan!” – deydi.)⁵⁶²

Mütercimler bu âyetteki “فَيْئَسَ الْقَرَارُ” yani “ne kötü bir yer burası!”⁵⁶³ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlenin Kazakça’daki doğru

⁵⁵⁶ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 4:110.

⁵⁵⁷ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 443.

⁵⁵⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 444.

⁵⁵⁹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 4:121.

⁵⁶⁰ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 445.

⁵⁶¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 446.

⁵⁶² Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 4:174.

⁵⁶³ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 455.

karşılığı şu şekilde olur: “*бұл ара неткен жаман мәңгілік тұрақ еді!*” (*bul ara netken jaman mangilik turak edi!*).⁵⁶⁴

Mü'min sûresinin 23. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ﴾

“Біз Мұсаны аяттарымызбен және айқын билікпен (бұл арада сикыршы өнерін, яғни аса таяғын айтып отыр) жібергенбіз.”

(*Biz Musanı ayattarımızben jane aykın bilikpen (bul arada sıyırşı önerin, yaғni asa tayaғın aytıp otır) jiberгенbiz.*)⁵⁶⁵

Mütercimler “andolsun biz Mûsâ’yı âyetlerimizle ve apaçık bir kanıtla gönderdik”⁵⁶⁶ anlamına gelen bu âyeti “biz Mûsâ’yı âyetlerimizle ve apaçık bir hükümlerle (*burada büyüclüğünden, yani asasından bahs ediyor*) gönderdik” diye Allah’ın Peygamberi olan Mûsâ’nın (a.s.) mucizesini parantez içinde hâşâ büyüclük diye açıklayarak yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “*расында, Мұсаны (пайғамбарлығын қуаттайтын) ап-айқын аяттарымызбен (мұғжизаларымызбен) және айқын ықпалмен жібердік*” (*rasında, Musanı (payғambarлығын kuattaytın) ap-aykın ayattarımızben (muğjizalarımızben) jane aykın ıkpалmen jiberdik*).⁵⁶⁷

Mü'min sûresinin 60. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾

“Жаратқан иелерің: “Мені шақырыңдар (яғни, жалбарыныңдар). Мен жауап беремін (яғни, тілектеріңді қабыл етемін). Сөз жоқ, маған құлшылық қылудан тәкаппарланғандарға келсек, әлбетте олар мәңгі қалатын тозаққа кіреді” – дейді.”

⁵⁶⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 456.

⁵⁶⁵ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Maғması*, 4:227.

⁵⁶⁶ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 468.

⁵⁶⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 469.

(Jaratkan iyelerin: “Meni şakırındar (yağni, jalbarınındar). Men jauap beremin (yağni, tilekterindi kabul etemin). Söz jok, mağan kulşılık kıludan takapparlanğandarğa kelsek, albette olar mangi kalatın tozakka kiredi” – deydi.)⁵⁶⁸

Mütercimler bu âyetteki “دَاخِرِينَ” yani “aşağılanmış, küçülmüş olarak”⁵⁶⁹ anlamına gelen ifadeyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu ifadenin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olur: “абден қор болған күйде” (abden kor bolğan küide).⁵⁷⁰

Yine Mü’min sûresinin 82. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرُ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَأَثَارًا

فِي الْأَرْضِ فَمَا أَعْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

“He, әлде олар жер бетін шарлап, өздерінен бұрынғылардың ақыры не болғанын көрмеді ме? Әлбетте, олар бұлардан саны жағынан көп және күш жағынан қуатты еді. Алайда олардың (осы) иемденгені (яғни көптігі, қуаты) өздерін құтқара алмады.”

(Ne, alde olar jer betin şarlap, özderinen buringılardın akırı ne bolğanın körmedi me? Albette, olar bulardan sanı jağınan köp jane küş jağınan kuattı edi. Alayda olardın (osı) iyemdengeni (yağni köptigi, kuatı) özderin kutkara almadı.)⁵⁷¹

Mütercimler bu âyetteki “وَأَثَارًا فِي الْأَرْضِ” yani “yeryüzündeki eserleri de daha sağlamdı”⁵⁷² anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olur: “жердің асты-үстін бірдей игеріп, жер бетін көркейту һәм онда мұра қалдыру жағынан да бұлардан анағұрлым алда болатын.” (jerdin astı-üstün birdey igerip, jer betin körkeytu ham onda mura kaldıru jağınan da bulardan anağurlım алда болатın.).⁵⁷³

Şûrâ sûresinin 22. âyeti şöyle çevrilmiştir:

⁵⁶⁸ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 4:244.

⁵⁶⁹ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 309.

⁵⁷⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 474.

⁵⁷¹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 4:253-254.

⁵⁷² Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 475.

⁵⁷³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 476.

﴿تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ﴾

“Сен (Мұхаммед) зәлімдердің қылмыстарының жазасы келуінен қорыққанын көресің. Ал, енді иман келтіріп салихалы іс істегендер жаннат бау-бақшаларында болады. Оларға жаратқан иелері қасында не тілесе де бар. Әрине, сол үлкен кеңшілік!”

*(Sen (Muhammed) zalimderdin kılmıstarının jazası kелuinen korıkkanın köresin. Al, endi iman keltirip salıhalı is istegender jannat bau-baқsalarında boladı. Olarға jaratkan iyeleri kasında ne tilese de bar. Arine, sol ülken kenşılik!)*⁵⁷⁴

Mütercimler bu âyetteki “وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ” yani “ama bu mutlaka başlarına gelecek”⁵⁷⁵ anlamına gelen çümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “алайда (олар қорыққан жан төзгісіз азап) бастарына сөзсіз келеді” (alayda (olar korıkkан jan tözgisiz azap) bastarına sözsiz keledi).⁵⁷⁶

Zuhurf sûresinin 76. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ﴾

“Біз сендерді ренжіткен жоқпыз, бірақ, олардың өздері ренжітушілер болды.”

*(Biz senderdi renjitken jokpız, birak, olardıñ özderi renjituşiler boldı.)*⁵⁷⁷

Mütercimler bu âyetin başında geçen “Biz onlara haksızlık etmedik”⁵⁷⁸ anlamına gelen “وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ” cümlesini “Biz senderdi renjitken jokpız” yani “Biz sizi üzmedik” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle

⁵⁷⁴ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 4:295.

⁵⁷⁵ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 484.

⁵⁷⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 485.

⁵⁷⁷ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 4:338.

⁵⁷⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 494.

olmalıydı: “Біз оларға мысқалдай да қиянат жасамадық” (*Biz olarğa mısқalday da kıyanat jasamadık*).⁵⁷⁹

Yine Zuhurf sûresinin 79. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ﴾

“Немесе олар (пайғамбарға қарсы) істерін құрып қойды ма?”

(*Nemese olar (payğambarға karsı) isterin kurıp koydı ma?*)⁵⁸⁰

Mütercimler bu âyetteki “فَإِنَّا مُبْرِمُونَ” yani “Biz de onları cezalandırmak için kararlıyız”⁵⁸¹ anlamına gelen çümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “анығында, мәселені түбегейлі шешетін мына Бізбіз!” (*anıғында, maseleni tübegeyli şeşetin mına Bizbiz!*).⁵⁸²

Hucurât sûresinin 14. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ

وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

“Бедуиндер: “Біз иман келтірдік” – дейді. Айт (Мұхаммед) оларға: “Жоқ, сендер иман келтірген жоксыңдар, бірақ “Біз иман келтірдік” дейсіңдер (яғни, саяси түрде ғана айтасыңдар), дегенменде әлі иман жүректеріңе кірмеді. Егерде Аллаға және пайғамбарына мойын ұсынсаңдар, Ол сендердің амалдарыңнан ештемені кемітпейді” – деп. Әлбетте, Алла кешірімді де рахымды.”

(*Beduinder: “Biz iman keltirdik” – deydi. Ayt (Muhammed) olarға: “Jok, sender iman keltirgen joksındar, birak “Biz iman keltirdik” deysinder (yaғni, sayasi türde ғana aytasındar), degenmende ali iman жүрекterine kirmedi. Egerde Allaға jane*

⁵⁷⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 495.

⁵⁸⁰ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Maғınası*, 4:338.

⁵⁸¹ Keleş ve Kural, *Satırarası Kelime (Kırık) Meal Kur’an-ı Kerim*, 494.

⁵⁸² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 495.

*payğambarına moyın usınsandar, Ol senderdin amaldarınnan eştemeni kemitpeydi” – dep. Albette, Alla keşirimdi de rahımdı.)*⁵⁸³

Mütercimler bu âyetteki “وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا” yani “ama “teslim olduk” deyin”⁵⁸⁴ anlamına gelen çümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “алайда (Аллаға мойынсұнып) мұсылман болдық деңдер” (*alayda (Allağa moyınsunıp) musılman boldık dender*).⁵⁸⁵

Zâriyât sûresinin 40. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ﴾

“Сонда Біз оны (яғни, Ферғауынды) және ләшкерлерін қолға алып, иірімге (яғни, теңізге) енгіздік.”

(*Sonda Biz onı (yağni, Ferğauındı) jane laşkerlerin kolğa alıp, iirimge (yağni, tenizge) engizdik.*)⁵⁸⁶

Mütercimler bu âyetteki “وَهُوَ مُلِيمٌ” yani “(davranışlarıyla) kendini rezil etmiş olarak”⁵⁸⁷ anlamına gelen çümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “сонда Перғауын (күпірлікте табандағаны үшін) аһ ұрып, өз-өзін жазғырумен болды” (*sonda Perğauın (küpirlikte tabandağanı üşin) ah urıp, öz-өзін jazğırumen boldı*).⁵⁸⁸

Necm sûresinin 47. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشَأَ الْآخِرَى﴾

Mütercimler “öteki yaratma da (öldükten sonra diriltme) O’na aittir”⁵⁸⁹ anlamına gelen bu âyeti “sözsiz, ekinşi jasau oğan (yağni, urıkka) tan”⁵⁹⁰ yani “şüphesiz tekrar

⁵⁸³ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 4:442-443.

⁵⁸⁴ Keleş ve Kural, *Satırarası Kelime (Kırık) Meal Kur’an-ı Kerim*, 516.

⁵⁸⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 517.

⁵⁸⁶ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:18.

⁵⁸⁷ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 521.

⁵⁸⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 522.

⁵⁸⁹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 527.

⁵⁹⁰ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:38.

diriltmek de ona (yani, meni suyuna) aittir” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “екінші рет (өлгеннен кейін қайта) жарату да Өзіне тән” (*ekinşi ret (ölgennen keyin kayta) jaratu da Özine tan*).⁵⁹¹

Kamer sûresinin 2. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ﴾

“Олар бір белгі (аят) көрсе, теріс айналып: Бұл жалғасты түрдегі.”

(*Olar bir belgi (ayat) körse, teris aynalıp: Bul jalğastı türdegi.*)⁵⁹²

Mütercimler bu âyetteki “سِحْرٌ” yani “*sihir*”⁵⁹³ anlamına gelen kelimeyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu kelimenin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “*сиқыр*” (*sıykır*).⁵⁹⁴

Vâkıa sûresinin 18. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ﴾

“Ағып жатқан шараптан толтырылған шелектер, құмандар және кеселермен”

(*Ağıp jatқан şaraptan toltırılған selekter, kumandar jane keselermen*)⁵⁹⁵

Mütercimler bu âyetteki “أَكْوَابٍ” yani “*testiler, bardaklar*”⁵⁹⁶ anlamına gelen kelimeyi “*selekter*” yani “*kovalar*” diye yanlış çevirmişler. Bu kelimenin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “*мостағандар*” (*tostağandar*).⁵⁹⁷

Mücâdele sûresinin 4. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

⁵⁹¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 528.

⁵⁹² Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:41.

⁵⁹³ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 400-401.

⁵⁹⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 528.

⁵⁹⁵ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:66.

⁵⁹⁶ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 728.

⁵⁹⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 535.

﴿فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فِإِطَاعُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِيُتُومِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

“Егер, сонда біреу құл таба алмаса, екеуі қосылудан алдын тұтас екі ай ораза тұтсын. Біреудің оған да шамасы жетпесе, онда алпыс аш адамды (жарлы-жақыбайды) тамақтандырсын. Бұл – Алланың шектері. Ал, енді қарсы болғандарға жан қинарлық азап бар.”

(Eger, sonda bireu kul taba almasa, ekeui kosiludan aldın tutas eki ay oraza tutsın. Bireudin oğan da şaması jetpese, onda alpıs aş adamdı (jarlı-jakıbaydı) tamaktandırsın. Bul – Allanın şekteri. Al, endi karsı bolğandargā jan kinarlık azap bar.)⁵⁹⁸

Mütercimler bu âyetteki “ذَلِكَ لِيُتُومِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ” yani “bu, Allah’a ve resulüne imanınızı göstermeniz içindir”⁵⁹⁹ anlamına gelen çümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlemin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “бұл – Аллаға және елиісіне кәміл иман етулерің үшін кесілген үкім” (bul – Allağa jane elşisine kamil iman etulerin üşin kesilgen ükim).⁶⁰⁰

Yine Mücâdele sûresinin 8. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّحْوَى ثُمَّ يُعْودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَةِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحْيِكَ بِهِ اللَّهُ وَيَتَوَلَّوْنَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبْنَا اللَّهُ بِمَا نَعْمُلُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فِئَسَ الْمَصِيرُ﴾

“Сонда, құпия әңгімелесуге тыйым салынғандардың тыйым салынған нәрселеріне қайта оралғандары – олар күнә; дұшпандылық және пайғамбарға бағынбау (мойын ұсынбау) жайлы сыбырласқанын көрмедің бе? Әрі саған келген

⁵⁹⁸ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağması*, 5:89.

⁵⁹⁹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 541.

⁶⁰⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 542.

кезде, өзіңе Алланың сәлемінен гөрі басқаша сәлем береді. Сондай-ақ, олар өздерінше “Алла бізді айтқан сөзіміз үшін азапқа душар қылмас” – дейді.”

(*Sonda, kupiya angimelesuge tiyım salıñğandardın tiyım salıñğan narselerine kayta oralğandarı – olar küna; duşpandılık jane payğambarğa bağınbau (moyın usınbau) jaylı sıbırlaskanın körmegin be? Ari sağan kelgen kezde, özine Allanın saleminen göri baskaşa salem beredi. Sonday-ak, olar özderinşe “Alla bizdi aytkan sözimiz üşin azapka duşar kılmas” – deydi.*)⁶⁰¹

Mütercimler bu âyetteki “حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصَلُّونَهَا فَيَنْتَسِ الْمَصِيرُ” yani “onların harcı cehennem; işte oraya girecekler; ne kötü bir sondur o!”⁶⁰² anlamına gelen çümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “оларға ішіне түсіп, отына әбден қақталатын жаһаннам жетеді. Ол қандай жаман ақырғы тұрақ! Қандай жаман барар жер!” (olarğa işine tüsip, otına abden kaktalatın jahannam jetedi. Ol kaday jaman akırğı turak! Kaday jaman barar jer!).⁶⁰³

Saf sûresinin 13. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾

“Тағы да басқа сендер жақсы көретін бір нәрсе бар: “Алладан көмек, жақын бір жеңіс бар.””

(*Tağı da baska sender jaksı köretin bir narse bar: “Alladan kömek, jakın bir jenis bar”*)⁶⁰⁴

Mütercimler bu âyetteki “وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ” yani “haydi müminleri müjdele”⁶⁰⁵ anlamına gelen çümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “мүміндерге соны сүйіншіле!” (müminderge sonı süyinşile!).⁶⁰⁶

Münâfikûn sûresinin 4. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

⁶⁰¹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:91.

⁶⁰² Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 542.

⁶⁰³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 543.

⁶⁰⁴ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:113.

⁶⁰⁵ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 551.

⁶⁰⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 552.

﴿وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعُ لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهِمْ خَشَبٌ مُسْنَدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ فَاتْلُوهُمْ اللَّهُ أَنْتَى يُؤْفِكُونَ﴾

“(Мұхаммад) оларды көрген кезде тұлғалы. Олар сөйлесе, сөздерін тыңдайсың. Олар бейне бір қаланған қуыс дүңгір (яғни, ағаш) секілді. Сол секілді, олар әрбір шыққан дауысты өздеріне телиді (яғни, өз қылықтарымыз ашылып қалар деп, үрейленеді). Олар – дұшпан, сондықтан да олардан сақтанғай! Алла олардың көзін жойсын! Әбден адасып біткендер ғой!”

*((Muhammad) olardı körgen kezde tulğalı. Olar söylese, sözderin tındaysın. Olar beyne bir kalanğan kuys düngir (yağni, ağaş) sekildi. Sol sekildi, olar arbir şıkkан dauıstı özderine telidi (yağni, öz kılıktarımız aşılp kalar dep, üreyledi). Olar – duşpan, sondıktan da olardan saktanğay! Alla olardı közin joysın! Abden adasıp bitkender ğoy!))*⁶⁰⁷

Mütercimler bu âyetteki “تُعْجِبُكَ” yani “hoşuna gider”⁶⁰⁸ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlenin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “ұнатып қаласың” (*unatıp kalasın*).⁶⁰⁹

Münâfikûn sûresinin 9. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾

“Ей, иман келтіргендер! Сендерге Алланы еске алуда мал-жандарың, бала-шағаларың кедергі болмасын. Кімде-кім мұны істесе, әне, солар зиян тартпаушылар!”

*(Ey, iman keltirgender! Senderge Allanı eske aluda mal-jandarın, bala-şağaların kedergi bolmasın. Kimde-kim munı istese, ane, solar zıyan tartpauşılar!)*⁶¹⁰

⁶⁰⁷ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:119.

⁶⁰⁸ Keleş ve Kural, *Satırarası Kelime (Kırık) Meal Kur'an-ı Kerim*, 553.

⁶⁰⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'an Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 554.

⁶¹⁰ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:121.

Mütercimler bu âyetin sonunda geçen “bunu yapanlar mutlaka *hüsrana uğramışlardır*”⁶¹¹ anlamına gelen “وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ” cümlesini “kimde-kim muni istese, ane, solar *ziyan tartpauşılar!*” yani “bunu yapanlar mutlaka *hüsrana uğramayacaklardır*” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “*біліп қойыңдар, кімде-кім солай істейтін болса, нағыз зиян шегетіндер – солар*” (bilip koyındar, kimde-kim solay isteytin bolsa, nağız ziyan şegetinder – solar).⁶¹²

Talak sûresinin 8. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿وَكَايْنٍ مِنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُكَرًا﴾

“Қаншамалар мекен-жай Жаратқан иелеріңнің әмірінен бас тартты. Біз олармен қатаң түрде есеп айырыстық та, оларды жаман азаппен жазаладық.”

(*Kanşamalar meken-jay Jaratkan iyelerinnin amirinen bas tarttı. Biz olarmen katan türde esep ayırystıq ta, olardı jaman azappen jazaladık.*)⁶¹³

Mütercimler bu âyetteki “وَرُسُلِهِ” yani “ve O’nun elçilerinin”⁶¹⁴ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “*һәм Оның елшілерінің*” (*ham Onın elşilerinin*).⁶¹⁵

Mülk sûresinin 14. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾

“Немене, кім (сендерді) жасаған болса, сол (яғни Алла) білмейді ме?”

(*Nemene, kim (senderdi) jasağan bolsa, sol (yağni Alla) bilmeydi me?*)⁶¹⁶

⁶¹¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 554.

⁶¹² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 555.

⁶¹³ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:130.

⁶¹⁴ Keleş ve Kural, *Satırarası Kelime (Kırık) Meal Kur’an-ı Kerim*, 558.

⁶¹⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 559.

⁶¹⁶ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:140.

Mütercimler bu âyetteki “وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ” yani “O, bütün inceliklerin farkındadır ve her şeyden haberdardır”⁶¹⁷ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlemin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “Ол – Латиф (ешкім көре де, сезе де алмайтын нәрселерді көріп, сезе алушы, шексіз ілімімен жүрек түкпірінде жатқан ең құпия сырлардың бәрін білуші), Хабир (бәрінен толық хабардар болушы)” (Ol – Latif (eşkim köre de, seze de almaytın narselerdi körip, seze aluşı, şeksiz ilimimen жүрек түкпірінде жатқан en kupiya sırlardıñ barin biluşı), Habir (barinen tolıq habardar boluşı)).⁶¹⁸

Me’âric sûresinin 4. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ﴾

Mütercimler “Melekler ve rûh O’na, miktarı elli bin yıl olan bir günde yükselip çıkar”⁶¹⁹ anlamına gelen bu âyeti “Мөлшері елу мың жылдық Оған (Аллаға, тұратын орынына) күніге періштелер және Жебрейл шығады.” (Mölşeri elu mın jıldık Oğan (Allağa, turatın orınına) künige perişteler jane Jebreyl şığadı.)⁶²⁰ yani “Miktarı elli bin yıl olan O’na (Allah’a, durduğı mekanına) Melekler ve Cebrail, her günde yükselip çıkar” diye hâşâ Allah’a mekan isnad ederek yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “Міне, (сол сатылар арқылы) періштелер және Рух елу мың жылға созылатын бір күнде Оған (яғни, Аллаға) көтеріледі” (Mine, (sol satılar arkılı) perişteler jane Ruh elu mın jılğa sozılattın bir künde Oğan (yağni, Allağa) köteriledi).⁶²¹

Me’âric sûresinin 35. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿أُولَئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمُونَ﴾

“Әне – солар жаннаттарда.”

⁶¹⁷ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 562.

⁶¹⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 563.

⁶¹⁹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 567.

⁶²⁰ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:160-161.

⁶²¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 568.

(Ane – solar jannattarda.)⁶²²

Mütercimler bu âyetteki “مُكْرَمُونَ” yani “ağırlanırlar, hürmet edilirler”⁶²³

anlamına gelen kelimeyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu kelimenin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “зор сый-құрмет көрсетіледі” (zor sıy-kurmet körsetiledi).⁶²⁴

Burûc sûresinin 3. âyeti şöyle açıklanmaktadır:

﴿وَشَٰهِدٍ مَّشْهُودٍ﴾

“Қуәлік берушіге қуәлік бергенге.”

(Kualik берушіге kualik bergenge.)⁶²⁵

Mütercimler âyetteki “tanıklık edilene”⁶²⁶ anlamına gelen “مَشْهُودٍ” kelimesini

“kualik bergenge” yani “tanıklık edene” diye yanlış tercüme etmişler. Bu kelimenin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “қуәлік етілгенге” (kualik etilgenge).⁶²⁷

İnşirâh sûresinin 4. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ﴾

Mütercimler “Ve senin şânını yüceltmedik mi?”⁶²⁸ anlamına gelen bu âyeti “Сенің еске ұстау қабілетінді көтермедік пе?” (Senin eske ustau kabiletindi kötermedik pe?)⁶²⁹ yani “Ve senin zihninde tuta bilme kabiliyetini yüceltmedik mi?” diye yanlış tercüme etmişler. Bu âyetin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “Сондай-ақ мәртебеңді көтермедік пе?” (Sonday-ak martebendi kötermedik pe?).⁶³⁰

Yine İnşirâh sûresinin 7. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

⁶²² Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:165.

⁶²³ İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, 707.

⁶²⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 569.

⁶²⁵ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:247.

⁶²⁶ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 589.

⁶²⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 590.

⁶²⁸ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 596.

⁶²⁹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:275.

⁶³⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 597.

﴿فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ﴾

Mütercimler “O halde önemli bir işi bitirince hemen diğerine koyul”⁶³¹ anlamına gelen bu âyeti “Сондықтан да, босай қалсаң (намаз оқығаннан соң, не уағыз айтқаннан соң), көп қиналма” (*Sondıktan da, bosay kalsan (namaz okıǵannan son, ne uaǵız aytkannan son), köp kinalma*)⁶³² yani “Bir işi bitirince (namaz kıldıktan veya vaaz ettikten sonra) çok zorlanma” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “Ендеше, бір істі бітірген соң, бірден басқа іске кіріс” (*Endeşe, bir isti bitirgen son, birden baska iske kiris*).⁶³³

Alak sûresinin 16. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ﴾

“Өтірікші, күнәкар секілді (ғой, Абу Жаһил).”

(*Ötirikşi, kūnakar sekildi (ğoy, Abu Jahil)*).⁶³⁴

Mütercimler bu âyetteki “ناصية” yani “*perçeminden*”⁶³⁵ anlamına gelen kelimeyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu kelimenin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “*маңдай шашынан*” (*tanday şaşınan*).⁶³⁶

Kâria sûresinin 9. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ﴾

Mütercimler “Onun barınağı da Hâviye olur”⁶³⁷ anlamına gelen bu âyeti “Оның анасы шыңырауға түседі (яғни, оның анасы терең құздан құлағандай болады).” (*Onın anası şınırauǵa tüsedı (yaǵni, onın anası teren kuzdan kulaǵanday boladı)*).⁶³⁸

⁶³¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 596.

⁶³² Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Maǵınası*, 5:275.

⁶³³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 597.

⁶³⁴ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Maǵınası*, 5:280.

⁶³⁵ İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi’l-Kur’ân*, 810; Râzî, *Tefsiru Garibi’l-Kur’âni’l-Azîm*, 594; Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük (Mu’cemü’l-Arabiyyi’l-Hadîs)* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), 891.

⁶³⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 598.

⁶³⁷ Keleş ve Kural, *Satırarası Kelime (Kırık) Meal Kur’an-ı Kerim*, 600.

⁶³⁸ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Maǵınası*, 5:288.

yani “O’nun anası derin bir kuyu’ya düşecek (yani, o’nun anası yüksek bir uçurumdan düşmüş gibi olacak)” diye yanlış tercüme etmişler. Bu âyetin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olmalıydı: “*Оның паналайтын жері “хауия” (жаһаннамның түпсіз шұқыры) болмақ*” (Onın panalaytın jeri “hauiya” (jahannamnın tüpsiz şukırı) bolmak).⁶³⁹

Netice olarak mütercimler örneklerden de gördüğümüz gibi âyetleri tercüme ederken sık sık eksik tercümelere yer vermişler, hiç tercüme etmeden atlanan, bazı âyetlerin mânâları aşırı derecede bozularak yanlış tercüme edilen ve Kazak dili gramerine uyulmayan yerler de çoktur.

2.6. Ratbek Nisanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

2.6.1. Hayatları ve Eserleri

a. Ratbek Nisanbayulı

Ratbek Nisanbayulı 1940 yılında Kazakistanın Güney tarafındaki Sariağaş ilçesinde doğmuş. 1958 yılında Liseyi bitirdikten sonra Taşkentteki Buhar Üniversitesinin Tarih bölümünü ve aynı zamanda Mir Arap medresesini kazanmış. 1964 yılında toplam 9 yıllık medresenin 6 sınıfını tamamlamış ve kendi memleketine öğretmen olarak görevlendirilmiş. 1969-1975 yıllar aralığında Libiya İslam Üniversitesinin Şariat bölümünde eğitim almış. Oradaki eğitimini tamamladıktan sonra o zamanki Kazakistan’ın baş Kâdısı Cakii Beysenbayev’in sekreterliğini yapmış. 1979 yılında Kazakistan’ın baş Kâdısı görevine tayin edilmiştir.

1990 yılında Uzbekistan’dan ayrılarak Kazakistan ilk defa kendi Diyanetini kurmuş ve onun başkanı Genel Müftü olarak ta Ratbek Nisanbayulı seçilmiştir. O bu görevini 2000 yılına kadar tam 10 sene sürdürmüş, birkaç dini eserler yazmış onların içindeki en önemlisi de tezimizin ana konularından biri olan 1991 yılında yayınladığı *Kuran Karim* adlı Kazakça mealidir. Diyanet Başkan’ı görevinden alındıktan sonra Almatı ili Esik şehrindeki bir câminin imamlığını yapmış. Şimdi ise emeklidir.⁶⁴⁰

b. Vahap Kıdırhanulı

⁶³⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakça Tüsindirmeli Audarma*, 601.

⁶⁴⁰ “Ratbek kajı Nisanbayulı”, (Erişim Tarihi 04.04.2020), https://kk.wikipedia.org/wiki/Рәтбек_қажы_Нысанбайұлы

Vahap Kıdırhanulı 1933 yılında Kazakistan’ın Doğu bölgesindeki Zaysan ilçesi Akaral köyünde doğmuş. Kızıl armiyanın baskısı nedeniyle ailesi Doğu Türkistana göçetmiş ve 1933-1955 aralığında orada oturmuşlar.

Lise ve Kolejdeki eğitimini tamamladıktan sonra mektepte öğretmenliğe başlamış. Aynı zamanda gazetecilik ve Sincan Halk radiosunda Kazakça haberler bölümünü açıp onun başkanlığını da yapmış. 1955 yılında ana Vatanı Kazakistan’a dönmüş ve orada Devlet Üniversitesinde gazetecilik bölümünü kazanmış. Okulu bitirdikten sonra birkaç Devlet gazetelerinde gazetecilik, Kazak Radyosunda bölüm başkanlığı ve *Şalkar* gazetesinde baş editör görevlerini yapmış. 1960 yılında yerli gazetelerde şiirleri yayınlanmaya başlamış. Vahap Kıdırhanulı edebiyatçı olduğundan dolayı edebi eserler, öyküler yazmış onlar; *Ant*, *Şankay tūs*, *Tan Nuri*, *Taskaynat*, *Altınay*, *Sağınış sazdarı*.

1991 yılında Yukarıda bahsettiğimiz Ratbek Nısanbayulıya beraber Kur’ân-ı Kerîm’i Kazakça’ya tercüme etmiş sonra 2002 yılında bazı düzeltmeleri yaparak kendi adıyla yeniden yayınlamış.

2008 yılında genel olarak Altay Kazaklarının tarihinden bahseden iki tane *Atten Altay* ve *Markaköl* adlı kitaplarını yayınlamış. Kazakistan Gazetecileri Kurumunun üç kere ödülüne sâhip olmuş.⁶⁴¹

2.6.2. “Kuran Karim” Adlı Mealin Tanıtımı

2.6.2.1. Dili

Bu eser Kazak dilinde ve Kiril alfabesi ile yazılarak Kazak okuyucularına 1991 yılında Kazakistan Cumhuriyeti’nin ilk Baş Müftüsü olan Nısanbayulı ve bağımsızlıktan sonra Çin’den göçüp gelen meşhur edebiyatçı Kıdırhanulı tarafından sunulmuştur. Meal’e lafzi çeviri hâkim olup hatalı, anlaşılmayan ya da yanlış anlamaya müsait ve hiç tercüme edilmeden atlanan yerler çoktur.

2.6.2.2. Teknik Özellikleri

Mealin teknik özelliklerini ise şöyle özetleyebiliriz:

1- Meal toplam 1163 sayfadan oluşmuş onun yarısı yani ilk 578 sayfası Kazakça terçüme kalan sayfalarda ise Arapça metin verilmiştir. Her sûrenin başında sûrenin ismi,

⁶⁴¹ “Vahap Kıdırhanulı”, (Erişim Tarihi 04.04.2020), <https://adebiportal.kz/kz/authors/view/1798>

âyetler sayısı ve Mekki veya Medeni oluşu verilmiş lâkin Fâtiha sûresi haric sûrelerin içeriği ile ilgili malumatlar ve iniş sebebi verilmemiştir. Yer yer âyetler konularına göre tek paragraf halinde birleştirilmiş, az sayıda parantez içi ifade eklenmiştir. Mütercimler tarafından önsöz yazılmamıştır.

2- Fâtiha sûresinin Arapça ismi yazılmamış, fakat “Беташар” (Betaşar) yani (Kitabı açan) diye tercümesi yazılmıştır.

3- 176 âyetten oluşan Nisâ sûresinin âyet sayısı 177 olarak yazılmıştır.

4- Yâsîn sûresinin başına besmelenin tercümesi yazılmamıştır.

5- Âyet numaraları âyetin sonuna yazılmıştır.

6- Mealin hangi tefsirlere ve kaynaklara dayanarak yapıldığı ile ilgili malumatlar verilmemiştir.

7- Tecüme metni içerisinde verilmiş parantezlerdeki söz, ifade ve cümleler, şahıs ve işaret zamirlerinin kime ve neye ait olduğunu göstermek ve kısa açıklamalar yapmak için kullanılmıştır.

8- Bazen orijinal metinde olmayan, fakat kast olunan hitaplar, parantez içinde “(Алла Т.)” (Allah T.), “(Мұхаммед ғ.с.)” (Muhammed a.s.), “(Мұса ғ.с.)” (Mûsâ a.s.), “(Таурат)” (Tevrat), “(Құран)” (Kur’ân), “(Муъминдер)” (Müminler), “(Кәпірлер)” (Kâfirler) şeklinde verilmiştir.

9- Bazı özel isimler Kazak Türkçesindeki karşılıkları ile kullanılmıştır. Örneğin: Ya’kub-Жақып (Jakıp), Dâvûd-Дәуіт (Dauit), Süleyman-Сүлеймен (Süleymen), İsmail-Исмағұл (İsmağul), Yûsuf-Жүсіп (Jüsip), Hârûn-Һарон (Haron), Yûnus-Жүніс (Jünis), Zulkifl-Зұлқафил (Zülkafil), Yahya-Жақия (Jakiya), Eyyub-Аюп (Ayup).

2.6.2.3. Belli Başlı Kavramların Tercümesi

Mütercimlerin kavramları tercüme ederken başarılı olduklarını söylememiz zordur. Mütercimler zaman zaman kavramları farklı olarak ve yanlış tercüme etmişler ki, şimdi de bunları örnekleri ile görelim:

Tevbe sûresinin 72. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾

“Мұсылман еркектер мен мұсылман әйелдерге Алла төменде бұлақ ағып жататын жәннат бұйырды. Олар сол жәннатта мәңгі тұрады. Онда ғажайып тамашалар бар. Демек, (мұсылмандардың) қолы жететін Алланың ықыласы – ұлы. Бұл дегеніңіз – зор бақыт.”

*(Musılman erkekter men musılman ayelderge Alla tömende bulak ağıp jatatın jannat buyırdı. Olar sol jannatta mangi turadı. Onda ğajayıp tamaşalar bar. Demek, (musılmandardın) kolı jetetin Allanın ıkılası – ulı. Bul degeniniz – zor bakıt.)*⁶⁴²

Mütercimler âyette geçen “çok büyük rıza ve hoşnutluk”⁶⁴³ anlamına gelen “رِضْوَانٌ” kavramını “ıkılas” yani “ihlas” diye yanlış tercüme etmişler. Bu kelimenin Kazakça’daki doğru karşılığı ise “разылық” (*razılık*)⁶⁴⁴ kavramıdır.

Mealde Tevbe sûresinin 95. âyeti şöyle açıklanmıştır:

﴿سَيَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ تُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رَجِسٌ وَمَآوَاهُمْ جَهَنَّمَ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

“Қайта оралған әлгі сұрқиялар өздерін сендердің кінәламауларың үшін Алла атымен ант-су ішеді. Сонда оларға қарамаңдар. Олар нағыз пасықтар. Жасаған қылмыстарына орай олардың баратын орны – жаһаннам.”

*(Kayta oralğan algi surkiyalar özderin senderdin kinalamauların üşin Alla atımen ant-su işedi. Sonda olarğa karamandar. Olar nağız pasıktar. Jasağan kılmostarına oray olardın baratın ornı – jahannam.)*⁶⁴⁵

⁶⁴² Ratbek Nisanbayulı ve Vahap Kızırhanulı, *Kuran Karim*, (Almatı: Jazuşı Baspası, 1991), 164.

⁶⁴³ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 356; Râzî, *Tefsiru Garîbi'l-Kur'âni'l-Azîm*, 555; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 327.

⁶⁴⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 198.

⁶⁴⁵ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 167.

Âyetteki “*pis*”⁶⁴⁶ anlamına gelen “*رَجَسٌ*” kavramını “*pasık*” yani “*fâsık*” olarak tercüme etmişler. Fakat bu tercüme “*رَجَسٌ*” kavramının anlamını yansıtmamaktadır. Bu kelimenin Kazakça’daki doğru karşılığı “*лас*” (*las*)⁶⁴⁷ kavramıdır.

Mealde yine Tevbe sûresinin 112. âyeti şöyle açıklanmıştır:

﴿التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّكَعُونَ السَّاجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾

“Тәубе етушілерге, ғибадат жасаушыларға, мадақтаушыларға, ораза ұстаушыларға, еңкеюшілерге жақсылықты дәріптеп, жамандыққа тыйым салушыларға, Алланың белгілеп берген (ғамалдарын) жүзеге асырушыларға (жақсы) хабар жеткізіп қуантыңдар.”

(*Taube etuşilerge, ğibadat jasaушыларға, madaktaушыларға, oraza ustaушыларға, enkeyuşılerge jaksılıqtı dariptep, jamandikka tıyıм saluşıларға, Allanın belgilep bergen (ġamaldarın) jüzege asıruşıларға (jaksı) habar jetkizip kuantındar.*)⁶⁴⁸

Âyetteki “*rukü edenler*”⁶⁴⁹ anlamına gelen “*الرَّاكِعُونَ*” kavramını “*enkeyuşıler*” yani “*eğilenler*” olarak tercüme etmişler. Fakat bu tercüme de “*الرَّاكِعُونَ*” kavramının anlamını tam olarak yansıtmamaktadır. Bu kavramı tam olarak yansıtan Kazakça’daki doğru karşılığı “*рүкүз етушілер*” (*rükuğ etuşiler*)⁶⁵⁰ kavramıdır.

Hûd sûresinin 24. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصْمَى وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾

⁶⁴⁶ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 342; Taberî, *Câmiu 'l Beyan a 'n Te'vili 'l-Kur'ân*, 11:6.

⁶⁴⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 202.

⁶⁴⁸ Nısanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 169.

⁶⁴⁹ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 364.

⁶⁵⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 205.

“(Кәпір және мұсылман) екі топтың мысалы – бірі соқыр-мылқау, енді бірі көзі көретін, құлағы еститін адамдарға ұқсайды. Ал осы екеуі бір-бірімен пара-пар ма? Осыдан да ғибрат алуға болмай ма?”

*((Kapir jane musulman) eki toptın mısalı – biri sokır-mylkau, endi biri közi köretin, kulağı estitin adamdarğa uksaydı. Al osı ekeui bir-birimen para-par ma? Osıdan da ğibrat aluğa bolmay ma?)*⁶⁵¹

Mütercimler âyetте geçen “الأَصَمُّ” yani “işitme hissi kaybolan sağır adam”⁶⁵² anlamına gelen kavramı “*mulkau*” yani “dilsiz” diye yanlış tercüme etmişler. Bu kavramın Kazakça’daki doğru karşılığı ise “керең” (*keren*)⁶⁵³ kavramıdır.

Mealde Fâtır sûresinin 1. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنِحَةٍ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

“Барлық мадақ жетікат көк пен жерді (*tireusiz*) жаратқан, екі қанатты, үш қанатты, төрт қанатты періштелерден елші жіберген Аллаға лайық. Ол жаратуға нені қаласа, соны артықшылыққа ие етеді. Құдайдың күдіреті бәрінен күшті.”

*(Barlık madak jetikat kök pen jerdi (tireusiz) jaratkan, eki kanattı, üş kanattı, tört kanattı periştelerden elşi jibergen Allağa layık. Ol jaratuğa neni kalasa, sonı artıqsılıkka iye etedi. Kudaydın kudireti barinen küşti.)*⁶⁵⁴

Âyetте Allah’a isnad edilen “فَاطِرٌ” yani “yoktan var eden”⁶⁵⁵ anlamına gelen sıfatı “(*tireusiz*) *jaratkan*” yani, “direksiz yaratan” diye yanlış tercüme etmişler. Bu kavramın Kazakça’daki doğru karşılığı ise “жоқтан жаратқан” (*joktan jaratkan*)⁶⁵⁶ kavramıdır.

⁶⁵¹ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 185.

⁶⁵² İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 492.

⁶⁵³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 224.

⁶⁵⁴ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 380.

⁶⁵⁵ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 640; Halabi, *Umdatul-Huffâz*, 3:284.

⁶⁵⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 434.

Netice olarak mütercimlerin kavramların tercümesinde pek de başarılı olduğunu söyleyemeyiz.

2.6.2.4. Eksik Tercüme Yapıldığı Tespit Edilen Âyetler

Daha önce de belirttiğimiz gibi mütercimler mealde sık sık eksik ve yanlış tercümelere, atlamalara yer vermişler. Şimdi onlara örnekler verelim:

Fâtiha sûresinin 7. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾

“Қаһарға ұшырамағандарға, адаспағандарға өзің жарылқаған тура жолына”

(*Kaharğa uşıramağandarğa, adaspağandarğa özin jarılkağan tura jolına*)⁶⁵⁷

Mütercimler âyetteki “صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ” yani “nimetine erdirdiklerinin yoluna”⁶⁵⁸ anlamına gelen cümleyi “özin jarılkağan tura jolına” yani “bol bol iyilik verdiğin dosdoğru yola” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “өзің нығметке бөлеген (ізгі құлдарыңның) жолына” (*özin nıǵmetke bölegen (izgi kuldarının) jolına*).⁶⁵⁹

Bakara sûresinin 16. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالَةَ بِالْهَدَىٰ فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ﴾

“Дұрыс жолдың орнына олар теріс жолды таңдап алды. Сондықтан да олардың саудалары сәтсіздікке ұшырады.”

(*Durıs joldın ornına olar teris joldı tandap aldı. Sondıktan da olardıñ saudaları satsızdıkke uşıradı.*)⁶⁶⁰

Mütercimler bu âyetteki “ve doğru yolu da bulamamışlardır”⁶⁶¹ anlamına gelen “وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ” cümlesini hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlemin Kazakça’daki

⁶⁵⁷ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 3.

⁶⁵⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 1.

⁶⁵⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 1.

⁶⁶⁰ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 5.

⁶⁶¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 2.

doğru karşılığı şu şekilde olur: “*өйткені олар ау бастан табысты жолды таңдамаған еді*” (öytkeni olar au bastan tabıstı joldı tandamağan edi).⁶⁶²

Bakara sûresinin 22. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

“Ол сендерге төсек етіп жерді, күмбез етіп көкті жаратты. Жаңбыр жаудырып, аспаннан су түсірді. Сол сумен сендерге ризық етіп, жемістер жетілдірді. Ендеше, құлшылық ететін Аллаға тендес (басқа) ешнәрсе жоқ екеніне шәк келтірмеңдер.”

(*Ol senderge tösek etip jerdi, kümbez etip kökti jarattı. Janbır jaudırıp, aspannan su tüsirdi. Sol sumen senderge rizık etip, jemister jetildirdi. Endeşe, kulşılık etetin Allağa tendes (baska) eşnarse jok ekenine şak keltirmender.*)⁶⁶³

Mütercimler bu âyetteki “*artık siz de bile bile*”⁶⁶⁴ anlamına gelen “وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ” cümlesini hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlenin Kazakça’daki doğru karşılığı şu şekilde olur: “*осының бәрін біле тұра*” (osının barın bile tura).⁶⁶⁵

Bakara sûresinin 38. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾

Mütercimler “Onlara şöyle dedik: “Oradan hepiniz inin! Benden size muhakkak bir rehber gelecektir.” Kim benim gönderdiğim rehbere uyarsa artık onlara ne korku vardır ne de üzüleceklerdir.”⁶⁶⁶ anlamına gelen bu âyeti “Жәннаттан бәрің де түсіңдер, – деді – Сендерге менен тура жол (кітап, расул) келеді. Кімде-кім сол жолмен жүрсе, оған қауіп-қатер жоқ және олар ешқашан өкінбейді.” (*Jannattan barın de tüsinder, – dedi – Senderge menen tura jol (kitap, rasul) keledi. Kimde-kim sol*

⁶⁶² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 3.

⁶⁶³ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 5.

⁶⁶⁴ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 3.

⁶⁶⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 4.

⁶⁶⁶ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 6.

*jolmen jürse, oğan kauip-kater jok jane olar eşkaşan ökinbeydi.)*⁶⁶⁷ yani “Cennetten hepiniz inin – dedi – Benden size muhakkak bir yol gösterici (kitap, rasul) gelecektir. Kim o yola uyarsa, artık ona korku yoktur ve hiçbir zaman onlar pişman olmayacaklardır.” diye yanlış tercüme etmişler. Bu âyetin Kazakça’daki doğru tercümesi şöyle olmalıydı:

“Біз оларға: “Жұмақтан түгелдей (жерге) түсіндер. Менен сендерге міндетті түрде тура жол (көрсететін пайғамбар һәм кітап) келеді. Кімде-кім Менін тура жолымды басшылыққа алса, оларға ешқандай қорқыныш жоқ һәм олар әсте жабықпайды”, – дедік.”

*(Biz olarğa: “Jumaktan tügeldey (jerge) tüsinder. Menen senderge mindetti türde tura jol (körsetetin payğambar ham kitap) keledi. Kimde-kim Menin tura jolımdı başılıkka alsa, olarğa eşkanday korkınış jok ham olar aste jabıkpaydı”, – dedik.)*⁶⁶⁸

Bakara sûresinin 74. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسَوَةً وَإِنَّ مِنْ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾

“Тек осыдан кейін де сендердің жүректерің тастай болып қатайып, тіпті тастан бетер қатты болып кетті. Шынын айтсақ, тас екеш тас та жарылып, арасынан өзен бұлақтар ағып жатады. Тіпті кейде Алланың әмірімен жоғарыдан төмен құлап та түседі.”

*(Tek osıdan keyin de senderdin jürekterin tastay bolıp katayıp, tipti tastan beter kattı bolıp ketti. Şının aytsak, tas ekeş tas ta jarılıp, arasınan özen bulaktar ağıp jatadı. Tipti keyde Allanın amirimen joғarıdan tömen kulap ta tüsedı.)*⁶⁶⁹

Mütercimler bu âyetteki “Allah, yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir”⁶⁷⁰ anlamına gelen “وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ” cümlesini hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu

⁶⁶⁷ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 7.

⁶⁶⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 7.

⁶⁶⁹ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 11-12.

cümlelerin Kazakça'daki doğru karşılığı şu şekilde olur: “Алла не істен, не қойып жүргендеріңнен бейхабар емес” (Alla ne istep, ne koyıp жүргenderinnen beyhabar emes).⁶⁷¹

Bakara sûresinin 83. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَآئِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنتُمْ مُّعْرِضُونَ﴾

“Ей, Исраил ұрпақтары! Сендермен уәделескен кезде: “Құдайдан басқаға құлшылық қылмаңдар, ата-аналарыңа жақсылық жасаңдар, жақындарыңа, пақыр-мүсәпірлерге қайырымды болыңдар, адамдарға анайы сөз айтпаңдар, намаз оқыңдар, зекет беріңдер”, – деп уәделеріңді алған едік. Кейін сол серттен көбің тайып кеттіңдер де, аздаған адам ғана қалдыңдар. Бұл сендердің ежелден бергі тұрақсыздықтырың ғой.”

(Ey, Israyl urpaktarı! Sendermen uadelesken kezde: “Kudaydan baskağa kulşılık kılmandar, ata-analarına jaksılık jasandar, jakındarına, pakır-müsapirlerge kayıрымды bolındar, adamdarğa anayı söz aytpandar, namaz okındar, zeket berinder”, – dep uadelerindi alğan edik. Keyin sol sertten köbin tayıp kettinder de, azdağan adam ғана kaldındar. Bul senderdin ejelden bergi turaksızdıktarın ғой.)⁶⁷²

Mütercimler bu âyetteki “yetimler, yani bülüğa ermeden önce babasız kalan çocuklar”⁶⁷³ anlamına gelen “الْيَتَامَىٰ” kelimesini hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu kelimenin Kazakça'daki doğru karşılığı şöyle olur: “жетімдер” (jetimder).⁶⁷⁴

Bakara sûresinin 93. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمِعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُم بِهِ إِيمَانُكُمْ إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ﴾

⁶⁷⁰ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 10.

⁶⁷¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 11.

⁶⁷² Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 12-13.

⁶⁷³ İsfâhâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 889.

⁶⁷⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 12.

“Кезінде Тур тауын бастарыңа көтеріп тұрып: “Түсірілген кітапты (Тауратты) бекем тұтыңдар” деп уәделеріңді алдық. “Сол кітапқа құлақ асыңдар” дедік. “Құлақ салуын салдық, бірақ қарсы болдық”, – дедіңдер. Өйткені ойларыңдағы күпірлік салдарынан бұзауды тәңір тұту сендердің көңілдеріңе әбден ұялап қалған еді.”

*(Kezinde Tur tauın bastarına köterip turıp: “Tüsirilgen kitaptı (Taurattı) bekem tutındar” dep uadelerindi aldık. “Sol kitapka kulak asındar” dedik. “Kulak saluın saldık, birak karsı boldık”, – dedinder. Öytkeni oylarındaғы küpirlik saldarınan buzaudı tanir tutu senderdin könilderine abden uyalap kalğan edi.)*⁶⁷⁵

Mütercimler bu âyetteki “De ki: “Eğer böyle inanıyorsanız, imanınız size ne kötü şeyler emrediyor!”⁶⁷⁶ anlamına gelen “قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيمَانُكُمْ إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ”

cümlesini hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “Оларға: “Егер сендер иманды болсаңдар, онда сол имандарың сендерге қандай жаман істі бұйыруда.” – деп айт” (Olarğa: “Eger sender imandı bolsandar, onda sol imandarın senderge kanday jaman isti buyıruda”, – dep ayt.).⁶⁷⁷

Bakara sûresinin 106. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَمْ تَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

“Егер бір аяттың күшін жойсақ немесе мүлде ұмытсақ, одан да артық, әйтпесе соған ұқсас басқа аятты келтіреміз. Алланың қандай нәрсеге болса да құдіреті жететінін білмейсіңдер ме?!”

*(Eger bir ayattın küşin joysak nemese мүлде umutsak, odan da artık, aytpese soğan uksas baska ayattı keltiremiz. Allanın kanday narsege bolsa da kudireti jetetinin bilmeysinder me?)*⁶⁷⁸

Mütercimler âyetteki “أَوْ نُنْسِهَا” yani “veya onu unutturursak”⁶⁷⁹ anlamına gelen

cümleyi “*nemese мүлде umutsak*” yani “veya tamamen unuttuysak” diye yanlış tercüme

⁶⁷⁵ Nisanbayұlı ve Kıdırhanұlı, *Kuran Karim*, 14.

⁶⁷⁶ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 13.

⁶⁷⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 14.

⁶⁷⁸ Nisanbayұlı ve Kıdırhanұlı, *Kuran Karim*, 16.

etmişler. Bu cümlelerin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “*немесе ұмыттыратын болсақ*” (*nemese umittıratın bolsak*).⁶⁸⁰

Bakara sûresinin 180. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا
عَلَى الْمُتَّقِينَ﴾

“Егер сіздердің біреуіңізге өлім келсе, артта қалатын дүниені өсиет ету сіздерге парыз. (Ол малдың тек үштен біріне ғана). Өсиет ата-анаға, туыстарға белгіленген әдет бойынша жасалады.”

(*Eger sizderdin bireuinizge ölim kelse, artta kalatın dūniyeni ösiyet etu sizderge parız. (Ol maldın tek üşten birine ғana). Ösiyet ata-anaға, tuıstarға belgilengen adet boyınша jasaladı.*)⁶⁸¹

Mütercimler bu âyetteki “*حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ*” yani “*sakınanlara bir borç olmak üzere*”⁶⁸² anlamına gelen cümlesini hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlelerin Kazakça’daki doğru karşılığı şöyle olur: “*тақуалық аясында өмір сүретін шын мүміндердің борышы*” (*takualık ayasında ömir süretin şın müminderdin borışı*).⁶⁸³

Bakara sûresinin 196. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَأَتُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُخْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسْكَ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ

⁶⁷⁹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 16.

⁶⁸⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 17.

⁶⁸¹ Nısanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 25.

⁶⁸² Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 26.

⁶⁸³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 27.

تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ

الْعِقَابِ ﴿٦٨٤﴾

“Алла үшін хаж және ғұмраны толық өтендер. Егер оған бір кедергі (дұшпандық немесе аурулық), қиындық кезіксе, онда ең лайықты нәрсемен құрбандық беріңдер. Құрбандыққа арнаған малдарың (белгіленген) орнына жеткенше шаштарыңды алғызбаңдар. Егер әлдебіреулерің ауру болса (шаш алдырғанда ауырып қалатын немесе басында бір бәлекеті бар жағдайда) бодау беру жолымен үш күн ораза ұстасын, әйтпесе (алты кедейге) садақа берсін, немесе бір мал (арнап) сойсын. Егер дұшпандық немесе ауру жағдайда хажға дейін ғұмра жасай алмаса, қолайына қарай бір малды құрбандыққа шалады. Малға шамасы жетпеген жағдайда хаж кезінде үш күн ораза тұтады да, хаждан қайтқан соң тағы жеті күн ораза ұстайды. Сонда ол толық он күн болады. Мұның өзі үйі Мәсжид-аль-харамның төңірегінде болғандар үшін өтелетін рәсім. Сонымен, Алладан қорқыңдар, естеріңде болсын, оның қаһары қатты”

*(Alla үшін haj jane ğumranı tolık ötender. Eger oğan bir kedergi (duşpandık nemese aurulık), kiindık kezikse, onda en layıktı narsemen kurbandık berinder. Kurbandıkka arnağan maldarın (belgilengen) ornına jetkenşe şaştarındı alğızbandar. Eger aldebireulerin auru bolsa (şaş aldırğanda ауырып kalatın nemese basında bir baleketi bar jağdayda) bodau беру jolimen üş kün oraza ustasın, aytpese (altı kedeyge) sadaka bersin, nemese bir mal (arnap) soysın. Eger duşpandık nemese auru jağdayda hajğa deyin ğumra jasay almasa, kolayına karay bir maldı kurbandıkka şaladı. Malğa şaması jetpegen jağdayda haj kezinde üş kün oraza tutadı da, hajdan kaytkan son tağı jeti kün oraza ustaydı. Sonda ol tolık on kün boladı. Munın özi üyi Masjid-al-haramnın tönireginde bolğandar үшін öteletin rasim. Sonımen, Alladan korkındar, esterinde bolsın, onın kaharı kattı)*⁶⁸⁴

Bu âyetteki “فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ

تُسْكٍ” yani “fakat içinizden biri hasta ise veya başından bir rahatsızlığı varsa (tıraşını

⁶⁸⁴ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, Kuran Karim, 27-28.

olup) oruç veya sadaka yahut kurban olarak bir fidye ödesin”⁶⁸⁵ anlamına gelen cümleyi “*Eger aldebireulerin auru bolsa (şaş aldirğanda auırıp kalatın nemese basında bir baleketi bar jağdayda) bodau беру jolımen üş kün oraza ustasın, aytpese (altı kedeyge) sadaka bersin, nemese bir mal (arnap) soysın*” yani “*Eğer içinizden biri hastalığından veya başındaki bir rahatsızlığından dolayı (tırış olamazsa) (üç gün) oruç veya (altı fakire) sadaka yahut kurban olarak bir fidye ödesin*” diye mânâsını bozarak yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “сонымен қатар, кімде-кім (шашын алдыруға мәжбүр болатындай) ауырып қалса немесе басында кеселі болып (мерзімінен бұрын шашын алдырып тастаса,) соның өтемі ретінде ораза ұстасын, яки садақа берсін немесе құрбан шалсын.”

(sonımen katar, kimde-kim (şaşın aldiruğa majbür bolatınday) auırıp kalsa nemese basında keseli bolıp (merziminen burın şaşın aldirıp tastasa,) sonın ötemi retinde oraza ustasın, yaki sadaka bersin nemese kurban şalsın.)⁶⁸⁶

Yine bu âyetteki “فَإِذَا أَمِنتُمْ مِّنْ تَمَتَّعٍ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ” yani “güvenlikte olduğunuzda hacdan önce umre yapan kişi, gücünün elverdiği türden bir kurban kessin”⁶⁸⁷ anlamına gelen cümleyi “*Eger duşpandık nemese auru jağdayda hajğa deyin ğumra jasay almasa*, kolayına karay bir maldı kurbandıkka şaladı” yani “*Eğer güvenlikte olmadığında hacdan önce umre yapamazsa, gücünün elverdiği türden bir kurban kesecek*” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “ал (қажылық пен ұмраны толық атқаруға кедергі болған себептер жойылса немесе әу бастан ешбір кедергіге ұшырамай) қауіпсіздікте һәм кеңшілікте болсаңдар, ондай жағдайда кімде-кім ұмра мен қажылық парызын бірге өтесе, жағдайына қарай құрбан шалсын.” (al (kajılık pen umranı tolık atkaruğa kedergi bolğan sebepter joyılsa nemese au bastan eşbir kedergige uşıramay) kauipsizdikte ham keñshilikte bolsandar, onday jağdayda kimde-kim umra men kajılık parızın birge ötese, jağdayına karay kurban şalsın.)⁶⁸⁸

⁶⁸⁵ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 29.

⁶⁸⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 30.

⁶⁸⁷ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 29.

⁶⁸⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 30.

Yine bu âyette geçen “ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ” yani “bu, âilesi Mescid-i Harâm civarında oturmayanlar içindir”⁶⁸⁹ anlamına gelen cümleyi “Munun özi üyi Masjid-al-haramnın tönireginde bolğandar üşin öteletin rasim” yani “Bu, âilesi Mescid-i Harâm civarında oturanlar içindir” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlelerin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “бұл үкім Харам мешітінің айналасында тұрмайтындар (яғни Меккеге ихрамсыз кіре алмайтын сырттан келген адамдар) үшін.”

(bul ükim Haram meşitinin aynalasında turmaytıндар (yağni Mekkege ihramsız kire almaytın sırttan kelgen adamdar) üşin.)⁶⁹⁰

Bakara sûresinin 200. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿فَإِذَا قُضِيَتْ مَنَاسِكُكُمْ فَادْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ﴾

“Ал, хажға қатысты шарттарды орындағаннан кейін Алланы ата-бабаларына дұға қылғандай, тіпті одан да әрмен ардақтап, еске алып жүретін болыңдар. Кейбіреулер: “Ей, Тәңіріміз! Бізге бұл дүниеде несібе бер”, – дейді. Ондайларға қияметте ешбір несібе болмайды.”

(Al, hajğa katıstı şarttırdı orındağannan keyin Allanı ата-babalarına dūğa kılğanday, tipti odan da armen ardaktaп, eske alıp жүретін bolındar. Keybireuler: “Ey, Tanirimiz! Bizge bul düniyede nesibe ber”, – deydi. Ondaylarğa kiyamette eşbir nesibe bolmaydı.)⁶⁹¹

Mütercimler âyetteki “فَادْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا” yani “Atalarınızı andığınız gibi, hatta daha canlı bir şekilde Allah’ı anın”⁶⁹² anlamına gelen cümleyi “Allanı ata-babalarına dūğa kılğanday, tipti odan da armen ardaktaп, eske alıp жүретін bolındar” yani “Allah’ı atalarınıza dua ettiğiniz gibi, hatta daha canlı bir şekilde

⁶⁸⁹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 29.

⁶⁹⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 30.

⁶⁹¹ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 28.

⁶⁹² Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 30.

saygıyla anın” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “*Ата-бабаларыңды (мақтап, мадақтап) еске алғандарыңдай, тіпті одан да асыра, Алланы еске алып, ұлықтаңдар*” (*Ata-babalarını (maktap, madaktap) eske alğandarında, tipti odan da asıra, Allanı eske alıp, ulıktandar*).⁶⁹³

Yine Bakara sûresinin 249. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بَنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنْ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرَبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللَّهِ كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾

“Әскерлерімен бірге (Байтүл-мақдистан) аттанғанда Талут жасақтарына былай деді: “Алла сендерді бір өзенде сынайды. Кімде-кім ол өзеннен су ішсе, ол мендік емес, ал суды ауызға алмағандары – нағыз мендік. Егер (ішпей) қолымен су шашса (салқындаймын десе) ол бір басқа”. Біразы ғана болмаса, өзеннен көпшілігі су ішті. Талут соңына ерген барлық адамдарымен өзеннен өткенде, көпшілігі: “Жалут пен Талуттың ол дүниеде Құдай алдына барамыз деп сенген адамдарды жау қанша көп болса да онымен соғысқандар, өздерінің аздығына қарамай, Құдайдың қуатымен жеңіп шыққан”, – десті. Шындығына келсек, Алла – шыдамдылар жағында болады.”

(Askerlerimen birge (Baytül-makdistan) attanğanda Talut jasaktarına bilay dedi: “Alla senderdi bir özende sinaydı. Kimde-kim ol özennen su işse, ol mendik emes, al sudı auızğa almağandarı – nağız mendik. Eger (işpey) kolımen su şaşsa (salkındaymın dese) ol bir baska”. Birazı ғана болмаса, өзennen көпшілігі су ішті. Talut sonına ergen barlık adamdarımen özennen ötkende, көпшілігі: “Jalut pen Taluttın ol düniyede Kuday aldına baramız dep sengen adamdardı jau kanşa көп болса да onımen

⁶⁹³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 31.

soğyskandar, özderinin azdyǵına karamay, Kudaydın kuatymen jenip шыккан”, – desti. Шындыǵına kelsek, Alla – шыdamdılar jaǵında boladı.)⁶⁹⁴

Mütercimler bu âyetteki “قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ” yani ““Bugün Câlût’a ve askerlerine karşı bizim gücümüz yok” dediler”⁶⁹⁵ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “(Өзеннен аз да болса су ішкендер): “Бізде бүгін Жалұт пен оның әскеріне төтеп беретін күш-қуат жоқ”, – десті” ((Özennen az da bolsa su işkender): “Bizde bugün Jalut pen onın askerine tötep beretin küş-kuat jok”, – desti).⁶⁹⁶

Âl-i İmrân sûresinin 48. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ﴾

“Алла саған хат жазуды да, даналықты да, Тауратты, Инжилді оқуды да үйретеді.”

(Alla sağan hat jazudı da, danalıqtı da, Taurattı, Injildi okudı da üyretedi.)⁶⁹⁷

Mütercimler âyetteki “يُعَلِّمُهُ” yani “ona öğretecek”⁶⁹⁸ anlamına gelen cümleyi

“sağan üyretedi” yani “sana öğretecek” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “oған үйретеді.” (oған üyretedi).⁶⁹⁹

Âl-i İmrân sûresinin 109. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ﴾

“Барлық іс – Аллаға қайтарылады.”

(Barlık is – Allaға kaytarıladı.)⁷⁰⁰

⁶⁹⁴ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, Kuran Karim, 36.

⁶⁹⁵ Karaman vd., Kur’ân Yolu Meali, 40.

⁶⁹⁶ Akimhanov ve Anarbayev, Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma, 41.

⁶⁹⁷ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, Kuran Karim, 48.

⁶⁹⁸ Karaman vd., Kur’ân Yolu Meali, 55.

⁶⁹⁹ Akimhanov ve Anarbayev, Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma, 56.

⁷⁰⁰ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, Kuran Karim, 54.

Mütercimler bu âyetteki “وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ” yani “göklerde ve yerde ne varsa Allah’ındır”⁷⁰¹ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlelerin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “күллі аспан әлемі мен жердегінің бәрі бір Аллаға тиесілі.” (külli aspan alemi men jerdeginin bari bir Allağa tiyesili.).⁷⁰²

Âl-i İmrân sûresinin 128. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾

“Олардың тәубелерін қабыл ете ме, жоқ әлде жаза тартқыза ма, ол – Алланың ісі. Бұған сенің ешқандай қатысың жоқ.”

(Olardın taubelerin kabul ete me, jok alde jaza tartkıza ma, ol – Allanın isi. Buğan senin eşkanday katısın jok.)⁷⁰³

Mütercimler bu âyetteki “فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ” yani “çünkü onlar zâlimlerdir”⁷⁰⁴ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlelerin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “олар (күпірлікте қасарысқан) залымдар” (olar (küpirlikte kasarısқан) zalımdar).⁷⁰⁵

Yine Âl-i İmrân sûresinin 151. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ وَبِئْسَ

مَثْوًى لِلظَّالِمِينَ﴾

“Артықшылықтары туралы ешбір дәлел-дерек жоқ нәрселерді Құдайға балағандары үшін кәпірлердің көңіліне үрей ұялатамыз. Олардың орны – тозақ.”

⁷⁰¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 63.

⁷⁰² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 64.

⁷⁰³ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 56.

⁷⁰⁴ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 65.

⁷⁰⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 66.

(Artıkşılıktarı turalı eşbir dalel-derek jok narselerdi Kudayğa balağandarı үшін kapirlerdin kōniline ürey uyalatamız. Olardın ornı – tozak.)⁷⁰⁶

Mütercimler bu âyetteki “وَيَسْ مَثْوَى الظَّالِمِينَ” yani “zâlimlerin durağı ne kötüdür!”⁷⁰⁷ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “(күпірлікте қасарысып, Аллаға серік қосып) өз-өздеріне қиянат жасаған залымдардың мәңгілік тұрағы қандай жаман!” ((küpirlikte kasarısıp, Allağa serik kosıp) öz-өздеріне kiyanat jasağan zalımdardın mangilik turağı kanday jaman!).⁷⁰⁸

Nisâ sûresinin 151. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا﴾

“Кейбіреулеріне сеніп, кейбіреулеріне сенбейміз деушілер – екі арада бейтарап жол ұстамақшы болғандар – нағыз кәпірлер. Ал кәпір атаулыға қор болатын азап дайындалған.”

(Keybireulerine senip, keybireulerine senbeymiz deuşiler – eki arada beytarap jol ustamakşı bolğandar – nağız kapirler. Al kapir ataulığa kor bolatın azap dayındalğan.)⁷⁰⁹

Mütercimler âyetteki “وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا” yani “Biz kafirlere alçaltıcı bir азап hazırlamışызdır”⁷¹⁰ anlamına gelen cümleyi “ал кәпір атаулыға қор болатын азап дайындалған” yani “kâfirlere alçaltıcı bir азап hazırlanmıştır” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “Біз кәпірлер үшін (оларды) қор қылатын азап әзірледік.” (Biz kapirler үшін (olardı) kor kılatın azap azirledik.).⁷¹¹

Mâide sûresinin 6. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

⁷⁰⁶ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 58.

⁷⁰⁷ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 68.

⁷⁰⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 69.

⁷⁰⁹ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 83.

⁷¹⁰ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 101.

⁷¹¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 102.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

“Ей иман келтіргендер! Намазға тұрғанда дәрет алыңдар. Беттеріңді, қолдарыңды шынтаққа дейін жуыңдар. Бастарыңа масих тартыңдар. Бойларың бұзылса, суға шомылыңдар, (су жақпайтын) сырқат болсаңдар немесе сапарда жүрсеңдер, әйтпесе дәрет сындырсаңдар, әйелдеріңмен жақындассаңдар, дәрет су табылмаса, таза топырақпен таяммум қағыңдар. Беті-қолдарыңды сол топырақпен сүртініп, масих жасаңдар. Алла сендерге ауырлық түсіргісі келмейді, керісінше сендердің шүкірлік етулерің үшін өздеріңді таза ұстауларыңды көздейді, игілігін сендерге беруді қалайды.”

*(Ey iman keltirgender! Namazğa turğanda daret alıңdar. Betterindi, koldarındı şıntakka deyın juıңdar. Bastarına masih tartıңdar. Boyların buzılса, suğa şomılıңdar, (su jakpaytın) sırkat bolsаңdar nemese saparda жүrsеңder, aйтpеse daret sıңdırсаңdar, аyеldеrinmеn jakındassаңdar, daret su tabılmasа, таза topırakpеn tayammum kağıңdar. Beti-koldarındı sol topırakpеn sürtinip, masih jasаңdar. Alla senderge ауırlık түsirgisi kelmeydi, kerisınşe senderdın şükirlik еtulerin üşin özderindi таза ustaularındı közdeydi, igiligin senderge berudi kalaydı.)*⁷¹²

Mütercimler bu âyetteki “وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ” yani “ayaklarınızı da topuk kemiklerine kadar (yıkayın)”⁷¹³ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “және аяқтарыңды тобыққа дейін (яғни, тобықты қоса) жуыңдар” (jane ayaktarındı tobıkkа deyın (yağni, tobıktı kosa) juıңdar).⁷¹⁴

Mâide sûresinin 13. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

⁷¹² Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 88.

⁷¹³ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 107.

⁷¹⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 108.

﴿فَبِمَا نَقُضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا دُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ

الْمُحْسِنِينَ﴾

“Сол уәделерінде тұрмағандықтары үшін Біз оларды қайырымымыздан қақтық, жүректерін жібімейтін қатаң етіп тастадық. Ал олар (кітап) сөздерін өзгертіп жібереді, ондағы өздеріне айтылған насихат-кеңестердің кейбіреулерін ұмытады. (Ей, Мұхаммед!) соларды (егер, тәубеге келсе) ғафу ет, (иман айтса) кешірім жаса. Жақсылық жасағандарды Тәңірі шын дос тұтады.”

*(Sol uadelerinde turmağandıqtarı үшін Biz olardı kayırımımızdan kaktık, жүректерін jibimeytin katan etip tastadık. Al olar (kitap) sözderin özgertip jiberedi, ondağı өзderine ayılğan nasihat-kenesterdin keybireulerin umıtağı. (Ey, Muhammed!) solardı (eger, taubege kelse) ğafu et, (iman aytsa) keşirim jasa. Jaksılık jasağandardı Taniri şın dos tutadı.)*⁷¹⁵

Mütercimler bu âyetteki “وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ” yani

“içlerinden pek azı hariç olmak üzere onlardan daima bir hainlik görürsün”⁷¹⁶ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “олардың бірен-сараны болмаса, көпшілігінің үнемі опасыздық жасағанын көресің” (olardın biren-saranı bolmasa, көпşiliginin ünemi opasızdıq jasağanın köresin).⁷¹⁷

Mâide sûresinin 27. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَمَنْ يُقْبَلْ مِنَ الْآخِرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ

قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾

⁷¹⁵ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 89.

⁷¹⁶ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 108.

⁷¹⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 109.

“Ей, Мұхаммед! Сен оларға мына бір екі адамның (Әбіл мен Қабылдың) оқиғасын тәптіштеп оқып бер. Кезінде оның екеуі де құрбан шалған. Бірақ, бірінікі (Әбілдікі) қабыл болды да, енді бірінікі (Қабылдікі) қабыл болмады. “Мен сенің көзіңді құртпай қоймаймын”, – деді (Қабыл Әбілге). “Неге?” – деді Әбіл. Құдай сенің құрбандығыңды қабыл етті де, менің құрбандығымды қабыл етпеді деді Қабыл.”

*(Ey, Muhammed! Sen olarğa mına bir eki adamnın (Abil men Kabıldın) oқиғasını taptištep okıp ber. Kezinde onın ekeui de kurban şalğan. Birak, biriniki (Abildiki) kabil boldı da, endi biriniki (Kabıldiki) kabil bolmadı. “Men senin közindi kurtpay koymaymın”, – dedi (Kabil Abilge). “Nege?” – dedi Abil. Kuday senin kurbandıǵıñdı kabil etti de, menin kurbandıǵımdı kabil etpedi dedi Kabil.)*⁷¹⁸

Mütercimler bu âyetteki “قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ” yani “o da dedi ki: “Allah ancak takva sâhiplerinden kabul eder””⁷¹⁹ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlelin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “ол болса: “Расында, Алла өзіне тиісінше тағзым ететін һәм қарсы келмейтін тақуа құлдарынан ғана қабыл алады”” (ol bolsa: “Rasında, Alla özine tiisinşe tağzım etetin ham karsı kelmeytin takua kuldarınan ғана kabil aladı”).⁷²⁰

En’âm sûresinin 93. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمُ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ﴾

“Аллаға жала жапқандардан немесе өздеріне ешнәрсе жіберілмегеніне карамай “Маған жіберілді” дегендерден, әйтпесе, “Алла жіберген нәрселерді мен де жібере аламын” дейтіндерден өткен оңбағандар болар ма? (Ей, Мұхаммед!) сол залымдарды жан тәсілім алдында көрсең етті, Періштелер қолын созып; “Қане,

⁷¹⁸ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 91.

⁷¹⁹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 111.

⁷²⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 112.

жандарыңды тапсырыңдар. Құдай туралы қиянат сөз айтқандарың үшін сендер бүгін сұмдық азаппен жаза тартасыңдар”, – деген сәтте көрсең етті.”

*(Allaға jala japkandardan nemese özderine eşnarse jiberilmegenine karamay “Mağan jiberildi” degenderden, aytpese, “Alla jiberген narselerdi men de jibere alamın” deytinderden öткен onbağandar bolar ma? (Ey, Muhammed!) sol zalımdardı jan tasilim aldında körsen etti, Perişteler kolın sozıp; “Kane, jandarındı tapsırındar. Kuday turalı kiyanat söz aytkandarın üşin sender bugün sumdıк azappen jaza tartasındar”, – деген satte körsen etti.)*⁷²¹

Mütercimler bu âyetteki “وَكُنتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ” yani “ve O’nun âyetlerine karşı kibirlilik taslamanızdan öтүрү”⁷²² anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “Оның аяттарына иман келтіруді ар көріп, тақаппарланғандарың үшін” (Оның аяттарына иман келтіруді ар көріп, тақаппарланғандарын үшін).⁷²³

Yine En’âm sûresinin 96. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ﴾

“Ол қараңғыны жарып, таң атырды, тынығу үшін түнді әкелді, уақыт өлшемі етіп, күн мен айды жаратты. Өне, ол құдіретті де, білгір де.”

*(Ol karanğını jarıp, tan atırdı, tınıғu üşin tündi akeldi, uakıt ölşemi etip, күn мен aydı jarattı. Ane, ol kudiretti de, bilgir de.)*⁷²⁴

Mütercimler bu âyetteki “ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ” yani “işte bu, aziz ve alîm olan Allah’ın takdiridir”⁷²⁵ anlamına gelen cümleinin “ذَلِكَ تَقْدِيرُ” kısmını hiç tercüme

⁷²¹ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 115.

⁷²² Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 138.

⁷²³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 139.

⁷²⁴ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 115.

⁷²⁵ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 139.

etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “*бұл – жазғаны (орнатқан заңы)*” (bul – jazǵanı (ornatkan zanı)).⁷²⁶

A'râf sûresinin 82. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنْفُسٌ يَتَطَهَّرُونَ﴾

“Сонда олардың берген жауабы былай еді: “Сендер оларды қауымдарыңнан шығарыңдар, шындығында ол адамдар жазаланады”.”

(Sonda olardı bergen jauabı bılay edi: “Sender olardı kauımdarınnan şıǵarıңdar, şındıǵında ol adamdar jazalanadı”).⁷²⁷

Mütercimler bu âyetteki “*إِنَّهُمْ أَنْفُسٌ يَتَطَهَّرُونَ*” yani “*çünkü onlar fazla temizlik taslayan insanlar!*”⁷²⁸ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “*өйткені олар өздеріңше пәксінip қалған немелер*” (öytkeni olar özderinşe paksinip kalǵan nemeler).⁷²⁹

A'râf sûresinin 133. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالْدَّمَ آيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا

مُجْرِمِينَ﴾

“Айқын керемет етіп біз оларға топан қаптаттық, шегіртке, бит-бүрге, бақа, шаян жібердік. Сонда да менмендіктері (иман айтуға) иілдірмеді. Сөйтіп, күнәкар қауым болып қалды.”

(Aykın keremet etip biz olarǵa topan kaptattıq, şegirtke, bit-bürge, baka, şayan jiberdik. Sonda da menmendikteri (iman aytuǵa) iildirmedi. Söytip, künakar kauım bolıp kaldı.)⁷³⁰

⁷²⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 140.

⁷²⁷ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 133-134.

⁷²⁸ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 160.

⁷²⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 161.

⁷³⁰ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 138.

Mütercimler âyetteki “الدَّم” yani “kan”⁷³¹ anlamına gelen kelimeyi “şayan”

yani “akrep” diye yanlış tercüme etmişler. Bu kelimenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “қан” (kan).⁷³²

A'râf sûresinin 143. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ﴾

“Келіскен мезгілде келген Мұса Тәңірге тіл қатты: “Ей, Тәңірім! Маған өзінді көрсетші. Сені бір көріп алайыншы” – деді. “Мені ешуақытта да көре алмайсың. Дегенмен, тауға кара. Егер тау қозғалмай орнында тұрса, мені көріп те қаларсың” – деді. Тәңірі таудан елес берген сәтте тау күл-талқан болды. Мұса талып түсті. Есі кірген кезде: “Сен пәксың, мен саған тәуба келтірдім, әрі саған сенушілердің алғашқысы мен боламын”, – деді.”

(Kelisken mezgilde kelgen Musa Tanirge til kattı: “Ey, Tanirim! Mağan özindi körsetşi. Seni bir körіp alayınşı” – dedi. “Meni eşuakıtta da köre almaysın. Degenmen, tauğa kara. Eger tau kozğalмай орнында тұrsa, meni körіp te kalarsın” – dedi. Taniri taudan eles bergen satte tau kül-talkan boldı. Musa talıp tüsti. Esi kirgen kezde: “Sen paksın, men sağan tauba keltirdim, ari sağan senuşılerdin alğaşkıсы мен bolamın”, – dedi.)⁷³³

Mütercimler bu âyetteki “وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ” yani “Rabbi onunla konuştuğunda”⁷³⁴

anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlenin Kazak Türkçesindeki doğru karşılığı şöyle olur: “Раббысы онымен тілдесті” (Rabbısı onıмен tildesti).⁷³⁵

⁷³¹ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 318.

⁷³² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 166.

⁷³³ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 139.

⁷³⁴ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 166.

⁷³⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 167.

A'râf sûresinin 165. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿فَلَمَّا نَسُوا مَا دُكِّرُوا بِهِ أَجْنَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعِقَابٍ بَيِّسٍ مِمَّا كَانُوا

يَفْسُقُونَ﴾

“Айтылған насихатты ұмытып, жамандық жасап қойғандарды (азаптан) кутқардық та, Құдай әмірін құлаққа ілмей, зұлымдықты (қасақана) жасағандарды қатты азаптадық.”

(Aytilğan nasihatı umutup, jamandık jasadı koyğandardı (azaptan) kutkardık ta, Kuday amirin kulakka ilmey, zulımdıktı (kasakana) jasağandardı kattı azaptadıq.)⁷³⁶

Mütercimler âyetteki “أَجْنَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ” yani “kötülüğü önlemeye çalışanları kurtardık”⁷³⁷ anlamına gelen cümleyi “jamandık jasadı koyğandardı (azaptan) kutkardık” yani “kötülüğü yapanları (azaptan) kurtardık” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “оларды жамандықтан тыюға тырысқандарды аман алып қалдық” (olardı jamandıktan tıyuğa tıriskandardı aman alıp kaldık).⁷³⁸

Enfâl sûresinin 2. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا دُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ

يَتَوَكَّلُونَ﴾

“Алланың аты аталғанда нағыз мұъминнің жүрегі (қорқады) тебіренеді, оның аяттары оқылғанда сенімдері арта түседі, Тәңіріне тәубелері күшейеді. Міне, осылар нағыз мұъминдер.”

⁷³⁶ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 142.

⁷³⁷ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 171.

⁷³⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 172.

(Allanın atı atalғanda naғız müminnin jüregi (korkadı) tebirenedi, onın ayattarı okılғanda senimderi arta tüседi, Tanirine taubeleri küşeyedi. Mine, osılar naғız müminder.)⁷³⁹

Mütercimler bu âyetteki “وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ” yani “onlar yalnızca rablerine güvenirler”⁷⁴⁰ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “һәм Раббыларына барыңша тәуекел ететін жандар” (ham Rabbılarına barınşa tauekel etetin jandar).⁷⁴¹

Enfâl sûresinin 32. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوْ ائْتِنَا بِعَذَابٍ

أَلِيمٍ﴾

“Кезінде олар: “(Құран) сен түсірген ақиқат екені рас болса, қане, бізге аспаннан тас жаудырып көрші, әйтпесе бізді ауыр азаппен жазалап бақшы” – деді.”

(Kezinde olar: “(Kuran) sen түsirgen akikat ekeni ras bolsa, kane, bizge aspannan tas jaudırıp көрші, айтпесе bizdi ауыр азappen jazalap бақшы” – dedi.)⁷⁴²

Mütercimler bu âyetteki “اللَّهُمَّ” yani “ya, Allah!”⁷⁴³ anlamına gelen kelimeyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu kelimenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “ей, Алла!” (ey, Alla!).⁷⁴⁴

Tevbe sûresinin 41. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

“(Ей, мүъмин қауымы!) жеңіл жағдайда да, ауыр жағдайда да, мал-жандарыңды аямай, Құдай жолында күресіндер. (Жас бол, кәрі бол, жаяу немесе

⁷³⁹ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 147.

⁷⁴⁰ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 176.

⁷⁴¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 177.

⁷⁴² Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 150.

⁷⁴³ İsfâhâni, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’ân*, 83.

⁷⁴⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 179.

көлікті бол, жағдайларың қолайлы, қолайсыз болсын, ерікті-еріксіз болындар, бәрібір күресіндер).”

*((Ey, mümin kavımı!) jenil jağdayda da, aıur jağdayda da, mal-jandarındı ayamay, Kuday jolında küresinder. (Jas bol, kari bol, jayau nemese kölikti bol, jağdayların kolaylı, kolaysız bolsın, erikti-eriksiz bolındar, baribir küresinder).))*⁷⁴⁵

Mütercimler bu âyetteki “ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ” yani “bilirseniz, bu sizin kendi iyiliğinizdir”⁷⁴⁶ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlelerin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “біле білсеңдер, сендер үшін сол қайырлы” (bile bilsender, sender үшін sol kayırlı).⁷⁴⁷

Tevbe sûresinin 80. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ

وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾

“Олар үшін кешірім тілесен де, тілемесен де (бәрібір), тіпті қырық мәрте кешірім сұрасан да, Алла оларды ешқашан да кешірмейді. Өйткені олар Аллаға, оның пайғамбарларына иланған емес. Ақиқатында Құдай адасқандарды тура бастамайды.”

*(Olar үшін keşirim tilesen de, tilemesen de (baribir), tipti kırık marte keşirim surasan da, Alla olardı eşkaşan da keşirmeydi. Öytkeni olar Allağa, onun payğambarlarına ilanğan emes. Akikatında Kuday adaskandardı tura bastamaydı.))*⁷⁴⁸

Mütercimler âyetteki “إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ” yani “onların affedilmesi için yetmiş kere de dua etsen Allah onları bağışlamayacaktır”⁷⁴⁹ anlamına gelen cümleyi “tipti kırık marte keşirim surasan da, Alla olardı eşkaşan da keşirmeydi” yani “onların affedilmesi için kırık kere de dua etsen Allah onları asla bağışlamayacaktır” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlelerin Kazak Türkçesindeki

⁷⁴⁵ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, Kuran Karim, 161.

⁷⁴⁶ Karaman vd., Kur’ân Yolu Meali, 193.

⁷⁴⁷ Akimhanov ve Anarbayev, Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma, 194.

⁷⁴⁸ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, Kuran Karim, 165.

⁷⁴⁹ Karaman vd., Kur’ân Yolu Meali, 199.

doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “*minmi olar үшін жетпіс мәрте кешірім тілесен де, Алла оларды кешірмейді*” (tipti olar үшін jetpis marte keşirim tilesen de, Alla olardı keşirmeydi).⁷⁵⁰

Tevbe sûresinin 112. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾

“Тәубе етушілерге, ғибадат жасаушыларға, мадақтаушыларға, ораза ұстаушыларға, еңкеюшілерге жақсылықты дәріптеп, жамандыққа тыйым салушыларға, Алланың белгілеп берген (ғамалдарын) жүзеге асырушыларға (жақсы) хабар жеткізіп қуантыңдар.”

(*Taube etuşılerge, ğibadat jasaуşılarға, madaktaуşılarға, oraza ustaуşılarға, enkeyuşılerge jaksılıqtı dariptep, jamandikka tıym saluşılarға, Allanın belgilep bergen (ġamaldarın) jüzege asıruşılarға (jaksı) habar jetkizip kuantındar.*)⁷⁵¹

Mütercimler bu âyetteki “السَّاجِدُونَ” yani “*secde edenler*”⁷⁵² anlamına gelen kelimeyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu kelimenin Kazak Türkçesindeki doğru karşılığı şöyle olur: “*Аллаға сәжде етушілер*” (*Allağa sajde etuşıler*).⁷⁵³

Yunus sûresinin 92. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلَقَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ﴾

“Кейінгілер ғибрат етуі үшін бүгін сенің сүйегінді (дененді) құтқарайық, - дедік Біз. Шынын айту керек, біздің өмірімізден көп адам бихабар”

(*Keyingiler ğibrat etui үшін bugün senin süyegindi (denendi) kutkarayık, - dedik Biz. Şının aytu kerek, bizdin ömirimizden көp adam bihabar*)⁷⁵⁴

⁷⁵⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 200.

⁷⁵¹ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 169.

⁷⁵² İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 140.

⁷⁵³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 205.

⁷⁵⁴ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 181.

Mütercimler âyetteki “وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنِ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ” yani “*insanların birçoğu âyetlerimizden yine de gafilidirler*”⁷⁵⁵ anlamına gelen cümleyi “*bizdin ömirimizden köp adam bihabar*” yani “*İnsanların birçoğu Bizim ömrümüzden habersizdirler*” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “*шынында, адамдардың көбі Біздің аяттарымыздан (ғибратқа толы дәлелдерімізден) ғаныл, бейхабар*” (*şınında, adamdardın köbi Bizdin ayattarımızdan (ğibratka toly dalelderimizden) ğapıl, beyhabar*).⁷⁵⁶

Yunus sûresinin 101. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿قُلْ انظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

“*Көктегі, жердегі нәрселерді қорғандар. Ал сенбейтіндер үшін кереметтердің де, ескертушілердің де пайдасы жоқ.*”

(*Kökтегі, jerдегі narselerdi korğandar. Al senbeytinder üşin keremetterdin de, eskertuşilerdin de paydası jok.*)⁷⁵⁷

Mütercimler âyetteki “قُلْ انظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ” yani “*de ki: “bir bakın da görün, göklerde ve yerde neler var?”*”⁷⁵⁸ anlamına gelen cümleyi “*kökтегі, jerдегі narselerdi korğandar*” yani “*göklerdeki ve yerdeki şeyleri koruyun*” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “(ya, Mұхаммед!) Оларға: “Күллі аспан әлемінде және жерде не нәрселер бар екеніне һәм не болып, не қойып жатқанына зер салып қараңдар”, – деп айт” ((ua, Muhammed!) Oларға: “Küllі aspan aleminde jane jerde ne narseler bar ekenine ham ne bolıp, ne koyıp jatқанına zer salıp karandar”, – деп ayt).⁷⁵⁹

Hûd sûresinin 69. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيدٍ﴾

⁷⁵⁵ Keleş ve Kural, *Satırarası Kelime (Kırık) Meal Kur'an-ı Kerim*, 218.

⁷⁵⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 219.

⁷⁵⁷ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 182.

⁷⁵⁸ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 219.

⁷⁵⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 220.

“Біздің елшілеріміздің (періштелердің) Ибраһимге қош-хабар әкелгені рас еді. “Саған сәлеметтік тілейміз! (Әссәләмәуәләйкум) – деді олар. “Сендерге мен де сәлеметтік тілеймін (уағалайкум әссәләм)” – деді Ибраһим.”

*(Bizdin elşilerimizdin (periştelerdin) Ibrahimge қош-habar akelgeni ras edi. “Sağan salemettik tileymiz! (Assalamualaykum) – dedi oлар. “Senderge men de salemettik tileymin (uaғalaykum assalam)” – dedi Ibrahim.)*⁷⁶⁰

Mütercimler bu âyetteki “فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ” yani “çok geçmeden (konuklarına) kızartılmış bir buzağı getirdi”⁷⁶¹ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “көп кідірмей алдарына көмбеге піскен бұзау етін тартты” (kөp kidirmey aldarına kömbege piskен buzau etin tarttı).⁷⁶²

Hûd sûresinin 114. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ﴾

“Таңғы, күндізгі намаздарды және күн батқаннан кейінгі, түнгі намазды оқы. Тегінде жаман істер жақсы істер арқылы жойылады”

*(Tanğı, күndizgi namazdardı jane күn batkannan keyingi, түngi namazdı okı. Teginde jaman ister jaksı ister arkılı joyıladı)*⁷⁶³

Mütercimler bu âyetteki “ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ” yani “işte bu, öğüt almak isteyenler için bir hatırlatmadır”⁷⁶⁴ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “бұл – ойланып, ғибрат алатындар үшін айтылған бірер насихат” (bul – oylanıp, ğibrat alatındar üşin ayılğan birer nasihat).⁷⁶⁵

Hûd sûresinin 115. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

⁷⁶⁰ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 190.

⁷⁶¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 228.

⁷⁶² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 229.

⁷⁶³ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 194.

⁷⁶⁴ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 233.

⁷⁶⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 234.

﴿وَاصِرٌ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾

“Біле-білгенге, Алла ізгілік еткендердің еңбегін елеусіз қалдырмайды.”

(Bile-bilgenge, Alla izgilik etkenderdin enbegin eleusiz kaldırmaydı.)⁷⁶⁶

Mütercimler bu âyetteki “وَاصِرٌ” yani “*sabret!*”⁷⁶⁷ anlamına gelen kelimeyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu kelimenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “*сабырлылық таным*” (*sabırlılık tanıt*).⁷⁶⁸

Ra'd sûresinin 4. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَفِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾

“Жер бетінде іргелес құрлықтар, түрлі-түрлі бау-бақшалар, көп дінді, жалғыз дінді құрма ағаштары бар. Соның бәрі бір түрлі сумен ғана нәр алады. Жемістерінің дәмдерін де бірінен бірін артық еттік. Біле-білгенге мұнда да көп ғибрат жатыр.”

(Jer betinde irgeles kurlıktar, türli-türli bau-baqşalar, köp dindi, jalğız dindi kurma ağaştarı bar. Sonın bari bir türli sumen ğana nar aladı. Jemisterinin damderin de birinen birin artıq ettik. Bile-bilgenge munda da köp ğibrat jatır.)⁷⁶⁹

Mütercimler bu âyetteki “وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ” yani “*üzüm bağları, ekinler*”⁷⁷⁰

anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “*жүзім баулары, егістік алқаптары*” (*jüzim bauları, egistik alkaptarı*).⁷⁷¹

Ra'd sûresinin 16. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

⁷⁶⁶ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 194.

⁷⁶⁷ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 474.

⁷⁶⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 234.

⁷⁶⁹ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 207.

⁷⁷⁰ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 248.

⁷⁷¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 249.

﴿قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا
 ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا
 كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ﴾

“Көктің, жердің Тәңірі кім?” деп сұра. “Ол – Алла” – де. “Ал сендер Алланы мойындамай, өздеріңе не пайда, не зиян жасай алмайтын бірденелерді Тәңір етіп алдыңдар, - де. – Соқыр (кәпір) мен көзі бар адам (мұсылман) пара-пар бола ма?” – де. Немесе Алланың теңдесі деп табынған тәңірлері Алла жаратқандай нәрселерді жарата алмайтынын айыра алмай ма? – де. Барлық нәрсені жаратушы – Алла. Ол – біреу, ол – бәрінен үстем.”

(“Köktin, jerdin Taniri kim?” dep sura. “Ol – Alla” – de. “Al sender Allanı moyındamay, özderine ne payda, ne ziyan jasay almaytın birdenelerdi Tanir etip aldındar, - de. – Sokır (kapir) men közi bar adam (musılman) para-par bola ma?” – de. Nemese Allanın tendesi dep tabınğan tanirleri Alla jaratkanday narselerdi jarata almaytının ayıra almay ma? – de. Barlık narseni jaratuşı – Alla. Ol – bireu, ol – barinen üstem.)⁷⁷²

Mütercimler bu âyetteki “أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ” yani “yahut karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?”⁷⁷³ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlelerin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “қараңғы түнектер мен жарық нұр тең бе?” (karaңğı tünekter men jarık nur ten be?).⁷⁷⁴

Yine Ra’d sûresinin 23. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ

﴿كُلِّ بَابٍ﴾

⁷⁷² Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 208-209.

⁷⁷³ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 250.

⁷⁷⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 251.

“Мәңгі тұратын ұрмақ – солардікі. Олардың әкелері де, әйелдері де, ұрпақтарындағы жақсылары да жәннатқа кіреді. Оларды құттықтау үшін бір қақпадан періштелер кіреді.”

(*Mangi turatın ujmaq – solardiki. Olardın akeleri de, ayelderi de, urpaktarındaǵı jaksıları da jannatka kiredi. Olardı kuttıktau üşin bir kakpadan perişteler kiredi.*)⁷⁷⁵

Mütercimler âyetteki “يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ” yani “*melekler de her kapıdan onların yanına girerler*”⁷⁷⁶ anlamına gelen cümleyi “*bir kakpadan perişteler kiredi*” yani “*melekler de bir kapıdan girerler*” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “*періштелер әр есіктен кіріп келеді*” (*perişteler ar esikten kirip keledi*).⁷⁷⁷

Hicr sûresinin 59. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ﴾

“Бұған тек Лут қауымы кірмейді. Біз олардың барлығын жазадан сөзсіз құтқарамыз.”

(*Buğan tek Lut kauımı kirmeydi. Biz olardın barlıǵın jazadan sözsiz kutkaramız.*)⁷⁷⁸

Mütercimler âyetteki “آلَ لُوطٍ” yani “*Lut’un ailesi*”⁷⁷⁹ anlamına gelen cümleyi “*Lut kauımı*” yani “*Lût’un kavmi*” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “*Луттың отбасы*” (*Luttın otbası*).⁷⁸⁰

Meryem sûresinin 18. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا﴾

⁷⁷⁵ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 209.

⁷⁷⁶ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 251.

⁷⁷⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 252.

⁷⁷⁸ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 222.

⁷⁷⁹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 264.

⁷⁸⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 265.

Mütercimler “Meryem, “Ben, senden, çok esirgeyici olan rahmâna sığınırım! Eğer Allah’tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma)” dedi.”⁷⁸¹ anlamına gelen âyeti ““Сен тақуа болсаң, мен рақымды Аллаға шын сиынып, сенен пана тілеймін!” (яғни, маған жұғысуыңды тілеймін) – деді Мәриям оған” (“*Sen takua bolsan, men rakımdı Allağa şın siınyıp, senen pana tileymin!*” (*yağni, mağan juğysuındı tileymin*) – dedi Mariyam oğan)⁷⁸² yani “Eğer Allah’tan sakınan bir kimse isen ben, senden, çok esirgeyici olan Allah’a sığınırım! (yani, bana yaklaşmanı diliyorum) dedi Meryem ona.” diye mânâsını bozarak yanlış tercüme etmişler. Bu âyetin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır:

“Мәриям (күтпеген жерден пайда болған ер кісіні көргенде, шошып кетіп): “Мен сенен (яғни, сенің жамандығыңнан сақтай көр деп) Рахманнан пана тілеймін. Егер Алладан, шынымен, қорқатын тақуа жан болсаң (маған тиме)”, – деді.”

(*Mariyam (kütpegen jerden payda bolğan er kisini körgende, şoşıp ketip): “Men senen (yağni, senin jamandıǵınnan saktay kör dep) Rahmannan pana tileymin. Eger Alladan, şınımen, korkatın takua jan bolsan (mağan time)”, – dedi.*)⁷⁸³

Meryem sûresinin 20. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا﴾

““Маған ешкім жақындап көрген жоқ, сонда менде қалай ұл болмақ?” – деді Мәриям”

(“*Mağan eşkim jakındap körgen jok, sonda mende kalay ul bolmak?*” – dedi Mariyam)⁷⁸⁴

Mütercimler bu âyetтегі “وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا” yani “ben iffetsiz de deǵilim”⁷⁸⁵ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru

⁷⁸¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 305.

⁷⁸² Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 259.

⁷⁸³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 306.

⁷⁸⁴ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 259.

⁷⁸⁵ Keleş ve Kural, *Satırarası Kelime (Kırık) Meal Kur’an-ı Kerim*, 305.

tercümesi şöyle olur: “сондай-ақ мен ардан безген жеңіл жүрісті әйел емеспін” (sonday-ak men ardan bezgen jenil жүristi ayel emespin).⁷⁸⁶

Tâhâ sûresinin 85. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ﴾

“Сен кеткен соң, жұртыңды сиқырладық. Оларды Самри аздырып бұзды.”

(Sen ketken son, jurtındı sıykırladık. Olardı Samri azdırıp buzdı.)⁷⁸⁷

Mütercimler âyetteki “فَتَنَّا قَوْمَكَ” yani “*kavmini sınadık*”⁷⁸⁸ anlamına gelen cümleyi “*jurtındı sıykırladık*” yani “*kavmini büyüledik*” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlelerin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “қауымыңды сынаған едік” (*kauımındı sınağan edik*).⁷⁸⁹

Yine Tâhâ sûresinin 122. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى﴾

“Содан соң Алла оны тағы да бағалап, тәубесін қабыл етті, оған кешірім жасады.”

(Sodan son Alla onı tağı da baғalap, taubesin kabil etti, oған keşirim jasadı.)⁷⁹⁰

Mütercimler bu âyetteki “وَهَدَى” yani “*ve doğru yola yöneltti*”⁷⁹¹ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlelerin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “Тура жолға салды” (*Tura jolğa saldı*).⁷⁹²

Enbiya sûresinin 17. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهُوَ لَا نَتَّخِذَنَاهُ مِنْ لَدُنَّا إِنَّ كُنتُمْ فَاعِلِينَ﴾

⁷⁸⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 306.

⁷⁸⁷ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 270.

⁷⁸⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 316.

⁷⁸⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 317.

⁷⁹⁰ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 273.

⁷⁹¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 319.

⁷⁹² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 320.

“Егер біз әйел іздесек оны өзіміздің төңірегімізден-ақ тауып алар едік қой.”

(*Eger biz aysel izdesek onı özimizdin töniregimizden-ak tauıp alar edik koy.*)⁷⁹³

Mütercimler âyetteki “لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ هَؤُلَاءِ” yani “eğer bir eğlence edinmek isteseydik”⁷⁹⁴ anlamına gelen cümleyi “eger biz ayel izdesek” yani “eğer bir kadın edinmek isteseydik” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlelerin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “егер ермек (ойын-күлкі) іздесек” (eger ermek (oyın-külki) izdesek).⁷⁹⁵

Yine Enbiya sûresinin 87. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾

“(Жүніс) кезінде: “ешкім қыса қоймас” деп, балыққа жұтылды да (қауымына өкпелеп) кетіп қалды. Сол қараңғы (құрсақта) жатып: “О, Тәңірім! Сенен басқа ешбір құдірет жоқ. Ал мен шындап қателесіппін!..” – деп жалбарынды.”

((Jünis) kezinde: “eşkim kısa koymas” dep, balıkka jutıldı da (kauımyına ökpeler) ketip kaldı. Sol karanğı (kursakta) jatıp: “O, Tanirim! Senen baska eşbir kudiret jok. Al men şındap katelesippin!..” – dep jalbarındı.)⁷⁹⁶

Mütercimler bu âyetteki “سُبْحَانَكَ” yani “*Seni tenzih ederim*”⁷⁹⁷ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlelerin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “Сен мінсізсің!” (Sen minsizsin!).⁷⁹⁸

Şuara sûresinin 11. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿قَوْمَ فِرْعَوْنَ لَا يَتَّقُونَ﴾

⁷⁹³ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 276.

⁷⁹⁴ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 322.

⁷⁹⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 323.

⁷⁹⁶ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 281.

⁷⁹⁷ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 328.

⁷⁹⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 329.

“Перғауын жұртына бар. (Олардан қорықпайсың ба?)”

(*Perğauın jurtına bar. (Olardan korıkpaysın ba?)*)⁷⁹⁹

Mütercimler âyetteki “أَلَا يَتَّقُونَ” yani “onlar (zulümden) hâlâ sakınmayacaklar mı?”⁸⁰⁰ anlamına gelen cümleyi “olardan korıkpaysın ba?” yani “onlardan korkmuyor musun?” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “жан төзгісіз азабымнан сақтанатын кез келмеді ме?” (*jan tözgisiz azabımnan saktanatın kez kelmedi me?*).⁸⁰¹

Neml sûresinin 12. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا

فَاسِقِينَ﴾

“Қолыңды қойныңа тық. Ол ешбір зиянсыз (денені күйдірмейтін) аппак нәрсе болып көрінеді. Бұл саған менің Перғауынға және оның қауымына ала баруың үшін берген отыз кереметімнің көріністері. Ал (перғауындықтар) нағыз пасық ниетті қауым.”

(*Kolındı koynına tıq. Ol eşbir ziyansız (deneni küydirmeytin) appak narse bolıp körinedi. Bul sağan menin Perğauınğa jane onun kauımına ala baruın üşin bergen otız keremetimnin körinisteri. Al (perğauındıktar) nağız pasık niyetti kauım.*)⁸⁰²

Mütercimler âyetteki “فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ” yani “dokuz mûcize ile Firavun ve kavmine git”⁸⁰³ anlamına gelen cümleyi “Bul sağan menin Perğauınğa jane onun kauımına ala baruın üşin bergen otız keremetimnin körinisteri” yani “Bu, Firavun ve onun kavmine götürmen için Benim sana verdiğim otuz keramet” diye yanlış tercüme etmişler. Hâlbuki âyetте Мұсâ (a.s.) Peygambere verilen dokuz mûcizeden bahsediliyor. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “міне, осы (асатаяғың мен оң қолың) Перғауын мен қауымына көрсететін тоғыз бірдей

⁷⁹⁹ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 315.

⁸⁰⁰ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 366.

⁸⁰¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 367.

⁸⁰² Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 325-326.

⁸⁰³ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 376.

дәлелдің (мұғжизаның) ішіне кіреді” (mine, osı (asatayağın men on kolin) Perğauın men kauımına körsetetin toğız birdey daleldin (muğjızanın) işine kiredi).⁸⁰⁴

Sâd sûresinin 26. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ﴾

“Ей, Дәуіт! Сені Біз жер бетіндегі нағыз билеуші еттік, адамдар арасында әділ билік жүргіз, нәпсіге ілеспе, ол сені Тәңір жолынан тайдырады, ақ жолынан азғандар есеп беретін күнде, сөз жоқ, ауыр азапқа душар болады.”

(Ey, Daut! Seni Biz jer betindegi nağız bileuşi ettik, adamdar arasında adil bilik жүргіз, napsige ilespe, ol seni Tanir jolınan taydıradı, ak jolınan azğandar esep beretin күнде, söz jok, auir azapka duşar boladı.)⁸⁰⁵

Mütercimler bu âyetteki “بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ” yani “hesap verme gününü unutmaları yüzünden”⁸⁰⁶ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “жауапқа тартылар күнді ұмытқандары үшін” (jaуарқа tartılar күнди umıtkandarı üşin).⁸⁰⁷

Ahkaf sûresinin 17. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَالَّذِي قَالَ لَوْلَاذِيهِ أَفْ لَكُمْ أَتَعِدَانِي أَنْ أُخْرِجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَعْجِلَانِ اللَّهَ وَيُنَازِعَانِي فِي وَعْدِ اللَّهِ حَقُّ فَيَقُولُ مَا هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾

“(Ата-анасы иманға бейім) кейбір кері кеткен бала ата-анасына: “Әй, қойшы, қайта тірілесің дегеннен қорқа қоятын мен жоқ. Бұрын да көп әулет өткен (солардың қайсысы тіріліп еді?) Бұл тек өткеннен қалған аңыз ғой”, – дейді.”

⁸⁰⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 377.

⁸⁰⁵ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 400.

⁸⁰⁶ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 453.

⁸⁰⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 454.

((Ata-anası imanğa beyim) keybir keri ketken bala ata-anasına: “Ay, koyşı, kayta tirilesin degennen korka koyatın men jok. Burın da köp aulet ötken (solardın kaysısı tirilip edi?) Bul tek ötkennen kalğan anız ğoy”, – deydi.)⁸⁰⁸

Mütercimler bu âyetteki “وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللَّهَ وَيْلَكَ آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ” yani “anne babası, Allah’tan yardım dileyerek, “Yazıklar olsun sana! İnadı bırak da imânâ gel. Kuşkusuz Allah’ın vaadi gerçektir” demekteler”⁸⁰⁹ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “сонда да байғұс ата-ана бауыр еті баласының тура жолға түсуін тілеп, пәруана болып, Аллаға жалбарынумен болады һәм оған: “Өз обалыңа өзің қалма! Иманға кел! Шүбәсіз, Алланың уағдасы хақ!” – деп шырылдайды” (sonda da bayğus ata-ana bauır eti balasının tura jolğa tüsuin tilep, paruana bolıp, Allağa jalbarınuмен boladı ham oğan: “Öz obalına özin kalma! Imanğa kel! Şübasız, Allanın uағдасы hak!” – деп şırıldайды).⁸¹⁰

Fetih sûresinin 5. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿لِيَدْخُلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَيُكَفَّرُ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ

وَكَانَ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا﴾

“(Мүминдердің көңіліне қанағат сезімінің құйылуы) – ер-әйел мүминдердің төменде өзендер ағып жататын және олар мәңгі тұратын жәннаттарға кірsin дегендігі. Бұл құдірет қолындағы зор жетістік.”

((Müminдерdin көniline kanağat seziminin қуылуы) – er-ayel müminдерdin төменде өзender ағıp jatatın jane оlar mangi turatın jannattarға kirsин degendigi. Bul kudiret kolındaғы zor jetistik.)⁸¹¹

Mütercimler bu âyetteki “وَيُكَفَّرُ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ” yani “ve onların kötü fiillerinin üstünü örtsün”⁸¹² anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlemin

⁸⁰⁸ Nisanbayұlı ve Kıdırhanұlı, *Kuran Karim*, 448.

⁸⁰⁹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 503.

⁸¹⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 504.

⁸¹¹ Nisanbayұlı ve Kıdırhanұlı, *Kuran Karim*, 455.

Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “*әрі олардың күнә-қателіктерін кешу үшін*” (*ari olardin küna-katelikterin keshu үшін*).⁸¹³

Kamer sûresinin 55. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ﴾

“Құдіретті Алланың қарамағындағы олар ен ғажайып мекенде тұрады.”

(*Kudiretti Allanın karamaғындағы олар en ғажайып мекенде turadı.*)⁸¹⁴

Mütercimler âyetтегі “فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ” yani “*doğruluğun hâkim olduğu bir ortamda*”⁸¹⁵ anlamına gelen cümleyi “*en ғажайып мекенде*” yani “*en güzel mekanda*” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “*шындық пен адалдық мәжілісінде*” (*şındık pen adaldık majilisinde*).⁸¹⁶

Mücâdele sûresinin 22. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

“Аллаға және ақирет күніне сенетін қауымның – Аллаға және оның пайғамбарына қарсы тұрған қауымды, тіпті ол өздерінің аналары, ұлдары немесе аға-бауыр, туыс-туғандары болса да, оларды дос санатынан сен көрмейсің. Міне, осылардың жүректеріне Алла иманды бекем орнықтырды және өз қарамағындағы руһпен күшейтті. Оларды Алла төменде өзендер ағып жататын жәннаттарға енгізеді. Ол жерде олар мәңгі қалады. Өйткені оларға Алла разы болды, Аллаға

⁸¹² Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 510.

⁸¹³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 511.

⁸¹⁴ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 477.

⁸¹⁵ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 530.

⁸¹⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 531.

олар да дән риза. Алланың қауымы, міне, осылар. Естерінде болсын, Тәңірі тірек болған қауым мұратына жетеді.”

*(Allağa jane akiret künine senetin kauımın – Allağa jane onın payğambarına karsı turğan kauımdı, tipti ol özderinin anaları, uldarı nemese ağa-baur, tuis-tuğandarı bolsa da, olardı dos sanatınan sen körmeysin. Mine, osıların jürekterine Alla imandı bekem ornıqtırdı jane öz karamağındağı ruhpen küşeytti. Olardı Alla tömende özender ağıp jatatın jannattarğa engizedi. Ol jerde olar mangı kaladı. Öytkeni olarğa Alla razı boldı, Allağa olar da dan riza. Allanın kauımı, mine, osılar. Esterinde bolsın, Taniri tirek bolğan kauım muratına jetedi.)*⁸¹⁷

Mütercimler âyetteki “أَبَاءَهُمْ” yani “babaları”⁸¹⁸ anlamına gelen cümleyi “anaları” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “әкелері” (akeleri).⁸¹⁹

Hâkka sûresinin 52. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾

Mütercimler “Şu halde ulu rabbinin adını noksanlıklardan tenzih et!”⁸²⁰ anlamına gelen âyeti “Ұлы Тәңіріңнің ісіне таза көңілмен бой ұсын!” (*Ulı Tanirinnin isine taza könılmen boy usın!*)⁸²¹ yani “Ulu Rabbinin işine temiz gönül ile itaat et!” diye yanlış tercüme etmişler. Bu âyetin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır:

“(Уа, ардақты пайғамбар), ұлық Раббыңның есімін ұлықта (яғни, Раббыңның мінсіз екенін жар сал!)”

*((Ua, ardaktı payğambar), ulık Rabbynın esimin ulıkta (yağni, Rabbynın minsiz ekenin jar sal!)).*⁸²²

Meâric sûresinin 11. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

⁸¹⁷ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 493.

⁸¹⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 544.

⁸¹⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 545.

⁸²⁰ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 567.

⁸²¹ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 521.

⁸²² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 568.

﴿يُبْصِرُونَهُمْ يَوْمَ الْمُجْرِمِ لَوْ يَفْقَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بَنِيهِ﴾

“Ол күнде күнәкарлар өз орындарына ұлдарын салмақ болып, қиямет азабынан.”

(*Ol күнде күнәкарлар өз орындарына ұлдарын салмақ болып, қиямет азабынан.*)⁸²³

Mütercimler bu âyetteki “يُبْصِرُونَهُمْ” yani “*halbuki birbirlerine gösterilirler*”⁸²⁴

anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “*бір-бірін көре тұра*” (*bir-birin köre tura*).⁸²⁵

Nasr sûresinin 2. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَرَأَيْتِ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا﴾

“Алланың адамдардың топ-топ болып кіргенін көргенінде.”

(*Allanın adamdardın top-top болып кіргенін көргенінде.*)⁸²⁶

Mütercimler bu âyetteki “فِي دِينِ” yani “*dinine*”⁸²⁷ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamışlar. Dolayısıyla âyetin mânâsı eksik kalmıştır. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “*дініне*” (*dinine*).⁸²⁸

Felak sûresinin 1. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾

Mütercimler “*de ki: “Sabahın rabbine sığınırım”*”⁸²⁹ anlamına gelen bu âyeti ““*Таң алдында Тәңіріме сыйынамын, пана тілеймін*” – *де.*” (*Tan aldında Tanirime sıynamın, pana tileymin*” – *de.*)⁸³⁰ yani “*de ki: “Sabahleyn rabbime sığınırım, yardım*

⁸²³ Nisanbayұлы ve Kıdırханұлы, *Kuran Karim*, 522.

⁸²⁴ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 568.

⁸²⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 569.

⁸²⁶ Nisanbayұлы ve Kıdırханұлы, *Kuran Karim*, 573.

⁸²⁷ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 603.

⁸²⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 604.

⁸²⁹ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 604.

⁸³⁰ Nisanbayұлы ve Kıdırханұлы, *Kuran Karim*, 575.

dilerim”” diye yanlış tercüme etmişler. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “(оларға) айт: Таң шапағының Раббысына сақтай көр деп сиынамын” ((olarğa) ayt: Tan şapağının Rabbısına saktay kör dep sinamin).⁸³¹

Netice olarak örneklerden de gördüğümüz gibi mütercimler âyetleri tercüme ederken sık sık eksik tercümelere yer vermişler, hiç tercüme etmeden atlanan, âyetlerin mânâları bozulacak derecede yanlış tercüme edilen ve Kazak dili gramerine uyulmayan yerler de çoktur.

2.7. Vahap Kıdırhanulı

2.7.1. “Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi” Adlı Mealin Tanıtımı

Bu meal, yukarıda bahsi geçen R. Nısanbayulı ve V. Kıdırhanulı’nın *Kuran Karim* adlı mealinin on yıl sonra yeniden basılan şeklidir. Meal, 2002’de Kazakistan’ın ilk Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev’in desteğiyle 7000 adet basılarak halka ücretsiz hediye olarak dağıtılmıştır. Kıdırhanulı, meali yeniden gözden geçirerek bazı değişiklikler yapmış, kapağında da yeni bir çeviri olduğunu belirterek sadece kendi adıyla yayınlamıştır.

İki meali bir biriyle karşılaştırdığımızda, bu mealin önceki halinden oldukça farklı olduğunu fark ettik. Bunun için sadece Fâtiha sûresinin son âyetinin tercümesini her iki mealden karşılaştırmak bile yeterlidir. Kazak dili ve edebiyatının uzmanı olan ve iyi bir din eğitimi almayan V. Kıdırhanulı, R. Nısanbayulıyla birlikte yaptığı ilk basımdaki anlam hatalarını gidermeye çalışmış, açıklama notlarını kaldırarak sade bir meal ortaya koymuştur. Meal bu haliyle on yıllık mealler tarihindeki değişimin, dolayısıyla iyiye doğru ilerlemenin ciddi bir adımı olmuş diyebiliriz.

2.7.1.1. Dili

Mütercim mealin ön sözünde *manevi tercüme* metodunu seçtiğini söylemiştir fakat meale *lafzi tercüme* hâkim olmuştur. Dili sade, anlaşılır, açık yaşayan bir Kazak Türkçesi kullanılmış ama tercüme edilmeden atlanan ve yanlış çevrilen yerler de vardır. Gramer kurallarına uymaya büyük özen göstermiştir.

2.7.1.2. Teknik Özellikleri

Mealin teknik özelliklerini ise şu şekilde özetleyebiliriz:

⁸³¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 605.

1- Meal toplam 674 sayfadan oluşmuş Arapça metin verilmiştir. Soldan sağa doğru yazılmış. Her sûrenin başında sûrenin ismi, âyetler sayısı ve Mekki veya Medeni oluşu verilmiş lâkin sûrelerin içeriği ile ilgili malumatlar ve iniş sebebi verilmemiştir. Yer yer âyetler konularına göre tek paragraf halinde birleştirilmiş, az sayıda parantez içi ifade eklenmiştir. Mütercim tarafından yazılan önsöz mealin son kısmında yer almıştır. Mealın sonunda Kur’ân-ı Kerîm’de geçen bazı isimler ve olayların açıklamaları verilmiştir.

2- 176 âyetten oluşan Nisâ sûresinin âyet sayısı 177 olarak yazılmıştır.

3- Tевbe sûresinin başına bismelenin tercümesi yazılmıştır.

4- Âyet numaraları âyetin sonuna yazılmıştır.

5- Mealde muteber müfessirlerden Celâleyn, İbn Kesîr tefsirleri ile farklı dillerde yazılan Ali Fikri Yavuz, Muhammed Salih, Kraçkovski, Taraz Altınhan Töre meallerinden yararlanılmıştır.

6- Mealde Arapça, Türkçe, Rusça ve Kazakça sözlükler, Lugatlar, Kamuslar ve birkaç İslam Tarihi ve Peygamberler kıssası ile ilgili eserlerden de istifade edilmiştir.

7- Tercüme metni içerisinde verilmiş parantezlerdeki söz, ifade ve cümleler, şahıs ve işaret zamirlerinin kime ve neye ait olduğunu göstermek ve kısa açıklamalar yapmak için kullanılmıştır.

8- Bazen orijinal metinde olmayan, fakat kast olunan hitaplar, parantez içinde “(Алла Т.)” (Allah T.), “(Мұхаммед ғ.с.)” (Muhammed a.s.), “(Мұса ғ.с.)” (Mûsâ a.s.), “(Таураг)” (Tevrat), “(Құран)” (Kur’ân), “(Муъминдер)” (Müminler), “(Кәпірлер)” (Kafirler) şeklinde verilmiştir.

9- Bazı özel isimler Kazak Türkçesindeki karşılıkları ile kullanılmıştır. Örneğin: Ya’kup-Жақып (Jakıp), Dâvûd-Дәуіт (Dauit), Süleyman-Сүлеймен (Süleymen), İsmail-Исмағұл (İsmağul), Yûsuf-Жүсіп (Jüsip), Hârûn-Һарон (Haron), Yûnus-Жүніс (Jünis), Zulkifl-Зұлқафил (Zülkafil), Yahya-Жақия (Jakiya), Еууур-Аюп (Ayup).

2.7.1.3. Belli Başlı Kavramların Tercümesi

Mütercim Kur’ân’daki belli başlı kavramları Kazak Türkçesine başarılı bir şekilde çevirmeye büyük özen göstermiş ve buna büyük ölçüde nail olmuştur. Bununla

birlikte mütercimim farklı şekilde çevirdiği bazı kavramlar da vardır şimdi bunları örnekleri ile görelim:

Bakara sûresinin 257. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾

“Алла – имандылардың досы. Оларды түнектен жарыққа шығарады. Кәпірдің досы – шайтан. Ол жарықтан қараңғыға қарай тартады. Олардың орны – тозақ. Онда олар мәңгі қалады.”

(*Alla – imandılardın dosı. Olardı tünekten jarıkka şıғaradı. Kapirdin dosı – şaytan. Ol jarıktan karanğıға karay tartadı. Olardın ornı – tozak. Onda olar mangi kaladı.*)⁸³²

Mütercim bu âyetteki “الطَّاغُوتُ” “*tâğût*” kelimesini “şaytan” yani “*şeytan*”

olarak tercüme etmiştir. Bu tecüme “*tâğût*” kelimesinden kastolunan mânâyı tam olarak yansıtmamaktadır. Çünkü Şeytan “*tâğût*” kelimesine yapılan yorumlardan sadece biridir. “*Tâğût*” kelimesi ile ilgili çeşitli yorumlar yapılmıştır. Bu yorumlardan birine göre de “*tâğût*” “her haddi aşana ve Allah dışındaki her mabuda” verilen addır.⁸³³ Bundan dolayı da söz konusu kelimeyi aslıyla muhafaza edip parantez içinde açıklamak daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Bu kelimenin Kazak Türkçesindeki doğru açıklaması şöyle olur: “*тағұт (жалған құдайлар һәм жоқ жерден дін ойлап тауып, ел-жұртты соған үгіттеуші зұлым күштер)*” (*tağut (jalğan kудайлар ham jok jerden din oylap tauıp, el-jurttı soğan ügitteuşi zulım küşter)*).⁸³⁴

Bakara sûresinin 269. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ﴾

⁸³² Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 50.

⁸³³ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 520-521.

⁸³⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 43.

“(Алла) ризығын қалаған пендесіне береді. Ал ол кімге бұйырса, оның игілігі ұшан-теңіз болмақ. Бұдан тек парасатты жан ғана ғибрат алады.”

*((Alla) rızıǵın kalaǵan pendesine beredi. Al ol kimgе buyırsa, onın igiligi uşan-teniz bolmaq. Budan tek parasattı jan ǵana ğibrat aladı.))*⁸³⁵

Mütercim âyetteki “الحِكْمَةُ” yani “*hikmet, yani varlıkları tanıyıp hayır işler yapmak*”⁸³⁶ anlamına gelen kelimeyi “rızık” yani “*rızk*” diye yanlış tercüme etmiş. Bu kelimenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “*даналық*” (*danalık*).⁸³⁷

Âl-i İmrân sûresinin 140. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾

“Егер соғыста жаралана қалсаңыздар, мұндай ахуал қарсы жақта да болады деп біліңіздер. Ондай жағдайды Біз адамдар арасында алма-кезек ауыстырып тұрамыз. Мұны Алла мұъминдікті айқын танып алу үшін және сіздерді шәһиттер қатарына қосу үшін жасайды. Пасықтар қауымын Алла жақын тұтпайды.”

*(Eger soǵısta jaralana kalsanızdar, munday ahual karsı jakta da boladı dep bilinizder. Onday jaǵdaydı Biz adamdar arasında alma-kezek auıstırıp turamız. Mını Alla mımındıktı aykın tanıp alu üşin jane sizderdi şahitter katarına kosu üşin jasadı. Pasıktar kauımın Alla jakın tutpaydı.))*⁸³⁸

Mütercim âyetteki “الظَّالِمِينَ” yani “*zâlimler, yani haddi geçip günah işleyenler*”⁸³⁹ anlamına gelen kelimeyi “pasıktar” yani “*fâsıklar*” diye yanlış tercüme

⁸³⁵ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi*, 52.

⁸³⁶ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur 'ân*, 249.

⁸³⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur 'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 45.

⁸³⁸ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi*, 74.

⁸³⁹ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur 'ân*, 537; Râzî, *Tefsiru Garîbi 'l-Kur 'âni 'l-Azîm*, 457.

etmiştir. “Zâlim” kavramı “fâsık” kavramından daha geneldir.⁸⁴⁰ Bu kelimenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “залымдар” (zalımdar).⁸⁴¹

Âl-i İmrân sûresinin 144. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ﴾

“Мұхаммед – бір ғана Пайғамбар, одан бұрын да көптеген пайғамбар өткен. Егер ол өлсе, немесе өлтірілсе онда кері кетер ме едіңдер? (Яғни діннен таяр ма едіңдер?) Кімде-кім кері шегініп кетсе, одан Аллаға келетін ешбір зиян жоқ. Алла шын мұьминдеріне рақымын жасай береді.”

(Muhammed – bir ğana Payġambar, odan burın da köptegen payġambar ötken. Eger ol ölse, nemese öltirilse onda keri keter me edinder? (YAġni dinnen tayar ma edinder?) Kimde-kim keri ŝeginip ketse, odan Allaġa keletin eşbir ziyan jok. Alla şın müminderene rakımın jasay beredi.)⁸⁴²

Mütercim âyetteki “الشَّاكِرِينَ” yani “şükredenler, yani Allah’ın verdiği nimeti izhar edip O’na teşşekür edenler”⁸⁴³ anlamına gelen kelimeyi “şın mümindere” yani “gerçek muminler” diye tercüme etmiş. Fakat bu tercüme “الشَّاكِرِينَ” kelimesinin mânâsını yansıtmamaktadır. Bu kelimenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “шүкіршілік етушілер” (şükirşilik etuşiler).⁸⁴⁴

En’âm sûresinin 58. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿قُلْ لَوْ أَنَّ عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ﴾

⁸⁴⁰ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 637.

⁸⁴¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 67.

⁸⁴² Kızırdıhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Maġına Jane Tüsinigi*, 75.

⁸⁴³ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 461.

⁸⁴⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 68.

“Тағы былай айт: “Егер сендер асыққан нәрсе менің қолымнан келсе, онда сендер мен менің арамдағы мәселе сөзсіз тынған болар еді (мазамды алғызбай, сендерді тез құртар едім)”. Құдай қуларды жақсы біледі.”

(*Tağı bılay ayt: “Eger sender asıqqan narse menin kolımnan kelse, onda sender men menin aramdağı masele sözsiz tınğan bolar edi (mazamdı alğızbay, senderdi tez kurtar edim)”*. Kuday kulardı jakşı bileği.)⁸⁴⁵

Mütercim âyetteki “الظَّالِمِينَ” yani “zâlimler” anlamına gelen kelimeyi “kular” yani “kurnazlar” diye yanlış tercüme etmiş. Bu kelimenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “залымдар” (*zalımdar*).⁸⁴⁶

Necm sûresinin 36. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿أَمْ لَمْ يُنَبِّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى﴾

“Әйтпесе Мұсаның хикаяларындағы сөздерінен хабардар болмады ма?”

(*Aytpese Musanın hikayalarındağı sözderinen habardar bolmadı ma?*)⁸⁴⁷

Mütercim âyetteki “صُحُفٍ” yani “sahifeler, sayfalar yani üzerine yazı yazılan şeyler”⁸⁴⁸ anlamına gelen kelimeyi “hikayalar” yani “hikayeler” diye yanlış tercüme etmiştir. Bu âyetteki sahifelerden murad edilen Hz. Mûsâ’ya (a.s.) Allah tarafından indirilen sahifelerdir.⁸⁴⁹ Bu kelimenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “напақтар” (*paraktar*).⁸⁵⁰

Netice olarak mütercim bazı farklı tercümelere yer verse de genel olarak kavramları tercüme ederken hakkını vermeye çalışmış ve bunda başarılı olmuştur.

2.7.1.4. Eksik Tercüme Yapıldığı Tespit Edilen Âyetler

Daha önce de belirttiğimiz gibi mütercim mealde zaman zaman eksik ve yanlış tercümelere yer vermiştir. Şimdi onlara örnekler verelim:

⁸⁴⁵ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 142.

⁸⁴⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 134.

⁸⁴⁷ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 554.

⁸⁴⁸ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’ân*, 476.

⁸⁴⁹ Râzî, *Me’âtilahu’l-Gayb*, 10:13.

⁸⁵⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 527.

Bakara sûresinin 260. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوَْلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِيَنَّكَ سَعْيًا وَاعْلَمَنَّ أَنَّهُ اللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾

“Кезінде Ибраһим: “Жаратушым, өлікті қалай тірілтетінін көрсетші”, – деді. “Оу, сенбеген екенсің ғой?” – деді Алла. “Сендім, бірақ көңілім орнықсын”, – деді. Онда төрт құс ал да адамдарды шақыр. (Өлгі құсты сойып, сүйек-саяғын араластырып) әр бөлшегін әр тауға таста. Сонан соң соларды шақырсаң, әп-сәтте-ақ ұшып келеді. Алланың ұлылығы мен данышпандығын осыдан біл.”

(Kezinde Ibrahim: “Jaratuşım, ölikti kalay tiriltetinindi körsetşi”, – dedi. “Ou, senbegen ekensin goy?” – dedi Alla. “Sendim, birak köniliim ornıksın”, – dedi. Onda dört kus al da adamdardı şakır. (Algi kustı soyıp, süyek-sayağın aralastırıp) ar bölşegin ar tauğa tasta. Sonan son solardı şakırsan, ap-satte-ak uşıp keledi. Allanın ulılığы men danışpandığın osıdan bil.)⁸⁵¹

Mütercim âyetteki “فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ” yani “onları kendine alıştır”⁸⁵² anlamına gelen cümleyi “adamdardı şakır” yani “insanları çağır” diye yanlış tercüme etmiş. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “оларды қолға жақсылан үйрет” (olardı kolğa jaksılap üyret).⁸⁵³

Âl-i İmrân sûresinin 69. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّوكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ﴾

“Кітап келгендердің бір бөлігі сендерді азғыруды көздейді. Бірақ олар өздерін азғырады.”

⁸⁵¹ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 51.

⁸⁵² Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 43.

⁸⁵³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 44.

(Kitap kelgenderdin bir böligi senderdi azğırudı közdeydi. Birak olar özderin azğıradı.)⁸⁵⁴

Mütercim bu âyetteki “وَمَا يَشْعُرُونَ” yani “*farkına varmıyorlar*”⁸⁵⁵ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamış. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “*һәм соның нарқына да бармауда*” (*ham sonın parkına da barmauda*).⁸⁵⁶

Âl-i İmrân sûresinin 83. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿أَفَعَيِّرْ دِينَ اللَّهِ يَبْعُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ﴾

“Аспанда болсын, жерде болсын, бәрі Аллаға бас иген соң, ол басқа дінді қалай қабылдамақ. Сендердің бәрің Құдай алдына қайта ораласындар.”

(*Aspanda bolsın, jerde bolsın, bari Allağa bas igen son, ol baska dindi kalay kabıldamak. Senderdin barın Kудay aldına kayta oralasındar.*)⁸⁵⁷

Mütercim bu âyetteki “طَوْعًا وَكَرْهًا” yani “*ister istemez*”⁸⁵⁸ anlamına gelen kelimeleri hiç tercüme etmeden atlamış. Bu kelimelerin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şu şekilde olur: “*ерікті һәм еріксіз*” (*erikti ham eriksiz*).⁸⁵⁹

Mâide sûresinin 89. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

“Алла сендерді білместіктен берген анттарың үшін айыптамайды. Ал қасақана берген анттарың үшін аяушылық та жасамайды. (Ол күнәны жеңілдетем

⁸⁵⁴ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 65.

⁸⁵⁵ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 57.

⁸⁵⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 58.

⁸⁵⁷ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 67.

⁸⁵⁸ İsfâhâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 529, 707.

⁸⁵⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 60.

десеңдер) оның бодауы – өздеріңнің үйде жейтін орта мөлшердегі тағамдарыңмен он пақырды бір мезгіл тамақтандыру. Немесе бір құлға бостандық әперу. Егер бұлай етуге шамасы жетпейдіндер болса, ол – үш күн ораза ұстаулары керек. Берген антты бұзу, міне, осындай әлекке түсіреді. Антқа берік болындар (байқап беріндер). Сендердің шүкіршілік жасауларың үшін Алла аяттарын осылайша түсіндіреді.”

*(Alla senderdi bilmestikten bergen anttarın үшін ayıptamaydı. Al kasakana bergen anttarın үшін ayauşılık ta jasamaydı. (Ol künanı jenildetem desender) onın bodauı – özderinnin üyde jeytin orta mölşerdegi tağamdarınmen on pakırdı bir mezgıl tamaktandır. Nemese bir kulğa bostandık aperu. Eger bulay etuge şaması jetpeydinder bolsa, ol – üş kün oraza ustauları kerek. Bergen anttı buzu, mine, osınday alekke tüsiredi. Antka berik bolındar (baykap berinder). Senderdin şükirşilik jasauların үшін Alla ayattarın osılayşa tüsindiredi.)*⁸⁶⁰

Mütercim bu âyetteki “أَوْ كَسَوْتُهُمْ” yani “yahut onları giydirmek”⁸⁶¹ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamış. Bu cümlenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “немесе он пақырды киіндіру” (nemese on pakırdı kiindiru).⁸⁶²

Mâide sûresinin 93. âyeti şu şekilde tercüme edilmiştir:

﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

“Иман айтқан, ізгілік жасаған адамдар – жесін ішсін (оған шек қою жоқ). Тек қашан болса да (харам етілген) нәрселерден сақтанса, иманында, ізгілікте тұрақты болса, одан соң тағы да сақтанып, харамға жоламаса, сөйтіп, тыйым салынған нәрсеге жақындаудан үнемі сақ жүрсе, ізгі істерден қол үзбесе, Алла ондай жақсылық иелерін дос тұтады.”

(İman aytkan, izgilik jasağan adamdar – jesin işsin (oğan şek koyu jok). Tek kaşan bolsa da (haram etilgen) narselerden saktansa, imanında, izgilikte turaktı bolsa,

⁸⁶⁰ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 130.

⁸⁶¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 121.

⁸⁶² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 122.

odan son tağı da saktanıp, haramğa jolamasa, söytip, tıym salınğan narsege jakındaudan ünemi sak жүрсе, izgi isterden kol üzбесе, Alla onday jaksılık iyelerin dos tutadı.)⁸⁶³

Mütercim âyetteki “لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا” yani

“iman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara daha önce yiyip içtiklerinden ötürü bir günah yoktur”⁸⁶⁴ anlamına gelen cümleyi “iman aytkan, izgilik jasağan adamdar – jesin işsin (oğan şek koyu jok)” yani “iman edip iyilik yapanlar yiyip içsinler (onlara bir sınırlama yoktur)” diye yanlış tercüme etmiş. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “иман келтіріп, игілікті істер істейтіндер бұрынырақта (талғамай) ішіп-жеген (харам нәрселері) үшін күна арқаламайды” (iman keltirip, igilikti ister isteytinder burınırakta (talğamay) işip-jegen (haram narseleri) үшін küna arkalamaydı).⁸⁶⁵

Yine Mâide sûresinin 106. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿بَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ
آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْسِبُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ
فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنْ رَزَقْتُمَا لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذَا لَمِنَ

الْأَثْمِينَ﴾

“Ей, иман келтіргендер! Араларыңда әлдебіреу көз жұмар алдында өсиет қалдырмақ болса, екі әділ адам оған куә болсын. (Егер өз діндестеріңнен куә боларлық екі адам шықпаса) басқа діндегілерден екі кісі куәға тартылсын. Егер сендер сапарда жүрсеңдер, бастарыңа өлім қатері төнсе, (әлгі куәлардан) күмәндансаңдар, онда намаздан кейін оларды шақырып алыңдар. “Біз Алла атымен ант етеміз. Тіпті біз куә болған іс өз туыстарымыздың пайдасына нұқсан келтірердей жағдайда да куә болудан танбаймыз”, – деп ант ететін болсын олар.”

⁸⁶³ Кідірханұлы, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 131.

⁸⁶⁴ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 122.

⁸⁶⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 123.

(Ey, iman keltirgender! Aralarında aldebireu көз jumar aldında ösiyet kaldırmak bolsa, eki adil adam oğan kua bolsın. (Eger өз dindesterinnen kua bolarlık eki adam şıkpasa) baska dindegilerden eki kisi kuağa tartılsın. Eger sender saparda жүрсендер, bastарına өlim kateri tönse, (algi kualardan) күmandansandar, onda namazdan keyin olardı şakırıp alındар. “Biz Alla atımen ant etemiz. Tipti biz kua bolğan is өз tuıstarımızdın paydasına nuksan keltirerdey jağdayda da kua boludan tanbaymız”, – dep ant etetin bolsın olар.)⁸⁶⁶

Mütercim bu âyetteki “وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذَا لَمِنَ الْأَمِينِ” yani “ve Allah’ın buyruğu olan bu tanıklığı asla gizlemeyiz, aksi halde apaçık günahkarlardan olacağımızda kuşku yoktur”⁸⁶⁷ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamış. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “Алланың мойнымыздағы аманаты болған куәлігін жасырмаймыз. Әйтпесе, шүбәсіз, ауыр күнәға батқандардың қатарында боламыз” (Allanın moynımızdağı amanatı bolğan kualigin jasırmaymız. Aıtpese, şübasız, auır күnağa batkandardın katarında bolamız).⁸⁶⁸

En’âm sûresinin 54. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

“(Ей, Мұхаммед!) Біздің аяттарымызға сиынған адамдар қасыңа келгенде, былай де: “Сендерге рақымшылық жасауды Алла өз мойнына алды. Егер араларыңда біреу аңдаусызда жаманшылық жасап қойса, бірақ одан соң тәубе қылса, іс-әрекетін түзесе, Құдай оған, әрине кешірім жасайды, рақым етеді”, – де.”

(Ey, Muhammed!) Bizdin ayattarımızға siınған adamdar kasına kelgende, bılay de: “Senderge rakımşılık jasaudı Alla өз moynına aldı. Eger aralarında bireu andausızда jamanşılık jасаp koysa, birak odan son taube kılsa, is-areketin түzесе, Kудay oған, arine keşirim jасaydı, rakım etedi”, – de.)⁸⁶⁹

⁸⁶⁶ Kıdırханұлы, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 133.

⁸⁶⁷ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 124.

⁸⁶⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 125.

⁸⁶⁹ Kıdırханұлы, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 142.

Mütercim bu âyetteki “سَلَامٌ عَلَيْكُمْ” yani “selam size!”⁸⁷⁰ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamış. Bu cümlenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “сендерге бейбітшілік, есендік тілеймін.” (senderge beybitşilik, esendik tileymin.).⁸⁷¹

Tevbe sûresinin 8. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

﴿كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ

فَاسِقُونَ﴾

“Көпкұдайшылдар келісімде қалай тұра алмақ? Егер олар сендерден үстем түссе, сендер туралы не жақындық жасамайды немесе уәдесінде тұрмайды, сөзбен ғана алдайды.”

(Köpkudayşıldar kelisimde kalay tura almak? Eger olar senderden üstem түссе, sender turalı ne jakındık jasamaydı nemese uadesinde turmaydı, sözben ғана aldaydı.)⁸⁷²

Mütercim bu âyetteki “وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ” yani “fakat kalplerinden geçen çok farklı. Zâten onların çoğu yoldan çıkmış kimselerdir”⁸⁷³ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamış. Bu cümlenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “алайда жүректері мүлдем басқаша соғады (яғни, көңілдері сендерді еш жақтырмайды). Олардың басым көпшілігі – адамгершіліктен безген азғындар” (alayda жүректері мүлдем басқаша соғады (яғни, көңілдері сендерді еш жақтырмайды). Олардың басым көпшілігі – адамгершіліктен безген азғындар).⁸⁷⁴

Tevbe sûresinin 67. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

⁸⁷⁰ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 133.

⁸⁷¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 134.

⁸⁷² Kızırdıhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 196.

⁸⁷³ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 187.

⁸⁷⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 188.

﴿الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ
نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾

“Сұркия болған соң, оның ері кім, әйелі кім – бәрібір. Қайсысы болса да жамандыққа жетелейді, жақсылыққа көлденең тұрады. Олар қолдарын жұмып алып (садақаға сарандық жасайды). Құдайды ұмытады. Екі жүзділердің пасықтар екенінде дау жоқ.”

*(Surkiya bolğan son, onın eri kim, ayeli kim – baribir. Kaysısı bolsa da jamandıkka jeteleydi, jaksılıkka köldenен turadı. Olar koldarın jumıp alıp (sadakağa sarandık jasaydı). Kudaydı umıtağı. Eki жүzdilerdin pasıktar ekeninde dau jok.)*⁸⁷⁵

Mütercim bu âyetteki “فَنَسِيَهُمْ” yani “O da onları kendi hallerine bıraktı”⁸⁷⁶ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamış. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “Алла да оларды ұмыт қалдырып, мүлдем тәрк етті” (*Alla da olardı umıt kaldırıp, müldem tark etti*).⁸⁷⁷

Yûnus sûresinin 104. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ أَعْبُدُ اللَّهَ
الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ وَأَمَرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾

“Сен айт: “Ей, адамдар! Егер менің дініме сендер сенімсіздік жасағанда, Құдай деп табынып жатқан бұттарыңа (тастарыңа) мен тіпті де табынмаймын. Менің сиынатыным – сендерді өлі рухқа айналдыратын Алла. Мен мұсылман болуға жаратылғам”, – де.”

(Sen ayt: “Ey, adamdar! Eger menin dinime sender senimsizdik jasağanda, Kuday dep tabınıp jatқан buttarına (tastarına) men tipti de tabınmaymın. Menin

⁸⁷⁵ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 205.

⁸⁷⁶ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 196.

⁸⁷⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 197.

sinatınım – senderdi öli ruhka aynaldıratın Alla. Men musulman boluğa jaratılğam”, – de.)⁸⁷⁸

Mütercim âyetteki “وَأْمُرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ” yani “*bana müminlerden olmam emredildi*”⁸⁷⁹ anlamına gelen cümleyi “*men musulman boluğa jaratılğam*” yani “*ben müslüman olmak için yaratılmışım*” diye yanlış tercüme etmiş. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “*мен мүміндердің қатарында болуға бұйырылдым*” (*men müminlerden katarında boluğa buyırıldım*).⁸⁸⁰

Yine Yûnus sûresinin 105. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾

“*Жүздерінді Құдай жакка бұрындар, көпқұдайшыл болмаңдар*”

(*Jüzderindi Kuday jakka burındar, köpkudayşıl bolmandar*)⁸⁸¹

Mütercim âyetteki “وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا” yani “*ve yüzünü hak dine çevir*”⁸⁸² anlamına gelen cümleyi “*jüzderindi Kuday jakka burındar*” yani “*yüzlerinizi Allah tarafına çevirin*” diye yanlış tercüme etmiş. Bu cümlemin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “*пәк сенім таухидті берік ұстанған күйде хақ дін (Исламға) жан-тәніңмен бет бұр*” (*pak senim tauhidti berik ustanğan küyde hak din (Islamğa) jan-taninmen bet bur*).⁸⁸³

Hûd sûresinin 79. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكِ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ﴾

““*Қыздарыңа біздің керегіміз жоқ екенін сен жаксы білесің, – деді қауымы. – Сол сияқты біздің мақсатымыз да өзіңе айқын.*””

⁸⁷⁸ Kızırhanlı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 228.

⁸⁷⁹ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 219.

⁸⁸⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 220.

⁸⁸¹ Kızırhanlı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 228.

⁸⁸² Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 219.

⁸⁸³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 220.

(“Kızdarına bizdin keregimiz jok ekenin sen jaksı bilesin, – dedi kauımı. – Sol siyaktı bizdin maksatımız da özine aykın.”)⁸⁸⁴

Mütercim âyetteki “قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ” yani ““Sen de biliyorsun ki bizim senin kızlarında gözümüz yok.” dediler”⁸⁸⁵ anlamına gelen cümleyi ““Kızdarına bizdin keregimiz jok ekenin sen jaksı bilesin, – dedi kauımı” yani ““Sen de iyi biliyorsun ki senin kızların bizi istemiyorlar.” – dediler” diye yanlış tercüme etmiş. Bu cümlelerin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “қауымы: “Қыздарыңда жұмысымыз жоқ, олардың бізді мүлдем қызықтырмайтынын өзің білесің ғой.” – деп айқайлады” (kauımı: “Kızdarında jumısımyz jok, olardıñ bizdi müldem kızykırtmaytının özin bilesin ғoy.” – dep aykayladı).⁸⁸⁶

Ra’d sûresinin 28. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾

“Иман айтқандарға келсек, олардың жаны – Алланы еске алуымен жай табады.”

(Iman aytkandarğa kelsek, olardıñ janı – Allanı eske aluımen jay tabadı.)⁸⁸⁷

Mütercim bu âyetteki “أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ” yani “bilesiniz ki gönüller ancak Allah’ı zikrederek huzura kavuşur”⁸⁸⁸ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamış. Bu cümlelerin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “ендеше, біліп қойыңдар! Жүректер Алланы еске алу арқылы ғана жай тауып, толық қанағаттанады!” (endeşe, bilip koyındar! Jürekter Allanı eske alu arkılı ғana jay tauıp, tolıq kanağattanadı!).⁸⁸⁹

Tâhâ sûresinin 90. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِنْ قَبْلُ يَا قَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي﴾

⁸⁸⁴ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 239.

⁸⁸⁵ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 229.

⁸⁸⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 230.

⁸⁸⁷ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 262.

⁸⁸⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 251.

⁸⁸⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 252.

“Бұрын Харонның оларға: “Ей, жұртым! Мынау бұзауға сендер иланып қалдыңдар-ау. Бірақ сендердің Тәңірің – Алла. Маған бойсұнындар, әмірімді тыңдаңдар!” – дегені хақ еді.”

(*Burin Haronnın olarğa: “Ey, jurtım! Minau buzauğa sender ilanıp kaldındar-au. Birak senderdin Tanirin – Alla. Mağan boysunındar, amirimdi tındandar!” – degeni hak edi.*)⁸⁹⁰

Mütercim âyetteki “إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ” yani “siz bununla (buzağı ile) imtihana çekildiniz”⁸⁹¹ anlamına gelen cümleyi “minau buzauğa sender ilanıp kaldındar-au” yani “bu buzağa siz inandınız” diye yanlış tercüme etmiş. Bu cümlenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “сендер бұл мүсін арқылы сыналдыңдар” (*sender bul müsın arkılı sıındındar*).⁸⁹²

Yine Tâhâ sûresinin 101. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿خَالِدِينَ فِيهِ وَسَاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِمْلًا﴾

“Сол кезде олар көтеретін жүк қандай ауыр депші.”

(*Sol kezde olar köteretin jük kanday auir deşi.*)⁸⁹³

Mütercim bu âyetteki “خَالِدِينَ فِيهِ” yani “*ebedi olarak o yükün altında kalacaklardır*”⁸⁹⁴ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamış. Bu cümlenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “*олар сол ауыр азапты мәңгі-бақи тартмады*” (*olar sol auir azaptı mangi-baki tartadı*).⁸⁹⁵

Sebe sûresinin 43. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانُوا يَعْبُدُونَ أَبَاؤُكُمْ وَقَالُوا

مَا هَذَا إِلَّا إِنْكَارُ الْمُفْتَرَى وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ﴾

⁸⁹⁰ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 332.

⁸⁹¹ Keleş ve Kural, *Satırarastı Kelime (Kırık) Meal Kur'an-ı Kerim*, 317.

⁸⁹² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'an Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 318.

⁸⁹³ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 333.

⁸⁹⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu Meali*, 318.

⁸⁹⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'an Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 319.

“Біздің айқын аяттарымыз оқылғанда олар: “Бұл тек сендерді ата-бабаларың шоқынған бұттарға табынудан тайдырмақ болған адам”, - дейді. Ақиқатты кәпірлерге айтсаң: “Мұның өзі ап-айқын сиқыр”, – деседі.”

(Bizdin aykın ayattarımız okılğanda olar: “Bul tek senderdi ata-babaların şokınğan buttarğa tabınudan taydırmak bolğan adam”, - deydi. Akikattı kapirlerge aytsan: “Munın özi ap-aykın sıyır”, – desedi.)⁸⁹⁶

Mütercim bu âyetteki “وَقَالُوا مَا هَذَا إِلَّا إِفْكٌ مُّفْتَرًى” yani “ *demişler: “Bu da ancak düzmece bir yalan.”*”⁸⁹⁷ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamış. Bu cümlelerin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “*бұнымен қоймай олар: “Оның мына Кітабы да жалған, (Аллаға жабылған) қып-қызыл жала, одан басқа түк те емес”, – деп айтты.*” (bunımen koymay olar: “Onın mına Kitabı da jalğan, (Allağa jabılğan) kıp-kızıl jala, odan baska tük te emes”, – dep ayttı.).⁸⁹⁸

Yine Sebe sûresinin 50. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِي وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فِيمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ﴾

““Егер азсам, оның зиянын өзім тартамын, ал егер тура жол таппасам – ол Тәңірімнің маған аян еткен, Құранның шарапаты. Алла, шынында да, бәрін естіп тұрады, қасымда жүреді”, – де.”

(“Eger azsam, onun ziyanın özim tartamın, al eger tura jol tappasam – ol Tanirimnin mağan ayan etken, Kurannın şarapatı. Alla, şınında da, barin estip turadı, kasımda jüredi”, – de.)⁸⁹⁹

Mütercim âyetteki “إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ” yani “*şüphesiz O her şeyi işitmektedir, çok yakınımızdadır*”⁹⁰⁰ anlamına gelen cümlede geçen Allaha isnad edilen “قَرِيبٌ” lafzını

“kasımda jüredi” yani “yanımda yürüyor” diye teşbihi ve tecsimi andıran düşünceyle

⁸⁹⁶ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 451.

⁸⁹⁷ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 432.

⁸⁹⁸ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 433.

⁸⁹⁹ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 452.

⁹⁰⁰ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 433.

yanlış tercüme etmiştir. Bu lafzın Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “құлдарына сондай жақын” (*kuldarına sonday yakın*).⁹⁰¹

Fâtır sûresinin 8. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَاتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾

“Өзінің пасық ісі өзіне жақсы көрінген, сонысымен өзін жақсы етіп көрсеткісі келген адам (тура жол тапқандарымен бірдей бола ала ма?) Жолдан тайғандар да Құдайдың қалауы бойынша (таяды). Демек, сен олар үшін құсаланба. Алла, шынында да, олардың қылмыстарын біліп тұрады.”

(*Özinin pasık isi özine jaksı köringen, sonısimen özin jaksı etip körsetkisi kelgen adam (tura jol tapkandarımen birdey bola ala ma?) Joldan tayğandar da Kudaydın kalauı boyınşa (tayadı). Demek, sen olar үшін kusalanba. Alla, şınında da, olardıñ kılmostarın bilip turadı.*)⁹⁰²

Mütercim bu âyetteki “وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ” yani “*dilediğini de doğruya iletir*”⁹⁰³

anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamış. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “қалағанын тура жолға салады” (*kalağanın tura jolğa saladı*).⁹⁰⁴

Yâsîn sûresinin 41. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿وَأَيُّهُمُ أَنَا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلِّ الْمَشْحُونِ﴾

“Олар үшін тағы бір ғаламат сол – Біз олардың ата-бабаларын (қажет деп тапқандарымызды) кемеге мінгіздік.”

⁹⁰¹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 434.

⁹⁰² Kızırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 454.

⁹⁰³ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Meali*, 434.

⁹⁰⁴ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 435.

(Olar үшін tağı bir ğalamat sol – Biz olardıñ ata-babaların (kajet dep tapkandarımızdı) kemege mingizdik.)⁹⁰⁵

Mütercim âyetteki “أَنَا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلِّ الْمَشْحُونِ” yani “onları ve nesillerini yüklü gemide taşımatız”⁹⁰⁶ anlamına gelen cümleyi “Biz olardıñ ata-babaların kemege mingizdik” yani “Biz onların atalarını gemiye bindirdik” diye yanlış tercüme etmiş. Bu cümleñin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olmalıdır: “олардың нәсілдерін жүкті кемелермен (суға батырмай) тасуымыз” (olardıñ nasilderin jükti kemelermen (suğa batırmay) tasuımız).⁹⁰⁷

Saffat sûresinin 11. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿فَاسْتَفْتِهِمْ أَهْمُ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ﴾

“Сұрандаршы, сонда оларды жарату қиын ба, әлде болмыстың барлығын жарату қиын ба? (Яғни күллі әлемді жаратқан Аллаға адамды жарату қиын болып па?).”

(Surandarşı, sonda olardı jaratu kiin ba, alde bolmıstın barlığın jaratu kiin ba? (Yağni külli alemdi jaratқан Аллаға адамды jaratu kiin bolıp pa?))⁹⁰⁸

Mütercim bu âyetkeñi “إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ” yani “Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık”⁹⁰⁹ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamış. Bu cümleñin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “Біз, шүбәсіз, олардың өздерін жабысқақ балшықтан жараттық” (Biz, şübasız, olardıñ özderin jabıskak balşıqtan jarattık).⁹¹⁰

Zümer sûresinin 55. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

﴿وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بِغَتَّةٍ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ﴾

⁹⁰⁵ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 463.

⁹⁰⁶ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 442.

⁹⁰⁷ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 443.

⁹⁰⁸ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 466.

⁹⁰⁹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 445.

⁹¹⁰ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 446.

“Өздерің сезбейтін, қаперсіз жағдайда азап аяқ астынан жетіп келмей тұрғанда өздеріңе түсірілген аса көркем Құранға ілесіңдер!”

(*Özderin sezbeytin, kapersiz jağdayda azap ayak astınan jetip kelmey turğanda özderine tüsirilgen asa körkem Kuranğa ileşinder!*)⁹¹¹

Mütercim bu âyetteki “مِنْ رَبِّكُمْ” yani “Rabbinizden”⁹¹² anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamış. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “Раббыларыңнан” (*Rabbılarınnan*).⁹¹³

Hadîd sûresinin 25. âyeti şöyle çevrilmiştir:

﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾

“Анығында, Біз пайғамбарларды айқын мұғжизалармен жібердік және олармен бірге адамдар арасында әділет таратсын деп кітап, заң түсірдік. Біз темірді жараттық. Темірде күш-қуат және адамдар үшін көп пайда бар. Темірдің жаратылысының өзі Тәңір құдіретінің зор ғибраты. Тәңірі, шынында, күшті әрі жеңімпаз.”

(*Anıǵında, Biz payǵambarlardı ayqın muǵjizalarmen jiberdik jane olarmen birge adamdar arasında adilet taratsın dep kitap, zan tüsirdik. Biz temirdi jarattıq. Temirde küş-kuat jane adamdar üşin köp payda bar. Temirdin jaratılısının özi Tanir kudiretinin zor ğibratı. Taniri, şınında, küşti ari jenimpaz.*)⁹¹⁴

Mütercim bu âyetteki “لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ” yani “böylece Allah, görmeden iman ederek kendisine ve peygamberlerine yardım edecekleri ortaya çıkaracaktır”⁹¹⁵ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamış. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “Алла (оны) Өзін көрмесе де, дініне

⁹¹¹ Kızırhanlı, *Kuran Karim Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi*, 485.

⁹¹² Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 463.

⁹¹³ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 464.

⁹¹⁴ Kızırhanlı, *Kuran Karim Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi*, 572.

⁹¹⁵ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 540.

*hәм елиілеріне қолдау көрсеткендерді анықтау үшін (түсірді)” (Alla (onı) Özın körmese de, dinine ham elşilerine koldau körsetkenderdi anıktaı üşın (tüsirdi)).*⁹¹⁶

Mümtehine sûresinin 10. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَاِمْتَحِنُوهُنَّ ۚ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُنَّ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلَيْسَ أَلْوَا أَنْفَقُوا ذَلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

“Ей, иман келтіргендер! Босқынға ұшыраған мұъмин әйелдер келсе, сендер оны сынап көріңдер. Олардың иманы қандай екенін Жаратқанның өзі жақсы біледі. (Сынаған соң) егер оларды мұъмин деп тапсандар, онда кәпірлерге қайтарып бермендер. Өйткені олар кәпірлерге халал емес, кәпірлер де оларға халал емес. Кәпір ерлерінің ол әйелдерге жұмсаған қаражатын (қалың малын) қайтарып беріңдер. Қалың малын қайтарып берген соң, олармен некелессендер, күнәға жатпайды. Кәпір әйелдерді некеде ұстамандар, оларға берген малдарыңды қайта талап етіндер. (Қолдарына түсіп қалған мұъмин әйелдерге төлеген ақыларын) кәпірлер де талап етсін. Алланың үкімі, міне, осындай. Сендердің араларына Алланың өзі билік етеді. Ол барлығын біледі. Әрбір істі данышпандықпен шешеді.”

(Ey, iman keltirgender! Bosqınğa uşırağan mü"min ayelder kelse, sender onı sınap körinder. Olardıń imanı kandaı ekenin Jaratkannın özi jaksı bileıdi. (Sınağan son) eger olardı mü"min dep tapsandar, onda kapiirlerge kaytarıp bermender. Öytkeni olar kapiirlerge halal emes, kapiirler de olarğa halal emes. Kapiir erlerinin ol ayelderge jumsağan karajatın (kalın malın) kaytarıp berinder. Kalın malın kaytarıp bergen son, olarmen nekelessender, küınağa jatpaydı. Kapiir ayelderdi nekede ustamandar, olarğa bergen maldarındı kayta talap etinder. (Koldarına tüsip kalğan mü"min ayelderge

⁹¹⁶ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karım Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 541.

tölegen akıların) kapirler de talap etsin. Allanın ükimi, mine, osınday. Senderdin aralarına Allanın özi bilik etedi. Ol barlığın bileidi. Arbir isti danışpandıkpen şeşedi.)⁹¹⁷

Mütercim bu âyetteki “إِذَا أَتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ” yani “mehirlerini ödediğiniz takdirde”⁹¹⁸ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamış. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “*tuıctı мәһірлерін беру арқылы*” (tiyisti mahirlerin беру arkılı).⁹¹⁹

Tegâbun sûresinin 6. âyeti şöyle anlamlandırılmıştır:

﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوْا وَاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ

حَمِيدٌ

“Өйткені оларға пайғамбарлары айқын кереметтермен келген болатын. Олар: бізді адам баласы тура жолға сала ала ма? – деді. Сөйтіп, иманға теріс қарады, (пайғамбарды) мойындамады”

(Öytkeni olarğa payğambarları aykın keremettermen kelgen bolatın. Олар: bizdi adam balası tura jolğa sala ala ma? – dedi. Söytip, imanğa teris karadı, (payğambardı) moyındamadı)⁹²⁰

Mütercim bu âyetteki “وَاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ” yani “Allah da muhtaç olmadığını gösterdi. Allah’ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, O her türlü övgüye layıktır”⁹²¹ anlamına gelen cümleyi hiç tercüme etmeden atlamış. Bu cümleinin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “*Алла да мұқтаж емес екенін көрсетті. Алла – Ғани (ешкімге һәм еш нәрсеге мұқтаж болмаған, түгесілмейтін байлық егесі), Хамид (бар мақтау мен шексіз шүкіршілікке әбден лайық)*” (Alla da muktaj emes ekenin көрсетті. Алла – Ғани (ешкімге һәм еш narsege muktaj bolмаған, түгесilmeytin baylık eгesi), Hamid (bar maktau мен шексіз шүкіршілікке abden layıқ)).⁹²²

⁹¹⁷ Kıdırhanұlı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 582-583.

⁹¹⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 549.

⁹¹⁹ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 550.

⁹²⁰ Kıdırhanұlı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 590.

⁹²¹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Meali*, 555.

⁹²² Akimhanov ve Anarbayev, *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*, 556.

Nebe sûresinin 24. âyeti şöyle mânâlandırılmıştır:

﴿لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا﴾

“Онда олар сусын да, ішерлік ас та таба алмайды.”

(Onda olar susın da, işerlik as ta таба almaydı.)⁹²³

Mütercim bu âyetteki “بَرْدًا” yani “serinlik”⁹²⁴ anlamına gelen kelimeyi hiç tercüme etmeden atlamış. Bu kelimenin Kazak Türkçesindeki doğru tercümesi şöyle olur: “салқындық” (salkındık).⁹²⁵

Netice olarak mütercim örneklerden de gördüğümüz gibi âyetleri tercüme ederken eksik tercümelere yer vermiş, hiç tercüme etmeden atlanan, yanlış tercüme edilen yerler de vardır.

⁹²³ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 623.

⁹²⁴ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 116; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 48.

⁹²⁵ Akimhanov ve Anarbayev, *Kur'ân Karim Kazakşa Tüsendirmeli Audarma*, 582.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

20. ASIR MEALLERİNDEKİ MÜTEŞÂBİH İFADELERİN KAZAKÇA'YA ÇEVİRİ ÖRNEKLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde izlediğimiz yöntem hakkında şunları söyleyebiliriz. Öncelikle Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'a izafe edilen *Yed, Vech, Ayn, İstiva, Kabza, Mecî* ve *Etâ* gibi haberi sıfatlarla ilgili müteşâbih ifadelerin geçtiği kırk bir müteşâbih âyeti kerimeyi örnek olarak aldık. Sonra haberi sıfatları konuları itibariyle başlıkları altında ele aldık ve âyetleri Kur'ân-ı Kerîm'in tertibine göre sıraladık. Ve üzerinde çalıştığımız 20. asırda yazılan Halife Altay'ın "*Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*", Azîz Akıtulı ve Makaş Akıtulı'nın "*Kuran Karim Kazakşa Audarması*", Nurali Öserov ve Cumabay İstayev'in "*Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*", Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı'nın "*Kuran Karim*" ve Vahap Kıdırhanulı'nın "*Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*" adlı beş tane Kazakça meallerde müteşâbih âyetlerdeki haberi sıfatların Kazakça'ya nasıl çevrildiğini örneklerle tek tek gösterdik. Temel tefsir kaynaklarından da istifade ederek her bir başlığın sonunda o müteşâbih ifade ve tercümesi hakkında kendi görüşlerimize de yer vermeyi uygun gördük. Şimdi mütercimlerin müteşâbih âyetlerdeki bu haberi sıfatları Kazakça'ya hangi görüşle ve nasıl tercüme ettiklerini inceleyelim.

3.1. Müteşâbih Âyetlerdeki Haberi Sıfatlar ve Kazakça Meallerdeki Tercümeleri

3.1.1. Yed

Yed; (يَد) lafzı "*Bir organ olarak el*" anlamında kullanılmakla birlikte geniş bir anlama sâhiptir. Bunlardan birincisi; "*Nimetle, ihsanla, lütufla*" ilgili kullanılıp "*Ona*

ihşanda bulundum” anlamında (يَدَيْت إِلِيه) şeklinde kullanılır. İkincisi; bazen de “*Birinin tasarrufu altında bulundurma*yla ve *mâlik; sâhip olma*yla” ilgili kullanılıp “*Bu, onun tasarrufu altında ve onun mülkiyetinde*” anlamında (هذا في يد فلان) denir. Üçüncü olarak; kimi zaman bu ifade “*Kuvvetle, güçle, kudretle*” ilgili kullanılıp şöyle denir: (مالي بكذا يد) “*Benim şuna gücüm, kuvvetim yok*”. Son olarak da “*Elin sâhip olduğu kuvvetle*” ilgili olarak “*Ben senin elinim*” anlamında (أنا يدك) kullanıma sâhiptir.⁹²⁶ Kur’ân-ı Kerîm’de on bir müteşâbih âyette “*Yed*” haberi sıfatı kullanılmaktadır. Bu müteşâbih âyetlerde geçen söz konusu haberi sıfatın tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

3.1.1.1. Âl-i İmrân Sûresi, 26. Âyet:

﴿قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

Bu âyette geçen “يَدِكَ” ifadesi haberi sıfatlardandır. Mütercimler bu ifadeyi hangi görüşle ve Kazakça’ya hangi şekilde tercüme ettiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“(Muhamed g.s.): “*Ай мўлик иеси Алла! Кимге қаласаң мўлик бересің де кімнен қаласаң, даўлеті аласың. Сондай-ақ кімді қаласаң ардақтайсың да кімді қаласаң ардақтайсың да кімді қаласаң қорлайсың. Жақсылық сіздің қолыңда. Шақсыз арнарсеге күшін жетеді*” – деп айт.

((Muhammed g.s.): “*Ay mülük iyesi Alla! Kimge kalasan mülük beresin de kimnen kalasan, dauletti alasin. Sonday-ak kimdi kalasan ardaktaysın da kimdi kalasan korlaysın. Jaksılık Senin kolında. Şaksiz arnarsege küşin jetedi*” – dep ayt.)⁹²⁷

Halife Altay bu âyetteki haberi sıfat “يَدِكَ” ifadesini “*Sen’in elinde*” diye teşbih ve tecişimi ifade eden görüşle tercüme etmiştir.

2- Aziz Akıtu, Makaş Akıtu

⁹²⁶ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 889-890; Halabi, *Umdatul-Huffâz*, 4:404-407.

⁹²⁷ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 54.

”(هي، مُحَمَّد!) بلای دہپ ایت: ”پاتشالقتنڭ یەسی بولعان، هی، اللہ! قالاعان ادامڭا پاتشالیق باعشتایسڭ، قالاعان ادامڭنان پاتشالقتی الاسڭ. بارلیق جاقسلالقتنڭ کلتی عوز قولیڭدا. راسندا بارلیق نارسهگه قۇدرەتنڭ جەتەدی.““

((Ey, Muhammet!) Bilay dep ayt: “Patşalıqtın iyesi bolğan, ey, Alla! Kalağan adamına patşalık bağıştaysın, kalağan adamınnan patşalıqtı alasin. Barlıq jaksılıqtın kilti öz kolında. Rasında barlıq narsege kudiretin jetedi.”)⁹²⁸

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyetteki haberi sıfat “يَدِكَ” ifadesini teşbih ve tecsimi ifade eden görüşle “*Kendi elinde*” diye tercüme etmişler.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Айт (Мұхаммед): “О падишалардың падишасы, тәңірім! Сен кімге қаласаң соған патшалықты (билікті) бересің, ал қаламасаң кімнен болса да тартып аласың. Кімді қаласаң – соның құдіретін арттырасың, ал қаламасаң – қорлайсың. Бар жақсылық – өз қолыңда. Өйткені, Сен барлық істі жасауға құдіреттісің!”

(Ayt (Muhammed): “O padişalardın padişası, tanirim! Sen kimge kalasan soğan patşalıqtı (bilikti) beresin, al kalamasan kimnen bolsa da tartıp alasin. Kimdi kalasan – sonın kudiretin arttırasın, al kalamasan – korlaysın. Bar jaksılık – öz kolında. Öytkeni, Sen barlıq isti jasaуға kudirettisin!”)⁹²⁹

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev da bu âyetteki haberi sıfat “يَدِكَ” ifadesini teşbih ve tecsim düşüncesiyle “*Kendi elinde*” diye tercüme etmişler.

4- Ratbek Nisanbayulı, Vahap Kızırhanulı

“Сен айт: “О, падишаның падишасы Хақ Тағала! Қалаған адамыңа патшалық бересің, қаласаң одан қайта тартып аласың, ықыласың түскенге үйіп-төгіп байлық бересің де, қырыңа алғаныңды қор етіп қоясың. Игіліктің бәрі өз қолыңда. Сенің құдіретің бәріне толық жетеді.”“

(Sen ayt: “O, padişanın padişası Hak Tağala! Kalağan adamına patşalık beresin, kalasan odan kayta tartıp alasin, ıqlasın tüskenge üyip-töгіp baylık beresin de,

⁹²⁸ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 53.

⁹²⁹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağması*, 1:192.

kırına alğanındı kor etip koyasın. Igiliktin bari öz kolında. Senin kudiretin barine tolık jetedi.”)⁹³⁰

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı da bu âyetteki haberi sıfat “بِيَدِكَ” ifadesini teşbih ve tecsimi ifade eden bir şekilde “*Kendi elinde*” diye tercüme etmişler.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Сен айт: “О, падишаның падишасы, Хақ Тағала! Қалаған адамыңа патшалық бересің, қаласаң одан қайта тартып аласың, ықыласың түскенге үйіп-төгіп байлық бересің де, қырыңа алғаныңды қор етіп қоясың. Игіліктің бәрі өз қолыңда. Сенің құдіретің бәріне толық жетеді.””

*(Sen ayt: “O, padişanın padişası, Hak Tağala! Kalağan adamına patşalık beresin, kalasan odan kayta tartıp alasin, ıkılasin tüskenge üyip-töğip baylık beresin de, kırına alğanındı kor etip koyasın. Igiliktin bari öz kolında. Senin kudiretin barine tolık jetedi.”)*⁹³¹

Vahap Kıdırhanulı da bu âyetteki haberi sıfat “بِيَدِكَ” ifadesini teşbih ve tecsimi ifade eden görüşle “*Kendi elinde*” diye tercüme etmiştir.

3.1.1.2. Âl-i İmrân Sûresi, 73. Âyet:

﴿وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا لِمَنْ تَبَعَ دِينَكُمْ قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَىٰ اللَّهِ أَن يُؤْتَىٰ أَحَدٌ مِّثْلَ مَا أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَاجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾

Bu âyette geçen “بِيَدِ اللَّهِ” ifadesi haberi sıfatlardandır. Mütercimlerin bu ifadenin tercümesini hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

”ал жане олар: ”Еоз діндеріңге мергендеріңге еана сенгендер” деді. (Мұхаммед Е.С.). ”раснда ллантк оулі тора оол” де. (тааы олар оозара): ”сендеріңге берілгендеи мшбероўке берілетіндігенне немесе оларднк,

⁹³⁰ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 45.

⁹³¹ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 60.

راببیلارینگىڭ جانىندا سەندەرگە دالەلدەيتىندىكتەرىنە دە سەنبەندەر“ دەستى. (مۇحاممەد ع.س.): “ئشەن مانىندە كەڭشلىك اللانگ قوللىدا، ول كىمدى قالاسا، سوعان بەرەدى. سونداي-اق اللا اسا كەڭ، ار نارسەنى عىبلۇشى“ دە.

(Al jane olar: “Öz dinderine ergenderge ğana seninder” dedi. (Muhammed ğ.s.): “Rasında Allanın jolı tura jol” de. (Tağı olar özara): “Senderge berilgendey eşbireuge beriletindigine nemese olardı, Rabbıların janında senderge daleldeytindikterine de senbender” desti. (Muhammed ğ.s.): “Şın maninde kenşilik Allanın kolında, Ol kimdi kalasa, soğan beredi. Sonday-ak Alla asa ken, arnarseni biluşı” de.)⁹³²

Halife Altay bu âyetteki haberi sıfat “يَدِ اللَّهِ” ifadesini teşbih ve tecsim düşüncesiyle “Allah’ın elinde” diye tercüme etmiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“ئوز دىندەستەرىڭنەن باسقاعا سەنبەڭدەر“ – دەپ، (ەي، مۇحاممەت!) ولارعا: “ئاق جول اللانگ جولى” - دە. “سەندەرگە بەرلەڭەندەي (ۋاھى) وزگەلەرگە دە بەرلەتتىننە نەمەسە ولاردىڭ راببیلارینگىڭ الدىندا سەندەرمەن ايتىساتىنىنا (عتىپتى جەڭىپ تە كەتەتتىننە) سەنبەڭدەر“ – دەيدى ولار. (دەمەك، ولار ئوز دىنىندە بولماعان ادامنىڭ پايعامبارلىعىن دا موبىنداميدى). (ەي، مۇحاممەت!) ولارعا: “مول راھىم (پايعامبارلىق) اللانگ عانا قوللىدا. ول ونى قالاعان ادامنا بەرەدى“ – دە. اللا اسا كەڭ عابرىن عىبلۇشى.

(“Öz dindesterinnen baskağa senbender” – dep, (Ey, Muhammet!) Olarğa: “Hak jol Allanın jolı” - de. “Senderge berilgendey (uahi) özgelerge de beriletinine nemese olardı Rabbıların aldında sendermen aytısatınına (tipti jenip te ketetinine) senbender” – deydi olar. (Demek, olar öz dininde bolmağan adamnın payğambarlığın da moyındamaydı). (Ey, Muhammet!) Olarğa: “Mol rahım (payğambarlık) Allanın ğana kolında. Ol onı kalağan adamına beredi” – de. Alla asa ken barin biluşı.)⁹³³

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyetteki haberi sıfat “يَدِ اللَّهِ” ifadesini teşbih ve tecsimi ifade eden görüşle “Ancak Allah’ın elinde” diye tercüme etmişler.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

⁹³² Altay, Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi, 60.

⁹³³ Akıtulı ve Akıtulı, Kuran Karim Kazakşa Audarması, 59.

““Өз діндеріңнен басқаға ілескендерге (яғни, алдыңғы ата-бабаларың сенген діннен басқа, Мұхаммед іліміне) сенбеңдер” – дейді. Сонда оларға айт: “Тура басшылық – Алланың басшылығы ғана. Ол сендерге берілген сияқты, басқа біреуге де (яғни, Мұхаммедті нұсқап отыр) беріледі.” Немесе, олар сендермен жаратқан иелерің алдында таласпақ ба? (Онда) айт: “Бар жақсылық Алланың ғана қолында. Ол оны қалағанына ғана береді” – деп. Әлбетте, Алла кең де білгіш.”

*(“Öz dinlerinden başkağa ileskenderge (yağni, aldınğı ata-babaların senge dinnen baska, Muhammed ilimine) senbender” – deydi. Sonda olarğa ayt: “Tura başşılık – Allanın başşılığı ğana. Ol senderge berilgen siyaktı, baska bireuge de (yağni, Muhammedti nuskaп otır) beriledi.” Nemese, olar sendermen jaratқан iyelerin aldında talaspak ba? (Onda) ayt: “Bar jaksılık Allanın ğana kolında. Ol onı kalağanına ğana beredi” – dep. Albette, Alla ken de bilgiş.)*⁹³⁴

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev da bu âyetteki haberi sıfat “يَدِ اللَّهِ” ifadesini teşbih ve tecsimi ifade eden görüşle “*Ancak Allah’ın elinde*” diye tercüme etmişler.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kızırhanulı

““Өздеріңнің діндеріңе кірмегендердің сөздеріне тіпті де сенбеңдер”, – деді. (Ей, Мұхаммед!) Сен айт: “Сендерге берілгені сияқты тағы біреулерге берілетін тура жол тек – Алланың жолы”, – де. Ал егер олар Алла туралы сендермен дауласатындай болса, онда: “Шын мәнінде Алланың мейірімі мол. Ол мейірімін кімді қаласа, соған төгеді”, – де. Ақиқатында Алланың (пенделерге) пейілі кең. Ол бар нәрсені біліп тұрады.”

*(“Özderinnin dinlerine kirmegenderdin sözlerine tipti de senbender”, – dedi. (Ey, Muhammed!) Sen ayt: “Senderge berilgeni siyaktı tağı bireulerge beriletin tura jol tek – Allanın jolı”, – de. Al eger olar Alla turalı sendermen daulasatınday bolsa, onda: “Şın maninde Allanın meyirimi mol. Ol meyirimini kimdi kalasa, soğan tögedi”, – de. Akikatında Allanın (pendelerge) peyili ken. Ol bar narseni bilip turadı.)*⁹³⁵

⁹³⁴ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağması*, 1:216.

⁹³⁵ Nısanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 50.

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyetteki haberi sıfat “يَدِ اللَّهِ” ifadesini te’vıl görüşüyle “*Allah’ın rahmeti bol*” diye tercüme etmişler.

5- Vahap Kıdırhanulı

““Өздеріңнің діндеріңе кірмегендердің сөздеріне тіпті де сенбендер”, – деді. (Ей, Мұхаммед!) Сен айт: “Сендерге берілгені сияқты тағы біреулерге берілетін тура жол тек – Алланың жолы”, – де. Ал, егер олар Алла туралы сендермен дауласатындай болса, онда: “Шын мәнінде, Алланың мейірімі мол. Ол мейірімін кімді қаласа, соған төгеді”, – де. Ақиқатында Алланың (пенделерге) пейілі кең. Ол бар нәрсені біліп тұрады.”

(“Özderinnin dinderine kirmegenderdin sözlerine tipti de senbender”, – dedi. (Ey, Muhammed!) Sen ayt: “Senderge berilgeni siyaktı tağı bireulerge beriletin tura jol tek – Allanın jolı”, – de. Al, eger olar Alla turalı sendermen daulasatınday bolsa, onda: “Şın maninde, Allanın meyirimi mol. Ol meyirimini kimdi kalasa, soğan tögedi”, – de. Akikatında Allanın (pendelerge) peyili ken. Ol bar narseni bilip turadı.)⁹³⁶

Vahap Kıdırhanulı da bu âyetteki haberi sıfat “يَدِ اللَّهِ” ifadesini “*Allah’ın rahmeti bol*” diye tercüme ederek te’vıl yapmıştır.

3.1.1.3. Mâide Sûresi, 64. Âyet:

﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ﴾

Bu âyetте iki yerde haberi sıfat geçmektedir. Bunlardan ilki “يَدُ اللَّهِ” diğeri de “يَدَاهُ” ifadeleridir. Bu ifadelere mütercimlerin Kazakça nasıl anlam verdiklerine ve hangi görüşle ele aldıklarına bakalım.

⁹³⁶ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 66.

1- Halife Altay

”جانە ياھۇدىيلەر: ”اللانىڭ قولى بايلانغان (ساراڭ)“ دەدى. بۇل سۆزدەرى سەبەپتى ولاردىڭ قولدارى بايلانپ، لائىمەتتەلدى. كەرىسەنەشە، اللانىڭ قۇدىرەت قولدارى اشىق، قالاعانىشا بەرمەدى. ارينە راببىڭ تاراپىنان ساعان تۇسىرىلگەن (قۇران)، ولاردىڭ كوبىنىڭ ازىندىغىن، قارسىلىغىن ارتتىردى. سونداي-اق ولاردىڭ اراسىنا قىيامەتكە دەيىن دۇشپاندىق، وشتىك سالدىق. سوندىقتان ارقاشان ولار سوعىس ءۇشىن وت تامىزسا، اللانى ءوشىردى. ولار جەر جۇزىندە بۇزىقتىققا تىرىسادى. اللانى بۇزاقىلاردى جاقسى كۆرمەيدى.“

(Jane Yahudiler: “*Allanın kolı baylanğan (saran)*” dedi. Bul sözderi sebepti olardıń koldarı baylanıp, lağınnetteldi. Kerisinşe, *Allanın kudiret koldarı aşık, kalağanınşa beredi. Arine Rabbın tarapınan sağan tüsirilgen (Kuran), olardıń köbinin azğındıǵın, karsılıǵın arttırdı. Sonday-ak olardıń arasına kiyametke deyin duşpandık, öştik saldıq. Sondıktan arqaşan olar soǵıs üşin ot tamızsa, Alla onı öşirdi. Olar jer jüzinde buzıktıqqa tırısadı. Alla buzakılardı jaksı körmeydi.*)⁹³⁷

Halife Altay bu âyetteki birinci haberi sıfat “يَدُ اللَّهِ” ifadesine teşbih ve tecişimi ifade eden görüşle “Allah’ın eli” anlamını vermekle birlikte parantez içerisinde “cimridir” diye te’vîl etmiştir. İkinci haberi sıfat olan “يَدَاةُ” ifadesine teşbih ve tecişime yakın bir anlamda “Allah’ın kudret elleri” diye anlam vermiştir.

2- Aziz Akıtuılı, Makaş Akıtuılı

”ياھۇدىيلەر: ”اللانىڭ قولى بايلاۋلى (قاتتى، سىعان)“ - دەدى، وسى ءسوزدى ايتقاندىعى ءۇشىن ولاردىڭ وزدەرىنىڭ قولى بايلانسىن جانە ولاردى قارعىس اتسىن! انىعىندا اللانىڭ قۇدىرەت قولى اشىق، تىلەگەنگىدى بەرمەدى. راببىڭنىڭ ساعان تۇسىرىلگەن قۇرانى ولاردىڭ كوبىنىڭ جاماندىعى مەن كۆپىرىلگەن ونان ءارى ارتتىرادى. ءبىز ولاردىڭ اراسىنا قىيامەتكە دەيىن جالعاساتىن دۇشپاندىق پەن ارازدىقتى سالدىق. ولار ارقاشان (پايعامبارعا قارسى) سوعىس وتىن تۇتاندىرماقشى بولسا، اللانى وشرەدى. ولار جەر جۇزىندە مەيلىنشە بۇزاقىلىقتار سىتەيدى. اللانى بۇزاقىلاردى جەك كۆرمەيدى.“

(Yahudiler: “*Allanın kolı baylauılı (kattı, sığan)*” - dedi, osı sözdi aytqandığı üşin olardıń özderinin kolı baylansın jane olardı kargıs atsın! Anıǵında *Allanın kudiret kolı aşık, tilegenindi beredi. Rabbınnın sağan tüsirgen Kuranı olardıń köbinin jamandıǵı men küpirligin onan ari arttıradı. Biz olardıń arasına kiyametke deyin jalǵasatın ducpandık pen arazdıktı saldıq. Olar arqaşan (Payǵambarǵa karsı) soǵıs otın*

⁹³⁷ Altay, Kuran Şarîf Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi, 119.

*tutandırmakşı bolsa, Alla onı öşiredi. Olar jer жүзinde meylinşe buzakılıktar isteydi. Alla buzakılardı jek köredi.)*⁹³⁸

Aziz Akıtulı ve Makas Akıtulı bu âyetteki birinci haberi sıfat “يَدُ اللَّهِ” ifadesini teşbih ve tecsim düşüncesiyle “*Allah’ın eli*” olarak çevirmekle parantez içerisinde “*serttir, cimridir*” şeklinde açıklamada bulunmuşlar. İkinci haberi sıfat olan “يَدَا” ifadesine mütercimler teşbih ve tecsime yakın bir anlamda “*Allah’ın kudret eli*” diye anlam vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Яһудилер: “Алланың қолы байлаулы (яғни, саран)” – деп айтады. Өздерінің қолдары байланған (кәпірлер: “Алла ахиретте үкім айтуға қолы желкесіне байланып келеді” – дейді) әрі сол айтқандары үшін қарғыс атқандар! Керісінше, Оның қолы ашық (яғни, жомарт), Ол қалағанынша береді. Әлбетте, жаратушы иенің тарапынан саған түсірілген (Құран) олардың көпшілігінің азғындығын, имансыздығын арттырады. Сондай-ақ қиямет-қайымға дейін олардың арасына дұшпандық және жек көрушілік салдық. Әрдайым, олар соғыс өртін жақса, оны Алла өшіреді. Олар жер бетінде бұзақылыққа ұмтылады. Ал, Алла бұзақыларды жақсы көрмейді.”

(Yahudiler: “Allanın kolı baylauılı (yağni, saran)” – dep aytadı. Özderinin koldarı baylangan (kapirler: “Alla ahirette ükim aytuğa kolı jelkesine baylanıp keledi” – deydi) ari sol aytkandarı üşin karğıs atkandar! Kerisinşe, Onın kolı aşıq (yağni, jomart), Ol kalağanınşa beredi. Albette, jaratuşı iyennin tarapınan sağan tüsirilgen (Kuran) olardın köpşiliginin azğındığın, imansızdığın arttıradı. Sonday-ak kiyamet-kayımğa deyin olardın arasına duşpandık jane jek körüşilik saldık. Ardayım, olar soğıs örtin jaksa, onı Alla öşiredi. Olar jer betinde buzakılıkka umtıladı. Al, Alla buzakılardı jaksı körmeydi.)⁹³⁹

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyetteki birinci haberi sıfat “يَدُ اللَّهِ” ifadesine teşbih ve tecsimi ifade eden bir şekilde “*Allah’ın eli*” anlamını vermekle

⁹³⁸ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 118.

⁹³⁹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağması*, 1:435.

birlikte parantez içerisinde “*cimridir*” diye te’vîl etmişlerdir. İkinci haberi sıfat olan “يَدَا” ifadesini de mütercimler teşbih ve tecsîm düşüncesiyle “*O’nun eli*” diye çevirmişler ve parantez içinde “*cömerttir*” diye te’vîl etmişlerdir.

4- Ratbek Nisanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

““Алланың қолы байлаулы (саран)”, – дейді яһудилер. Өздерінің қолы байлансын. Осы сөздері үшін де олар Алланың рақымынан қағылды. Шынына келгенде Алладан жомарт ешкім жоқ, өзі қалай ұйғарса (пенделерге) сондай ризық береді. Тәңірің тарапынан өзіңе жіберілген (Құран) олардың көпшілігінің сұмдығын, күпірлігін өршітіп те жібереді. Біз олардың арасына қиямет күніне дейін тыйылмайтын өшпенділік пен дұшпандық салдық. Ал олар (пайғамбарға қарсы) соғыс өртін салмақшы болса, оны Алла өшіреді. Сөйтіп, тек жер жүзінде бұзақылық жасап жүре береді. Алла бұзықтарды жақсы көрмейді.”

(“*Allanın kolı baylaulı (saran)*”, – deydi yahudiler. Özderinin kolı baylansın. Oсы sözderi üşin de olar Allanın rakımınan kağıldı. Şınına kelgende Alladan jomart eşkim jok, özi kalay uyğarsa (pendelerge) sonday rizık beredi. Tanirin tarapınan özine jiberilgen (Kuran) olardıñ köpşilginin sumdığın, küpirligin örşitip te jiberedi. Biz olardıñ arasına kiyamet künine deyin tıylmaytın öşpendilik pen duşpandık saldıq. Al olar (payğambarğa karsı) soğıs örtin salmakşı bolsa, onı Alla öşiredi. Söytip, tek jer жүzinde buzakılık jasap жүre beredi. Alla buzıktardı jaksı көrmeydi.)⁹⁴⁰

Ratbek Nisanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyetteki ilk haberi sıfat “يَدُ اللَّهِ” ifadesine teşbih ve tecsîmi ifade eden görüşle “*Allah’ın eli*” anlamını vermekle birlikte parantez içerisinde “*cimridir*” diye te’vîl etmişlerdir. İkinci haberi sıfat olan “يَدَا” ifadesini ise mütercimler “*Alah’tan daha cömert kimse yok*” olarak te’vîl düşüncesiyle çevirmişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

““Алланың қолы байлаулы (саран)”, – дейді яһудилер. Өздерінің қолы байлансын. Осы сөздері үшін де олар Алланың рақымынан қағылды. Шынына

⁹⁴⁰ Nisanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 96.

келгенде, Алладан жомарт ешкім жоқ, өзі қалай ұйғарса (пенделерге) сондай ризық береді. Тәңірің тарапынан өзіңе жіберілген (Құран) олардың көпшілігінің сұмдығын, күпірлігін өршітіп те жібереді. Біз олардың арасына қиямет күніне дейін тыйылмайтын өшпенділік пен дұшпандық салдық. Ал олар (пайғамбарға қарсы) соғыс өртін салмақшы болса, оны Алла өшіреді. Сөйтіп, тек жер жүзінде бұзақылық жасап жүре береді. Алла бұзықтарды жақсы көрмейді.”

*(“Allanın kolı baylaulı (saran)”, – deydi yahudiler. Özderinin kolı baylansın. Osı sözderi üşin de olar Allanın rakımınan kağıldı. Şınına kelgende, Alladan jomart eşkim jok, özi kalay uyğarsa (pendelerge) sonday rızık beredi. Tanirin tarapınan özine jiberilgen (Kuran) olardın köpşilginin sumdığın, küpirligin örşitip te jiberedi. Biz olardın arasına kiyamet künine deyin tıylmaytın öşpendilik pen duşpandık saldık. Al olar (payğambarğa karsı) soğıs örtin salmaqşı bolsa, onı Alla öşiredi. Söytip, tek jer жүzinde buzakılık jasap жүre beredi. Alla buzıktardı jakşı көrmeydi.)*⁹⁴¹

Vahap Kıdırhanulı da bu âyetteki ilk haberi sıfat “يَدُ اللَّهِ” ifadesine teşbih ve tecsım düşüncesiyle “*Allah’ın eli*” anlamını vermekle birlikte parantez içerisinde “*cimridir*” diye te’vıl etmiştir. İkinci haberi sıfat olan “يَدَاؤُهُ” ifadesini ise mütercim “*Alah’tan daha cömert kimse yok*” diye te’vıl düşüncesiyle çevirmiştir.

Bu âyette Yahudiler Allah hakkında “*Eli sıkıdır*” demişlerdir. Bu ifadeyle aslında Allah’ın mecâzi olarak cimri olduğunu kastetmişlerdir.⁹⁴²

Ancak Allah bu isnadı reddettiğini ve böyle olmadığını âyetin ikinci cümlesinde ifade etmiştir. Bu haberi sıfatları hakîkî anlamda olduğunu kabul etmemiz durumunda yaratıklara ait bir organın Allah’a nispeti gerçekleşir ki bu durum imkânsızdır. Bu nedenle bu ifadeyi tercüme ederken de mecâzî bir ifade olduğunu düşünerek te’vıl edilmelidir. Bu âyetteki ilk ifadeye “*Allah cimridir*”; ikinci ifadeye ise “*O, cömerttir*” şeklinde anlam vermemizin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

⁹⁴¹ Kıdırhanulı, *Kuran Karım Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 126.

⁹⁴² Ebu’l-Berakat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud Nesefi, *Tefsiru’n-Nesefi* (İstanbul: Dâru Kahraman, 1984), 1:291.

3.1.1.4. Mü'minun Sûresi, 88. Âyet:

﴿قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

Bu âyette de haberi sıfat olarak “بِيَدِهِ” ifadesi geçmektedir. Şimdi bu ifadenin tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

””Мәгер билсеңдер, Ұар нәрсенің басқаруы қолында, өзі қорғаушы, қорғалмайтын
бирмәуді бирмәу қорғай амайтын) қим?”, – де.”

(“Eger bilsender, ar narsenin baskarui kolında, özi korğauşı, korğalmaytın
(nemese Oğan karsı bireudi bireu korğay almaytın) kim?”, – de.)⁹⁴³

Halife Altay bu âyetteki haberi sıfat “بِيَدِهِ” ifadesine teşbih ve tecsim düşüncesiyle “Elinde” diye anlam vermiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

””(оларға): ”Мәгер билсеңдер, барлық нәрсенің патшалығы қимнің қолында? Өзі пана
бала бол алатын, басқалар Оған пана бала алмайтын қим?”, – де.”

((Olarğa): “Eger bilsender, barлық narsenin patşalıǵı kimnin kolında? Özi pana
bola alatın, baskalar Oğan pana bola almaytın kim?” – de.)⁹⁴⁴

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyetteki haberi sıfat “بِيَدِهِ” ifadesine teşbih ve tecsimi ifade eden görüşle “Elinde” diye anlam vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Айт: “кімнің қолында барлық нәрсеге билігі болса, сол ғана қорғайды, оған қарсы (болып) қорғауға болмайды (яғни, біреуді біреу қорғай алмайды), егер біле білсеңдер, ол кім?” – деп.”

⁹⁴³ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi*, 348.

⁹⁴⁴ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 347.

(Ayt: “kimnin kolında barlık narsege biligi bolsa, sol ğana korğaydı, oğan karsı (bolıp) korğauğa bolmaydı (yağni, bireudi bireu korğay almaydı), eger bile bilsender, ol kim?” – dep.)⁹⁴⁵

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyetteki haberi sıfat “يَدِهِ” ifadesine “Elinde” diye anlam vererek teşbih ve tecsime varan bir yaklaşımla ele almışlardır.

4- Ratbek Nisanbayulı, Vahap Kızırhanulı

““Барлық жаратылыстың иелігі кімнің колында? Біле білсеңдер, айтыңдаршы, адамдарға пана бола алатын кім? Оған қарсы тұра алатын кім, бәріне пана бола алатын кім?” – деп сұра.”

(“Barlık jaratılıstın iyeligi kimnin kolında? Bile bilsender, aytındarşı, adamdarğa pana bola alatın kim? Oğan karsı tura alatın kim, barine pana bola alatın kim?” – dep sura.)⁹⁴⁶

Ratbek Nisanbayulı ve Vahap Kızırhanulı bu âyetteki haberi sıfat “يَدِهِ” ifadesine teşbih ve tecsimi ifade eden görüşle “Elinde” diye anlam vermişlerdir.

5- Vahap Kızırhanulı

““Барлық жаратылыстың билігі кімнің колында? Оған ешкім пана бола алмайтын, бәріне өзі ғана пана бола алатын кім?” – деп сұра.”

(“Barlık jaratılıstın biligi kimnin kolında? Oğan eşkim pana bola almaytın, barine özi ğana pana bola alatın kim?” – dep sura.)⁹⁴⁷

Vahap Kızırhanulı da bu âyetteki haberi sıfat “يَدِهِ” ifadesini teşbih ve tecsim düşüncesiyle “Elinde” diye tercüme etmiştir.

3.1.1.5. Yâsîn Sûresi, 71. Âyet:

﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ﴾

⁹⁴⁵ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağması*, 3:177.

⁹⁴⁶ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 297.

⁹⁴⁷ Kızırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 361.

Bu âyette de haberi sıfat olarak “أَيَّدِيْنَا” ifadesi geçmektedir. Mütercimlerin bu ifadeyi hangi görüşle ve Kazakça’ya hangi şekilde tercüme ettiklerine bakalım.

1- Halife Altay

”ولار ءۇشسەن راس قۇدىرەتتىمىزبەن حايۋانداردى جاراتقاننىمىزدى كۆرمەي مە؟ سونداي-اق ولار وعان يەلىك مەتەدى.“

(Olar üşin ras kudiretimizben hayuandardı jaratqanımızdı körmey me? Sonday-ak olar oğan iyelik etedi.)⁹⁴⁸

Halife Altay bu âyetteki haberi sıfat “أَيَّدِيْنَا” ifadesine “Kudretimizle” diye te’vîl görüşüyle anlam vermiştir.

2- Aziz Akıtuılı, Makaş Akıtuılı

”قۇدىرەت قوللىمىزبەن ولار عا حايۋانداردى جاراتقاننىمىزدى، بۇلاردى وزدەرىنىڭ يەلىمىپ باسقارپ تۇرعانىن ولار بىلمەي مە؟“

(Kudiret kolımızben olarğa hayuandardı jaratqanımızdı, bulardı özderinin iyelenip baskarıp turğanın olar bilmey me?)⁹⁴⁹

Aziz Akıtuılı ve Makaş Akıtuılı bu âyetteki haberi sıfat “أَيَّدِيْنَا” ifadesine teşbih ve tecsime yakın bir anlamda “Kudret elimizle” diye anlam vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Әлде, не олар Біз өз қолымызбен малдарды жаратқанымызды әрі олар оны иеленгендерін көрмейді ме?”

(Alde, ne olar Biz öz kolımızben maldardı jaratqanımızdı ari olar onı iyelengenderin körmeydi me?)⁹⁵⁰

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyetteki haberi sıfat “أَيَّدِيْنَا” ifadesine teşbih ve tecsim düşüncesiyle “Biz kendi elimizle” diye anlam vermişlerdir.

⁹⁴⁸ Altay, *Kuran Şariif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 446.

⁹⁴⁹ Akıtuılı ve Akıtuılı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 445.

⁹⁵⁰ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 4:111-112.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

“Олар үшін Біз өз қолымызбен хайуандар жараттық. Сол хайуандарды өздері басқарып жүр, соны да білмей ме?”

*(Olar үшін Biz өз kolımızben hayuandar jarattık. Sol hayuandardı özderi baskarıp jür, sonı da bilmey me?)*⁹⁵¹

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı da bu âyetteki haberi sıfat “أَيَّدِينَا” ifadesine teşbih ve tecsimi ifade eden görüşle “Biz kendi elimizle” diye anlam vermişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Олар үшін Біз өз қолымызбен хайуандар жараттық. Сол хайуандарды өздері басқарып жүр, соны да білмей ме?”

*(Olar үшін Biz өз kolımızben hayuandar jarattık. Sol hayuandardı özderi baskarıp jür, sonı da bilmey me?)*⁹⁵²

Vahap Kıdırhanulı da bu âyetteki haberi sıfat “أَيَّدِينَا” ifadesini teşbih ve tecsim düşüncesiyle “Biz kendi elimizle” diye tercüme etmiştir.

3.1.1.6. Yâsîn Sûresi, 83. Âyet:

﴿فَسُبْحَانَ الَّذِي يَدِيهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾

Bu âyet de haberi sıfat olarak “يَدِيهِ” ifadesi geçmektedir. Mütercimlerin bu ifadenin tercümesini hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“Барлық нарсенің бйілігі қолында болған ғары сәндері суған қайтарылған; кешіліктен ыақ.”

⁹⁵¹ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 389.

⁹⁵² Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 465.

(Barlık narsenin biligi kolında bolğan, ari sender Soğan kaytarılattın Alla, kemşilikten pak.)⁹⁵³

Halife Altay bu âyetteki haberi sıfat “يَدِهِ” ifadesine teşbih ve tecsimi ifade eden bir şekilde “*Elinde*” diye anlam vermiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“كۈللى ەبىستىڭ بىلىڭى وز قولىندا بولعان ءارى سەندەر دارگاحىنا قايتارلاتىن اللا (نۇقساننان) پاك.”

(Küllü istin biligi öz kolında bolğan ari sender dargahına kaytarılattın Alla (nuksannan) pak.)⁹⁵⁴

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyetteki haberi sıfat “يَدِهِ” ifadesine teşbih ve tecsimi ifade eden görüşle “*Kendi elinde*” diye anlam vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Барлық нәрсенің билігі қолында болған әрі сендер Оған қайтарылатынға (яғни, Аллаға) мадақ!”

(Barlık narsenin biligi kolında bolğan ari sender Oğan kaytarılattınğa (yağni, Allağa) madak!)⁹⁵⁵

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyetteki haberi sıfat “يَدِهِ” ifadesini teşbih ve tecsim düşüncesiyle “*Elinde*” diye çevirmişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kızırhanulı

“Алла – пәк, бар нәрсеге иелік ету құқығы соның қолында. Ақыры бәрің соның алдына барасыңдар.”

(Alla – pak, bar narsege iyelik etu kukiğı sonın kolında. Akırı barın sonın aldına barasındar.)⁹⁵⁶

⁹⁵³ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 446.

⁹⁵⁴ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 445.

⁹⁵⁵ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 4:115.

⁹⁵⁶ Nısanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 390.

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyetteki haberi sıfat “يَدِهِ” ifadesini “O’nun elinde” şeklinde tercüme ederek teşbih ve tecsime içeren bir görüşle ele almışlardır.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Алла – пәк, бар нәрсеge иелік ету хұқығы соның қолында. Ақыры бәрін соның алдына барасыңдар.”

(Alla – pak, bar narsege iyelik etu kukiğı sonın kolında. Akırı barin sonın aldına barasındar.)⁹⁵⁷

Vahap Kıdırhanulı da bu âyetteki haberi sıfat “يَدِهِ” ifadesine “O’nun elinde” diye anlam vererek teşbih ve tecsime varan bir yaklaşımla ele almıştır.

3.1.1.7. Sâd Sûresi 75. Âyet:

﴿قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإِيْدِي أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ﴾

Bu âyette de haberi sıfat olarak “يَدِي” ifadesi geçmektedir. Şimdi bu ifadenin tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

”((اللا ت.)): ”ءاي عبيلس! قۇدىرەت قولممەن جاراتقانما ساجده متۇدەن سەنى نە توستى؟ تاكاپپارلاندىڭ با؟ نە جوعار علاردان بولدىڭ با؟“، - دەدى.”

((Alla T.): “Ay İbilis! Kudret kolımmen jaratkanıma sajde etuden seni ne tostı? Takapparlandın ba? Ne joğargılardan boldın ba?”, - dedi.)⁹⁵⁸

Halife Altay bu âyetteki haberi sıfat “يَدِي” ifadesine teşbih ve tecsime yakın bir anlamda “Kudret elimle” diye anlam vermiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

⁹⁵⁷ Kıdırhanulı, *Kuran Karım Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 465.

⁹⁵⁸ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 458.

”اللا: ”هي، عيبليس! من عوز قوديرت قولممەن جاراتقان ادامعا ساجده قىلۇڭا نە نارسە بوگەت بولدى؟
پاڭسىنعاننىڭ با، الدە بىيىك مارتەبەلى بولعاندىغىنان با؟“ – دەدى.

(Alla: “Ey, İbilis! Men öz kudiret kolimmen jaratkan adamğa sajde kılıuna ne narse böget boldı? Pansınğanın ba, alde biik martebeli bolğandığının ba?” – dedi.)⁹⁵⁹

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı da bu âyetteki haberi sıfat “يَدَيَّ” ifadesine teşbih ve tescimi çağrıştıran bir anlamda “Ben kendi kudret elimle” diye anlam vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Ол (Алла): “Ей, шайтан! Менің өз қолыммен жаратқанымға сәжде етпеуге сені не ұстады? Не, сен тәкәппарландың ба? Болмаса жоғарылардан болдың ба?” – деді.”

(Ol (Alla): “Ey, şaytan! Menin öz kolimmen jaratkanıma sajde etpeuge seni ne ustadı? Ne, sen takapparlandın ba? Bolmasa joğarılardan boldın ba?” – dedi.)⁹⁶⁰

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyetteki haberi sıfat “يَدَيَّ” ifadesini teşbih ve tescim düşüncesiyle “Benim kendi elimle” olarak çevirmişlerdir.

4- Ratbek Nisanbayulı, Vahap Kızırhanulı

““Ей, Ібіліс!” – деді Алла. Менің өз қолыммен жасаған адамыма бас июге не кедергі болып тұр? Әлде бас июге өзімшілдігің жібермей тұр ма? Әйтпесе мәртебем жоғары деп тұрсың ба?”

(“Ey, İbilis!” – dedi Alla. Menin öz kolimmen jasağan adamıma bas iyuge ne kedergi bolıp tur? Alde bas iyuge özimşildigin jibermey tur ma? Aytpese martebem joğarı dep tursın ba?)⁹⁶¹

Ratbek Nisanbayulı ve Vahap Kızırhanulı bu âyetteki haberi sıfat “يَدَيَّ” ifadesini teşbih ve tescimi ifade eden görüşle “Benim kendi elimle” diye çevirmişlerdir.

5- Vahap Kızırhanulı

⁹⁵⁹ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 457.

⁹⁶⁰ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağması*, 4:178.

⁹⁶¹ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 402.

““Ей, Ібіліс!” – деді Алла. Менің өз қолыммен жасаған адамыма бас июге не кедергі болып тұр? Әлде бас июге өзімшілдігің жібермей тұр ма? Әйтпесе, мәртебем жоғары деп тұрсың ба?”

(“Ey, İbilis!” – dedi Alla. Menin öz kolimmen jasağan adamıma bas iyuge ne kedergi bolıp tur? Alde bas iyuge özişildigin jibermey tur ma? Aytpese martebem joğarı dep tursın ba?)⁹⁶²

Vahap Kıdırhanulı da bu âyetteki haberi sıfat “يَدَيَّ” ifadesine teşbih ve tecsim düşüncesiyle “Benim kendi elimle” diye anlam vermiştir.

3.1.1.8. Fetih Sûresi 10. Âyet:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَمَ يَزِيدْهُ مِنْ أَجْرٍ عَظِيمًا﴾

Bu âyette geçen “يَدُ اللَّهِ” ifadesi haberi sıfatlardandır. Mütercimlerin bu ifadenin tercümesini hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“(مُحَمَّد ع.س.) راسندا ساعان بيعات قبلعاندار، (قول бергендер،) ارينه اللاعا قول берген болادی. اللانىڭ قۇدرەت قولى ولاردىڭ قولدارىنىڭ ۇستىندە. سوندىقتان كىم سىرتىن بۇزسا، سوندا عوز زىيانىنا عانا. ال جانە كىم اللاعا берген سىرتىن وربنداسا، الله وعان زور سىيلىق берەدى.”

(Muhammed ğ.s.) rasında sağan biğat kılğandar, (kol bergender,) arine Allağa kol bergen boladı. Allanın kudret kolı olardın koldarının üstinde. Sondıktan kim sertin buzsa, sonda öz ziyanına ğana. Al jane kim Allağa bergen sertin orındasa, Allah oğan zor sıylık beredi.)⁹⁶³

Halife Altay bu âyetteki haberi sıfat “يَدُ اللَّهِ” ifadesini teşbih ve tecsime yakın bir anlamda “Allah’ın kudret eli” diye tercüme etmiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

⁹⁶² Kıdırhanulı, *Kuran Karım Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 477.

⁹⁶³ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 513.

” (هي مؤحَمَّد! حُودَايِيَا) سَاعَان سَمَرْت بَمَرْگَهَنَدَر (قَوْل بَمَرْگَهَنَدَر) شَنْ مَانِنْدَه اَلَلَا سَمَرْت بَمَرْگَهَن مَسْمُوتَلَمَدِي. اَلَلَانْگَ قَوْلِي وَلَارْدِيْگَ قَوْلْدَارِيْگَ وُسْتِنْدَه. كِم سَمَرْتِيْن بُوْزْسَا، وَنْگَ زِيَانِيْ وَزْنَه. كِم اَلَلَا بَمَرْگَهَن سَمَرْتِيْن وَرِيْنْدَا سَا، اَلَا وَعَان كَسَمَك سَيَلِيْق اَرْنَايْدِي. “

*((Ey Muhammet! Hudaybiyada) sağan sert bergender (kol bergender) şın maninde Allağa sert bergen esepteleği. Allanın kolı olardıñ koldarının üstinde. Kim sertin buzsa, onın zıyanı özine. Kim Allağa bergen sertin orındasa, Alla oğan kesek sıylık arnaydı.))*⁹⁶⁴

Aziz Akıtulı ve Makas Akıtulı bu âyetteki haberi sıfat “يَدُ اللَّهِ” ifadesini tam da bir teşbih ve teccimi ifade eden görüşle “Allah’ın eli” diye tercüme etmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Шынында да, саған (Мұхаммед) қол бергендер Аллаға да қол берген болады (Бұл арадағы “қол беру” – іззет көрсету, сәлем беру, мәселен: Әскери түрде сәлем беру секілді). Алланың (күдіретті) қолы олардың қолдарының үстінде. Кімде-кім Аллаға берген сертін орындаса, онда Ол (Алла) оған мол сыйлық береді.”

*(Şınında da, sağan (Muhammed) kol bergender Allağa da kol bergen boladı (Bul aradağı “kol беру” – izzet körsetu, salem беру, maselen: Askeri türde salem беру sekildi). Allanın (kudiretti) kolı olardıñ koldarının üstinde. Kimde-kim Allağa bergen sertin orındasa, onda Ol (Alla) oğan mol sıylık beredi.))*⁹⁶⁵

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyetteki haberi sıfat “يَدُ اللَّهِ” ifadesini teşbih ve teccime yakın bir anlamda “Allah’ın (kudretli) eli” şeklinde çevirmişler.

4- Ratbek Nisanbayulı, Vahap Kızırhanulı

“Саған қол ұшын бергендер, сөз жоқ, Аллаға қол ұшын бергендер қатарында саналады. Алланың қолы олардың қолының үстінде тұрады (яғни, Алла олардың қолқабыс еткенін көріп, оның есесін қайтарады). Кімде-кім уәдесін бұзса, оның зияны өз басына тиеді. Тәңірге берген сертінде тұрғандарға Алла қайтаратын бодауын аямайды.”

⁹⁶⁴ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 512.

⁹⁶⁵ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağması*, 4:418.

(*Sağan kol uşın bergender, söz jok, Allağa kol uşın bergender katarında sanaladı. Allanın kolı olardın kolının üstinde turadı (yağni, Alla olardın kolkabıs etkenin körıp, onın esesin kaytaradı). Kimde-kim uadesin buzsa, onın ziyanı öz basına tiyedi. Tanirge bergen sertinde turğandarğa Alla kaytaratın bodauın ayamaydı.*)⁹⁶⁶

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kızırhanulı bu âyetteki haberi sıfat “يَدُ اللَّهِ” ifadesini teşbih ve tecsim düşüncesiyle “Allah’ın eli” olarak tercüme etmişler ve parantez içerisinde “yani, Allah onların yardım ettiklerini görüp, mükafaatlarını verecektir” diye açıklamada bulunmuşlar.

5- Vahap Kızırhanulı

“Саған қол ұшын бергендер (Құтайбада) Аллаға қол ұшын бергендер қатарында саналады. Алланың қолы олардың қолының үстінде тұрады (яғни Алла олардың қолқабыс еткенін көріп, оның есесін қайтарады). Кімде-кім уәдесін бұзса, оның зияны өз басына тиеді. Тәңірге берген сертінде тұрғандарға Алла қайтаратын бодауын аямайды.”

(*Sağan kol uşın bergender, söz jok, Allağa kol uşın bergender katarında sanaladı. Allanın kolı olardın kolının üstinde turadı (yağni, Alla olardın kolkabıs etkenin körıp, onın esesin kaytaradı). Kimde-kim uadesin buzsa, onın ziyanı öz basına tiyedi. Tanirge bergen sertinde turğandarğa Alla kaytaratın bodauın ayamaydı.*)⁹⁶⁷

Vahap Kızırhanulı da bu âyetteki haberi sıfat “يَدُ اللَّهِ” ifadesinin tercümesini teşbih ve tecsimi ifade eden görüşle “Allah’ın eli” olarak yapmıştır ve parantez içerisinde “Yani, Allah onların yardım ettiklerini görüp, mükafaatlarını verecektir” diye açıklamada bulunmuştur.

Bu âyette sahabelerin Rasulullah’a (s.a.s.) ve onun şahsında Allah’a yapılan biatı konu alınmaktadır. Sahabeler ellerini Peygamberin (s.a.s.) elinin üstüne koyarak kendisine biat etmişlerdir. Taberî buradaki ifadeyi te’vîl yaparak *Allah’ın, kendi elçisine (s.a.s.) yardım etme konusunda onların gücünün üstünde gücünün ve yardımının*

⁹⁶⁶ Nısanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 456.

⁹⁶⁷ Kızırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 536.

olduğunu belirtmektedir.⁹⁶⁸ Buradaki ifadeyi, teşbihi bir ifadeyle “Eli” şeklinde değil, te’vîl metoduyla “Kuvveti ve yardımı” olarak tercüme etmek daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

3.1.1.9. Zâriyât Sûresi, 47. Âyet

﴿وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾

Bu âyetle de önceki âyetlerde geçen haberi sıfatlarla aynı köke sâhip olan “بِأَيْدٍ” ifadesi geçmektedir. Önceki âyetlerde geçen ifadeleri meal yazarlarının çoğu teşbih ve tecsime yakın bir anlamda “El” olarak çevirdiklerini görmüştük. Şimdi bu ayetteki aynı ifadenin tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“Аспанды құдіретімізбен жасадық. Шын маңында күшіміз жетеді.”

(*Aspandı kudiretimizben jasadık. Şın maninde küşimiz jetedi.*)⁹⁶⁹

Halife Altay bu âyetteki haberi sıfat “بِأَيْدٍ” ifadesini te’vîl görüşüyle “kudretimizle” diye tercüme etmiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“Аспанды күш-құдіретімізбен жасадық. Әбіз расында құдіретіміз.”

(*Aspandı küş-kudiretimizben jasadık. Biz rasında kudirettimiz.*)⁹⁷⁰

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyetteki haberi sıfat “بِأَيْدٍ” ifadesine te’vîl düşüncesiyle “güç ve kudretimizle” diye anlam vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Аспанды Біз қолымызбен жасадық. Әрине, күшіміз жетеді.”

(*Aspandı Biz kolımızben jasadık. Arine, küşimiz jetedi.*)⁹⁷¹

⁹⁶⁸ Taberî, *Câmiu’l Beyan a’n Te’vîli’l-Kur’ân*, 26:89.

⁹⁶⁹ Altay, *Kuran Şariף Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 523.

⁹⁷⁰ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 522.

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyetteki haberi sıfat “بَائِدٌ” ifadesini “Biz elimizle” diyerek yine aynı şekilde teşbih ve tescimi ifade eden görüşle çevirmişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

“Аспанды қудіретпен барлыққа келтірдік. Біз шын қудіреттіміз.”

(*Aspandı kudiretpen barlıkka keltirdik. Biz şın kudirettimiz.*)⁹⁷²

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyetteki haberi sıfat “بَائِدٌ” ifadesini te’vîl ederek “*kudretle*” diye anlam vermişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Аспанды қудіретпен барлыққа келтірдік. Біз шын қудіреттіміз.”

(*Aspandı kudiretpen barlıkka keltirdik. Biz şın kudirettimiz.*)⁹⁷³

Vahap Kıdırhanulı da bu âyetteki haberi sıfat “بَائِدٌ” ifadesine “*kudretle*” diye te’vîl düşüncesiyle anlam vermiştir.

3.1.1.10. Hadîd Sûresi, 29. Âyet:

﴿لَعَلَّآ يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِّنْ فَضْلِ اللَّهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾

Bu âyette de haberi sıfat olarak “بِيَدِ اللَّهِ” ifadesi geçmektedir. Mütercimlerin bu ifadenin tercümesini hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“Кітап Үелері Алланың Кеңселігінен Үш Нарсеге Үе Бұла маетіндіктарын Үбілсен. Шақсиз, мархамет Алланың қолында. Қалаған қолына берді. Алла (т.) Зор Кеңселігі Үесі.”

⁹⁷¹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:19.

⁹⁷² Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 467.

⁹⁷³ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 548-549.

(Kitap iyeleri Allanın kenşiliginen eş narsege iye bola almaytındıktarın bilsin. Şaksız, marhamet Allanın kolında, Kalağan kulına beredi. Alla (T.) zor kenşilik iyesi.)⁹⁷⁴

Halife Altay bu âyetteki haberi sıfat “يَدِ اللَّهِ” ifadesini teşbih ve tecsım düşüncesini andıran bir anlamda “Allah’ın elinde” diye çevirmiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“Кітап иелері Алланың раһметінен еснарсеһге қолдары жетпейтіндігін, мол раһмет даўсыз Алланың қолында мекендігін, оны (Алла) қалаған қолына беретіндігін, Алланың дарқан қайырым иесі екенін бilsin деп (Алла осы сөзді айтты).”⁹⁷⁵

(Kitap iyeleri Allanın rahmetinen eşnarsege koldarı jetpeytindigin, mol rahmet dausız Allanın kolında ekendigin, onı (Alla) kalağan kulına beretindigin, Allanın darkan kayırım iyesi ekenin bilsin dep (Alla osı sözdi ayttı).)⁹⁷⁵

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı da bu âyetteki haberi sıfat “يَدِ اللَّهِ” ifadesine teşbih ve tecsimi ifade eden görüşle “Allah’ın elinde” diye anlam vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Кітап иелері Алланың мейір-шапағатынан өздері құдіретті емес екендіктерін білсін. Әлбетте, мейір-шапағат тек Алланың ғана қолында. Ол (Алла) кімді қаласа, оны соған береді. Сөз жоқ, Алла зор мейір-шапағат иесі!”

(Kitap iyeleri Allanın meyir-şapağatınan özderi kudiretti emes ekendikterin bilsin. Albette, meyir-şapağat tek Allanın ғана қолында. Ол (Алла) kimdi kalasa, onı soğan beredi. Söz jok, Alla zor meyir-şapağat iyesi!)⁹⁷⁶

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyetteki haberi sıfat “يَدِ اللَّهِ” ifadesinin tercümesini teşbih ve tecsım düşüncesiyle “ancak Allah’ın elinde” olarak yapmışlardır.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kızırhanulı

⁹⁷⁴ Altay, Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi, 542.

⁹⁷⁵ Akıtulı ve Akıtulı, Kuran Karim Kazakşa Audarması, 541.

⁹⁷⁶ Öserov ve İstayev, Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası, 5:87.

“Біліп қойыңдар: кітап иелерінде Алланың қайырымынан басқа ештеңе жоқ, Қайырымның бәрі Құдайдың өз қолында. Ол оны қалаған адамына жасайды. Ұлы мейірім иесі – Алла ғана.”

*(Bilip koyındar: kitap iyelerinde Allanın kayırımınan baska eştene jok, Kayırımın bari Kudaydın өз kolında. Ol onı kalağan adamına jasaydı. Ulı meyirim iyesi – Alla ғana.)*⁹⁷⁷

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyetteki haberi sıfat “بِيَدِ اللَّهِ” ifadesini teşbih ve tescimi ifade eden bir şekilde “Tanrı’nın kendi elinde” olarak tercüme etmişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Біліп қойыңдар: кітап иелеріне Алланың қайырымынан зор ештеңе жоқ, Қайырымның бәрі Құдайдың өз қолында. Ол оны қалаған адамына жасайды. Ұлы мейірім иесі – Алла ғана.”

*(Bilip koyındar: kitap iyelerinde Allanın kayırımınan baska eştene jok, Kayırımın bari Kudaydın өз kolında. Ol onı kalağan adamına jasaydı. Ulı meyirim iyesi – Alla ғana.)*⁹⁷⁸

Vahap Kıdırhanulı da bu âyetteki haberi sıfat “بِيَدِ اللَّهِ” ifadesine teşbih ve tescim düşüncesiyle “Tanrı’nın kendi elinde” diye anlam vermiştir.

3.1.1.11. Mülk Sûresi, 1. Âyet:

﴿تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

Bu âyetте de haberi sıfat olarak “بِيَدِهِ” ifadesi geçmektedir. Şimdi bu ifadenin tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

⁹⁷⁷ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 489.

⁹⁷⁸ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 572.

”سونداي بۇكىل اكىمشىلىك قولىندا بولغان اللا، اسا ۇلى ارى ول، ار نارسەگە كۇشى تولق جەتۇشى.“

(*Sunday бүкіл ақымшілік kolında болған Алла, аса Ұлы ари Ол, ар нәрсеge күші толқ жетуші.*)⁹⁷⁹

Halife Altay bu âyetteki haberi sıfat “يَدِهِ” ifadesini teşbih ve tecsim düşüncesini andıran bir anlamda “*elinde*” diye çevirmiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

”يەلىك ءوز قولىندا بولغان ۇلى اللا قۇتتى - بەرە كەلى. ونانك بارلىق نارسەگە قۇدىرەتى كامىل جەتەدى.“

(*İyelik öz kolında болған Ұлы Алла кутті-berelik. Onın барлық нәрсеge kudireti kamil jetedi.*)⁹⁸⁰

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyetteki haberi sıfat “يَدِهِ” ifadesine teşbih ve tecsim düşüncesiyle “*kendi elinde*” diye anlam vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

”Бар билік өз қолындағы (Алла) ақ баталы, әрі барлық нәрсеge құдіретті.“

(*Bar bilik öz kolındaғы (Алла) ақ баталы, ари барлық нәрсеge kudiretti.*)⁹⁸¹

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyetteki haberi sıfat “يَدِهِ” ifadesine teşbih ve tecsimi ifade eden görüşle “*kendi elinde*” olarak tercüme yapmıştır.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

”Бүкіл әкімшілік (патшалық) өз қолында болған (Алланың) мәртебесі жоғары, ол әр нәрсеge құдіретті.“

(*Bүкіл ақымшілік (patşalık) öz kolında болған (Allanın) martebesi жоғары, ол ар нәрсеge kudiretti.*)⁹⁸²

⁹⁷⁹ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 563.

⁹⁸⁰ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 562.

⁹⁸¹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:137.

⁹⁸² Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 513.

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyetteki haberi sıfat “يَدِهِ” ifadesine teşbih ve teccimi ifade eden bir şekilde “*kendi elinde*” diye anlam vermişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Бүкіл әкімшілік (патшалық) өз қолында болған (Алланың) берекеті жоғары, ол бар нәрседе құдіретті.”

(*Bükil akimşilik (patşalık) öz kolında bolğan (Allanın) bereketi joğarı, ol bar narsede kudiretti.*)⁹⁸³

Vahap Kıdırhanulı da bu âyetteki haberi sıfat “يَدِهِ” ifadesini teşbih ve teccim düşüncesiyle “*kendi elinde*” diye çevirmiştir.

Âyetlerde geçen müteşâbih ifadeleri meallerdeki örneklerde olduğu gibi literâl olarak çevirmek teşbih ve teccim düşüncesine neden olur. Bu durum Yüce Allah’a organ isnat etmek anlamına gelebilir ki bu imkânsızdır. Bu tür ifadeleri birer mefhum olarak algılamamız gerekir. Yani (البلد في يد الأمير) “*Ülke, devlet reisinin elindedir*” cümlesinde olduğu gibi. Devlet reisi, eli olmayan biri de olsa böyle denir. Hâl böyle olunca, yukarıdaki âyetlerde geçen “*El*” lafzı ile Yüce Allah’ın et, kemik, sinir ve deri gibi şeylerden mürekkep bir cisim olan uzvu murat etmediğini, anılan cismin Allah Teâlâ’nın ulûhiyeti hakkında muhal ve Allah’ın ondan münezzeh olduğunu bilmek gerekir. Ancak meal yazarlarının haberi sıfatlardan (يد) lafzını geniş anlamı içerisinden teşbih ve teccim düşüncesiyle “*El*” şeklinde çevirmeleri anlaşılır değildir. Bu durum meal okuyucularının Yüce Allah hakkında zihinlerinde yanlış bir kanaat oluşmasına neden olabilir. Bunun nedeni insanın düşünce yapısından kaynaklanmaktadır.

İnsan akli sınırlı bir yapıya sâhiptir. Bu yüzden böyle bir çeviri Cenâb-ı Hakk’ın insana ait bir organ olan “*El*” gibi bir organa sâhip olduğunu akla getirebilir. Diğer yandan lafzı tercüme etmeden olduğu gibi aktarmak ise tercümelerin doğasına aykırıdır. Çünkü tercümeler bir metnin daha iyi anlaşılmasını sağlamaya yöneliktir. Kur’ân-ı Kerîm’in anlaşılması için tercümelere gerek vardır. Bu durumda lafızları çevirmeden

⁹⁸³ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 596.

aktarmak kanaatimizce yanlıştır. Böyle bir tavır Kur’ân-ı Kerîm’in anlaşılmasından çok anlaşılmasına sebep olur.

Bu açıklamalar doğrultusunda yukarıdaki âyetlerde geçen haberi sıfata te’vîl düşüncesiyle “*Güç, kudret, kuvvet, nimet, sâhiplik ve cömertlik*”⁹⁸⁴ gibi anlamların verilmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

3.1.2. Vech

Kelime anlamı olarak “Vech” (وجه) organ anlamında “Yüz” ifade eder. Yüz, bedenın zâhirinde olanların en şerefli; en üstünü olduğundan, “*Her nesnenin (ilk) karşılanan kısmıyla*” ilgili olarak ve “*En şerefli, üstün yeriyle ve başlangıç yeriyle*” ilgili kullanılıp (وجه كذا) ve (وجه النهار) denmiştir. Aynı zamanda âlimlerin bir görüşüne göre bu ifade: “*O’nun zâtıdır*” şeklinde, diğer bir görüşe göre ise Yüce Allah bu ifadeyle “*Salih amellerle Yüce Allah’a yönelmek*” olarak anlamlandırılmıştır.⁹⁸⁵ Şimdi “Vech” haberi sıfatının yer aldığı müteşâbih âyetlerdeki söz konusu haberi sıfatın tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarını ve Kazak Türkçesine nasıl çevirdiklerini inceleyelim.

3.1.2.1. Bakara Sûresi, 115. Âyet

﴿وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوْا فَتَمَّ وَجْهُهُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾

Bu âyette “*وَجْهُهُ اللَّهُ*” ifadesi geçmektedir. Mütercimlerin bu ifadenin tercümesini hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“*Шеңсес, батнас ӛар тарӛп алла ӛтан. Сондиқтан қай жаққа бет қаратсақдар да алланың ӛжүзі (ризалісі) сол жақта. Расаңда алла (т.) ӛте кемӛ, толық ӛбілуші. (мӛгер қиблаға қарау қауып-қатерлі болса, бет алдына қарап намаз оқуға боларды).*”

⁹⁸⁴ Taberî, *Câmiu’l Beyan a’n Te’vîli’l-Kur’ân*, 3:261, 6:358; Râzî, *Mefâtîhu’l-Gayb*, 3:9,91, 4:35-38.

⁹⁸⁵ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’ân*, 855-856; Halabi, *Umdatü’l-Huffâz*, 4:330-332.

(*Şığıs, batıs ar tarap Allağa tan. Sondıktan kay jakka bet karatsandar da Allanın jüzi (rizalıǵı) sol jakta. Rasında Alla (T.) öte ken, tolık biluşı. (Eger kıblağa karau kauip-katerli bolsa, bet aldına karap namaz okuğa boladı).*)⁹⁸⁶

Halife Altay bu âyetteki haberi sıfat “وَجْهَ اللَّهِ” ifadesini teşbih ve tecsimi ifade eden görüşle “Allah’ın yüzü” olarak tercüme etmiş ve parantez içine de diğer mütercimlerden farklı olarak “rızası” diye te’vîl etmiştir, âyetin sonunda da “Eğer kible tarafına yönelmek tehlikeli ise istediği tarafa doğru yönelerek namazını kılabilir” diye açıklamada bulunmuştur.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“شعس تا، باتس تا (بۇكىل جەر جۇزى) اللانكى، قايسى جاققا بىت بىرسەڭدەر دە اللانك عۇزى (قىبلاسى) سول جاققا. اللا راسىندا اسا كىڭ، تولق بىلۋشى.”

(*Şığıs ta, batıs ta (bükil jerjüzi) Allaniki, kaysı jakka bet bersender de Allanın jüzi (kıblası) sol jakta. Alla rasında asa ken, tolık biluşı.*)⁹⁸⁷

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyetteki haberi sıfat “وَجْهَ اللَّهِ” ifadesini teşbih ve tecsim düşüncesiyle “Allah’ın yüzü” diye tercüme etmişler ve parantez içine de “kiblesi” olarak te’vîl yapmışlardır.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Шығыс та батыс та Аллаға тән. Қай жаққа бұрылып оқысаң да, Алланың жүзі (көресің). Шындығында да Алла Тағала бәрін толық білуші (Егер жүзіңді қыблаға қаратып оқу қауіпті деп санасаң, кез келген жаққа қарап оқуға болады).”

(*Şığıs ta batıs ta Allağa tan. Kay jakka burılıp okısan da, Allanın jüzi (köresin). Şındıǵında da Alla Taǵala barin tolık biluşı (Eger jüzindi kıblağa karatıp oku kauipti dep sanasan, kez kelgen jakka karap okuğa boladı).*)⁹⁸⁸

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyetteki haberi sıfat “وَجْهَ اللَّهِ” ifadesini teşbih ve tecsim düşüncesiyle “Allah’ın yüzü (göreceksin)” şeklinde tercüme etmişler

⁹⁸⁶ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi*, 19.

⁹⁸⁷ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 18.

⁹⁸⁸ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Maǵıması*, 1:60.

ve âyetin sonunda da “Eğer kible tarafına yönelerek namaz kılman tehlikeli ise istediğin tarafa doğru yönelerek namazını kılabilirsin” diye açıklamada bulunmuşlar.

4- Ratbek Nisanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

“Дүниенің шығысы да, батысы да Алланікі. Жүздеріңді қай жаққа қаратсаңдар да Алла сол тараптан табылады. Ақиқатын айтсақ, Алланың рахматы да, кемеңгерлігі де шексіз (Сапарда көлік үстінде немесе қауіп-қатерлі жағдайда жүздерің қалай қараса да, құбыла бола береді).”

*(Düniyenin şığısı da, batısı da Allaniki. Jüzderindi kay jakka karatsandar da Alla sol taraptan tabıladı. Akikatın aytsak, Allanın rahmatı da, kemengerligi de şeksiz (Saparda kölik üstinde nemese kauip-katerli jağdayda jüzderin kalay karasa da, kubıla bola beredi).)*⁹⁸⁹

Ratbek Nisanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyetteki haberi sıfat “وَجْهَ اللَّهِ” ifadesini teşbih ve tecsimi çağrıştıran bir anlamda diğerlerinden farklı bir görüşle “Allah o taraftan bulunur” olarak çevirerek “وَجْهَ” lafzını atlamışlar. Sonra parantez içerisinde “Yolculukta binitin üzerindeyken veya tehlikeli durumlarda yüzünüzü hangi tarafa çevirseniz o taraf kible sayılır” diye açıklamada bulunmuşlar.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Дүниенің Шығысы да, Батысы да Алланікі. Жүздеріңді қай жаққа қаратсаңдар да Алла сол тараптан табылады. Ақиқатын айтсақ, Алланың рахматы да, кемеңгерлігі де шексіз. (Сапарда, көлік үстінде немесе қауіп-қатерлі жағдайда жүздерің қалай қараса да, құбыла бола береді).”

*(Düniyenin şığısı da, Batısı da Allaniki. Jüzderindi kay jakka karatsandar da Alla sol taraptan tabıladı. Akikatın aytsak, Allanın rahmatı da, kemengerligi de şeksiz (Saparda kölik üstinde nemese kauip-katerli jağdayda jüzderin kalay karasa da, kubıla bola beredi).)*⁹⁹⁰

⁹⁸⁹ Nisanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 17.

⁹⁹⁰ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 25.

Vahap Kıdırhanulı da bu âyetteki haberi sıfat “وَجْهَ اللَّهِ” ifadesini aynı şekilde teşbih ve teccimi çağrıştıran bir anlamda “Allah o taraftan bulunur” olarak çevirerek “وَجْهَ” lafzını atlamış ve parantez içerisinde “Yolculukta binitin üzerindeyken veya tehlikeli durumlarda yüzünüzü hangi tarafa çevirseniz o taraf kible sayılır” diye açıklamada bulunmuştur.

Buradaki ifadeyi te’vîl etmenin ispat etmekten daha öncelikli olduğunu ifade eden Râzî, “Vech” kelimesinin “kasd”, “niyet” ve “Alah’ın rızasını” ifade ettiğini, zira, Yüce Allah’ın mahlûkata ait cihet, yön gibi özelliklere sâhip olmaktan münezzeh olduğunu söyler.⁹⁹¹ Taberî ise, “Vech” kelimesinin “kible” mânâsına geldiğini söyler.⁹⁹² İmam Mâturidi ise, “Vech” kelimesinin “Allah’ın zâtı” mânâsına geldiğini söyler.⁹⁹³

3.1.2.2. Bakara Sûresi, 272. Âyet:

﴿يَسِّرْ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَا تُنْفِسْكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ﴾

Burada geçen haberi sıfat “وَجْهِ اللَّهِ” ifadesinin tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarını Kazakça’ya nasıl tercüme ettiklerini görelim.

1- Halife Altay

“(Mühammed g.s.) olardı tura jolğa salu sağan mindet emes. Birak Alla kimdi kalasa, tura jolğa saladı. Nendey hayır bersender de sonda özderin üşin; Allanın jolında bermetin hayır ozderiñge tolıq tolıñdı arı sendeñge adılsızdık etilemıdı.”

(Muhammed g.s.) olardı tura jolğa salu sağan mindet emes. Birak Alla kimdi kalasa, tura jolğa saladı. Nendey hayır bersender de sonda özderin üşin; Allanın

⁹⁹¹ Râzî, *Meḡâtiḡu’l-Gayb*, 2:22.

⁹⁹² Taberî, *Câmiu’l Beyan a’n Te’vîli’l-Kur’ân*, 1:582.

⁹⁹³ Mâturidi, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 1:545.

*rizalıǵın tilep kana bersender, Alla jolında beretin hayır özderine tolıq tölenedi ari senderge adilsizdik etilmeydi.)*⁹⁹⁴

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهِ اللَّهِ” ifadesine te’vîl ederek “Allah’ın rızası” olarak anlam vermiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“(هٰی مُحَمَّدًا!) ولاردی تۇرا جولعا سالۋعا سەن جاۋاپتى مەسسەڭ. اللالاعان پەندەسەن ءوزى تۇرا جولعا سالادى. مال-مۈلكتەن نەنى قاير-ساداقاعا بەرسەڭدەر دە ول ءوز پايدالارنىڭ، سەندەر تەك اللانىڭ رازىلىعى ءۇشىن قاير-ساحاۋات بەرسەڭدەر، جاقسلىق جولعا ارناعان قاير-ساحاۋاتتارنىڭ ساۋابى وزدەرگە تولىق قايتارىلادى، سەندەرگە ادبەتسىزدىك سىتەلمەيدى.”

*((Ey Muhammet!) Olardı tura jolğa saluğa sen jauaptı emessin. Alla kalağan pendesin Özi tura jolğa saladı. Mal-mülikten neni kayır-sadakağa bersender de ol öz paydaların, sender tek Allanın razılıǵı üşin kayır-sahauat beresinder, jaksılık jolğa arnağan kayır-sahauattarının sauabı özderine tolıq kaytarılady, senderge adiletsizdik istelmeydi.)*⁹⁹⁵

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهِ اللَّهِ” ifadesini te’vîl ederek “Allah’ın rızası” olarak çevirmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Оларды тура жолға салу саған міндет емес. Бірақ, Алла тағала кімді каласа, тура жолға салады. Нендей қайыр берсеңдер де Алланың ризалығын тілеп, өздерің үшін ғана беріңдер, Алла жолына берген қайырларың өздеріңе толық төленеді әрі сендерге зәлімдік етілмейді.”

*(Olardı tura jolğa salu sağan mindet emes. Birak, Alla tağala kimdi kalasa, tura jolğa saladı. Nendey kayır bersender de Allanın rizalıǵın tilep, özderin üşin ғana berinder, Alla jolına bergen kayırların özderine tolıq tölenedi ari senderge zalimdik etilmeydi.)*⁹⁹⁶

⁹⁹⁴ Altay, Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi, 47.

⁹⁹⁵ Akıtulı ve Akıtulı, Kuran Karim Kazakşa Audarması, 46.

⁹⁹⁶ Öserov ve İstayev, Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası, 1:168.

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev önceki âyette geçen haberi sıfat “وَجْهِ اللَّهِ” ifadesini teşbih ve tecsimi ifade eden görüşle “Allah’ın yüzü” diye tercüme etmişlerken burada ise te’vîl ederek “Allah’ın rızası” olarak anlam vermişlerdir.

4- Ratbek Nisanbayulı, Vahap Kızırhanulı

“Оларды тура жолға салу сенің міндетің емес. Құдай қаласа, кімді болса да тура жолға өзі салады. Ал сендер қандай қайыр-садақа берсеңдер де ол өздерің үшін, тек оны Алланың разылығы үшін ғана бересіңдер. Малдарыңның қаншасын қайыр-садақаға шығарсаңдар да оның есесі (сауабы) сендерге толық қайтарылады, бұл орайда ешбір әділетсіздік жасалмайды.”

*(Olardı tura jolğa salu senin mindetin emes. Kудay kalasa, kimdi bolsa da tura jolğa özi saladı. Al sender kanday kayır-sadaka bersender de ol özderin üşin, tek onı Allanın razılıғı üşin ғана beresinder. Maldarının kanşasın kayır-sadakaға şığarsandar da onın esesi (sauabı) senderge tolıq kaytarıladı, bul orayda eşbir adiletsizdik jasalmaydı.)*⁹⁹⁷

Ratbek Nisanbayulı ve Vahap Kızırhanulı bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهِ اللَّهِ” ifadesine te’vîl görüşüyle “Allah’ın rızası” olarak anlam vermişlerdir.

5- Vahap Kızırhanulı

“Оларды тура жолға салу сенің міндетің емес. Құдай қаласа, кімді болса да тура жолға өзі салады. Ал сендер қандай қайыр-садақа берсеңдер де ол өздерің үшін, тек оны Алланың разылығы үшін ғана бересіңдер. Малдарыңның қаншасын қайыр-садақаға шығарсаңдар да оның есесі (сауабы) сендерге толық қайтарылады, бұл орайда ешбір әділетсіздік жасалмайды.”

(Olardı tura jolğa salu senin mindetin emes. Kудay kalasa, kimdi bolsa da tura jolğa özi saladı. Al sender kanday kayır-sadaka bersender de ol özderin üşin, tek onı Allanın razılıғı üşin ғана beresinder. Maldarının kanşasın kayır-sadakaға

⁹⁹⁷ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 40.

şığarsandar da onın esesi (sauabı) senderge tolık kaytarıladı, bul orayda eşbir adiletsizdik jasalmaydı.)⁹⁹⁸

Vahap Kızırdıhanlı da bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهِ اللَّهِ” ifadesini te’vîl düşüncesiyle “Allah’ın rızası” olarak tercüme etmiştir.

3.1.2.3. En’âm Sûresi, 52. Âyet:

﴿وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْعَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾

Bu ayette geçen haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesinin tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“(Mühammed ع.س.) күндіз-түні Рабибларна жалбарынып, Оның ризасын тілегендерді қуа. Олардың есебінен саған нәрсе жоқ. Жане сенің есебіңнен оларға да еш нәрсе жоқ. (Ең-біріне жауапкершілік жоқ.) Сондықтан оларды қуасңдардан бұласың.”

((Muhammed ğ.s.) kündiz-tüni Rabbılarına jalbarınıp, Onın rızalığın tilegenderdi kuma. Olardıñ esebinen sağan eş narse jok. Jane senin esebinnen olarğa da eş narse jok. (Bir-birine jauapkerşilik jok.) Sondıktan olardı kusan zulımdık kılğandardan bolasın.)⁹⁹⁹

Halife Altay te’vîl görüşünü yansıtarak bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesini “O’nun rızasını” diye tercüme etmiştir.

2- Aziz Akıtuılı, Makaş Akıtuılı

“Оның ризасын тілеп, мәтәлі-кеш Рабибларна қулашлық мәтәндерді (қасқанан) қуалама. Олардың есебінен саған шаңарсе кәлмәйді. Сенің есебіңнен оларға да шаңарсе кәлмәйді (біріне бол a еңбіріне жауапкершілік жоқ). Оларды қуып жибәрсәң зәлмәдәр қатарна кәрсәң.”

⁹⁹⁸ Kızırdıhanlı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 53.

⁹⁹⁹ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 134.

*(Allanın rizalığın tilep, erteli-keş Rabbılarına kulşılık etetinderdi (kasınnan) kualama. Olardın esebinen sağan eşnarse kelmeydi. Senin esebinnen olarğa da eşnarse kelmeydi (birine bola birin jauapka tartılmaysındar). Olardı kuıp jibersen zalımdar katarına kiresin.)*¹⁰⁰⁰

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesini te’vîl görüşüyle “Allah’ın rızasını” diye tercüme etmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Сөйтіп, күндіз түні жаратқан иелеріңе жалбарынып, Оның дидарын тілегендерді қумандар. Олардың есебінен саған ешнәрсе жоқ және сенің есебіңнен оларға да ешнәрсе жоқ (бір-біріңе жауапкершілік жоқ). Сондықтан, оларды қусаң зәлімдерден боласың.”

*(Söytip, kündiz tüni jaratқан iyelerine jalbarınıp, Onın didarın tilegenderdi kumandar. Olardın esebinen sağan eşnarse jok jane senin esebinnen olarğa da eşnarse jok (bir-birine jauapkerşilik jok). Sondıktan, olardı kusan zalimderden bolasın.)*¹⁰⁰¹

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesini “O’nun cemalini” olarak tercüme ederek te’vîl görüşünü yansıtmışlar.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

“Алланың ықыласын тілеп, күндіз-түні Жаратқанға жалбарынатындарды сыртқа теппе. Олар үшін сен жауап бермейсің. Оларды сыртқа тепсең залым боласың.”

*(Allanın ықыласын tilep, күндіз-түні Jaratқанға jalbarınatındardı sırtқа теппе. Олар үшін сен jauap bermeysin. Olardı sırtқа tepsen zalım bolasın.)*¹⁰⁰²

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesini te’vîl görüşüyle “Allah’ın ihlasını” şeklinde tercüme etmişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

¹⁰⁰⁰ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 133.

¹⁰⁰¹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 1:489-490.

¹⁰⁰² Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 110.

“Алланың ықыласын тілеп, күндіз-түні Жаратқанға жалбарынамындарды сыртқа теппе. Олар үшін сен жауап бермейсің. Оларды сыртқа тепсең, залым боласың.”

(*Allanın ықыласын tilep, күндіз-түні Jaratқанға jalbarınatındardı sırtқа теппе. Olar үшін sen jauap bermeysin. Olardı sırtқа tepsen zalım bolасын.*)¹⁰⁰³

Vahap Kızırhanulı da bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesine aynı şekilde “Allah’ın ihlasını” diye te’vîl düşüncesiyle anlam vermiştir.

3.1.2.4. Ra’d Sûresi, 22. Âyet:

﴿وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرُءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةِ أُولَٰئِكَ هُمُ عُقْبَى الدَّارِ﴾

Burada geçen haberi sıfat “وَجْهِ رَبِّهِمْ” ifadesini mütercimlerin Kazakça’ya hangi görüşle ve nasıl tercüme ettiklerini görelim.

1- Halife Altay

“рабибаларының ризалығын іздеп, сабыр еткендер, намазды толық орындап, өздеріне берген несібемізден көрнеу, көмес пайдаландырғандар және жақсылық арқылы жамандықты көтергендер, міне ақырет жұлтының табысы солардыкі.”

(*Rabbıların rızalığın izdep, sabır etkender, namazdı tolıq orındap, özderine bergen nesibemizden körneu, kömes paydalandırғандар және жақсылық арқылы жамандықты көтергедер, mine akıret jurtının tabısı solardiki.*)¹⁰⁰⁴

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهِ رَبِّهِمْ” ifadesini te’vîl görüşüyle “Rablerinin rızasını” diye tercüme etmiştir.

2- Aziz Akıtulı, Maqas Akıtulı

¹⁰⁰³ Kızırhanulı, *Kuran Karım Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 141.

¹⁰⁰⁴ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 253.

”ولار – رايىبلارنىڭ ريزالىغىن تىلەپ، (ۇشراغان قىيىنشىلىققا) سابىر قىلغاندار، ناماز وقىغاندار، وزدەرىنە بەرگەن نەسىبەمىزدى كورنەۋ جانە كومەس (حايىر حاقتىقپەن) جۇمساپ وتىرعاندار، جاماندىقتى جاقسىلىقپەن جۇعاندار و دۇنيەنىڭ جەمىسى – انە سولاردىكى.“

(Olar – *Rabbılarının rizalıgın tilep, (uşırağan kinşılıkka) sabır kılğandar, namaz okığandar, özderine bergen nesibemizdi körneu jane kömes (hayır haktıkpen) jumsap otırğandar, jamandıktı jaksılıkpen juğandar o dūniyenin jemisi – ane solardiki.*)¹⁰⁰⁵

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَ رَبِّهِمْ” ifadesini te’vîl düşüncesiyle “*Rablerinin rızasını*” şeklinde çevirmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“(Олар) – жаратушы иелерінің ризалығын іздеп; (қиыншылықта) сабыр еткендер, намазды толық орындап, өздеріне берген ризықтарымыздан жасырын және ашық пайдаланғандырғандар (яғни, қайыр – садақа бергендер) және жақсылық арқылы жамандық куғандар. Міне, соларға – (істеген істеріне орай) құрмет үйі (яғни, амалдарына орай – нәтижесі пейіш болады деп отыр).”

((Olar) – *jaratuşı iyelerinin rizalıgın izdep; (kinşılıkta) sabır etkender, namazdı tolık orındap, özderine bergen rizıqtarımızdan jasırın jane aşıq paydalanğandırğandar (yağni, kayır – sadaka bergender) jane jaksılık arkılı jamandık kuğandar. Mine, solarğa – (istegen isterine oray) kurmet üyi (yağni, amaldarına oray – natijesi peyiş boladı dep otır).*)¹⁰⁰⁶

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَ رَبِّهِمْ” ifadesini “*yaratan sâhiplerinin rızasını*” şeklinde çevirerek te’vîl etmiştir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kızırhanulı

“Тәңірінің ризалығын ойлап, сабыр етушілер, намазын орындағандар, Біз нәсіп еткен игіліктерінен, мейлі жасырын, мейлі ашық садақа бергендер, жақсылықтары арқылы күнәларын жуғандар – қияметте табысқа жететіндер.”

¹⁰⁰⁵ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 252.

¹⁰⁰⁶ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 2:390.

(*Tanirinin rizalıgын oylap, sabır etuşıler, namazın orındağandar, Biz nasip etken igilikterinen, meyli jasırın, meyli aşık sadaka bergender, jaksılıqtarı arkılı kūnaların juğandar – kiyamette tabıska jetetinder.*)¹⁰⁰⁷

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهٍ رَّحِيمٍ” ifadesini te’vıl görüşüyle “*Tanrının rızasını*” diye tercüme etmişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Тәңірінің ризалығын ойлап, сабыр етушілер, намазын орындағандар, Біз нәсіп еткен игіліктерінен, мейлі жасырын, мейлі ашық садақа бергендер, жақсылықтары арқылы күнәларын жуғандар – қияметте табысқа жететіндер.”

(*Tanirinin rizalıgын oylap, sabır etuşıler, namazın orındağandar, Biz nasip etken igilikterinen, meyli jasırın, meyli aşık sadaka bergender, jaksılıqtarı arkılı kūnaların juğandar – kiyamette tabıska jetetinder.*)¹⁰⁰⁸

Vahap Kıdırhanulı da bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهٍ رَّحِيمٍ” ifadesini aynı şekilde te’vıl görüşüyle “*Tanrının rızasını*” diye tercüme etmiştir.

3.1.2.5. Kehf Sûresi, 28. Âyet:

﴿وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْعَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا﴾

Âyeti kerimede geçen haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesinin tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

” (مُحَمَّد ع.س.) تاگمرتەڭ، كەشكە رابىبلارنا، ونىڭ ديدارين بز دەپ، جالبارىنغاندارمەن بىرگە عوزىڭ دە سابىر مەت. دۇنيە تىرشلىگىنىڭ ءسانىن قالاپ كوزىڭدى باسقاعا اۋدارما. سونداي-اق عىبز جۇرەگىن، عىبزدى مەسكە الۋدان كاپىرسىزدەندىرگەن، اۋەسىنە مەرگەن جانە عىسى شەكتەن اسقان بىر مۇلەرگە باعنىبا. “

¹⁰⁰⁷ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 209.

¹⁰⁰⁸ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 262.

((Muhammed ğ.s.) tanerten, keşke Rabbılarına, Onın didarın izdep, jalbarıñğandarmen birge özin de sabır et. Dünıye tirşiliginin sanın kalap közindi baskağa audarma. Sonday-ak Biz jüregin, Bizdi eske aludan kapersizdendirgen, auesine ergen jane isi şekten askan bireulerge bağınb.)¹⁰⁰⁹

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesini te’vîl görüşünü yansıtarak “Onun cemalini” diye tercüme etmiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

”اللانك رازيلعين بزدمپ مرتلى-كهش قولشلىق قلعاندارمەن بىرگە ءوزىڭ دە سابىرلى بول. دۇنيە تىرلىگىنىڭ ءسان-سالتاناتىنا بەرىلىپ، ولاردى كوزگە ئلمەي قويما. جۇرمگەن ءبىزدى ەسكە الۋدان كاپىرسىز قالدىرعان، ءوز قىالىنا عانا تىزگىن بەرگەن، قىلىعى شەكتەن اسقان ادامدار عا باعدىبا.“

(Allanın razılığın izdep erteli-keş kulşılık kulğandarmen birge özin de sabırlı bol. Dünıye tirliginin san-saltanatına berilip, olardı közge ilmey koyma. Jüregin Bizdi eske aludan kapersiz kaldırğan, öz kiyalına ğana tizgin bergen, kılığı şekten askan adamdarğa bağınb.)¹⁰¹⁰

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesini te’vîl yaparak “Allah’ın rızasını” diye tercüme etmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Таңертең, кешке жаратушы иелеріне, Оның дидарын іздеп жалбарынғандармен бірге өзің де (Мұхаммед) сабыр ет. Фәни жалған тіршілігінің сән-зейнетін қалап, көзіңді басқаға бұрма. Сол секілді, Біз жүрегін Бізді еске алудан ұқыпсыздандырған және әуесіне ерген әрі ісі шектен асқан біреулерге бағынба!”

(Tanerten, keşke jaratuşı iyelerine, Onın didarın izdep jalbarıñğandarmen birge özin de (Muhammed) sabır et. Fani jalğan tirşiliginin san-zeynetin kalap, közindi

¹⁰⁰⁹ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 298.

¹⁰¹⁰ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 297.

*baskağa burma. Sol sekildi, Biz jüregin Bizdi eske aludan ukıpsızdandırğan jane auesine ergen ari isi şekten askan bireulerge bağınba!)*¹⁰¹¹

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesini te’vîl düşüncesini andıran bir anlamda “*Onun cemalini*” diye tercüme etmişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

“Алланың жүзін көруге ынтығып, ертели-кеш Оған ғибадат ететіндермен бірге сен де шын ықыласты сабыр сақта. Бұл дүниенің қызығына алаңдап, аспанға қарап, асқақтап кетпе. Сол сияқты, Бізді еске алудан жүректерін жайбарақат еткендерге, нәпсі қуғандарға, шектен шығып кеткендерге ілесіп кетіп жүрме.”

*(Allanın жүzin көруге ıntıǵıp, erteli-keş Oǵan ğibadat etetindermen birge sen de şın ıkılastı sabır sakta. Bul dünüyenin kızıǵına alandap, aspanǵa karap, askaktap ketpe. Sol siyaktı, Bizdi eske aludan jürekterin jaybarakat etkenderge, napsi kuǵandarǵa, şekten şıǵıp ketkenderge ilesip ketip jürme.)*¹⁰¹²

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesini diğerlerinden ayrılarak teşbih ve tecsimi ifade eden görüşle “*Allah’ın yüzünü*” diye çevirmişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Алланың ризалығына ынтығып, ертели-кеш Оған ғибадат ететіндермен бірге сен де шын ықыласты сабыр сақта. Бұл дүниенің қызығына алаңдап, аспанға қарап, асқақтап кетпе. Сол сияқты, Бізді еске алудан жүректерін жайбарақат еткендерге, нәпсі қуғандарға, шектен шығып кеткендерге ілесіп кетіп жүрме.”

*(Allanın rızalıǵına ıntıǵıp, erteli-keş Oǵan ğibadat etetindermen birge sen de şın ıkılastı sabır sakta. Bul dünüyenin kızıǵına alandap, aspanǵa karap, askaktap ketpe. Sol siyaktı, Bizdi eske aludan jürekterin jaybarakat etkenderge, napsi kuǵandarǵa, şekten şıǵıp ketkenderge ilesip ketip jürme.)*¹⁰¹³

¹⁰¹¹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Maǵınası*, 2:562.

¹⁰¹² Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 250.

¹⁰¹³ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi*, 310.

Vahap Kıdırhanulı bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesini te’vîl görüşüyle “Allah’ın rızasına” diye tercüme etmiştir.

3.1.2.6. Kasas Sûresi, 88. Âyet:

﴿وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾

Mütercimlerin bu âyetteki haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesini hangi düşünceyle ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“اللا ممن ببرگه басқа ەتاڭىر شاقىرما! ودان басқа ەشбир ەتاڭىر جوق. ونىڭ وزىنەن басقا ەار نارسە جوق بولادى. حۇكىم ەعان ەتان. سونداي-اق ەعان قايتارىلاسقىدار.”

(Allamen birge baska tanir şakırma! Odan baska eşbir tanir jok. Onun özinen baska ar narse jok boladı. Hükim Oğan tan. Sonday-ak Oğan kaytarılasındar.)¹⁰¹⁴

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesini “O’nun kendisinden” olarak tercüme ederek te’vîl görüşünü yansıtmıştır.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“اللا ممن قاتار басقا ەبىر قۇدايعا سىنبى! ودان وزگە ەشбир قۇداي جوق. ونىڭ وزىنەن (زاتىنان) басقا بارلىق نارسە جويىلادى. ۇكىم تەك قانا اللادان، ەارى ونىڭ الدىنا قايتاسقىدار.”

(Alla men katar baska bir kудayğa sinba! Odan özge eşbir kудay jok. Onun özinen (zatınan) baska barlık narse joyıladı. Ükim tek kana Alladan, ari Onın aldına kaytasındar.)¹⁰¹⁵

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesini “O’nun kendisinden” olarak tercüme ederek ve parantez içerisinde “Zâtından” diyerek te’vîl görüşünü yansıtmışlardır.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

¹⁰¹⁴ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 397.

¹⁰¹⁵ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 396.

“Алламен бірге өзге тәңірі шақырма. Одан басқа бір тәңірі жоқ. Оның Өзінен басқа әр нәрсе жоқ болады. Билік Оның өзінде әрі Оған қайтарыласыңдар.”

*(Allamen birge özge taniri şakırma. Odan baska bir taniri jok. Onın Özinen baska ar narse jok boladı. Bilik Onın өзinde ari Oğan kaytarılasındar.)*¹⁰¹⁶

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesini “O’nun kendisinden” olarak tercüme ederek te’vîl görüşünü yansıtmışlardır.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kızırhanulı

“Алла тұрғанда Оған тағы бірденені теңестіріп, құдай тұтып жүрме. Алладан басқа құдірет жоқ. Бір Алладан басқаның бәрі жоғалады. Үкім шығару соған ғана лайық. Бәрің Алланың алдына барасыңдар.”

*(Alla turğanda Oğan tağı birdenenen tenestirip, kудay tutıp жүrme. Alladan baska kudiret jok. Bir Alladan baskanın bari joғaladı. Ükim şıғaru soğan ғana layık. Barın Allanın aldına barasındar.)*¹⁰¹⁷

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kızırhanulı bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesini te’vîl görüşüyle ele alarak “Bir Allah’tan” şeklinde anlam vermişlerdir.

5- Vahap Kızırhanulı

“Алла тұрғанда Оған тағы бірденені теңестіріп, құдай тұтып жүрме. Алладан басқа құдірет жоқ. Бір Алладан басқаның бәрі жоғалады. Үкім шығару соған ғана лайық. Бәрің Алланың алдына барасыңдар.”

*(Alla turğanda Oğan tağı birdenenen tenestirip, kудay tutıp жүrme. Alladan baska kudiret jok. Bir Alladan baskanın bari joғaladı. Ükim şıғaru soğan ғana layık. Barın Allanın aldına barasındar.)*¹⁰¹⁸

Vahap Kızırhanulı da bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَهُ” ifadesine te’vîl düşüncesiyle “Bir Allah’tan” şeklinde anlam vermiştir.

¹⁰¹⁶ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 3:382.

¹⁰¹⁷ Nısanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 343.

¹⁰¹⁸ Kızırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 412.

3.1.2.7. Rum Sûresi, 38. Âyet:

﴿فَاتِذَا الْفَرْبَى حَقَّهُ وَالْمُسْكِينَ وَابْنِ السَّيْلِ ذَلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

Bu âyette de Bakara sûresinin 272. âyetinde geçen ifadeyle aynı olan “وَجْهَ اللَّهِ” ifadesi geçmektedir. Şimdi bu ifadenin tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

”Мәңдешә жақындарға, мискіндергә жане жолда қалғандарға ҳақсын бер. Аллань ризалығын көксегендер өшүн осы жаксы. Мине солар қутлушылар.“
وسى جاقسى. مننه سولار قۇتلۇشлар.

(Endeşe jakındarğa, miskinderge jane jolda kalğandarğa hakısın ber. Allanın rızalığıñ köksegender üşin osı jaksı. Mine solar kutılışılar.)¹⁰¹⁹

Halife Altay te’vîl görüşünü yansıtarak bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَ اللَّهِ” ifadesini “Allah’ın rızasını” olarak tercüme etmiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

”жақын туыстарға, жоқ-житіктергә, жолаушыларға (қарайласу, садақа ретінде тиісті) Аллань ризалығын көздегендер өшүн осы ҳайырлы. Мине, ослар тилегенне жететіндер.“
ريزاليعين كوزدهگەندەر ءۇشن وسى حاييرلى. مننه، وسلار تىلەگىنە جەتەتەندەر.

(Jakın tuıstarğa, jok-jitikterge, jolauşılarğa (karaylasu, sadaka retinde tiisti) hakısın ber. Allanın rızalığıñ közdegender üşin osı hayırlı. Mine, osılar tilegine jetetinder.)¹⁰²⁰

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı te’vîl görüşünü yansıtarak bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَ اللَّهِ” ifadesini “Allah’ın rızasını” olarak tercüme etmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

¹⁰¹⁹ Altay, Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi, 409.

¹⁰²⁰ Akıtulı ve Akıtulı, Kuran Karim Kazakşa Audarması, 408.

“Ендеше, жақындарға, бишаларға және жолаушылап жүргендерге өз хұқын бер. Бұл, әрине, Алланың разылығын (жүзін) көкsegендерге жақсы. Міне, солар бақыттылар.”

*(Endeşe, jakındarğa, bişalarğa jane jolauşılap жүргендерге өз hukın ber. Bul, arine, Allanın razılığın (jüzin) köksegендерге jaksı. Mine, solar bakıttılar.)*¹⁰²¹

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَ اللَّهِ” ifadesini te’vîl ederek “Allah’ın rızasını” olarak tercüme etmekle birlikte teşbih ve tecsim içeren bir görüşle parantez içerisinde “yüzünü” ilavesinde bulunmuşlardır.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

“Жақындарыңа, кембағалдарға, жолаушыларға қайырым жаса (ақыларын бер). Алладан рақым күтетіндер үшін осы қайырлы. Рақым іздеушілер мұраттарына жетеді.”

*(Jakındarına, kemberğaldarğa, jolauşılarğa kayırım jasa (akıların ber). Alladan rakım kütetinder üşin osı kayırly. Rakım izdeuşiler murattarına jetedi.)*¹⁰²²

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı ise diğerlerinden farklı olarak bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَ اللَّهِ” ifadesini te’vîl düşüncesiyle “Allah’ın rahmetini” olarak çevirmişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Жақындарыңа, кембағалдарға, жолаушыларға қайырым жаса (ақыларын бер). Алладан рақым күтетіндер үшін осы қайырлы. Рақым іздеушілер мұраттарына жетеді.”

*(Jakındarına, kemberğaldarğa, jolauşılarğa kayırım jasa (akıların ber). Alladan rakım kütetinder üşin osı kayırly. Rakım izdeuşiler murattarına jetedi.)*¹⁰²³

Vahap Kıdırhanulı da bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَ اللَّهِ” ifadesine te’vîl görüşüyle “Allah’ın rahmetini” olarak anlam vermiştir.

¹⁰²¹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 3:428-429.

¹⁰²² Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 355.

¹⁰²³ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 426.

3.1.2.8. Rum Sûresi, 39. Âyet:

﴿وَمَا آتَيْتُم مِّن رِّبَا لِّيَرْبُو فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ﴾

Bir önceki âyetle aynı sûrede yer alan bu âyette de yine aynı ifade yer almaktadır. Mütercimlerin “وَجْهَ اللَّهِ” ifadesini hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“Семдердің адамдардың малына берген өсімдерің қасында өспейді де алланың ризасын тілеп берген зекеттерің өседі. Ал сонда, міне солар; артқша сауапқа бөленушілер.”

*(Senderdin adamdardın malına bergen ösimderin Allanın kasında öspeydi de Allanın rizalıgın tilep bergen zeketterin ösedı. Al sonda, mine solar; artıkşa sauapka bölenuşiler.)*¹⁰²⁴

Halife Altay bu âyette de geçen haberi sıfat “وَجْهَ اللَّهِ” ifadesini te’vîl görüşünü yansıtarak “Allah’ın rızasını” olarak çevirmiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“Өзгелердің малы шындында көбейтпек үшін берген нәрселерің (өсім үшін бергендерің) алланың ризасын тілеп берген зекеттерің өседі. Ал сонда, міне солар; артқша сауапқа бөленушілер.”

*(Özgelerdin malı işinde köbeytpek üşin bergen narselerin (ösim üşin bergenderin) Allanın aldında öspeydi. Allanın rizalıgı üşin bergen sadakaların ösedı. Sol üşin eselep sauapka iye bolasındar.)*¹⁰²⁵

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette de geçen haberi sıfat “وَجْهَ اللَّهِ” ifadesini te’vîl görüşünü yansıtarak “Allah’ın rızası” olarak çevirmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

¹⁰²⁴ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 409.

¹⁰²⁵ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 408.

“Сендердің адамдардың малына көбейсін деп өсімге бергендерің (яғни, риба), ол нәрсе Алла қасында көбеймейді. Тек, Алланың ризалығын тілеп, берген зекеттерің өседі (яғни, Алланың жүзін көруді қалап, сауап үшін берген зекеттерің өседі). Тек, осылай етушілер – солар ғана (сауабын) екі еселейді.”

*(Senderdin adamdardın malına köbeysin dep ösimge bergenderin (yağni, riba), ol narse Alla kasında köbeymeydi. Tek, Allanın rızalığın tilep, bergen zeketterin ösedı (yağni, Allanın jüzin körudi kalap, sauap üşin bergen zeketterin ösedı). Tek, osılay etuşiler – solar ğana (sauabın) eki eseleydi.)*¹⁰²⁶

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyetте de geçen haberi sıfat “وَجْهَ اللَّهِ” ifadesini te’vîl görüşünü yansıtarak “Allah’ın rızasını” olarak çevirmişlerdir fakat parantez içerisinde “yani, Allah’ın yüzünü görmeyi arzulayıp” diye açıklamada bulunmuşlardır.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

“Біреуге көмектескен болып (қарызға) бергендеріңнен артық өсім алмаңдар. Сен қанша алғаныңмен, Құдай құрамаса, ол саған байлық болып қосылмайды. Одан гөрі зекет берсеңдер, оның қайыры екі есе артық болмақ.”

*(Bireuge kömektesken bolıp (karızğa) bergenderinnen artık ösim almandar. Sen kanşa alğanınmen, Kuday kuramasa, ol sağan baylık bolıp kosılmaydı. Odan göri zeket bersender, onun kayırı eki ese artık bolmak.)*¹⁰²⁷

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyetте geçen haberi sıfat “وَجْهَ اللَّهِ” ifadesini hiç tercüme etmeden atlayıp geçmişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Біреуге көмектескен болып (қарызға) бергендеріңнен артық өсім алмаңдар. (Сен қанша алғаныңмен, Құдай құрамаса, ол саған байлық болып қосылмайды). Одан гөрі зекет берсеңдер, оның қайыры екі есе артық болмақ.”

¹⁰²⁶ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 3:429.

¹⁰²⁷ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 355.

(Bireuge kömektesken bolıp (karızğa) bergenderinnen artık ösim almandar. Sen kanşa alğanınmen, Kuday kuramasa, ol sağan baylık bolıp kosılmaydı. Odan göri zeket bersender, onun kayırı eki ese artık bolmak.)¹⁰²⁸

Vahap Kıdırhanulı da bu ifadeye nefy ve tatil görüşüyle tercümesinde yer vermemiştir.

3.1.2.9. Rahmân Sûresi, 27. Âyet:

﴿وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾

Bu âyetle geçen “وَجْهُ رَبِّكَ” ifadesi haberi sıfatlardandır. Mütercimlerin bu ifadeni hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“Улы дармежеге ие ары жомарт раббинің өзі ғана қалады.”

(Ulı darejege iye ari jomart Rabbın özi ғana kaladı.)¹⁰²⁹

Halife Altay bu âyetle geçen haberi sıfat “وَجْهُ رَبِّكَ” ifadesini te’vîl görüşünü yansıtarak “*Rabbın kendisi*” şeklinde tercüme etmiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“Әдарипі зор ехам қасиет иесі раббинің өзі (затı) ғана бәқиеа қалады.”

(Daripi zor ham kasiyet iyesi Rabbinnın özi (zâtı) ғana bakiğa kaladı.)¹⁰³⁰

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyetle geçen haberi sıfat “وَجْهُ رَبِّكَ” ifadesini te’vîl görüşünü yansıtarak “*Rabbın kendisi (zâtı)*” şeklinde tercüme etmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Тек қана даңқ пен мәртебеге ие Жаратқан иеннің өзі ғана қалады.”

(Tek kana dank pen martebege iye Jaratkan iyennin özi ғana kaladı.)¹⁰³¹

¹⁰²⁸ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 426.

¹⁰²⁹ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 533.

¹⁰³⁰ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 532.

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهٌ رَبِّكَ” ifadesini te’vîl görüşünü yansıtarak “*Yaratan sâhibinin kendisi*” şeklinde tercüme etmişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

“Жоғары мәртебелі әрі даңқты Алланың заты ғана мәңгі қалады.”

(*Joғarı martebeli ari danktı Allanın zatı ғana mangi kaladı.*)¹⁰³²

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهٌ رَبِّكَ” ifadesini te’vîl görüşüyle “*Allah’ın zâtı*” şeklinde tercüme etmişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Жоғары мәртебелі әрі даңқты Алланың заты ғана мәңгі қалады.”

(*Joғarı martebeli ari danktı Allanın zatı ғana mangi kaladı.*)¹⁰³³

Vahap Kıdırhanulı da bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهٌ رَبِّكَ” ifadesini te’vîl düşüncesiyle “*Allah’ın zâtı*” şeklinde tercüme etmiştir.

3.1.2.10. İnsan Sûresi, 9. Âyet:

﴿إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا﴾

Bu âyette geçen “وَجْهِ اللَّهِ” ifadesi haberi sıfatlardandır. Şimdi bu ifadenin tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“ولار: ”شْن ماننده سەندەردى اللانك ريزالعى ءۇشن تاماقتاندىرامىز. سەندەردەن ەبىر تولمۇ، العىس تىلەيمىز.“

¹⁰³¹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:54.

¹⁰³² Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 479.

¹⁰³³ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 561.

(Olar: “Şın maninde senderdi Allanın rızılığı үшін tamaktandırımız. Senderden bir töleu, algıs tilemeyiz.”)¹⁰³⁴

Halife Altay bu âyetle geçen haberi sıfat “وَجْهِ اللَّهِ” ifadesini te’vîl düşüncesini andıran bir anlamda “Allah’ın rızası” diye tercüme etmiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“ولار ایتادی: ”ءبیز سهنمردی شندبعندا اللاناک رازیلعی ءوشن تاماقتاندیرامیز. سهنمردمن (بوعان) عبیر سی-سیاپات، العس تالاپ متپیمیز.“

(Olar aytadı: “Biz senderdi şındığında Allanın rızılığı үшін tamaktandırımız. Senderden (buğan) bir sıy-siyapat, algıs talap etpeymiz.”)¹⁰³⁵

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyetle geçen haberi sıfat “وَجْهِ اللَّهِ” ifadesini te’vîl görüşünü yansıtarak “Allah’ın rızası” şeklinde tercüme etmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Олар: “Расында, біз сендерді Құдайдың ризалығы үшін тамақтандырамыз. Сендерден бірде-бір ақы, алғыс тілемейміз.”

(Olar: “Rasında, biz senderdi Kudaydın rızılığı үшін tamaktandırımız. Senderden birde-bir akı, algıs tilemeyiz.”)¹⁰³⁶

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyetle geçen haberi sıfat “وَجْهِ اللَّهِ” ifadesini te’vîl görüşüyle “Tanrı’nın rızası” şeklinde tercüme etmişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

““Біз сендерге бұл тағамды Тәңірдің ризалығы үшін береміз, бұл үшін сендерден ешқандай бодау да, алғыс та тілемейміз”, – дейді (олар міскіндерге).”

(“Biz senderge bul tağamdı Tanirdin rızılığı үшін beremiz, bul үшін senderden eşkanday bodau da, algıs ta tilemeyiz”, – deydi (olar miskinderge).)¹⁰³⁷

¹⁰³⁴ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 580.

¹⁰³⁵ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 579.

¹⁰³⁶ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:199.

¹⁰³⁷ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 535.

Ratbek Nisanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهِ اللَّهِ” ifadesini te’vîl ederek “*Tanrı’nın rızası*” şeklinde çevirmişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

““Біз сендерге бұл тағамды Тәңірдің ризалығы үшін береміз, бұл үшін сендерден ешқандай бодау да, алғыс та тілемейміз”, – дейді (олар міскіндерге).”

(“*Biz senderge bul tağamdı Tanirdin rizalıǵı üşin beremiz, bul üşin senderden eşkanday bodau da, alǵıs ta tilemeymiz*”, – deydi (olar miskinderge).)¹⁰³⁸

Vahap Kıdırhanulı da bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهِ اللَّهِ” ifadesini te’vîl görüşüyle ele alarak “*Tanrı’nın rızası*” olarak tercüme etmiştir.

3.1.2.11. Leyl Sûresi, 20. Âyet:

﴿إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى﴾

Bu âyette yine haberi sıfatlardan “وَجْهِ رَبِّهِ” ifadesi geçmektedir. Bu lafza mütercimlerin nasıl bir görüşle anlam verdiklerine ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“Бірақ ұлы Раббинің Ризалығын ғана іздеді.”

(Birak ulı Rabbının rizalıǵın ğana izdeydi.)¹⁰³⁹

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهِ رَبِّهِ” ifadesine te’vîl görüşüyle “*Rabbi’nin rızasını*” anlamını vermiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makas Akıtulı

“Тек ұлы Раббинің Ризалығын көздеп осылай састиді.”

(Tek Ulı Rabbının razılıǵın közdep osılay isteydi.)¹⁰⁴⁰

¹⁰³⁸ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi*, 619.

¹⁰³⁹ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi*, 597.

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَ رَبِّهِ” ifadesine te’vîl düşüncesiyle “*Rabbi’nin rızasını*” anlamını vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Тек Ұлы Мәртебелі Жаратқан иесінің жүзіне ұмтылғаны болмаса.”

(*Tek Uly Martebeli Jaratkan iyesinin жүзіне umtılğanı bolmasa.*)¹⁰⁴¹

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَ رَبِّهِ” ifadesini teşbih ve tecsim görüşüyle “*Yaratan sâhibi’nin yüzüne*” diye tercüme etmişler.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

“Ұлы Тәңірдің разылығы үшін істейді.”

(*Uly Tanirdin razılıǵı үшін isteydi.*)¹⁰⁴²

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَ رَبِّهِ” ifadesine te’vîl görüşüyle “*Tanrı’nın rızası*” anlamını vermişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Ұлы Тәңірдің разылығы үшін істейді.”

(*Uly Tanirdin razılıǵı үшін isteydi.*)¹⁰⁴³

Vahap Kıdırhanulı da bu âyette geçen haberi sıfat “وَجْهَ رَبِّهِ” ifadesine te’vîl görüşüyle “*Tanrı’nın rızası*” anlamını vermiştir.

Bu başlığımızın sonunda özetle şunları söyleyebiliriz. Allah’ın sıfatlarından olan “*Vech*” âyetlerde kanaatimizce O’nun *zâtını*, *varlığını*, *rızası* ve *sevgisini* ifade eder. Bu durum Kur’ân İlimleri içerisinde bulunan Vücut ve Nezair ile ilgilidir. Yani “*Vech*” sıfatının birden fazla anlama sâhip bir kelime olduğunu söyleyebiliriz. Bu

¹⁰⁴⁰ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 596.

¹⁰⁴¹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:272.

¹⁰⁴² Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 559.

¹⁰⁴³ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 641.

bölümdeki haberi sıfatın te'vîl metoduyla bu şekilde tercüme edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

3.1.3. İstiva

İstiva, (سوى) kökünden türemiş bir kelime olup “Birbirine vezinde, zer’te, keylde ve keyfiyette muadil, denk ve eşit olmak, bir şeyin düzgün olması” gibi anlamlara gelir. Bu fiil (على) edatıyla kullanıldığında “Ele geçirme, hâkim olma, üzerinde hâkimiyet kurma”; (الى) edatıyla kullanıldığında ise, “Ya bizâtihi, ya da tedbir, tertip etme, düzenleme ile bir şeye varma, erişme” gibi çok çeşitli anlamlara gelir.¹⁰⁴⁴

“İstiva” sıfatı iki âyette yalnız kullanılmakla birlikte genelde “Arş” sıfatı ile terkip olarak (استوى على العرش) “Arş üzerine hâkimiyet kurdu” şeklinde geçmektedir. Şimdi “İstiva” haberi sıfatının yer aldığı müteşâbih âyetlerdeki söz konusu haberi sıfatın tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarını ve Kazak Türkçesine nasıl çevirdiklerini inceleyelim.

3.1.3.1. Bakara Sûresi, 29. Âyet:

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ

شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

Bu âyette haberi sıfatlardan olan “اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ” ifadesi geçmektedir.

Mütercimlerin bu ifadeye hangi görüşle ve Kazakça nasıl anlamlar verdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“ول Сондайы Алла, жер жүзіндегі барлық нәрселерді сәндем әушән жаратты. сосын асияна көгел әйөліп оны жеті қабат көк теңіз тартиптеді. ол әр нәрсені толқ әйлөшті.”

¹⁰⁴⁴ İsfahâni, *Müfredâtu El-fâzi'l-Kur'ân*, 439-440; Râzî, *Tefsiru Garibi'l-Kur'âni'l-Azîm*, 561-562; Halabi, *Umdatul-Huffâz*, 2:275-278.

*(Ol sonday Alla, jer jüzindegi barlık narselerdi sender üşin jarattı. Sosın aspanğa könil bölip onı jeti kabat kök etip tartiptedi. Ol ar narseni tolık biluşı.)*¹⁰⁴⁵

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “اِسْتَوَىٰ اِلَى السَّمَاءِ” ifadesine te’vîl görüşüyle “semayla ilgilendi” anlamını vermiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“اللا جهرجوزندهگی بارلیق نارسهنی سهندەر ءۇشن جارانتی. سوڭنان اسپاندى جاراتۇعا كىرىستى دە، ونى اقاۋسىز جەتى قابات مەنەپ ورنالاستىردى. ول بارلىق نارسهنى ءېلىپ تۇرادى.”

*(Alla jerjüzindegi barlık narseni sender üşin jarattı. Sonınan aspandı jaratuğa kiristi de, onı akausız jeti kabat etip ornalastırdı. Ol barlık narseni bilip turadı.)*¹⁰⁴⁶

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “اِسْتَوَىٰ اِلَى السَّمَاءِ” ifadesine te’vîl görüşüyle “sema ’yı yaratmaya başladı” anlamını vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Ол – сол, сендер үшін жердегі барлық нәрселерді жаратты. Кейін, аспанға көңіл бөліп, жеті кат көкті тұрғызды. Әлбетте, Ол барлық нәрсені білуші.”

*(Ol – sol, sender üşin jerdegi barlık narselerdi jarattı. Keyin, aspanğa könil bölip, jeti kat kökti turğızdı. Albette, Ol barlık narseni biluşı.)*¹⁰⁴⁷

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyette geçen haberi sıfat “اِسْتَوَىٰ اِلَى السَّمَاءِ” ifadesine te’vîl görüşüyle “semayla ilgilendi” anlamını vermişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kızırhanulı

“Жер бетіндегі нәрсенің барлығын Құдай сендер үшін жаратты. Оған жеті кат аспанды үйлестірді. Демек, ол барлық нәрсені түгел білетін қүдірет.”

*(Jer betindegi narsenin barlıgın Kuday sender üşin jarattı. Oğan jeti kat aspanı üylestirdi. Demek, ol barlık narseni tügel biletin kudiret.)*¹⁰⁴⁸

¹⁰⁴⁵ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 6.

¹⁰⁴⁶ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 5.

¹⁰⁴⁷ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 1:16.

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kızırhanulı bu âyetle geçen haberi sıfatlardan olan “اَسْتَوٰی إِلَى السَّمَاءِ” ifadesini nefy ve tatil görüşüyle tercüme etmeden atlamışlar.

5- Vahap Kızırhanulı

“Жер бетіндегі нәрсенің барлығын Құдай сендер үшін жаратты. Оған жеті кат аспанды үйлестірді. Демек, ол барлық нәрсені түгел білетін құдірет.”

(Jer betindegi narsenin barlıgın Kuday sender üşin jarattı. Oğan jeti kat aspandı üylestirdi. Demek, ol barlık narseni tügel biletin kudiret.)¹⁰⁴⁹

Vahap Kızırhanulı da bu âyetle geçen haberi sıfat “اَسْتَوٰی إِلَى السَّمَاءِ” ifadesine nefy ve tatil görüşüyle tercümesinde yer vermemiştir.

3.1.3.2. A'râf Sûresi, 54. Âyet:

﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾

Başta da belirttiğimiz gibi haberi sıfatlardan olan “اَسْتَوٰى”, âyetlerin birçoğunda “اَسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ” arş kelimesi ile birlikte terkip olarak geçmektedir. Bunların ilki de bu âyettir. Şimdi bu ifadenin tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“Күдіксіз Рабибларның Сондайы Алла, Көктер мен Жерді алты күнде жаратқан. Сонан сон Еаршны меңгерген. Еберін-Ебері Қуалап, Күндізді Бүркеген Етөнді Жане Күн мен Айды, Жүлдіздарды да амрине баендірған. Сак болғдар! Жаратқ Жане Бұйрық Беру Еан Етан. Оте Жоғары Алла, Бүкел әлемнің Рабибі.”

¹⁰⁴⁸ Nısanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 6.

¹⁰⁴⁹ Kızırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 12.

(Küdiqsiz Rabbıların sonday Alla, kökter men jerdi altı künde jaratkan. Sonan son ğarşını mengergen. Birin-biri kualap, kündizdi bürkegen tündi jane kün men aydı, juldızdardı da amirine bağındırğan. Sak bolındar! Jaratu jane buyırık beru Oğan tan. Öte joğarı Alla, бүkil alemnin Rabbı.)¹⁰⁵⁰

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “اِسْتَوٰی عَلٰی الْعَرْشِ” ifadesine te’vîl görüşüyle “Arş’a hükmetti” anlamını vermiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

”شېننڭدا رايىبلارنىڭ بولغان اللا كوك پەن جەردى التى كۈندە جاراتتى. ونان سولڭ عارېشقا ۈكم جۇرگىزدى. ول تۆنمەن (ونىڭ قاراڭغىلىمەن) كۈندىزدى جاپتى. تۆن مەن كۈندىزدى بىرىن-بىرى قۇلايتىن (الما-كەزەك اۋىساتىن) تەتتى. ول كۈن، اي، جۇلدىزداردى ءوز امىرىنە باعىنىشتى تەتتى. مەستەرىڭدە بولسىن جاراتقۇ، ءامىر-جارلىق تەتسىرۋ وعان ءتان. بارشا الەمنىڭ رايىى اللانىڭ دارمەسى مەن جوعارى.“

(*Şınında Rabbıların bolğan Alla kök pen jerdi altı künde jarattı. Onan son ğarışka ükim jürgizdi. Ol tünmen (onın karanğılığimen) kündizdi japtı. Tün men kündizdi birin-biri kualaytın (alma-kezek auısatın) etti. Ol kün, ay, juldızdardı öz amirine bağınyştı etti. Esterinde bolsın jaratu, amir-jarlık tüsirü Oğan tan. Barşa alemnin Rabbı Allanın darejesi eren joğarı.*)¹⁰⁵¹

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “اِسْتَوٰی عَلٰی الْعَرْشِ” ifadesine te’vîl görüşüyle “Arş’a hükmetti” anlamını vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Шындығында сендердің жаратқан иелерің Алла көк пен жерді алты күнде жаратты кейін таққа (ғарышқа) отырды. Ол Алла бірін-бірі қуалаған түнді күнмен жауып және күнді, айды және жұлдыздарды өз әміріне бағындырған. Ия, жарату және бұйрық беру тек Оған (Аллаға) ғана тән. Бүкіл әлемнің жаратушы иесі Аллаға тәбарак (яғни, алғыс бата).”

(*Şındıǵında senderdin jaratkan iyelerin Alla kök pen jerdi altı künde jarattı keyin takka (ğarışka) otırdı. Ol Alla birin-biri kualaghan tündi künmen jauıp jane kündi,*

¹⁰⁵⁰ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 158.

¹⁰⁵¹ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 157.

aydı jane juldızdardı öz amirine bağındırған. Iya, jaratu jane buyırık beru tek Oған (Allaға) ғана tan. Bүkil alemnin jaratuşı iyesi Allaға tabarak (yaғni, alғıs bata).¹⁰⁵²

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyetteki haberi sıfat “اِسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ” ifadesini teşbih ve tecsım görüşüyle “*Taht’a (arş’a) oturdu*” olarak cevirmişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

“Сеніңіздер, сіздердің Тәңірлеріңіз – шын Тәңір; Ол – алты күннің ішінде көкті, жерді жаратты. Одан соң ғарышка (такка) отырып, әмір жүргізді. Күндізді кешпен жапты, кешті күндізбен алмастырды. Өзінің бұйрығына бой ұсындырып, күн, ай, жұлдыздарды жаратты. Жарату, әмір ету – тек Аллаға ғана тән. Әлемнің әміршісі – Алланың мәртебесі сондай биік.”

(Seninizder, sizderdin Tanirleriniz – şın Tanir; Ol – altı künnin işinde kökti, jerdi jarattı. Odan son ғарышка (takka) отырып, amir жүргizdi. Kündizdi keşpen japtı, keşti күндізбен almastırdı. Özinin buyırғына boy usındırıp, күn, ay, juldızdardı jarattı. Jaratu, amir etu – tek Allaға ғана tan. Alemnin amirşisi – Allanın martebesı sonday biik.)¹⁰⁵³

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyette geçen haberi sıfatlardan olan “اِسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ” ifadesini teşbih ve tecsım görüşüyle “*Arş’a (taht’a) oturdu*” olarak cevirmişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Сеніңіздер, сіздердің Тәңірлеріңіз – шын Тәңір; Ол – алты күннің ішінде көкті, жерді жаратты. Одан соң ғарышта әмір жүргізді. Күндізді кешпен жапты, кешті күндізбен алмастырды. Өзінің бұйрығына бойсұндырып, күн, ай, жұлдыздарды жаратты. Жарату, әмір ету – тек Аллаға ғана тән. Әлемнің әміршісі – Алланың мәртебесі сондай биік.”

(Seninizder, sizderdin Tanirleriniz – şın Tanir; Ol – altı künnin işinde kökti, jerdi jarattı. Odan son ғарышта amir жүргizdi. Kündizdi keşpen japtı, keşti күндізбен

¹⁰⁵² Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 2:31.

¹⁰⁵³ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 131.

almastırdı. Özının buyrıǵına boysundırıp, kün, ay, juldızdardı jarattı. Jaratu, amir etu – tek Allaǵa ǵana tan. Alemnin amırşısı – Allanın martebesı sonday biik.)¹⁰⁵⁴

Vahap Kızırhanulı ise bu âyette geçen haberi sıfat “اَسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ” ifadesini te’vıl görüşüyle “Arş’ta hükmünü yürüttü” olarak cevirmiştir.

3.1.3.3. Yûnus Sûresi, 3. Âyet:

﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾

Bu âyeti kerimede de yine “Arş” ve “İstiva” lafızları terkip olarak yer almaktadır. Mütercimlerin “اَسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ” ifadesini hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl tercüme ettiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“راببلارنڭ سونداي الا كوكتەر мен жерди қатты кўнде жаратты. Сонсоң Еаршын меңгерип, Еесті басқарды. Онлң рўқсатинсиз ешбір шапағатшы жоқ. Мене Усы ала, раббларнڭ. Ендеше Уған қолшлық қилғдар! Сонда да тўсинбейсқдер ме?”

(Rabbıların sonday Alla kökter men jerdi altı künde jarattı. Sonson ğarşını mengerip, isti baskardı. Onın ruksatınsız eşbir şapağatşı jok. Mine Osı Alla, Rabbıların. Endeşe Oğan kulşılık kılındar! Sonda da tüsinbeysinder me?)¹⁰⁵⁵

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “اَسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ” ifadesine te’vıl görüşüyle “Arş’ı hükmü altına aldı” anlamını vermiştir.

2- Aziz Akıtulı, Maqas Akıtulı

“راببلارنڭ الا جەر мен коқты қатты кўнде жаратты. Унан Соңқ Еарш ұстінде ұкм жұргизип қўлы Еесті меңгерді. алаңлң рўқсатинсиз ешбір шапағатшы болмақ меес. انه سول ала – сендерднڭ раббларнڭ. Уған қолшлық қилғдар. Ейират амайсқдар ма?”

¹⁰⁵⁴ Kızırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 165.

¹⁰⁵⁵ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 209.

*(Rabbıların Alla jer men kökti altı künde jarattı. Onan son ğarış üstinde ükim jürgizip külli isti mengerdi. Allanın ruksatınsız eşbir şapağatşı bolmak emes. Ane sol Alla – senderdin Rabbıların. Oğan kulşılık kılınar. Ğibrat almaysındar ma?)*¹⁰⁵⁶

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “اِسْتَوٰی عَلَى الْعَرْشِ” ifadesine Allah’a yön isnad eden teşbih ve tecsım içeren bir görüşle “Arş’in üzerinde hükmü yürüttü” anlamını vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Сөз жоқ, жаратушы иелерің Алла көктер мен жерді алты күнде жаратты. Кейін таққа отырып, өз істерін алып барды. Өз рұхсаты болмаса, ешбір қорғаушы жоқ. Әне, сол сендердің Аллаң, жаратушы иелерің. Оған құлшылық қылындар. Не, әлде естеріңе түсіре алмайсыңдар ма?”

*(Söz jok, jaratuşı iyelerin Alla kökter men jerdi altı künde jarattı. Keyin takka otırıp, öz isterin alıp bardı. Öz ruhsatı bolmasa, eşbir korğauşı jok. Ane, sol senderdin Allan, jaratuşı iyelerin. Oğan kulşılık kılınar. Ne, alde esterine tüsire almaysındar ma?)*¹⁰⁵⁷

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev teşbih ve tecsım düşüncesiyle bu âyette geçen haberi sıfatlardan olan “اِسْتَوٰی عَلَى الْعَرْشِ” ifadesine Allah’a mekan isnad eden bir görüşle “Taht’a oturdu” anlamını vermişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kızırhanulı

“Күмәндарың болмасын, сендердің жаратушыларың – Алла. Ол көк пен жерді алты күнде жаратты. Сонан соң ғарышқа (таққа) шықты да, оны басқарды. Күллі әлемді өз әміріне бой ұсындырды. Оның бұйрығын бұза алар ешқандай күш жоқ. Сендердің тәңірлерің, міне, сол Алла. Соған құлшылық етіңдер, енді түсінікті шығар.”

(Kümandarın bolmasın, senderdin jaratuşıların – Alla. Ol kök pen jerdi altı künde jarattı. Sonan son ğarışka (takka) şıktı da, onı baskardı. Külli alemdi өз amirine

¹⁰⁵⁶ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 208.

¹⁰⁵⁷ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 1:220-221.

boy usındırdı. Onın buyırığın buza alar eşkanday küş jok. Senderdin tanirlerin, mine, sol Alla. Soğan kulşılık etinder, endi tüsinikti şığar.)¹⁰⁵⁸

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı da bu âyette geçen haberi sıfatlardan olan “اَسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ” ifadesine teşbih ve teccim görüşüyle “Arş’in (taht’ın) üzerine çıktı” anlamını vermişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Күмәндарың болмасын, сендердің жаратушыларың – Алла. Ол көк пен жерді алты күнде жаратты. Сонан ғарыштан үкім жүргізіп, күллі әлемді өз әміріне бойсұндырды. Оның бұйрығын бұза алар ешқандай күш жоқ. Сендердің тәңірлерің, міне, сол Алла. Соған құлшылық етіңдер, енді түсінікті шығар.”

(Kümandarın bolmasın, senderdin jaratuşılaryn – Alla. Ol kök pen jerdi altı künde jarattı. Sonan ғарыштан үкім жүргізіп, күллі әлемді өз әміріне boysındırdı. Onın buyırığın buza alar eşkanday küş jok. Senderdin tanirlerin, mine, sol Alla. Soğan kulşılık etinder, endi tüsinikti şığar.)¹⁰⁵⁹

Vahap Kıdırhanulı ise bu âyette geçen haberi sıfat “اَسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ” ifadesini te’vîl görüşüyle “Arş’tan hükmü yürüttü” olarak tercüme etmiştir.

3.1.3.4. Ra’d Sûresi, 2. Âyet:

﴿اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ﴾

Meal yazarlarının buradaki haberi sıfat “اَسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ” ifadesini Kazak Türkçesinde tercümelerine nasıl bir görüşle aktardıklarına bakalım.

1- Halife Altay

¹⁰⁵⁸ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 172.

¹⁰⁵⁹ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 216.

”ول سونداي اللا، كوكتەردى تىرەكسىز كۆتەردى؛ كۆرۈپ تۇرسىڭدار. سونىڭ ئارخىنى مەڭگەرىپ، كۈن مەن ايدى سىكە قوستى. بۇلاردىڭ ئارىسى بىر بەلگىلى مەرزىم ئۈشىن جۈرەدى. بۈكىل سىتەردى ول، جولعا قويىپ، اياتتاردى اشق بايان ەتەدى. ارينه رابىبلارغا كەزدەستەندەرىڭە نانارسىڭدار.“

*(Ol sonday Alla, kökterdi tireksiz köterdi; körip tursındar. Sonson ğarşını mengerip, kün men aydı iske kostı. Bulardın arbiri bir belgili merzim üşin jüredi. Bükil isterdi Ol, jolğa koyıp, ayattardı aşık bayan etedi. Arine Rabbılarına kezdesetinderine nanarsındar.)*¹⁰⁶⁰

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “اِسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ” ifadesine te’vîl görüşüyle “Arş’ı hükmü altına aldı” anlamını vermiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

”وزدەرنىڭ كۆرۈپ تۇرسىڭدار، اللا كۆكتەردى تىرەكسىز تۇرغۇزدى. ونان سوڭ ول ئارخى ئۈستىندە ئۈكىم جۇرگىزىپ، كۈن مەن ايدى بىرقىنا الدى. بۇلاردىڭ ئارىسى قارارلى مەرزىمگە دەيىن جىلجىپ جۈرەدى. ول كۈللى ەستى جۇرگىزەدى. سەندەردى رابىبلارغا جولعا ئىتتىرىپتار ئاناسىن دەپ اياتتاردى تارماقتاپ باياندايدى.“

*(Özderin körip tursındar, Alla kökterdi tireusiz turğızdı. Onan son Ol ğarış üstinde ükim jürgizip, kün men aydı ırkına aldı. Bulardın arbireui kararlı merzimge deyın jılıp jüredi. Ol külli isti jürgizedi. Senderdi Rabbılarına jolığatındıktarına nansın dep ayattardı tarmaktap bayandaydı.)*¹⁰⁶¹

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “اِسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ” ifadesine Allah’a mekan isnad ederek teşbih ve teciimi ifade eden bir şekilde “Arş’ın üzerinde hükmetti” anlamını vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Ол – сол Алла, көктерді тіреусіз көтерген, оны көріп тұрсыңдар (кейбір деректер бойынша көктерді үстінен тіреп қойған. Бірақ, ол бізге көрінбейді екен). Кейін таққа (яғни, ғарышқа) отырып, күн мен айды көпшілікке қызмет еткізді (яғни, бағындырды). Бәрі белгілі бір мерзімде ағады (яғни, белгілі бір мерзім ішінде қозғалып отырады). Ол (яғни, Алла) істі басқарып, аяттарды кеңінен түсіндіреді. Бәлкім, сендер жаратқан иелеріңмен кездесуге нанарсыңдар!”

¹⁰⁶⁰ Altay, *Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 250.

¹⁰⁶¹ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 249.

(Ol – sol Alla, kökterdi tireusiz kötergen, onı körip tursındar (keybir derekter boyınşa kökterdi üstinen tirep koyğan. Birak, ol bizge körinbeydi eken). Keyin takka (yağni, ğarışka) otırıp, kün men aydı köpşilikke kizmet etkizdi (yağni, bağındırdı). Bari belgili bir merzimde aǵadı (yağni, belgili bir merzim işinde kozǵalıp otıradı). Ol (yağni, Alla) isti baskarıp, ayattardı keninen tüsindiredi. Balkim, sender jaratkan iyelerinmen kezdesuge nanarsındar!)¹⁰⁶²

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyette geçen haberi sıfat “*استوى على العرش*” ifadesine de bir önceki âyetteki gibi Allah’a mekan isnad eden teşbih ve tecsim görüşüyle “*Taht’a (yani, arş’a) oturdu*” anlamını vermişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kızırhanulı

“Өздерің көріп тұрған мынау көкті ешбір тіреусіз етіп Алла жаратты. Сонсоң таққа отырды да, күн мен айды бағындырды. Соның бәрі мәлім мерзімге дейін қозғалып тұрады. Өз құдіреті бойынша Алла жаратылысты түгел басқарады және оларға өз құдіретінің белгілерін жан-жақты түсіндіреді, Тәңіріңе кездесуіңе күмәнсыз сенесіңдер.”

(Özderin körip turğan mınau kökti eşbir tireusiz etip Alla jarattı. Sonson takka otırdı da, kün men aydı bağındırdı. Sonın bari malim merzimge deyin kozǵalıp turadı. Öz kudireti boyınşa Alla jaratılıstı tügel baskaradı jane olarǵa öz kudiretinin belgilerin jan-jaktı tüsindiredi, Tanirine kezdesuine kümansız senesinder.)¹⁰⁶³

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kızırhanulı da bu âyette geçen haberi sıfatlardan olan “*استوى على العرش*” ifadesine de teşbih ve tecsim görüşüyle “*Taht’a oturdu*” anlamını vermişlerdir.

5- Vahap Kızırhanulı

“Өздерің көріп тұрған мынау көкті ешбір тіреусіз етіп Алла жаратты. Сонсоң таққа отырды да, күн мен айды бағындырды. Соның бәрі мәлім мерзімге дейін қозғалып тұрады. Өз құдіреті бойынша Алла жаратылысты түгел басқарады

¹⁰⁶² Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Maǵınası*, 2:377.

¹⁰⁶³ Nısanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 207.

және оларға өз құдіретінің белгілерін жан жақты түсіндіреді, Тәңіріңе кездесуіңе күмәнсыз сенесіңдер.”

(Özderin körip turğan mınau kökti eşbir tireusiz etip Alla jarattı. Sonson takka otırdı da, kün men aydı bağındırdı. Sonın bari malim merzimge deyin kozğalıp turadı. Öz kudireti boyınşa Alla jaratılıstı tügel baskaradı jane olarğa öz kudiretinin belgilerin jan-jaktı tüsindiredi, Tanirine kezdesuine kümansız senesinder.)¹⁰⁶⁴

Vahap Kızırhanlı bir önceki âyette geçen aynı ifadeyi te’vîl görüşüyle “*Arş’tan hükmünü yürüttü*” olarak tercüme etmişken burda ise “*اَسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ*” ifadesine teşbih ve tescim görüşüyle “*Taht’a oturdu*” anlamını vermiştir.

3.1.3.5. Tâhâ Sûresi, 5. Âyet:

﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾

Bu âyette geçen haberi sıfat “*اَسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ*” ifadesinin tercümesini mütercimler hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“ول رحمان، عارشنى مهنگگەردى.”

(*Ol Rahman, ğarşını mengerdi.*)¹⁰⁶⁵

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “*اَسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ*” ifadesine te’vîl görüşüyle “*Arş’ı hükmü altına aldı*” anlamını vermiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“راحمدى اللا عارشتى عوز بيلگىگنه الدى”

(*Rahımdı Alla ğarıştı öz biligine aldı*)¹⁰⁶⁶

¹⁰⁶⁴ Kızırhanlı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 259.

¹⁰⁶⁵ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 313.

¹⁰⁶⁶ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 312.

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى” ifadesine te’vîl görüşüyle “*Arş’ı kendi hâkimiyeti altına aldı*” anlamını vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Рахман (яғни, Алла) – Ол тақты (яғни, ғарышты) менгерді.”

(*Rahman (yağni, Alla) – Ol taktı (yağni, ğarıştı) mengerdi.*)¹⁰⁶⁷

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bir önceki âyetteki haberi sıfata Allah’a mekan isnad eden teşbih ve tecsim düşüncesiyle “*Taht’a (yani, arş’a) oturdu*” anlamını vermişlerken buradaki “عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى” ifadesini ise te’vîl görüşüyle “*O taht’ı (yani, arş’ı) hâkimiyeti altına aldı*” olarak çevirmişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

“Қадір Алла ғарышта (тақта) отырып бәрін теңгерді.”

(*Kadir Alla ğarıšta (takta) otırıp barin tengerdi.*)¹⁰⁶⁸

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyetteki haberi sıfat “عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى” ifadesine de teşbih ve tecsim görüşüyle “*Arş’in (taht’ın) üzerinde oturup her şeyi düzenledi*” anlamını vermişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Қадір Алла ғарышта билік жүргізеді.”

(*Kadir Alla ğarıšta bilik жүргizedi.*)¹⁰⁶⁹

Vahap Kıdırhanulı bu âyette geçen haberi sıfat “عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى” ifadesini te’vîl düşüncesini andıran bir anlamda “*Arş’ta hükmünü yürütecek*” olarak tercüme etmiştir.

¹⁰⁶⁷ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 3:34.

¹⁰⁶⁸ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 265.

¹⁰⁶⁹ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 326.

3.1.3.6. Furkan Sûresi, 59. Âyet:

﴿الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَاسْأَلْ بِهِ

خَيْرًا﴾

Bu âyette de haberi sıfatlardan “اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ” ifadesi geçmektedir. Şimdi bu ifadenin tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

”ول، سونداي كوكتەر мен жерди жане екі арасындағыларды алты күнде жараттып сонсон ғаршын менгерди. ол, тым қамқор, оны билегеннен сұра.”

(*Ol, sonday kökter men jerdi jane eki arasındağylardı altı күnde jaratıptı sonson ғarşını mengerdi. Ol, tım kamkor, onı bilgennen sura.*)¹⁰⁷⁰

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ” ifadesine da te’vîl görüşüyle “*Arş’ı hükmü altına aldı*” anlamını vermiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

”اللا كوكتى، жерди жане олардың арасындағыларды алты күнде жаратты. онан соң ғарышка үкім жүргізді. ол аса раһымды, муні (алланың ұлылығын) билетіндерден сұра.”

(*Alla kökti, jerdi jane olardı arasındağylardı altı күnde jarattı. Onan son ғarışka ükim жүrgizdi. Ol asa rahımdı, munı (Allanın ulılığın) билетіндерден sura.*)¹⁰⁷¹

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ” ifadesine te’vîl düşüncesiyle “*Arş’a hükmetti*” anlamını vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

¹⁰⁷⁰ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 366.

¹⁰⁷¹ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 365.

“Ол сондай (Алла) – көктер мен жерді және екі арасындағыларды алты күнде жаратып, содан кейін таққа орнықты (яғни, ғарышты меңгерді). Ол аса мейірімді, ол жайлы білетіндерден сұра.”

*(Ol sonday (Alla) – kökter men jerdi jane eki arasındağılardı altı künde jaratıp, sodan keyin takka ornıktı (yaǵni, ǵarıştı mengerdi). Ol asa meyirimdi, ol jaylı biletinderden sura.)*¹⁰⁷²

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyetteki haberi sıfat “اِسْتَوٰی عَلٰی الْعَرْشِ” ifadesini Allah’a mekan isnad eden teşbih ve tecsim düşüncesiyle “*Taht’a yerleşti*” diye tercüme etmişler ve parantez içerisinde “*yani, Arş’a hükmetti*” açıklamasında bulunmuşlardır.

4- Ratbek Nisanbayulı, Vahap Kızırhanulı

“Жер мен көкті, оның араларындағы барлық нәрсені алты күнде жаратқан, сонсоң ғарышта отырып, әмір жүргізген – Алла. Оның мейірімі мол, мұны – білетіндерден сұра.”

*(Jer men kökti, onın aralarındaǵı barlık narseni altı künde jaratkan, sonson ǵarışta otırıp, amir жүrgizgen – Alla. Onın meyirimi mol, munı – biletinderden sura.)*¹⁰⁷³

Ratbek Nisanbayulı ve Vahap Kızırhanulı bu âyetте geçen haberi sıfatlardan olan “اِسْتَوٰی عَلٰی الْعَرْشِ” ifadesine de teşbih ve tecsim görüşüyle “*Arş’ta oturup hüküm eden*” anlamını vermişlerdir.

5- Vahap Kızırhanulı

“Жер мен көкті, оның араларындағы барлық нәрсені алты күнде жаратқан, сонсоң ғарыштан әмір жүргізген – Алла. Оның мейірімі мол, мұны – білетіндерден сұра.”

*(Jer men kökti, onın aralarındaǵı barlık narseni altı künde jaratkan, sonson ǵarıştan amir жүrgizgen – Alla. Onın meyirimi mol, munı – biletinderden sura.)*¹⁰⁷⁴

¹⁰⁷² Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Maǵınası*, 3:248.

¹⁰⁷³ Nisanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 312.

¹⁰⁷⁴ Kızırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi*, 380.

Vahap Kıdırhanulı bu âyette geçen “اِسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ” haberi sıfat ifadesini te’vîl görüşünü yansıtarak “*Arş’tan emrini yürüten*” olarak tercüme etmiştir.

3.1.3.7. Secde Sûresi, 4 Âyet:

﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ﴾

Bu âyette yine haberi sıfatlardan “اِسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ” ifadesi geçmekte olup mütercimlerin bunu Kazakça’ya hangi görüşle ve nasıl tercüme ettiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“ول сондай Алла, көктер мен жерди ари еки арасындағыларды алты күнде жараттып, сонсоң ғаршын менгерди. Сондықтан сендердің одан өзге ешбір иyelerin де шапағатшыларын да жоқ, оylanbaysындар ма?”

(*Ol sonday Alla, kökter men jerdi ari eki arasyndağylardy altı күnde jaratyp, sonson ғarşyn mengerdi. Sondıktan senderdin Odan özge eşbir iyelerin de şapağatşyların da jok, oylanbaysındar ma?*)¹⁰⁷⁵

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “اِسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ” ifadesine de te’vîl görüşüyle “*Arş’ı hükmü altına aldı*” anlamını vermiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“اللا көк пен жерди жане олардың арасындағыларды алты күнде жаратты, онан соң ғарышка үкім жүргізді. Сендерге одан өзге ешқандай ие де шапағатшы да жоқ. (мұны) ойланбайсыңдар ма?”

(*Alla kök pen jerdi jane olardın arasyndağylardy altı күnde jarattı, onan son ғarışka ükim жүrgizdi. Senderge Odan өзge eşkanday iye de şapağatşı da jok. (Munı) oylanbaysındar ma?*)¹⁰⁷⁶

¹⁰⁷⁵ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 416.

¹⁰⁷⁶ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 415.

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyetle geçen haberi sıfat “اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ” ifadesine te’vîl düşüncesiyle “*Arş’a hükmetti*” anlamını vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Ол – сондай Алла, көктер мен жерді әрі екі арасындағыларды алты күнде жаратып, содан кейін тақты меңгерді. Сондықтан, Одан басқа ешбір иелерің де, шапағатшыларың да жоқ. Не, әлде, естеріңе ала алмайсыңдар ма?”

*(Ol – sonday Alla, kökter men jerdi ari eki arasındagılardı altı künde jaratıp, sodan keyin taktı mengerdi. Sondıktan, Odan baska eşbir iyelerin de, şapağatşılardı da jok. Ne, alde, esterine ala almaysındar ma?)*¹⁰⁷⁷

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev önceki âyetlerde geçen aynı ifadeyi teşbih ve tecsîm görüşüyle “*Arş’ta oturup hüküm eden*” şeklinde tercüme etmişlerken bu âyetle geçen haberi sıfat “اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ” ifadesine te’vîl görüşüyle “*taht’ı hükmü altına aldı*” anlamını vermişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kızırhanulı

“Көкті (Жеті қат көкті), жерді, олардың арасындағы нәрселерді Алла алты күнде жаратты. Сонан соң ғарышта – (таққа отырып) бәрін меңгерді. Сендердің Алладан басқа иелерің де, шапағат етушілерің де жоқ. Осыған ой жіберсеңдер етті!”

*(Kökti (Jeti kat kökti), jerdi, olardıń arasındagı narselerdi Alla altı künde jarattı. Sonan son ğarıшта – (takka otırıp) barın mengerdi. Senderdin Alladan baska iyelerin de, şapağat etuşılerin de jok. Osiğan oy jibersender etti!)*¹⁰⁷⁸

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kızırhanulı bu âyetle geçen haberi sıfatlardan olan “اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ” ifadesine teşbih ve tecsîm görüşüyle “*Arş’ta (taht’a oturarak) hepsini hükmü altına aldı*” anlamını vermişlerdir.

5- Vahap Kızırhanulı

¹⁰⁷⁷ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 3:456-457.

¹⁰⁷⁸ Nısanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 362.

“Көкті, жерді, олардың арасындағы нәрселерді Алла алты күнде жаратты. Сонан соң ғарышты меңгерді. Сендердің Алладан басқа иелерің де, шапағат етушілерің де жоқ. Осыған ой жіберсеңдер етті!”

*(Kökti, jerdi, olardın arasındağı narselerdi Alla altı künde jarattı. Sonan son ғarıştı mengerdi. Senderdin Alladan baska iyelerin de, şapağat etuşilerin de jok. Osiğan oy jibersender etti!)*¹⁰⁷⁹

Vahap Kıdırhanulı bu âyette geçen haberi sıfat “استَوَى عَلَى الْعَرْشِ” ifadesini te’vîl görüşüyle “Arş’ı hükmü altına aldı” olarak çevirmiştir.

3.1.3.8. Fussilet Sûresi, 11. Âyet:

﴿ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ﴾

Bu âyetteki “استَوَى إِلَى السَّمَاءِ” ifadesi Bakara sûresinin 29. âyetinde geçen ifadeyle aynı konu bütünlüğü içerisinde geçmektedir. Bu nedenle meal yazarlarının çevirilerini söz konusu âyetle karşılaştırarak inceleyeceğiz.

1- Halife Altay

“سونسوڭ كوككه جونهلدى. ول، عبىر عتوتتن مەدى. سوندا وعان ءارى جەرگە: “مكەۋىڭ دە مەرىكتى نەمەسە مەرىكسىز تۇردە كەلگەڭدەر” دەدى. مكەۋى دە: “بوي ۇسنعان تۇردە كەلدەڭ” دەدى.”

*(Sonson kökke jöneldi. Ol, bir tütün edi. Sonda oğan ari jerge: “Ekeuin de erikti nemese eriksiz türde kelinder” dedi. Ekeui de: “Boy usınğan türde keldik” dedi.)*¹⁰⁸⁰

Halife Altay Bakara sûresinin 29. âyetinde geçen “استَوَى إِلَى السَّمَاءِ” ifadesine te’vîl düşüncesiyle “*semayla ilgilendi*” anlamını vermiş, buradaki âyette geçen haberi sıfat “استَوَى إِلَى السَّمَاءِ” ifadesini ise teşbih ve teccimi ifade eden görüşle “*göğe yöneldi*” olarak tercüme etmiştir.

2- Aziz Akıtuılı, Makaş Akıtuılı

¹⁰⁷⁹ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 433.

¹⁰⁸⁰ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 478.

”ونان سولڭ اسپاندى جاراتۇعا كىرىستى. ول عبىر تۇمان الەتىندە ەدى. ونان اسپان مەن جەرگە: “ەرىكتى، ەرىكسىز تۇردە كەلگەنەر (ءامرىمدى ورىنداڭدار!)” – دەپ پارمەن قىلدى. ول ەكەۋى: “ەرىكتى تۇردە كەلدىك” – دەپ ءۇن قاتتى.”

(Onan son *aspanđı jaratuğa kiristi*. Ol bir tuman aletinde edi. Onan aspan men jerge: “Erikti, eriksiz türde kelinder (amirimdi orındandar!)” – dep parmen kıldı. Ol ekeui: “Erikti türde keldik” – dep ün kattı.)¹⁰⁸¹

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı haberi sıfat “اِسْتَوٰى اِلَى السَّمٰوٰى” ifadesine iki âyette de te’vîl düşüncesiyle “sema’yı yaratmaya başladı” anlamını vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Кейін Ол (Алла) аспанға барды. Онда ол (аспан) құр түтін еді. Сол уақытта Ол (Алла) оған (аспанға) және жерге: “Екеуің де ерікті не еріксіз түрде келіндер!” – деді. Сонда, ол екеуі де: “Біз ерікті түрде келеміз” – деді.”

(Keyin Ol (Alla) *aspanğa bardı*. Onda ol (aspan) kur tütin edi. Sol uakıtta Ol (Alla) oğan (aspanğa) jane jerge: “Ekeuin de erikti ne eriksiz türde kelinder!” – dedi. Sonda, ol ekeui de: “Biz erikti türde kelemiz” – dedi.)¹⁰⁸²

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev önceki ve bu âyette geçen haberi sıfatı âdetâ tamamen farklı iki görüşle tutarsız bir şekilde ele almışlardır. Önceki âyette geçen “اِسْتَوٰى اِلَى السَّمٰوٰى” ifadesine te’vîl düşüncesiyle “semayla ilgilendi” anlamını vermişler, bu âyetteki aynı ifadeyi ise teşbih ve tecsim düşüncesini andıran bir anlamda “sema’ya gitti” olarak çevirmişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kızırhanulı

“Сонан соң Ол аспанға бет бұрды. Бұл кезде аспан бұлыңғыр түтін ғана еді. Көк пен жерге: “Ерікті, еріксіз түрде келіндер (әмірімді орындаңдар)”, – деді. “Еркімізбен келдік”, – деді олар.”

¹⁰⁸¹ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 477.

¹⁰⁸² Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 4:259-260.

(Sonan son Ol aspanğa bet burdı. Bul kezde aspan bulıñır tütün ğana edi. Kök pen jerge: “Erikti, eriksiz türde kelinder (amirimdi orındandar)”, – dedi. “Erkimizben keldik”, – dedi olar.)¹⁰⁸³

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı önceki âyette geçen haberi sıfatlardan olan “اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ” ifadesini nefy ve tatil görüşüyle hiç tercüme etmemişlerken buradaki âyette geçen aynı ifadeyi ise teşbih ve tescimi ifade eden bir şekilde “sema’ya yüz çevirdi” olarak tercüme etmişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Сонан соң Ол аспанға бет бұрды. Бұл кезде аспан бұлыңғыр тұмандық еді. Көк пен жерге: “Ерікті, еріксіз түрде келіндер (әмірімді орындаңдар)”, – деді. “Еркімізбен келдік”, – деді олар.”

(Sonan son Ol aspanğa bet burdı. Bul kezde aspan bulıñır tumandık edi. Kök pen jerge: “Erikti, eriksiz türde kelinder (amirimdi orındandar)”, – dedi. “Erkimizben keldik”, – dedi olar.)¹⁰⁸⁴

Vahap Kıdırhanulı da önceki ifadeyi nefy ve tatil görüşüyle tercüme etmeden atlamışken bu âyetteki geçen aynı ifadeye ise teşbih ve tescim düşüncesiyle “sema’ya yüz çevirdi” anlamını vermiştir.

3.1.3.9. Hadîd Sûresi, 4. Âyet:

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

Bu âyette de haberi sıfatlardan “اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ” ifadesi yer almaktadır. Şimdi bu ifadenin tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarını ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerini görelim.

1- Halife Altay

¹⁰⁸³ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 421.

¹⁰⁸⁴ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 499.

”ول سونداي الا، كوكتەر مەن جەردى التى كۈندە جاراتىپ، سونىڭ عارشىنى يىگەردى. ول، جەرگە كىرگەن نارسەنى ءارى ودان شىققان نارسەنى جانە كوكتەن تۈسكەن نارسەنى، وعان كۈتەرلىگەن نارسەنى بىلەدى. سونداي-اق ول، قايدا بولساڭدار دا سەندەرمەن بىرگە. الا نە سىتەگەندەرىڭدى تولىق كورۋشى.“

(*Ol sonday Alla, kökter men jerdi altı künde jaratıp, sonson ğarşını igerdi. Ol, jerge kirgen narseni ari odan şıqqan narseni jane kökten tüsken narseni, oğan köterilgen narseni bileği. Sonday-ak Ol, kayda bolsandar da sendermen birge. Alla ne istegenderindi tolıq köruşı.*)¹⁰⁸⁵

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “اِسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ” ifadesine te’vîl görüşüyle “*Arş’ı hâkimiyeti altına aldı*” anlamını vermiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

”ول اسپان مەن جەردى التى كۈندە جاراتتى. سونان سوڭ عارىشتى مەڭگەردى. ول جەرگە كىرگەن نارسەلەردى دە، جەردەن شىققان نارسەلەردى دە، كوكتەن تۈسكەن نارسەلەردى دە، كۈككە ورلەگەن نارسەلەردى دە بىلەدى. سەندەر قايدا بولساڭدار، الا سەندەرمەن بىرگە. الا سىتەپ جاتقان سىتەرىڭدى كورىپ تۇرادى.“

(*Ol aspan men jerdi altı künde jarattı. Sonan son ğarıştı mengerdi. Ol jerge kirgen narselerdi de, jerden şıqqan narselerdi de, kökten tüsken narselerdi de, kökke örlegen narselerdi de bileği. Sender kayda bolsandar, Alla sendermen birge. Alla istep jatkan isterindi körıp turadı.*)¹⁰⁸⁶

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen “اِسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ” ifadesine te’vîl düşüncesiyle “*Arş’a hâkim olmuştur*” anlamını vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Ол – Сол (Алла), көктер мен жерді алты күнде жаратып, кейін таққа отырды; Ол (Алла) жерге не енгенін, әрі одан не шыққанын, сол секілді аспаннан не түскенін және оған не көтерілгенін біледі. Әрі Ол (Алла) сендер қай жерде болмаңдар, сендермен бірге. Алла сендердің не істегендеріңді көруші.”

¹⁰⁸⁵ Altay, *Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 539.

¹⁰⁸⁶ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 538.

(Ol – Sol (Alla), kökter men jerdi altı künde jaratıp, keyin takka otırdı; Ol (Alla) jerge ne engenin, ari odan ne şıqqanın, sol sekildi aspannan ne tüskenin jane oğan ne köterilgenin bilei. Ari Ol (Alla) sender kay jerde bolmandar, sendermen birge. Alla senderdin ne istegenderindi körüsi.)¹⁰⁸⁷

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyetteki geçen “اِسْتَوٰی عَلٰی الْعَرْشِ” ifadesini tam anlamıyla teşbihi bir dille “taht’a oturdu” olarak çevirmişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kızırhanulı

“Көкті (жеті қат аспанды) және жерді Алла алты күнде жаратты. Содан соң ғарышты меңгерді. Ол жерге кіріп кететін нәрсені де, жерден шығатын нәрсені де, көктен түсетінді де, көкке өрлейтінді де біліп тұрады. Сендер қайда болсаңдар – Алла сендермен бірге. Сендердің істеп жатқандарыңның бәрін Ол көріп тұрады.”

(Kökti (jeti kat aspandı) jane jerdi Alla altı künde jarattı. Sodan son ğarıştı mengerdi. Ol jerge kirip ketetin narseni de, jerden şıғatın narseni de, kökten tüsetindi de, kökke örleytindi de bilip turadı. Sender kayda bolsandar – Alla sendermen birge. Senderdin istep jatkandarının barin Ol körip turadı.)¹⁰⁸⁸

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kızırhanulı bu âyetте geçen “اِسْتَوٰی عَلٰی الْعَرْشِ” ifadesine te’vîl düşüncesiyle “Arş’a hâkim oldu” anlamını vermişlerdir.

5- Vahap Kızırhanulı

“Көкті (жеті қат аспанды) және жерді Алла алты күнде жаратты. Содан соң ғарышты меңгерді. Ол жерге кірген нәрсені де, жерден шығатын нәрсені де, көктен түсетінді де, көкке өрлейтінді де біліп тұрады. Сендер қайда болсаңдар – Алла сендермен бірге. Сендердің істеп жатқандарыңның бәрін Ол көріп тұрады.”

(Kökti (jeti kat aspandı) jane jerdi Alla altı künde jarattı. Sodan son ğarıştı mengerdi. Ol jerge kirgen narseni de, jerden şıғatın narseni de, kökten tüsetindi de,

¹⁰⁸⁷ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:78.

¹⁰⁸⁸ Nısanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 486.

*kökke örleytindi de bilip turadı. Sender kayda bolsandar – Alla sendermen birge. Senderdin istep jatkandarının barin Ol körip turadı.)*¹⁰⁸⁹

Vahap Kıdırhanlı da bu âyette geçen “اَسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ” ifadesini te’vîl düşüncesini andıran bir anlamda “*Arş’a hâkim olmuştur*” olarak tercüme etmiştir.

Bu âyetlerde geçen haberi sıfat “اَسْتَوَى” lafzını “*Oturdu, yerleşti*” olarak tercüme etmek Yüce Allah’a mekân ve mahlûkata ait özelliğin zihinlerde oluşmasına sebep olabilir. Aynı şekilde “*Göğe, semaya yöneldi*” şeklinde bir anlam vermek te’vîl semanın herhangi bir yönünde olduğunu varsaymak anlamına gelir ki Yüce Allah yön ve cihetten münezzehtir. Taberî buradaki haberi sıfatın rivâyetlerde “*Yönelmek, yükselmek, yücelmek, ele geçirmek*” gibi anlamlara geldiğini ve ona göre bu mânâların en evlası *yükselmek* olduğunu belirtir.¹⁰⁹⁰ Bu tür ifadeleri müteşâbihat kapsamına alan Râzî, bu ifadelerin literal anlamını esas almanın hem akli hem de nakli delillerle muhâl olduğunu ve te’vîl edilmesi gerektiğini belirtir. Çünkü intikal ve hareket mahlûkata ait özelliklerden olup Allahu Teâlâ’nın ise mekâna ve yöne sâhip olmaktan aşkın olduğunu belirtir ve “*istiva*” sıfatını “*hâkimiyeti altına almak*”, “*hükmetmek*” olarak te’vîl eder.¹⁰⁹¹ Nesefî de müşebbihenin Allah hakkındaki *yer değiştirme, inzal, yerleşme* gibi nitelendirmelerinin batıl olduğunu ifade eder. Allah’ın arştan önce de şimdi de mekândan, oluşumdan, değişimden münezzehtir olduğunu belirtir ve “*istiva*” sıfatını “*hâkimiyeti altına almak*” olarak te’vîl ettikten sonra es-Sadik, el-Hasan, Ebu Hanife ve İmam Malik gibi selef âlimlerine ait şu sözü nakl eder: “*İstiva malum, keyfiyyeti meçhul, ona iman farz, hakkında soru sormak bid’attır.*”¹⁰⁹²

Selefin bu tutumu bizce yeterli değildir. Zira biz de bu ifadelerin te’vîlinin ispattan evlâ olduğunu belirten Râzî gibi düşünüyoruz. Allah’ın ulûhiyetine uygun ve her türlü yanlış anlamadan uzak bir anlamda te’vîl edilerek bu sıfata “*hükmetmek, hâkimiyeti altına almak, düzenlemek, yönetmek*” gibi anlamların verilmesinin daha uygun olduğu kanaatindeyiz.

¹⁰⁸⁹ Kıdırhanlı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 568.

¹⁰⁹⁰ Taberî, *Câmiu’l Beyan a’n Te’vîli’l-Kur’ân*, 1:219-220.

¹⁰⁹¹ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 8:7-8.

¹⁰⁹² Nesefî, *Tefsiru’n-Nesefî*, 2:56.

3.1.4. Ayn

“Ayn” (عين) lafzı “Bir organ olarak göz”, “Gözcü”, “Pınar”, “Efendi”, “Bekçi” ve “Muhafaza etmek” gibi çok anlamlara gelir ve aynı zamanda “Bir şeye bakıp gözetken kimse”¹⁰⁹³ için de bu kelime kullanılır. Bu lafız Yüce Allah’ın bir sıfatı olarak Kur’ân-ı Kerîm’de beş yerde geçmektedir. Genelde mütercimler bu lafzı zâhiri anlamı esas alarak teşbih ve tecsime varan bir yaklaşımla ele almışlardır. Fakat burada dikkati çeken bir nokta da çevirilerde tutarsızlıkların yapılmış olmasıdır. Farklı âyetlerde geçen (عين) lafzını farklı kelimelerle çevirmişlerdir. Şimdi “Ayn” haberi sıfatının yer aldığı müteşâbih âyetlerdeki söz konusu haberi sıfatın tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarını ve Kazak Türkçesine nasıl çevirdiklerini inceleyelim.

3.1.4.1. Hûd Sûresi, 37. Âyet:

﴿وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحِّينَا وَلَا تَخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرُقُونَ﴾

Bu âyette haberi sıfatlardan “بِأَعْيُنِنَا” ifadesi geçmektedir. Mütercimlerin bu ifadenin tercümesini hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“Коз димизда нұсқауымз буйынша кеме жаса. Залымдар турасында маған айtpa! Öytkeni, olar suğa batırılady.”

(*Köz aldımızda* nuskauımız boyınşa keme jasa. Zalımdar turasında mağan aytpa! Öytkeni, olar suğa batırılady.)¹⁰⁹⁴

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “بِأَعْيُنِنَا” ifadesini teşbih ve tecsim düşüncesiyle “gözümüzün önünde” olarak tercüme etmiştir.

2- Aziz Akıtuılı, Makaş Akıtuılı

“Ебзидің Коз димизда ўаһимиз буйынша кеме жаса. Залымдар ҳақнда маған аўыз ашпа! ويتكەنى ولار ءسوزسىز سؤعا батирлады демген ўаһи келди.”

¹⁰⁹³ İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, 598-599; Halabi, *Umdatü'l-Huffâz*, 3:176-178.

¹⁰⁹⁴ Altay, *Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 226.

(Bizdin köz aldımızda uahımız boyınşa keme jasa. Zalımdar hakkında mağan aıız aşıpa! Öytkeni olar sözsiz suğa batırılady degen uahi keldi.)¹⁰⁹⁵

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “بَاعَيْنَا” ifadesini teşbih ve tecsim düşüncesiyle “gözümüzün önünde” olarak tercüme etmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Көз алдымызда аян етуіміз бойынша кеме жаса. Зәлімдер жайлы Маған айтпа. Өйткені, олар суға батырылады.”

(Köz aldımızda ayan etuimiz boyınşa keme jasa. Zalimder jaylı Mağan aytpa. Öytkeni, olar suğa batırılady.)¹⁰⁹⁶

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyette geçen haberi sıfat “بَاعَيْنَا” ifadesini teşbih ve tecsim düşüncesiyle “gözümüzün önünde” olarak çevirmişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

“Біздің аян етуіміз бойынша, сен Біздің көз алдымызда кеме жаса және азғындар туралы маған ештеңе айтушы болма. Сөз жоқ, олар топанға тұншықтырылады.”

(Bizdin ayan etuimiz boyınşa, sen Bizdin köz aldımızda keme jasa jane azğındar turalı mağan eştene aytuşı bolma. Söz jok, olar topanğa tunşıqtırılady.)¹⁰⁹⁷

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyette geçen haberi sıfat “بَاعَيْنَا” ifadesine teşbih ve tecsimi andıran bir görüşle “gözümüzün önünde” olarak anlam vermişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Біздің аян етуіміз бойынша, сен Біздің көз алдымызда кеме жаса және азғындар туралы маған ештеңе айтушы болма. Сөз жоқ, олар топанға тұншықтырылады.”

¹⁰⁹⁵ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 225.

¹⁰⁹⁶ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 2:288.

¹⁰⁹⁷ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 186-187.

(Bizdin ayan etuimiz boyınşa, sen Bizdin köz aldımızda keme jasa jane azğındar turalı mağan eştene aytuşı bolma. Söz jok, olar topanğa tunşıktırıladi.)¹⁰⁹⁸

Vahap Kıdırhanulı da bu âyette geçen haberi sıfat “بِأَعْيُنِنَا” ifadesine teşbih ve tecsimi andıran bir görüşle “gözümüzün önünde” olarak anlam vermiştir.

3.1.4.2. Tâhâ Sûresi, 39. Âyet:

﴿أَنِ افْذَرِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَافْذَرِفِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّي وَعَدُوٌّ لَهُ وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ حَبَابَةً مِّنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي﴾

Bu âyetteki “عَلَى عَيْنِي” ifadesi haberi sıfatlardandır. Şimdi bu ifadenin tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“ونى ساندیقқа салып, дариаға тастап жибер; дариа оны қырға шығарып тастасын. Оны оған да Маған да дұшпан биреу тауып алын.” “(Ай Муса! Саған) köz aldımızda бағылуың үшін өз тарайымнан махаббат салдым.”¹⁰⁹⁹

(Onı sandıkka salıp, dariyağa tastap jiber; dariya onı qırğa şığarıp tastasın. Onı oğan da Mağan da dūshpan bireu tauıp alsın.” “(Ay Musa! Sağan) köz aldımızda bağıluın üşin öz tarapımnan mahabbat saldı.)¹⁰⁹⁹

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “عَلَى عَيْنِي” ifadesini teşbih ve tecsim düşüncesiyle bir önceki âyetteki gibi “gözümüzün önünde” olarak tercüme etmiştir.

2- Aziz Akıtuılı, Makaş Akıtuılı

“ونى (بالانى) ساندیقқа сал да дариаға таста, дариа оны жаағаа шарып тастасын. Одан оны менің де дұспаным, оны да дұспаны болған биреу (йер қауын) тауып алын (дедік). менің қор қауым астында тарийелеленуің үшін саған өз тарайымнан сүйкімділік бағаштадым.”

¹⁰⁹⁸ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 234.

¹⁰⁹⁹ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 315.

*(Onı (balanı) sandıkka sal da dariyağa tasta, dariya onı jağağa şıǵarıp tastasın. Odan onı Menin de duspanım, onın da duspanı bolǵan bireu (perǵauın) tauıp alsın (dedik). Menin korǵauım astında tarbiyelenuin üşin saǵan Öz tarapımnan süykimdilik baǵıstadı.)*¹¹⁰⁰

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı âyetke geçen haberi sıfat “عَلَى عَيْنِي” ifadesini te’vıl düşüncesiyle “*korumam altında*” olarak tercüme etmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Оны сандыққа салып, дарияға тастап жібер, дария оны жағаға шығарып тастасын. Оны оған да, Маған да дұшпан біреу тауып алсын. Көз алдымда өсуің үшін (Мұса саған) Өз тарапымнан сүйіспеншілік бағыттадым.”

*(Onı sandıkka salıp, dariyağa tastap jiber, dariya onı jağağa şıǵarıp tastasın. Onı oǵan da, Maǵan da dushpan bireu tauıp alsın. Köz aldımда ösuin üşin (Musa saǵan) Öz tarapımnan süyispenşilik baǵıttadı.)*¹¹⁰¹

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyetke geçen haberi sıfat “عَلَى عَيْنِي” ifadesini teşbih ve tescim düşüncesiyle “*gözümün önünde*” olarak çevirmiştir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kızırhanulı

““Оны (баланы) сандыққа сал да өзенге ағызып қоя бер, өзен оны жиекке шығарсын. Оны әрі Менің дұшпаным, әрі оның дұшпаны (Перғауын) тауып алсын”, – дедік. Сонсоң, Өзімнің назарымда тәрбиеленуің үшін саған мен өз сүйіспеншілігімді арнадым.”

*(“Onı (balanı) sandıkka sal da özenge aǵızıp koya ber, özen onı jiyekke şıǵarsın. Onı ari Menin dushpanım, ari onın dushpanı (Perǵauın) tauıp alsın”, – dedik. Sonson, Özimnin nazarımда tarbiyelenuin üşin saǵan men öz süyispenşiligimdi arnadım.)*¹¹⁰²

¹¹⁰⁰ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 314.

¹¹⁰¹ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Maǵınası*, 3:42-43.

¹¹⁰² Nısanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 266.

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyetteki haberi sıfat “عَلَى عَيْنِي” ifadesini bir öncekiden farklı olarak te’vıl görüşüyle “*kendi nezaretimde*” şeklinde çevirmişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

““Оны (баланы) сандыққа сал да өзенге ағызып қоя бер, өзен оны жиекке шығарсын. Оны әрі Менің дұшпаным, әрі оның дұшпаны (Перғауын) тауып алсын”, – дедік. Сонсоң, Өзімнің назарымда тәрбиеленуің үшін саған мен өз сүйіспеншілігімді арнадым.”

(“Onı (balanı) sandıqqa sal da özenge ağızıp koya ber, özen onı jiyekke şığarsın. Onı ari Menin duşpanım, ari onın duşpanı (Perğauın) tauıp alsın”, – dedik. Sonson, Özimnin nazarımda tarbiyelenuin üşin sağan men öz süyispenşiligimdi arnadım.)¹¹⁰³

Vahap Kıdırhanulı bir önceki âyette geçen haberi sıfat “بِأَعْيُنِنَا” ifadesini teşbih ve tecsim görüşüyle “*gözümüzün önünde*” olarak tercüme etmişken bu âyette geçen haberi sıfat “عَلَى عَيْنِي” ifadesine te’vıl görüşüyle “*kendi nezaretimde*” şeklinde anlam vermiştir.

Bu âyette hz. Mûsâ (a.s.) ile ilgili onun Rabbi tarafından nasıl yetiştirildiği ifade ediliyor. Nesefi, buradaki ifadenin “*gözetimimizde terbiye ettik*” anlamında olduğunu belirtir ve “وَلْتَصْنَعْ” fiilinin aslının “*iyi bakılmış at*” anlamına geldiğini söyler.

Dolayısıyla bu âyetten, “*Ben seni bir adamın bir şeyi kendi gözüyle gözetip koruduğu gibi korudum ve gözetledim*” anlamının çıkarılacağını ifade eder.¹¹⁰⁴ Bazıları bu ifadelerin “*İsteddiği, sevdiği kimseleri terbiye etmek, besleyip büyütmek için çaba sarf etmek*”¹¹⁰⁵ anlamına geldiğini söylerler. İmam Mâturidi, “عَلَى عَيْنِي” ifadesini “*Allah’ın*

¹¹⁰³ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 328.

¹¹⁰⁴ Nesefi, *Teḫsiru’n-Nesefi*, 3:53.

¹¹⁰⁵ Taberî, *Câmiu’l Beyan a’n Te’vili’l-Kur’ân*, 16:189.

”*koruması*” olarak te’vîl etmiştir.¹¹⁰⁶ Râzî ise, “عَلَى عَيْنِي” ifadesini “*Allah’ın kuşatması*” olarak te’vîl etmiştir.¹¹⁰⁷

3.1.4.3. Mü’minun Sûresi, 27. Âyet:

﴿فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنْ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا ۖ وَوَحَيْنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ
أُنْثَيْنِ وَأَهْلِكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ﴾

Bu âyetteki “بِأَعْيُنِنَا” ifadesi haberi sıfatlardandır. Mütercimlerin bu ifadenin tercümesini hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

”سوندا وعان: “*كوزدەۋىمىز دە ئۇسقاۋىمىز بويىنشا كەمە جاسا*” – دەپ ۋاھى مەتتىك. قاشان ءامىرىمىز كەلىپ، تاندىر (دان سۇ) قايناسا، سوندا ءار جىنىستان ءىبر جۇپ جانە وزدەرىنە قارسى بۇيرىق بەرىلگەندەردەن باسقا، سەمياڭدى الپ، كەمەگە ءتۇس. سونداي-اق زالىم بولعاندار جايندا ماعان تۇك دەمە. ويتكەنى ولار، سۇعا باتۇعا ءتيىستى” – دەپ ۋاھى مەتتىك.

(Sonda oğan: “*Közdeuimizde nuskauımız boyınşa keme jasa*” – dep uahi ettik. Kaşan amirimiz kelip, tandır (dan su) kaynasa, sonda ar jınistan bir jup jane özderine karsı buyırık berilgenderden baska, sem'yandı alıp, kemege tüs. Sonday-ak zalım bolğandar jayında mağan tük deme. Öytkeni olar, suğa batuğa tiyisti” – dep uahi ettik.)¹¹⁰⁸

Halife Altay te’vîl görüşünü yansıtarak bu âyetle geçen haberi sıfat “بِأَعْيُنِنَا” ifadesine “*gözetimimizle*” olarak anlam vermiştir.

2- Aziz Akıtu, Makas Akıtu

”ءبىز وعان: “*ءبىزدىڭ كوز الدىمىزدا ۋاھىمىز بويىنشا كەمە جاسا*. قاشان ءامىرىمىز كەلىپ، تاندىردان (سۇ) اتىلىپ شىققان كەزدە (توپان سۇ قايتاعاندا) ءار جىنىستان (ەركەك-ۇرعاشى) ءبىر-ءبىر جۇپ جانە سەمياڭدى

¹¹⁰⁶ Mâturidi, *Te`vilâtu Ehli`s-Sünne*, 7:280.

¹¹⁰⁷ Râzî, *Mefâtihu`l-Gayb*, 8:52.

¹¹⁰⁸ Altay, *Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 344.

سالېپ ال – ولاردىڭ ئىشىنىدىكى زاۋالغا ۈكىمەتلىگەندەرنىن باسقاسىن. زالىم بولغاندار ھاقىندا ماعان ەسوز اشپا!
ولار ەسوزسىز عارىق بولادى. – دەپ ۋاھىي ەتتىك.

(Biz oğan: “Bizdin köz aldımızda uahımız boyınşa keme jasa. Kaşan amirimiz kelip, tandırdan (su) atılıp şıkkın kezde (topan su kaptağanda) ar jinıstan (erkek-urğası) bir-bir jup jane semyandı salıp al – olardıń işindegi zaualğa ükim etilgenderinen baskasın. Zalım bolğandar hakiında mağan söz aşpa! Olar sözsiz ğarık boladı.” – dep uahi ettik.)¹¹⁰⁹

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “بَاعَيْنَا” ifadesine teşbih ve tescim düşüncesiyle “gözümüzün önünde” olarak anlam vermişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Сонда Біз оған (яғни, Нухқа): “Біздің көзімізше әрі Біздің аяндарымызбен кеме жаса, ал Бізден әмір келгенде, болсада пеш қайнайды (яғни, отта су қайнайды – былайша айтқанда дегеніміз болады). Сонда оған (яғни, кемеге) Менің алдында айтқандарымнан басқа (яғни, иман келтірмегендерден басқа), өз семянды қоса, басқалардан екі жұптан кіргіз әрі Менімен иман келтірмегендер жайлы сөйлеспе (яғни, ара түсіп, сөйлеспе), әлбетте, олар суға батырылады.” – деп аян бердік (аңыз бойынша 78 жұп адам екен).”

(Sonda Biz oğan (yağni, Nuhka): “Bizdin közimizşe ari Bizdin ayandarımızben keme jasa, al Bizden amir kelgende, bolsada peş kaynaydı (yağni, otta su kaynaydı – bılayşa aytqanda degenimiz boladı). Sonda oğan (yağni, kemege) Menin aldında aytkandarımnan baska (yağni, iman keltirmegenderden baska), öz semyandı kosa, baskalardan eki juptan kirgiz ari Menimen iman keltirmegender jaylı sөylespe (yağni, ara түsip, sөylespe), albette, olar suға batırıladı.” – dep ayan berdik (anız boyınşa 78 jup adam eken).)¹¹¹⁰

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev âyette geçen haberi sıfat “بَاعَيْنَا” ifadesine teşbih ve tescim düşüncesiyle “gözümüzün önünde” olarak anlam vermişlerdir.

4- Ratbek Nisanbayulı, Vahap Kızırhanulı

¹¹⁰⁹ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 343.

¹¹¹⁰ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 3:159.

“Біз оған былай деп аян еттік: “Біздің нұсқауымыз бойынша, сен Біздің көз алдымызда бір кеме жаса. Бізден бұйрық жетіп, тандыр бұрқ-сарқ қайнаған шақта (жерден су атылып шыққанда) кемеге әр хайуанаттан бір-бір жұптан сал, үйіндегілерді де бірге ал. Ал олардың арасында көзі жойылуға тиіс болғандары бұған кіргізілмейді. Өздеріне өздері жамандық жасағандар туралы маған өтініш етпе. Олар сөз жоқ, набыт етіледі”, – дедік.”

*(Biz oğan bılay dep ayan ettik: “Bizdin nuskaumız boyınşa, sen Bizdin köz aldımızda bir keme jasa. Bizden buyırık jetip, tandır burk-sark kaynağan şakta (jerden su atılıp şıkkanda) kemege ar hayuanattan bir-bir juptan sal, üyindegilerdi de birge al. Al olardıń arasında közi joyılıǵa tiis bolǵandarı buǵan kirgizilmeydi. Özderine özderi jamandık jasaǵandar turalı maǵan ötiniş etpe. Olar söz jok, nabıt etiledi”, – dedik.)*¹¹¹¹

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kızırhanulı bu âyette geçen haberi sıfat “بَاعَيْنَا” ifadesine teşbih ve tecsim düşüncesiyle “gözümüzün önünde” olarak anlam vermişlerdir.

5- Vahap Kızırhanulı

“Біз оған былай деп аян еттік: “Біздің нұсқауымыз бойынша, сен Біздің көз алдымызда бір кеме жаса. Бізден бұйрық жетіп, тандыр бұрқ-сарқ қайнаған шақта (жерден су атылып шыққанда) кемеге әр хайуанаттан бір-бір жұптан сал, үйіндегілерді де бірге ал. Ал олардың арасында көзі жойылуға тиіс болғандары бұған кіргізілмейді. Өздеріне өздері жамандық жасағандар туралы маған өтініш етпе. Олар сөз жоқ, набыт етіледі”, – дедік.”

*(Biz oğan bılay dep ayan ettik: “Bizdin nuskaumız boyınşa, sen Bizdin köz aldımızda bir keme jasa. Bizden buyırık jetip, tandır burk-sark kaynağan şakta (jerden su atılıp şıkkanda) kemege ar hayuanattan bir-bir juptan sal, üyindegilerdi de birge al. Al olardıń arasında közi joyılıǵa tiis bolǵandarı buǵan kirgizilmeydi. Özderine özderi jamandık jasaǵandar turalı maǵan ötiniş etpe. Olar söz jok, nabıt etiledi”, – dedik.)*¹¹¹²

¹¹¹¹ Nısanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 293.

¹¹¹² Kızırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi*, 357.

Vahap Kıdırhanulı da bu âyette geçen haberi sıfat “بَاعَيْنَا” ifadesine teşbih ve tecsîm görüşüyle “gözümüzün önünde” olarak anlam vermiştir.

3.1.4.4. Tûr Sûresi, 48. Âyet:

﴿وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ﴾

Bu âyette yine haberi sıfatlardan “بَاعَيْنَا” ifadesi geçmektedir. Şimdi bu ifadenin tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

”(مۇحاممەد ع.س.) راببىڭنىڭ ۈكىمىنە سابىر ەت. ويتكىنى سەن كوز الدىمىزداسىڭ. ورنىڭنان تۇرعان شاقتا، راببىڭدى ماقىتاي دارىپتە.“

((Muhammed ğ.s.) Rabbının ükimine sabır et. Öytkeni sen köz aldımızdasın. Ornınnan turğan şakta, Rabbındı maktay daripte.)¹¹¹³

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “بَاعَيْنَا” ifadesini de teşbih ve tecsîm düşüncesini andıran bir anlamda “gözümüzün önünde” olarak tercüme etmiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

”(ەي، مۇحاممەت!) راببىڭنىڭ ۈكىمىنە سابىر قىل! سەن عىبىزدىڭ كوز الدىمىزداسىڭ. ورنىڭنان تۇرعان شاقتا راببىڭا ماقىتاۋ جانە ەتاسىبىح ايت.“

((Ey, Muhammet!) Rabbının hükimine sabır kıl! Sen Bizdin köz aldımızdasın. Ornınnan turğan şakta Rabbına maktau jane tasbih ayt.)¹¹¹⁴

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “بَاعَيْنَا” ifadesini de teşbih ve tecsîm düşüncesiyle “gözümüzün önünde” olarak tercüme etmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

¹¹¹³ Altay, *Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 526.

¹¹¹⁴ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 525.

“Жаратқан иеннің (Мұхаммед) үкіміне сабыр ет. Өйткені, сен көз алдымыздасың. Орнынан тұрған шақта Жаратушы иенді мақтап, дәріпте!”

*(Jaratkan iyennin (Muhammed) ükimine sabır et. Öytkeni, sen köz aldımızdasın. Ornınnan turğan şakta Jaratuşı iyendi maktap, daripte!)*¹¹¹⁵

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyetте geçen haberi sıfat “بَاعَيْنَا” ifadesini de teşbih ve tecsim düşüncesiyle “gözümüzün önünde” olarak tercüme etmişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

“Тәңіріңнің (оларға азап беретін) үкімін сабырлылықпен күткейсің. Сенің Біздің қорғауымызда екенің анық. (Оянған) кезінде Жаратқанға жалбарын, мақтау айт.”

*(Tanirinnin (olarğa azap beretin) ükimin sabırlılıkpen kütkeysin. Senin Bizdin korğauımızda ekenin anık. (Oyanğan) kezinde Jaratkanğa jalbarın, maktau ayt.)*¹¹¹⁶

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı te’vıl düşüncesini andıran bir anlamda bu âyetте geçen haberi sıfat “بَاعَيْنَا” ifadesini “korumamızда” olarak tercüme etmişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Тәңіріңнің (оларға азап беретін) үкімін сабырлылықпен күткейсің. Сенің Біздің қорғауымызда екенің анық. (Оянған) кезінде Жаратқанға жалбарын, мақтау айт.”

*(Tanirinnin (olarğa azap beretin) ükimin sabırlılıkpen kütkeysin. Senin Bizdin korğauımızda ekenin anık. (Oyanğan) kezinde Jaratkanğa jalbarın, maktau ayt.)*¹¹¹⁷

Vahap Kıdırhanulı önceki âyetте geçen ifadeye teşbih ve tecsim düşüncesiyle “gözümüzün önünde” olarak anlam vermişken burada görüş деğiştirmiş ve te’vıl düşüncesiyle “korumamızда” olarak tercüme etmiştir.

¹¹¹⁵ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:30.

¹¹¹⁶ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 470.

¹¹¹⁷ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 552.

3.1.4.5. Kamer Sûresi, 14. Âyet:

﴿تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِّمَن كَانَ كُفْرًا﴾

Bu âyet “عَيْنَ” haberi sıfatının geçtiği son âyettir. Mütercimlerimizin bu âyette geçen “بِأَعْيُنِنَا” ifadesini Kazakça’ya hangi görüşle ve nasıl tercüme ettiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“қарсы келгендерге жаз а түрінде Нұх (ғ.с.) тін кемесі көз алдымызда жүріп бара жатты.”

(*Karsı kelgenderge jaza türinde Nuh (ğ.s.) tın kemesi köz aldımızda jürip bara jattı.*)¹¹¹⁸

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “بِأَعْيُنِنَا” ifadesini de teşbih ve tescim düşüncesiyle “*gözümüzün önünde*” olarak çevirmiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“ол кемме (капірлер жағнан) мойындалмаған адамға (Нухқа) сыйлық ретінде көз алдымызда жүзіп бара жатты.”

(*Ol keme (kapirler jağınan) moyındalmağan adamğa (Nuhka) sıylık retinde Bizdin köz aldımızda jüzip bara jattı.*)¹¹¹⁹

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı âyette geçen haberi sıfat “بِأَعْيُنِنَا” ifadesini de teşbih ve tescim düşüncesiyle “*gözümüzün önünde*” olarak çevirmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Кәпір болғандардың жазасы ретінде, ол (кеме) Біздің көзіміздің алдында жүзіп бара жатты.”

(*Kapir bolğandardın jazası retinde, ol (keme) Bizdin közimizdin aldında jüzip bara jattı.*)¹¹²⁰

¹¹¹⁸ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 530.

¹¹¹⁹ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 529.

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev âyetle geçen haberi sıfat “بَاعَيْنَا” ifadesini de teşbih ve tescim düşüncesiyle “*gözümüzün önünde*” olarak tercüme etmişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

“Ол кеме Біздің қорғауымызбен жүзіп отырды. Жалғанға шығарылған (Нухты) осылай жарылқадық.”

(*Ol keme Bizdin korğauımızben jüzip otırdı. Jalğanğa şıғарılған (Nuhtı) osılay jarılқadık.*)¹¹²¹

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyetle geçen haberi sıfat “بَاعَيْنَا” ifadesini de te’vîl görüşüyle “*korumamızla*” olarak tercüme etmişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Ол кеме Біздің қорғауымызбен жүзіп отырды. Жалғанға шығарылған (Нухты) осылай жарылқадық.”

(*Ol keme Bizdin korğauımızben jüzip otırdı. Jalğanğa şıғарılған (Nuhtı) osılay jarılқadık.*)¹¹²²

Vahap Kıdırhanulı da bu âyetle geçen haberi sıfat “بَاعَيْنَا” ifadesini te’vîl düşüncesiyle “*korumamızla*” olarak çevirmiştir.

Tüm bu âyetlerde geçen haberi sıfatların Râzî’nin de ifade ettiği anlamda te’vîl edilmesinin ve “*gözetimim veya korumam ve himayem*”¹¹²³ şeklinde tercüme edilmesinin gerekliliği kanaatindeyiz.

3.1.5. Mecî’ ve Etâ

Mecî’ kelimesi “câe” (جاء) kökünden türemiştir ve fiil olarak (جاء - يجيء) şeklinde kullanılır. Bu fiilin masdarı (جِئًا) ve (مَجِيًا) şekillerinde gelir ve “*Gelmek*” anlamına gelir. Ayrıca (جاء) fiili, maddi ve anlamsal konularda, gelişi zâtıyla, emriyle

¹¹²⁰ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:43.

¹¹²¹ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 474.

¹¹²² Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 557.

¹¹²³ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 10:38.

olanlar için veya bir mekâna, işe, zamâna yönelmiş ya da bunlardan birine ulaşmayı amaç edinen kimselerle ilgili kullanılır.¹¹²⁴

“Etâ” (أتى) kelimesi de “Gelmek” anlamına gelmekle birlikte aralarında fark vardır. (أتى), dar anlamda “Kolaylıkla gelmek” anlamı varken; (مجى), daha genel anlama sâhiptir. (اتيان) sözcüğü bazen sonuca ulaşmamış da olsa yalnızca kastetme, yönelme veya amaç edinme göz önünde bulundurularak kullanılır. (مجى) sözcüğünün kullanımında ise, sonuca ulaşmış olma göz önünde bulundurulur. Bunun yanında (اتيان) sözcüğü “Bizzat gelme, emrin gelmesi ve tedbir; planlama yoluyla gelme, hayrın ve şerrin gelmesi” anlamlarında kullanılır.¹¹²⁵ Şimdi ise, Kur’ân-ı Kerîm’deki müteşâbih ayetlerde geçen bu ifadeleri mütercimlerimizin Kazakça’ya hangi görüşle ele aldıklarını ve nasıl tercüme ettiklerini inceleyelim.

3.1.5.1. Bakara Sûresi, 210. Âyet:

﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ﴾

Bu âyette geçen “يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ” ifadesi haberi sıfatlardan olup meal yazarlarının bu ifadeyi kimler hangi düşünceyle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“ولар (ислама толқ кырмагендер), бұлттың көлемікесінде Алла жана періштелер келіп, естентің ебтөп кетөін еана күте ді. Бстөр алаа қайтаді.”

(Olar (İslamğa tolık kirmegender), bultın kölenkesinde Alla jane perişteler kelip, istin bitip ketuin ğana kütedi. İster Allağa kaytadı.)¹¹²⁶

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ” ifadesini “Allah gelecek” şeklinde bir tercüme ederek teşbih ve tecsîm içeren bir görüşle ele almıştır.

2- Aziz Akıtuılı, Makaş Akıtuılı

¹¹²⁴ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 212; Halabi, *Umdatul-Huffâz*, 1:416.

¹¹²⁵ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi 'l-Kur'ân*, 60-61; Halabi, *Umdatul-Huffâz*, 1:57, 416.

¹¹²⁶ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 33.

”ولار يسلام ديننەن بەزىگەندەر اللانىڭ جانە پەرىشتەلەردىڭ اسپانداغى بۇلت اراسىمەن كەلۋىن، (ۈكىم شىعارىلىپ، ەبىر تۈپ جۇماقتىق مەندى ەبىر تۈپ توزاقتىق دەپ ايرىلىپ) ەستىڭ ەبىتۋىن كۈتىپ ەجۈر مە؟ بارلىق ەس اللانىڭ الدىنان وتەدى.“

*(Olar Islam dininen bezgender Allanın jane periştelerdin aspandağı bult arasimen keluin, (ükim şığarılıp, bir top jumaktık endi bir top tozaktık dep ayırılıp) istin bituin kütüp jür me? Barlık is Allanın aldınan ötedi.)*¹¹²⁷

”يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ“ Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı da bu âyette geçen haberi sıfat ifadesini “Allah’ın gelmesi” şeklinde tercüme ederek teşbih ve tecsim içeren bir görüşle ele almışlardır ve parantez içerisinde *(bir grubun cennetlik diğer bir grubun cehennemlik olarak ayrılmasına hüküm edilmesi)* diye açıklamada bulunmuşlardır.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Олар (Исламға толық енбегендер): “Алла тағала бұлттардың көлеңкесімен және періштелерімен келеді” – деп күтуде ме? Бұл іс орындалып қойған. Барлық істер Алла тағалаға қайта оралар (Бұл аятта Исламды толық қабылдамағандар: “көктен Алла мен Оның періштелері түсіп, әркімнің ісіне ылайықты жаза беріп, болатын істі бітіреді” – деп күтетінін, Алла тағала барлық істі білетінін әрі істеген ісіне орай жаза беретінін айтып отыр).”

*(Olar (Islamğa tolık enbegender): “Alla tağala bulttardın kölenkesimen jane periştelерімен keledi” – dep kütude me? Bul is orındalıp koyğan. Barlık ister Alla tağalağa kayta oralar (Bul ayatta Islamdı tolık kabıldamağandar: “kökten Alla men Onın perişteleri tüsip, arkimnin isine ılayıktı jaza berip, bolatın isti bitiredi” – dep kütetinin, Alla tağala barlık isti biletinin ari istegen isine oray jaza beretinin aytıp otır).)*¹¹²⁸

”يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ“ Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyette geçen haberi sıfat ifadesini teşbih ve tecsim içeren bir görüşle “Allah gelecek” şeklinde tercüme etmişler.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kızırhanulı

¹¹²⁷ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 32.

¹¹²⁸ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 1:115-116.

““Алла және Оның періштелері бұлт жамылып келеді де, халықты ұжмақ пен тозаққа бөліп тастайды, сонымен шаруа бітеді” – деп (жеңіл) ойлайды-ау деймін. Анығында пенделер Құдай алдына өздерінің бүкіл іс-әрекеттерінің есебімен барады.”

*(“Alla jane Onın perişteleri bult jamılıp keledi de, halıktı ujmak pen tozakka bölip tastaydı, sonımen şarua bitedi” – dep (jenil) oylaydı-au deymın. Anıǵında pendeler Kuday aldına özderinin бүkil is-areketterinin esebimen baradı.)*¹¹²⁹

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı âyetteki haberi sıfat “يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ” ifadesini “*Allah gelecek*” şeklinde tercüme ederek teşbih ve tecsım içeren bir görüşle ele almışlardır.

5- Vahap Kıdırhanulı

““Алла және Оның періштелері бұлт жамылып келеді де, халықты ұжмақ пен тозаққа бөліп тастайды, сонымен шаруа бітеді” – деп (жеңіл) ойлайды-ау деймін. Анығында, пенделер Құдай алдына өздерінің бүкіл іс-әрекеттерінің есебімен барады.”

*(“Alla jane Onın perişteleri bult jamılıp keledi de, halıktı ujmak pen tozakka bölip tastaydı, sonımen şarua bitedi” – dep (jenil) oylaydı-au deymın. Anıǵında pendeler Kuday aldına özderinin бүkil is-areketterinin esebimen baradı.)*¹¹³⁰

Vahap Kıdırhanulı da teşbih ve tecsım içeren bir görüşle ele alarak bu âyetteki haberi sıfat “يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ” ifadesini “*Allah gelecek*” şeklinde tercüme etmiştir.

3.1.5.2. En’âm Sûresi, 158. Âyet:

﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يُأْتِي رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ﴾

¹¹²⁹ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 29.

¹¹³⁰ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi*, 39.

Bu âyette geçen haberi sıfat “يَأْتِي رَبُّكَ” ifadesidir. Mütercimler yine bu ifadeyi hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl tercüme ettiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“ولار، وزدەرنە پەرىشتەلەردىڭ كەلۈپ، نەمەسە راببىڭنىڭ كەلۈپ، نە راببىڭنىڭ كەي بەلگىلەرنىڭ كەلۈپ عانا كۈتەدى. راببىڭنىڭ بەلگىلەرنەن كەي كەلگەن كۈنى، بۇرىننان يمان كەلتىرمەگەن نەمەسە سەننىمى بوينىشا بىر قايرىستەمەگەن بىر مۇددەت يمانى پايدا بەرمەيدى. (مۇھەممەد ع.س.): “كۈتۈڭدەر، شاكسىز بىز دى كۈتەمىز” – دە.”

(Olar, özderine periştelerdin kelin, nemese Rabbının kelin, ne Rabbının key belgilerinin kelin ğana kütedi. Rabbının belgilerinen keyi kelgen küni, burınnan iman keltirmegen nemese senimi boyınşa bir kayır istemegen bireudin imanı payda bermeydi. (Muhammed ğ.s.): “Kütinder, şaksız Biz de kütemiz” – de.)¹¹³¹

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “يَأْتِي رَبُّكَ” ifadesini teşbih ve tescimi çağrıştıran bir anlamda “*Rabbınin gelmesi*” olarak tercüme etmiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“ولار تەك (ءولم) پەرىشتەلەرنىڭ كەلۈپ، راببىڭنىڭ ءوزى نەمەسە راببىڭنىڭ كەيىر نىشاندارنىڭ كەلۈپ عانا كۈتەدى. راببىڭنىڭ نىشاندارى كەلگەن كۈنى بۇرىن يمان كەلتىرمەگەندەردىڭ نەمەسە يمان كەلتىرسە دە جاقسلىق عىس سىستەي الماعانداردىڭ يمانى پايدا بەرمەيدى. (ولارعا): “كۈتە تۇرىڭدار، بىز دە كۈتە تۇرايىق” – دە.”

(Olar tek (ölüm) periştelerrinin kelin, Rabbının Özi nemese Rabbının keybir nişandarının kelin ğana kütedi. Rabbının nişandarı kelgen küni burın iman keltirmegenderdin nemese iman keltirse de jaksılık is istey almağandardın imanı payda bermeydi. (Olarğa): “Küte turındar, biz de küte turayık” – de.)¹¹³²

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “يَأْتِي رَبُّكَ” ifadesini teşbih ve tescimi çağrıştıran bir anlamda “*Rabbınin kendisinin gelmesi*” olarak tercüme etmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

¹¹³¹ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 151.

¹¹³² Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 150.

“Әлде олар, өздеріне періштелер келуін немесе жаратқан иелерінің келуін, не болмаса жаратқан иелерінің кей аяттарының келуін ғана күтеді ме? Жаратқан иелерінің аяттарының кейбірі келген күні бұрыннан иман келтірмеген немесе сенімі бойынша бірде-бір жақсылық істемеген біреудің иманы пайда бермейді. Айт (Мұхаммед): “Күтіндер, біз де күтеміз” – деп.”

*(Alde olar, özderine periştelер kелuіn nemese jaratkan iyelerinin kелuіn, ne bolmasa jaratkan iyelerinin key ayattarının kелuіn ғana күtedi me? Jaratkan iyelerinnin ayattarının keybiri kelgen күni burınnan iman keltirmegen nemese senimi boyınша birde-bir jaksılık istemegen bireudin imanı payda bermeydi. Ayt (Muhammed): “Kütinder, biz de kütemiz” – dep.)*¹¹³³

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyette geçen haberi sıfat “يَأْتِي رُبُّكَ” ifadesini teşbih ve tecsimi andıran bir anlamda “*yaratan sâhiplerinin gelmesi*” olarak tercüme etmişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

“Олар тек періштелердің (өлімнің), Тәңірінің кейбір кереметтерінің келуін ғана күтеді. Тәңірінің кейбір кереметтері келген күнде бұрын иман айтпағандардың, иман айтса да иігілікті ештеңе істемегендердің қылған құлшылығы пайдасыз болады. “Сендер (өз істеріңнің қайырын) күтіндер, әрине, біз де күтеміз”, – де.”

*(Olar tek periştelerdin (ölimnin), Tanirinin keybir keremetterinin kелuіn ғana күtedi. Tanirinin keybir keremetteri kelgen күnde burın iman aytpaғandardın, iman aytsa da iigilikti eştene istemegenderdin kılған kulşılıғı paydasız boladı. “Sender (öz isterinnin kayırın) kütinder, arine, biz de kütemiz”, – de.)*¹¹³⁴

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyette geçen haberi sıfat “يَأْتِي رُبُّكَ” ifadesini nefy ve tatil görüşüyle tercüme etmemişler.

5- Vahap Kıdırhanulı

¹¹³³ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 1:545.

¹¹³⁴ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 123.

“Олар тек періштелердің (өлімнің), Тәңірінің кейбір кереметтерінің келуін ғана күтеді. Тәңірінің кейбір кереметтері келген күнде бұрын иман айтпағандардың, иман айтса да иігілікті ештеңе істемегендердің қылған құлшылығы пайдасыз болады. “Сендер (өз істеріңнің қайырын) күтіндер, әрине, біз де күтеміз”, – де.”

*(Olar tek periştelerdin (ölimnin), Tanirinin keybir keremetterinin kелuin ğana күtedi. Tanirinin keybir keremetteri kelgen күnde burın iman aytpağandardın, iman aytsa da iigilikti eştene istemegenderdin қылған қулşılığı paydasız boladı. “Sender (öz isterinnin қайырын) күtinder, arine, biz de күtemiz”, – de.)*¹¹³⁵

Vahap Kıdırhanulı da bu âyette geçen haberi sıfat “يَأْتِي رُبُّكَ” ifadesini nefy ve tatil görüşüyle tercüme etmeden atlamıştır.

3.1.5.3. Haşr Sûresi, 2. Âyet:

﴿هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمُ الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ﴾

Bu âyette geçen haberi sıfat “فَأَتَاهُمُ اللَّهُ” ifadesidir. Şimdi bu ifadenin tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“ол сондай алла, кытап ыелеринен қарсы болғандарды еаш шабулда жұрттарыннан шеарды. сендер оларды шеарды деп, ыламаған медкер. олар бекинстері оздерин алдан қорғаиды деп ылаған меді. аида алла, оларға, күтпеген жақтан келді; олардың жұрмектерине қорқу салды да, олар ұйлерин озу қолдарымен ары мүслемандардың қолдарымен талқандауда меді. аи ақыл ыелері! еибрат алқдар.”

(Ol sonday Alla, Kitap iyelerinen karsı bolğandardı alğaş şabuлда jurttarınan şığardı. Sender olardı şığadı dep, oylamağan edinder. Olar bekinisteri özderin Alladan

¹¹³⁵ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 158.

*korğaydı dep oylağan edi. Alayda Alla, olarğa, kütpegen jaktan keldi; olardıñ jürekterine korku saldı da, olar üylerin öz koldarımın ari musulmandardıñ koldarımın talkandauda edi. Ay akıl iyeleri! Ğibrat alındar.)*¹¹³⁶

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “فَأَتَاهُمُ اللَّهُ” ifadesini teşbih ve teciimi çağrıştıran bir anlamda “Allah onlara geldi” olarak tercüme etmiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“اللا کتاب یملرینن کاپیر بولعانداردی (یاخۇدی عباتی نازیر قابیلاسن) العاشقی سۇرگنده جۇرتتارینان قۇدی. سەندەر ولاردی شەعیپ کەتەدی دەپ ویلاماعان ەدیگەر. ولار وزدەرنیڭ قورعاندارى اللادان امان قورعايدى دەپ ویلاعان ەدی. الايدا ولارعا اللانىڭ جازاسى ویلاماعان جەردەن كەلدى. اللا ولاردىڭ كوڭلەدرینه قورقنىش سالىدى. ولار عوز وۇلەرىن عوز قولدارىمەن جانە مۇسلمانداردىڭ قولمەن بۇزدى. ەي، اقل یملەرى! (ولاردىڭ حالینەن) عیبرات الڭدار!”

*(Alla kitap iyelerinen kapir bolğandardı (YAhudi bani Nazır kabilasın) alğaşkı sürginde jurttarınan kudi. Sender olardı şığıp ketedi dep oylamağan edinder. Olar özderinin korğandarı Alladan aman korğaydı dep oylağan edi. Alayda olarğa Allanın jazası oylamağan jerden keldi. Alla olardıñ könilderine korkınış saldı. Olar öz üylerin öz koldarımın jane musulmandardıñ kolimen buzdı. Ey, akıl iyeleri! (olardıñ halinen) ğibrat alındar!)*¹¹³⁷

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “فَأَتَاهُمُ اللَّهُ” ifadesini te’vîl yaparak “onlara Allah’ın cezası geldi” olarak tercüme etmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Ол – сол (Алла), кітап иелеріне қарсы болғандарды алғаш шабуылда жұрттарынан шығарды (алғаш рет Бану қайнуқтарды өз жұртынан шығарды). Сендер оларды шығады деп ойламаған едіңдер. Олар да бекіністері Алладан қорғайды деп ойлаған еді. Алайда, Алла оларға күтпеген жақтан келді де, олардың жүректеріне қорқыныш ұялатты. Олар өз үйлерін өз қолдарымен де, мұсылмандар қолдарымен де қиратуда еді. Ей, ақыл иелері! Ғибрат алыңдар!”

¹¹³⁶ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 546.

¹¹³⁷ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 545.

(Ol – sol (Alla), kitap iyelerine karşı bolğandardı alğaş şabuılда jurttarınan şığardı (alğaş ret Banu kaynuktardı öz jurtınan şığardı). Sender olardı şığadı dep oylamağan edinder. Olar da bekinisteri Alladan korğaydı dep oylağan edi. Alayда, Alla olarğa kütpegen jaktan keldi de, olardıñ jürekterine korkınıш uyalattı. Olar öz üylerin öz koldarımen de, musılmandar koldarımen de kiratuda edi. Ey, akıl iyeleri! Ğibrat alındar!)¹¹³⁸

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev teşbih ve tecsimi andıran bir anlamда bu âyette geçen haberi sıfat “فَأَتَاهُمُ اللَّهُ” ifadesini “Allah onlara geldi” şeklinde tercüme etmişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kızırhanulı

“Кітап иелерінің іштерінен шыққан кәпірлерді алғашқы шабуылдың өзінде-ақ жұрттарынан қуып шықты. (Күш-қуаттарына қарағанда) Сендер оларды дәл осылайша масқара күйде қашып шығады деп ойламаған едіңдер. Соғып алған қорғандарымыз тұрғанда Құдайдың қаһары бізге түк те істей алмайды деп ойлаған еді олар. Құдайдың қаһары оларға өздері ойламаған жерден тап болды. Алла олардың көкіректеріне үрей кіргізді. Өз үйлерін өздері де муминдер де талқан етті. Ей, парасатты жандар! (Осыдан) ғибрат алыңдар!”

(Kitap iyelerinin іштерinen шıққан kapiрlerdi alğashkı şabuıldın özinde-ak jurttarınan kuip шıktı. (Küş-kuattarına karağanda) Sender olardı dal osılayşa maskara küyde kaşıp шığadı dep oylamağan edinder. Soğıp alğan korğandarımız turğanda Kudaydın kaharı bizge tük te istey almaydı dep oylağan edi olar. Kudaydın kaharı olarға özderi oylamağan jerden tap boldı. Alla olardıñ kökirekterine ürey kirgizdi. Öz üylerin özderi de muminder de talkan etti. Ey, parasattı jandar! (Osıdan) ğibrat alındar!)

¹¹³⁹

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kızırhanulı bu âyetteki haberi sıfat “فَأَتَاهُمُ اللَّهُ” ifadesini te’vîl yapıp “Tanrı’nın kahrı onlara geliverdi” şeklinde tercüme etmişler.

5- Vahap Kızırhanulı

¹¹³⁸ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:97.

¹¹³⁹ Nısanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 494.

“Кітап иелерінің іштерінен шыққан кәпірлерді алғашқы шабуылдың өзінде-ақ жұрттарынан қуып шықты. (Күш-қуаттарына қарағанда) Сендер оларды дәл осылайша масқара күйде қашып шығады деп ойламаған едіңдер. Соғып алған қорғандарымыз тұрғанда Құдайдың қаһары бізге түк те істей алмайды деп ойлаған еді олар. Құдайдың қаһары оларға өздері ойламаған жерден тап болды. Алла олардың көкіректеріне үрей кіргізді. Өз үйлерін өздері де муминдер де талқан етті. Ей, парасатты жандар! (Осыдан) ғибрат алыңдар!”

*(Kitap iyelerinin işterinen şıkkın kâpirlerdi alğaşkı şabuıldın özinde-ak jurttarınan kuıp şıktı. (Küş-kuattarına karağanda) Sender olardı dal osılayşa maskara küide kaşıp şığadı dep oylamağan edinder. Soğıp alğan korğandarımız turğanda Kudaydın kaharı bizge tük te istey almaydı dep oylağan edi olar. Kudaydın kaharı olarğa özderi oylamağan jerden tap boldı. Alla olardı kökirekterine ürey kirgizdi. Öz üylerin özderi de muminder de talkan etti. Ey, parasattı jandar! (Osıdan) ğibrat alındar!)*¹¹⁴⁰

Vahap Kıdırhanulı da bu âyette geçen haberi sıfat “فَأَتَاهُمُ اللَّهُ” ifadesini te’vıl yaparak “Allah’ın kahrı onlara geliverdi” şeklinde anlamlandırmıştır.

3.1.5.4. Fecr Sûresi, 22. Âyet:

﴿وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا﴾

Bu âyette yine haberi sıfatlardan “جَاءَ رَبُّكَ” ifadesi geçmektedir. Şimdi bu ifadenin tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“رَابِبُكَ هَلَسْتَهْ، پەریشتهلەر ساп-сап болған кезде.”

*(Rabbın elestep, perişteler sap-sap bolğan kezde.)*¹¹⁴¹

¹¹⁴⁰ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 577.

¹¹⁴¹ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 595.

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “جَاءَ رُبُّكَ” ifadesini te’vîl yaparak “*Rabbin tecelli ettiğinde*” şeklinde tercüme etmiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“رَابِبُكُنْكَ ءَامِرِي جَانِه پەرىشتەلەر ساپ-ساپ بولپ كەلگەن كەزدە.”

(*Rabbının amiri jane perişterler sap-sap bolıp kelgen kezde.*)¹¹⁴²

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “جَاءَ رُبُّكَ” ifadesini te’vîl yaparak “*Rabbinin emri geldiğinde*” şeklinde çevirmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Жаратқан иен және періштелер сап түзеп келеді.”

(*Jaratkan iyen jane perişterler sap tüzep keledi.*)¹¹⁴³

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev teşbih ve tecsım görüşüyle bu âyette geçen haberi sıfat “جَاءَ رُبُّكَ” ifadesini “*yaratan sâhibin gelecek*” şeklinde çevirmişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

“Тәңірдің өзі де, оның періштелері де сап түзеп келген шақта.”

(*Tanirdin özi de, onun perişterleri de sap tüzep kelgen şakta.*)¹¹⁴⁴

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı bu âyette geçen haberi sıfat “جَاءَ رُبُّكَ” ifadesini teşbih ve tecsım görüşüyle “*Tanrının kendisi de geldiği anda*” şeklinde tercüme etmişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Тәңірдің әмірімен оның періштелері де сап түзеп келген шақта.”

(*Tanirdin amirimen onun perişterleri de sap tüzep kelgen şakta.*)¹¹⁴⁵

¹¹⁴² Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 593.

¹¹⁴³ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 5:263.

¹¹⁴⁴ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 555.

¹¹⁴⁵ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 638.

Vahap Kıdırhanlı ise âyette geçen haberi sıfat “جَاءَ رُبُّكَ” ifadesini nefy ve tatil görüşüyle tercüme etmeden atlamıştır, yani sanki görmezlikten gelmiş tabiri yerindeyse suya sabuna dokunmayan bir anlamda âyeti “*Tanrının emriyle O’nun melekleri saf saf dizildiği halde geldiğinde*” şeklinde tercüme yapmıştır.

Gelmek ya da gitmek, hareket ve sükûndan ibaret olup mahlûkata mahsus özelliklerdendir. Bu âyetlerden biz kesin olarak biliriz ki Cenab-ı Hakk bu gelmeyi ya da gitmeyi kastetmemiştir. Râzî, burada mecâzı meşhur olduğunu ifade ederek âyetlerde geçen haberi sıfat ifadelerin te’vîl yapılması gerektiğini ve onlardan “*Allah’ın âyetlerinin, ceza emrinin, kahrının ve kafirlere azabının ya da müslümanlara yardımının ve takviyesinin veya kıyamet alametlerinin gelmesi*” kastedildiğini belirtmiştir. Nitekim “*Onlar Allah’a savaş açtılar*” ve “*Şüphesiz onlar Allah’a eziyet ediyorlar*” ifadelerinde olduğu gibi Allah’a savaş açmak ya da O’na eziyet etmek mümkün olmadığına göre burada kastedilen anlamlar “*O’nun dostlarına savaş açtılar*” ve “*Allah’a saygısızlık ediyorlar*” dır.¹¹⁴⁶ Taberî bu ifadelere ihtiyatla yaklaşp Allah ve Resulünün haber verdiğinden başka bir söz söylemeye mükellef değiliz ve bu da caiz olmadığını ve bu ifadeleri te’vîl edenlerin böylelikle ilim ehlinde uzak olduklarını söylemiştir.¹¹⁴⁷ Her ne kadar Taberî böyle ifade etse de bizler Râzî’nin düşüncelerine katılarak burada geçen haberi sıfatlara bu doğrultuda anlam verilmesi gerektiğinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

3.1.6. Kabza ve Yemîn

“Kabz (قبض)” “*Bir şeyi avucun tümüyle almak, kavramak*” anlamlarına gelir. Bu itibarla, (قبض اليد على الشيء) tabiri, “*Bir şeyi aldıktan sonra eli (parmakları) bir araya toplayıp kapamak*” demektir; (قبض اليد عن الشيء) tabiri ise, “*Bir şeyi almadan önce eli, (parmakları) bir araya toplamak*” demektir ki bu “*O şeyi tutmaktan geri durma*” anlamına gelir. Buradan hareketle “*Eli, ihsanda bulunmaktan geri tutmaya*”, “*infak etmekten geri durmaya*” (قبضٌ) denmiştir.¹¹⁴⁸

¹¹⁴⁶ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 2:204-207, 5:7, 10:262, 11:161.

¹¹⁴⁷ Taberî, *Câmiu’l Beyan a’n Te’vîli’l-Kur’ân*, 2:398.

¹¹⁴⁸ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’ân*, 652; Halabi, *Umdatü’l-Huffâz*, 3:314.

(القبض) sözcüğü müsteâr olarak “Bir şeyi kazanmak, elde etmek” anlamında da kullanılır. Örneğin, (قبضت الدار من فلان) “Bu evin sâhipliğini filan kişiden aldım” anlamına gelen sözünde olduğu gibi. Aynı zamanda kinaye olarak (القبض) sözcüğü “ölüm” için de kullanılır.¹¹⁴⁹ Şimdi “Kabz” haberi sıfatının tercümesini mütercimlerin hangi görüşle ele aldıklarını ve Kazak Türkçesine nasıl çevirdiklerini inceleyelim.

3.1.6.1. Zümer Sûresi, 67. Âyet:

﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾

Bu âyete baktığımızda hem “قَبْضَتُهُ” hem de “بِيَمِينِهِ” ifadeleri haberi sıfatlardan olduğunu görüyoruz. İlk ifadenin mütercimler tarafından kimler hangi düşünceyle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“Олар алланы шын манинде қадірлей алмады. Негизинде қиямет күні жер бүтіндей Оның ұсында. Jane көктер де он қолымен бүктеледі. (Алланың қудиреті бойынша ағса алақанында, жұмса ұсында. B.J.M.) Ол олардың қосқан ортақтарын пәк ари жоғары.”

(Olar Allanı şın maninde kadirley almadı. Negizinde kiyamet küni jer bütün-dey Onın ısında. Jane kökter de on kolımen бүктеледі. (Алланың қудиреті бойынша ағса алақан-ында, жұмса ысында. B.J.M.) Ol olardıñ kosqan ortaqtarınan pak ari joғarı.)¹¹⁵⁰

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “قَبْضَتُهُ” ifadesini teşbih ve teccim düşüncesiyle “*O’nun avucunda*” şeklinde çevirmekle birlikte parantez içerisinde “Allah’ın kudretiyle açsa avucunda, kapatsa avucunun (elinin) içinde” diye açıklamıştır.

2- Aziz Akıtu, Makaş Akıtu

¹¹⁴⁹ İsfahâni, *Müfredâtü Elfâzi l-Kur’ân*, 652; Halabi, *Umdatü l-Huffâz*, 3:314.

¹¹⁵⁰ Altay, *Kuran Şarîf Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 466.

”ولار اللانى ناق مانىندە تانى المادى. قيامت كۈنى جالپاق جەر بۇكىلدەي ونىڭ ۋىسىندا بولادى. ال اسپان الهمى ونىڭ وڭ قولىندا بۇكىتىلەدى. اللالاردىڭ (مۇشرىكتەردىڭ) قوسقان ورتاعىنان پاك تە جوعارى.“

*(Olar Allanı nak maninde tani almadı. Kiyamet küni jalpak jer бүкілдей Onın uısında boladı. Al aspan alemin Onın on kolında бүктетіледі. Alla olardıñ (müşrikterdin) koskan ortağınan pak te joғarı.)*¹¹⁵¹

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “قَبَضَتْهُ” ifadesini teşbih ve tecsım düşüncesiyle “O’nun avucunda” şeklinde tercüme etmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Олар Алланы шын мәніндей етіп бағалай алмады. Әлбетте, қиямет күні жер түгелдей Оның қолында болады, ал көктер Оның оң қолымен бүктеледі (яғни, Алланың құдіреті бойынша ашса алақанында, жұмса жұдырығында болады). Оған (Аллаға) мадақ! Әрине, Ол олардың серік еткендерінен (яғни, пұттарынан) өте жоғары.”

*(Olar Allanı şın manindey etip baғalay almadı. Albette, kiyamet küni jer tügelдей Onın kolında boladı, al kökter Onın on kolımen бүктеледі (yaғni, Allanın kudireti boyınşa aşsa alakanında, jumsa judırıғында boladı). Oған (Allaға) madak! Arine, Ol olardıñ serik etkenderinen (yaғni, puttarınan) öte joғarı.)*¹¹⁵²

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyette geçen haberi sıfat “قَبَضَتْهُ” ifadesini teşbih ve tecsimi ifade eden bir şekilde “O’nun elinde” diye çevirmişlerdir.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kızırhanulı

“Олар (көпқұдайшылдар) Тәңірді шын мәнінде танымады. Қиямет күнінде жер түгелдей Алланың уысында болады. Аспан бүктеліп, Оның алақанында тұрады. Олар теңестірген тәңірден Алла аулақ, әрі үстем.”

¹¹⁵¹ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karım Kazakşa Audarması*, 465.

¹¹⁵² Öserov ve İstayev, *Kuran Karım Jane Onın Kazakşa Mağınası*, 4:212.

(Olar (köpkudayşıldar) Tanirdi şın maninde tanımadı. Kiyamet küinde jer tügeldey Allanın uısında boladı. Aspan бүктеліп, Onın alakanında turadı. Olar tenestirgen tanirden Alla aulak, ari üstem.)¹¹⁵³

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kızırhanulı teşbih ve tescim içeren bir görüşle bu âyetle geçen haberi sıfat “قَبْضَتُهُ” ifadesini “Allan’ın avucunda” şeklinde tercüme etmişlerdir.

5- Vahap Kızırhanulı

“Олар (көпкұдайшылар) Тәңірді, шын мәнінде, танымады. Қиямет күнінде жер түгел Алланың уысында болады. Аспан бүктеліп, Оның алақанында тұрады. Олар теңестірген тәңірден Алла аулақ, әрі үстем.”

(Olar (köpkudayşıldar) Tanirdi, şın maninde, tanımadı. Kiyamet küinde jer tügel Allanın uısında boladı. Aspan бүктеліп, Onın alakanında turadı. Olar tenestirgen tanirden Alla aulak, ari üstem.)¹¹⁵⁴

Vahap Kızırhanulı da aynı şekilde teşbih ve tescim düşüncesiyle âyetle geçen haberi sıfat “قَبْضَتُهُ” ifadesini “Allah’ın avucunda” olarak tercüme etmiştir.

Bu âyetteki haberi sıfatlardan ikincisi olan (بِیَمِينِهِ) ifadesi daha önce geçen (يد) lafzıyla yakın anlama sâhiptir.¹¹⁵⁵ Mütercimlerin bu ifadenin tercümesini hangi görüşle ele aldıklarına ve Kazakça’ya nasıl çevirdiklerine bakalım.

1- Halife Altay

“ولار اللانى شن مانينده قاديرله ي المادى. نهگنزىنده قيامت كۇنى جەر بۇتىندەي ونىڭ ۇسىندا. جانە كوكتەر دە وڭ قولمەن بۇكتەلەدى. (اللانىڭ قۇدرەتى بوينشا اشسا الاقاندا، جۇمسا ۇسىندا. ب.ج.م.) ول ولاردىڭ قوسقان ورتاقتارىنان پاك ءارى جوعارى.”

¹¹⁵³ Nısanbayulı ve Kızırhanulı, *Kuran Karim*, 410.

¹¹⁵⁴ Kızırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 486.

¹¹⁵⁵ İsfahâni, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 893; Halabi, *Umdatul-Huffâz*, 4:411-412; Mehmet Kanar, *Arapça Türkçe Sözlük* (İstanbul: Say Yayınları, 2009), 1882.

(Olar Allanı şın maninde kadirley almadı. Negizinde kiyamet küni jer bütünдей Onın uısında. Jane kökter de on kolımen бүктеledi. (Allanın kudireti boyınşa aşıa alakanında, jumsa uısında. B.J.M.) Ol olardıń koskan ortaktarınan pak ari joǵarı.)¹¹⁵⁶

Halife Altay bu âyette geçen haberi sıfat “يَمِينِهِ” ifadesini teşbih ve tecişimi andıran bir görüşle “sağ eliyle” şeklinde çevirmiştir.

2- Aziz Akıtulı, Makaş Akıtulı

“ولار اللانى ناق ماننده تاني المادى. قيامت كۇنى جالپاق جەر بۇكىلدەي ونىڭ ۇسىندا بولادى. ال اسپان الممى ونىڭ وڭ قولىندا بۇكتەتلىدى. الا ولاردىڭ (مۇشرىكتەردىڭ) قوسقان ورتاعىنان پاك تە جوعارى.”

(Olar Allanı nak maninde tani almadı. Kiyamet küni jalpak jer бүкілдей Onın uısında boladı. Al aspan alemi Onın on kolında бүктетiledi. Alla olardıń (müşrikterdin) koskan ortaǵınan pak te joǵarı.)¹¹⁵⁷

Aziz Akıtulı ve Makaş Akıtulı bu âyette geçen haberi sıfat “يَمِينِهِ” ifadesini teşbih ve tecişim düşüncesiyle “sağ elinde” şeklinde tercüme etmişlerdir.

3- Nurali Öserov, Cumabay İstayev

“Олар Алланы шын мәніндей етіп бағалай алмады. Әлбетте, қиямет күні жер түгелдей Оның қолында болады, ал көктер Оның оң қолымен бүктеледі (яғни, Алланың құдіреті бойынша ашса алақанында, жұмса жұдырығында болады). Оған (Аллаға) мадақ! Әрине, Ол олардың серік еткендерінен (яғни, пұттарынан) өте жоғары.”

(Olar Allanı şın manindey etip baǵalay almadı. Albette, kiyamet küni jer tügeldey Onın kolında boladı, al kökter Onın on kolımen бүктеledi (yaǵni, Allanın kudireti boyınşa aşıa alakanında, jumsa judırıǵında boladı). Oǵan (Allaǵa) madak! Arine, Ol olardıń serik etkenderinen (yaǵni, puttarınan) öte joǵarı.)¹¹⁵⁸

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev bu âyette geçen haberi sıfat “يَمِينِهِ” ifadesini teşbih ve tecişim düşüncesiyle “sağ eliyle” şeklinde tercüme etmişlerdir.

¹¹⁵⁶ Altay, *Kuran Şarif Kazakşa Maǵına Jane Tüsinigi*, 466.

¹¹⁵⁷ Akıtulı ve Akıtulı, *Kuran Karim Kazakşa Audarması*, 465.

¹¹⁵⁸ Öserov ve İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Maǵınası*, 4:212.

4- Ratbek Nısanbayulı, Vahap Kıdırhanulı

“Олар (көпқұдайшылдар) Тәңірді шын мәнінде танымады. Қиямет күнінде жер түгелдей Алланың уысында болады. Аспан бүктеліп, Оның алақанында тұрады. Олар теңестірген тәңірден Алла аулақ, әрі үстем.”

*(Olar (köpkudayşıldar) Tanirdi şın maninde tanımadı. Kiyamet küніnde jer tügeldey Allanın uısında boladı. Aspan бүktelip, Onın alakanında turadı. Olar tenestirgen tanirden Alla aulak, ari üstem.)*¹¹⁵⁹

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı diğerlerinden farklı olarak bu âyetте haberi sıfat “يَمِينِهِ” ifadesi geçen kısmını teşbih ve teccim düşüncesini andıran bir anlamda “*sema dürülüp, O’nun avucunda duracak*” şeklinde tercüme etmişlerdir.

5- Vahap Kıdırhanulı

“Олар (көпқұдайшылдар) Тәңірді, шын мәнінде, танымады. Қиямет күнінде жер түгел Алланың уысында болады. Аспан бүктеліп, Оның алақанында тұрады. Олар теңестірген тәңірден Алла аулақ, әрі үстем.”

*(Olar (köpkudayşıldar) Tanirdi, şın maninde, tanımadı. Kiyamet küніnde jer tügel Allanın uısında boladı. Aspan бүktelip, Onın alakanında turadı. Olar tenestirgen tanirden Alla aulak, ari üstem.)*¹¹⁶⁰

Vahap Kıdırhanulı da aynı şekilde bu âyetте haberi sıfat “يَمِينِهِ” ifadesi geçen kısmına teşbihi bir dille “*sema dürülüp, O’nun avucunda duracak*” şeklinde anlam vermiştir.

“Kabza” ve “Yemin” haberi sıfatlarının geçtiği bu müteşâbih âyetте kıyamet günü ile ilgili bir tablo anlatılmaktadır. Büyük müfessirlerimizin tefsirlerinde yaptıkları te’villerine dayanarak bu âyetтеki haberi sıfatlardan olan “قَبْضَتُهُ” ifadesine Allah’ın azametini, kâmil güç ve kudretini yansıtan bir anlamda “*Emrinde, milkiyyetinde, tasarrufunda, yönetiminde*” gibi anlamların verilmesinin, “يَمِينِهِ” ifadesine ise

¹¹⁵⁹ Nısanbayulı ve Kıdırhanulı, *Kuran Karim*, 410.

¹¹⁶⁰ Kıdırhanulı, *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*, 486.

“*Kudretiyle, kuvvetiyle*”¹¹⁶¹ anlamlarının verilmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

¹¹⁶¹ Ebu'l-Fazl Şihabuddin es-Seyyid Mahmud Alusi, *Rûhu'l-Meânî* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994), 13:40-41; Semerkandi, *Tefsir es-Semerkandi*, 3:157; Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 9:15; Nizâmuddin el-Hasan b. Muhammed b. Hüseyin el-Kummi Neysâbü'rî, *Tefsiru Garâibi'l-Kur'ân ve Rağâib el-Furkan* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1996), 6:14; Muhammed Mütevelli Şa'râûî, *Tefsiru's-Şa'râûî* (Kahire: Macma'u'l-Buhûsi'l-İslamiyye, 1991), 21:13234-13235.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yüce Allah, insanoğlunu ancak kendisine kulluk etmesi için yaratmış ve gönderdiği elçilerinin aracılığıyla da emir ve yasaklarını insanlara iletmiştir. Kur'ân-ı Kerîm hiç kuşkusuz bu ilahi öğretilerin en sonuncusu ve en mükemmelidir. Bu yüce kitap özellikle kıyamete kadar hükümlerinin geçerli olmasıyla beraber mükemmel bir i'caz özelliğine ve sayısız hem de eşsiz özelliklere sâhiptir. Kur'ân-ı Kerîm, her şeyden önce bizden o'nu iyice anlamamızı ve hayatımızda yaşamamızı istemektedir. Ancak böyle yaptığımızda, yani o'nun emirlerine uyup yasaklarından sakındığımızda Kur'ân-ı Kerîm tüm insanlığın kurtuluşunu sağlayacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'i yaşamak için öncelikle o'nun bize verdiği mesajlarını doğru bir şekilde anlamamız gerekir. O'nu iyi anlamamız için ya o'nun kullandığı dili bilmek ya da tercümeler vasıtasıyla o'nu anlamaya çalışmamız gerekir. Tüm insanların Arapçayı bilmesi pratikte pek mümkün olmadığı ve olmasının da mümkün görünmediği açıktır. Zira insanlar Allah'ın hikmeti gereği farklı dil, kültür ve ırklara sahiptirler. Bundan dolayı dünyada farklı dillerde konuşan milletler Kur'ân-ı Kerîm'in ne demek istediğini anlayabilmeleri ve o'nun hükümlerini hayatlarına uygulamaları için Kur'ân-ı Kerîm'i kendi dillerine çevirmişlerdir.

Hiz. Muhammed (s.a.s.) zamanında Kur'ân-ı Kerîm'in farklı dillere kısmen tercüme edildiği bir vakıadır. Nitekim Selmân-ı Fârisî'nin (r.a.) Fatiha sûresini Farsça'ya yaptığı tercüme ve Efendimizin (s.a.s.) farklı dilleri konuşan toplumlara gönderdiği İslam'a davet mektuplarında yer alan âyetlerin tercümeleri örnek olarak gösterilebilir.

Kur'ân-ı Kerîm, vahyedildiği dönemden itibaren günümüze kadar dünyanın farklı dillerine birçok kez tefsir, meal ve tercüme edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'i tercüme

faaliyeti insanların farklı dilleri konuştuğu sürece ve dünya hayatı sona erene kadar devam edeceğine hiç şüphe yoktur.

Kur'ân-ı Kerîm'in Kazakça'ya ilk tercümesi ise XX. yüzyılın başlarında Mûsâ Carullah Bigiyef tarafından yapıldığı kaynaklarda geçmektedir. Fakat o meal basılmadı, sadece el yazması olarak kalmıştır. Ama âlimler söz konusu mealin dili Kazakça değil Tatarca olduğunu söylemektedirler.

Aslında XX. yüzyılın başında Kazak dilinde bir meal yazılmıştı eğer o meal yayınlanabilmiş olsaydı, bu dildeki mealler tarihi farklı yazılabilirdi. Söz konusu meal, Doğu Türkistan'da Ör Altay (şimdiki Sincan-Altay) bölgesi Köktogay şehrinde dünyaya gelen meşhur Kazak tarihçi, şair, âlim Akıt Kajı Ulımjiulı (1868-1940) tarafından yazılmıştır. Akıt Kajı Ulımjiulıyla aynı yerde ve aynı yıllarda yaşayan Abdurrahmân Kajı Bay-Yusufulı da Kazak'ça bir meal yazmış, maalesef o da Komünist idarenin zulmüne uğrayarak hem kendisi şehit edilmiş hem de eseri yakılarak yok edilmiştir. Üçüncü ve kısmi bir meal de Sadvakas Selmanulı Ğılmani (1890-1972) tarafından yapılmış olup henüz basılmamış el yazma halindedir. Bu üç çalışma dışında, Sovyet siyasi ve dini baskılarının gevşediği bağımsızlık öncesinde ve bağımsızlığın ilk yıllarında, Kazakistan'da meal ve tefsirle ilgili eserler de yayınlanmaya başlamıştır.

Bu çalışmada XX. yüzyılda yazılan Kazakça meal çalışmalarının önce tanıtımını ve genel değerlendirmelerini, yayınlanan bu eserlerin dili, metot ve muhteva bakımından problematik yönlerini, onların tahlilini yapmaya çalıştık. Sonra o döneme ait olan bu meallerin mütercimleri tarafından müteşâbih âyetlerdeki müteşâbih ifadelerden olan haberi sıfatların Kazakça'ya hangi kelâmi görüşle tercüme edildiği ve bunun sonucunda ortaya çıkan meseleler ele alındı.

XX. yüzyılda Kazak Türkçesine ilk defa olarak Halife Altay tarafından tercüme edilen “*Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*” adlı meal ilk önce Arap alfabesi ile 1990'da İstanbul'da daha sonra Kiril alfabesi ile 1991'de Suudi Arabistan krallığı tarafından Medine'de bir milyon adet neşr edilmiştir. Biz bu çalışmada iki nüshasını da okuyarak karşılaştırmalı bir çalışma yaptık. Mütercim tercümede *manevi tercüme* metodunu izlemiştir. Fakat bu metodu başarıyla uyguladığını söyleyemeyiz. Zira manevi tercümeden gaye metindeki mânâ ve maksadların başka bir dille güzelce ifade edilmesidir. Mütercimin bunu başardığını söylemek ise zordur. Daha çok anlama

dayanarak Kazak Türkçesi ifade kalıbı içinde yapmaya çalışsa da dili ve uslûbû pek akıcı değildir. Bazı cümleler ve kelimeler Kazak Türkçesi gramerine göre değil Türkiye Türkçesi gramerine göre çevirilmiş ve bazen de kelimelerin hakkı tam verilememiştir. Eksik tercüme çoktur. Özellikle Kiril alfabesiyle basılan nushasında çok yerde harfler düşmüş ve Arab alfabesindeki orijinal nushada olmayan kelimeler ilave edilmiş, bazı kelimeler ise orijinal nushadakinden farklı yazılmıştır. Bu hatalar Arapça bilmeyen Kazak okurun meali anlamasını zorlaştırmıştır.

Yukarıda zikri geçen mealde sonra Aziz Akıtlı ve Makaş Akıtlı tarafından tercüme edilen “*Kuran Karim Kazakşa Audarması*” adlı Kazakça meal Arap alfabesi ile yazılmıştır. Mütercimler mealde *manevi tercüme* metodunu seçmişlerdir. Dili sade, açık ama bazı yerlerde günümüzde Kazak Türkçesinde çok kullanılmayan eski sözler kullanılmıştır. Gramer kurallarına da uyulmayan cümleler vardır. Eser 2018 yılında Kiril alfabesi ile Kazakistan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yeniden yayınlanmıştır.

Nurali Öserov ve Cumabay İstayev’in yapmış olduğu “*Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*” adlı meale gelince mütercimler mealde *manevi tercüme* metodunu seçmişler ama mealde genellikle *lafzî çeviri* metodu ağır basmıştır. Dili sade, anlaşılır, açık, yaşayan bir Kazak Türkçesi kullanmışlar ve tercüme edilmeden atlanan yerler de vardır. Gramer kurallarına uymaya da büyük özen gösterememişlerdir.

Ratbek Nısanbayulı ve Vahap Kıdırhanulı’nın Kazak Türkçesine çevirdikleri “*Kuran Karim*” adlı meal’e lafzî çeviri hâkim olup hatalı, anlaşılmayan ya da yanlış anlamaya müsait ve hiç tercüme edilmeden atlanan yerler çoktur.

Vahap Kıdırhanulı tarafından tercüme edilen “*Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*” adlı mealin ön sözünde mütercim *manevi tercüme* metodunu seçtiğini söylemiştir fakat meale *lafzî tercüme* hâkim olmuştur. Dili sade, anlaşılır, açık yaşayan bir Kazak Türkçesi kullanılmış ama tercüme edilmeden atlanan ve yanlış çevrilen yerler de vardır. Gramer kurallarına uymaya büyük özen göstermiştir. Kazak dili ve edebiyatının uzmanı olan ve iyi bir din eğitimi almayan Vahap Kıdırhanulı, Ratbek Nısanbayulıyla birlikte yaptığı ilk basımdaki anlam hatalarını gidermeye çalışmış, açıklama notlarını kaldırarak sade bir meal ortaya koymuştur. Meal bu haliyle on yıllık mealler tarihindeki değişimin, dolayısıyla iyiye doğru ilerlemenin ciddi bir adımı olmuş diyebiliriz.

İnsan yaratılışı gereği Yüce Zâtı tam anlamıyla anlama kapasitesinden yoksundur. İnsanı bu şekilde yaratan Yüce Allah kendisini insanlara tanıtmak için insanoğlunun bildiği bir dil kullanmıştır. İnsana yakınlığını göstermek amacıyla da insana ait bazı sıfatları kendi zâtı için kullanmıştır. Haberi sıfatlar dediğimiz bu sıfatların nasıl anlaşılması gerektiği noktasında itikadî görüş ayrılıkları da ortaya çıkmıştır. Her itikadî mezhep kendi görüşleri doğrultusunda bu sıfatların nasıl bir gerçekliğe sâhip olduğunu anlamaya ve aktarmaya çalışmışlardır.

İşte bu noktadaki farklılıklar Allah'ın zâtına nispet ettiği Kur'ân-ı Kerîm'deki müteşâbih âyetlerde yer alan müteşâbih ifadelerden olan haberi sıfatların tercümesinde kendini göstermiştir. Haberi sıfatları teşbih ve tescimi çağrıştıran bir şekilde, mahlûkata mahsus özellikleri ifade eden kelimelerle tercüme etmek temel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Her mütercim kendi düşüncelerini tercümelerine yansıtmış ve haberi sıfatları da bu doğrultuda tercüme etmişlerdir.

Bazı mütercimler “*Yed*” haberi sıfatını “el” diye tercüme etmişler. Ancak meal yazarlarının bu haberi sıfatı geniş anlamı içerisinde teşbih ve tescim düşüncesiyle “el” şeklinde çevirmeleri meal okuyucularının Yüce Allah hakkında zihinlerinde yanlış bir kanaat oluşmasına neden olabilir. Bunun nedeni insanın düşünce yapısından kaynaklanmaktadır.

İnsan akli sınırlı bir yapıya sâhiptir. Bu yüzden böyle bir çeviri Cenâb-ı Hakk'ın insana ait bir organ olan “el” gibi bir organa sâhip olduğunu akla getirebilir.

Bu açıklamalar doğrultusunda âyetlerde geçen “*Yed*” haberi sıfatına te'vîl düşüncesiyle “güç, kudret, kuvvet, nimet, sâhiplik ve cömertlik” gibi anlamların verilmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

“*Vech*” haberi sıfatını teşbih ve tescimi ifade eden bir görüşle “yüz” diye tercüme etmişler. Allah'ın sıfatlarından olan “*Vech*” âyetlerde kanaatimizce O'nun zâtını, varlığını, rızası ve sevgisini ifade eder. Bu durum Kur'ân İlimleri içerisinde bulunan Vücut ve Nezair ile ilgilidir. Yani “*Vech*” sıfatının birden fazla anlama sâhip bir kelime olduğunu söyleyebiliriz. Bu haberi sıfatın te'vîl yoluyla bu şekilde tercüme edilmesi gerekliliği kanaatindeyiz.

“*Ayn*” haberi sıfatını teşbih ve tecsîm düşüncesiyle “göz” diye tercüme etmişler. Âyetlerde geçen bu haberi sıfatın te’vîl edilmesinin ve “gözetimim veya korumam ve himayem” şeklinde tercüme edilmesinin gerekliliği kanaatindeyiz.

“*İstiva*” haberi sıfatını teşbih ve tecsîm içeren bir görüşle “oturdu, üzerine çıktı, yerleşti, yöneldi, gitti, yüz çevirdi” şeklinde tercüme etmişler. Âyetlerde geçen bu haberi sıfata Allah’ın ulûhiyetine uygun ve her türlü yanlış anlamadan uzak bir anlamda te’vîl edilerek “hükmetmek, hâkimiyeti altına almak, düzenlemek, yönetmek” gibi anlamların verilmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

“*Kabza*” haberi sıfatını teşbih ve tecsîm düşüncesiyle “avuç, el” şeklinde çevirmişler. Bu haberi sıfata Allah’ın azametini, kâmil güç ve kudretini yansıtan bir anlamda “emri, milkiyeti, tasarrufu, yönetimi” gibi anlamların verilmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

“*Yemîn*” haberi sıfatını teşbih ve tecsîm düşüncesiyle “sağ el, avuç” şeklinde tercüme etmişler. Bu haberi sıfata ise “kudreti, kuvveti” anlamlarının verilmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

“*Mecî’*” ve “*Etâ*” haberi sıfatlarını “kendisi geldi” şeklinde teşbih ve tecsîme varan bir yaklaşımla tercüme etmişlerdir. Gelmek ya da gitmek, hareket ve sükûndan ibaret olup mahlûkata mahsus özelliklerdendir. Bu âyetlerden biz kesin olarak biliriz ki Cenab-ı Hakk bu gelmeyi ya da gitmeyi kastetmemiştir. Râzî, burada mecâzı meşhur olduğunu ifade ederek âyetlerde geçen haberi sıfat ifadelerin te’vîl yapılması gerektiğini ve onlardan “Allah’ın âyetlerinin, ceza emrinin, kahrının ve kâfirlere azabının ya da müslümanlara yardımının ve takviyesinin veya kıyamet alametlerinin gelmesi” kastedildiğini belirtmiştir. Biz de Râzî’nin düşüncelerine katılarak bu haberi sıfatlara bu doğrultuda anlam verilmesi gerektiğinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Mütercimlerin bazıları nefy ve ta’tîl düşüncesiyle haberi sıfatları bazen hiç tercüme yapmadan atlamışlardır. Hâlbuki tercümeler Kur’ân-ı Kerîm’in dilini bilmeyenlerin anlamalarını sağlamak için yapılır.

Böyle yaparak Kur’ân-ı Kerîm’in daha iyi anlaşılması için gösterilmesi gereken çaba da sonuçsuz kalmaktadır. Lafızları çevirmeden atlamak kanaatimizce yanlıştır. Böyle bir tavır Kur’ân-ı Kerîm’in anlaşılmasından çok anlaşılmamasına sebep olur.

Haberi sıfatları te'vîl etmenin gerekliliğini düşünen âlimler ispat ve tenzih dengesi içerisinde bunun mümkün olduğunu ifade etmişlerdir. Bu düşünceye sâhip bazı mütercimler kelâmî görüşleri doğrultusunda “*Yed*” haberi sıfatını “rahmet, güç, kudret”, “*Vech*” haberi sıfatını “rıza, kible, cemal, ihlas, kendi, zât, rahmet”, “*Ayn*” haberi sıfatını “koruma, nezaret, gözetim”, “*İstiva*” haberi sıfatını “ilgilendi, yaratmaya başladı, hükmetti, hükmünü yürüttü, hükmü altına aldı, hâkim oldu, emrini yürüttü”, “*Mecî*” haberi sıfatını “tecilli etti, emri geldi” ve “*Etâ*” haberi sıfatını “cezası geldi, kahrı geldi” şeklinde te'vîl ederek Yüce Allah'ın zâtına ve sıfatlarına uygun bir anlam vermeye çalışmışlardır.

Sonuçta tercümeleri okuyanlar geniş halk kitleleri olup her kesimden, her mezhepten, her yaş grubundan ve her bilgi-kültür seviyesinden kimselerdir. Bu durum göz önünde bulundurulmalı ve her kesimin okuyunca anlayabileceği bir tercüme yapılmalıdır. Bu doğrultuda mütercimler Kur'ân-ı Kerîm'deki müteşâbih ifadeleri özellikle haberi sıfatları Kazakça'ya aktarırken kelime seçimine ve cümle yapısına çok dikkat etmelidirler. Zira müslüman olduktan beri *Ehl-i Sünnet vel-Cema'at* yolunda olan Kazak halkının arasına 1991 yılı bağımsızlığı kazandıktan sonra yurtdışından özellikle Suudi Arabistan'dan eğitim alıp gelen gençler *Vahhabi* düşüncelerini soktular, onlara tâbi olan günümüzdeki Kazak gençleri Yüce Allah'ın zâtına ve sıfatlarına yaraşmayan hâşâ *Allah'ın insan gibi organları var, O oturuyor, iniyor, O göktedir* gibi sözleri söylüyorlar. Eğer Kur'ân-ı Kerîm'i Kazakça'ya çeviren mütercimlerimiz Kur'ân-ı Kerîm'deki müteşâbih ifadeleri *Ehl-i Sünnet vel-Cema'at* itikadına uygun bir şekilde doğru çevirip haberi sıfatların te'vîllerini ve açıklamalarını yapmadan örneklerden de gördüğümüz gibi teşbihe ve tecsime varan bir yaklaşımla tercüme ederlerse tabiri caizsa ateşe yağ dökmek gibi Kazakistanda *Vahhabi*'liğin daha da çoğalmasına neden olacağı kanaatindeyiz. Yine de önemli bir husus deyimlerin ve mecâzî ifadelerin tercümelerinde de Kur'ân-ı Kerîm'in özü olan Tevhid ruhuna ve muhatabın idrak seviyesine uygun, yanlış anlamayı önleyecek anlamı bulma konusunda titiz davranılması gerektiği görüşündeyiz.

KAYNAKÇA

- Adilbayev, Alau. “Rus Oryantalistlerin Kur’ân Çalışmaları”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2000.
- Adilbayeva, Şamşat. “Kazak Kültüründe İslam”. *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. 21 (2002): 45-68.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh b. Muhammed eş-Şeybânî el-Mervezî. *El-Müsned*. Beyrut: Dâru’s-Sâdir, 1969.
- Akıtulı, Aziz ve Makaş Akıtulı. *Kuran Karim Kazakşa Audarması*. Beyjin: Ulttar Baspası, 2011.
- Akıtulı, Aziz ve Makaş Akıtulı. *Kuran Karim Jane Kazakşa Audarması*. Astana, 2018.
- Akıtulı, Aziz. *Akı Ulimjiuli*. Almatı: Müsülman Baspaüyi, 2008.
- Akimhanov, Askar ve Nurlan Anarbayev. *Kur’ân Karim Kazakşa Tüsindirmeli Audarma*. Almatı: Kökжиеk Baspası, 2017.
- Altay, Halife. *Kuran Şarif Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*. İstanbul: IRCICA Mat., 1990.
- Altay, Halife. *Anayurttan Anadolu’ya*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Altay, Halife. *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*. Medine: Eki Haramnın Kızmetkeri Fahd Patşanın Kuran Şarif Basım Kombinatu, 1991.
- Altayulı, Sağımbek. “İstayev Cumabay Makaşulı’nın ömiri men kızımeti”. *Astana*. ts.
- Alusi, Ebu’l-Fazl Şihabuddin es-Seyyid Mahmud. *Rûhu’l-Meânî*. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1994.
- Âsım Efendi. *El-Okyânusu’l-Basît fi Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2014.
- Aydar, Hidâyet. *Kur’ân-ı Kerîm’in Tercümesi Meselesi*. İstanbul: Kur’ân Okulu Yayınları, 1996.
- Adebiyet Portalı. “Vahap Kıdırhanulı”. Erişim Tarihi 04.04.2020, <https://adebiportal.kz/kz/authors/view/1798>

- Alashainasy.kz “Nurali Öseruli”. Erişim Tarihi 25.01.2020, <https://alashainasy.kz/omir/nuralyi-oserulyi-48670/>
- Bağdâdî, Ebu Mansur Abdulkâhir b. Tahir et-Temîmî. *Usulü'd-Din*. İstanbul: Devlet Mat., 1928.
- Bırışık, Abdulhamit. “Kur’ân Tercümesinde Hind Alt Kıtası Örneğinden Yararlanma”. İçinde *Kur’ân Mealleri Sempozyumu*, editör Dr. Ömer Menekşe, 45-60. İzmir: DİB Yayınları, 2010.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî. *Sahîhu'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1987.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Cessâs, Ebu Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî. *El-Fusûl fi'l-Usûl*. (thk. Dr. Acîl Câsim en-Neşemi), Kuveyt: Vizâratu'l-Evkâf el-Kuveytiyye, 1994.
- Cessâs, Ebu Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî. *Ahkâmu'l-Ku'rân*. (thk. Muhammed es-Sâdik Kamhâvi), Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsî'l-Arabi, 1985.
- Cübbâi, Ebu Ali Muhammed b. Abdilvahhab. *Tefsiru Ebi Ali el-Cübbâi*. (thk. Hıdır Muhammed Nebha), Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007.
- Cündioğlu, Düccane. *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlam'ın Tarihi*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2011.
- Çalışkan, İsmail. “Kazakistan’da Kur’ân ve Tefsir Literatürü (Kazakça ve Rusça Eserler)”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*. 15/1 (2015): 139-162.
- Demirci, Muhsin. *Kur’ân Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Es-Sünen*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1997.
- Ebu Ubeyde, Ma’mer b. El-Müsenna. *Mecâzu'l-Kur’ân*. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1981.
- Ebu'l-Beka, Eyyüp b. Musa el-Hüseyni el-Kufauî. *El-Külliyat*. (thk. Adnan Derviş ve Muhammed el-Mısri), Beyrut: Mu’essesetur-Risâle, 1998.
- El-Hâkim, Ebu Abdillâh Muhammed en-Neysâbüri. *El-Müstedrek ale's-Sahihayni fi'l-Hadîs*. Er-Riyad: Maktabatu'n-Nasr el-Hadîse, ts.

- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'ân Dili*. (sad. Doç. Dr. Nedim Yılmaz), İstanbul: Hisar Yayınevi, 2011.
- Erşahin, Seyfettin. *Türkistan'da İslam ve Müslümanlar - Sovyet Dönemi*. Ankara: İV Yayınları, 1999.
- El-Eş'ari, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmâîl. *Makâlâtü'l-İslamiyyin ve İhtilâfu'l-Mûsâllin*. Beyrut: el-Maktabatu'l-Asriyye, 2008.
- Ferrâ, Ebu Zekeriyya Yahya b. Ziyad. *Meâni'l-Kur'ân*. (thk. Ahmed Yusuf Necâti ve Muhammed Ali en-Neccâr), Dâru's-Surûr, 1955.
- Gökgöz, Saime Selenga. "Rus Misyoner Şarkiyatçılığında İslam Peygamberi ve Kur'ân Hakkında Temsil Biçimleri". *Dini Araştırmalar Dergisi*. 10/29 (2007): 13-27.
- Ğilmânî, Sadvakas Selmanulı. *İslam Negizderi*. Almatı: Kalamger Baspası, 2016.
- Ğilmânî, Sadvakas Selmanulı. *Kuran Audarması*. (el yazma eseri) 1966.
- Hacımüftüoğlu, Halil. *Kur'ân Tercümelerinde Yöntem Sorunu*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2008.
- Halabi, Ahmed b. Yusuf es-Semin. *Umdatü'l-Huffâz fî Tefsiri Eşrafi'l-Elfâz*. (thk. Dr. Muhammed el-Tunci), Beyrut: Âlamu'l-Kutub, 1994.
- Hattâbi, Ebu Süleyman Hamd b. Muhammed. *Meâlimü's-Sünen*. Haleb, 1934.
- İbadullaev, Sabit. *Kasiyetti Kuran Jane Kazak Tilindegi Mağınalık Audarması*. Almatı: Dostar Baspası, 2018.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânul-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdir, 1968.
- İbn Faris. *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luga*. (thk. Abdusselâm Hârûn), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.,
- İbn Düreyd, Ebu Bekir Muhammed b. El-Hasan. *Cemheretu'l-luga*. (thk. Dr. Remzi Münir), Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Malaîin, 1987.
- İbn Hibbân. *Sahih*. (thk. Abdurrahmân Muhammed Osman), Medine: el-Maktabatu's-Selefiyye, 1970.
- İbn Mâce. *Sünen*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2006.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâîl. *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1969.

- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim. *Te'vîlu Muşkili'l-Kur'ân*. (thk. Seyyid Ahmed Sakr), Beyrut: el-Maktabatu'l-İlmiyye, 1981.
- İbn Furek, Muhammed b. Hasan. *Makâlâtü's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'ari*. (thk. Dr. Ahmed Abdurrahim es-Sayih), Kahire: Maktabatu's-Sekâfati'd-Dîniyye, 2005.
- İnan, Abdulkadir. *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Tercemeleri Üzerinde Bir İnceleme*. Ankara: DİB Yayınları, 1961.
- İsfahâni, er-Râğıb Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*. (thk. Safuan Adnan Dâvûdi), Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 2002.
- İslambek, Kazıbek. *Anadolu'dan Anayurda Maneviyat Önderi Halife Altay*. İstanbul: Kalender Yayınevi, 2017.
- Kâdı Abdülcebbâr, b. Ahmed el-Hemzânî. *Müteşâbihu'l-Ku'rân*. (thk. Adnan Muhammed Zarzur), Kahire: Dâru't-Turâs, 1969.
- Kanar, Mehmet. *Arapça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları, 2009.
- Kanlıdere, Ahmet. "Mûsâ Carullah". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31: 214-216. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'ân Yolu mealî*. Ankara: DİB Yayınları, 2017.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları, 2017.
- Keleş, Yunus ve Tahir Kural. *Satırarası Kelime (Kırık) Meal Kur'ân-ı Kerim* (Elmalılı mealî). (sad. Murat Balıbey), İstanbul: Nuh Yayınları, ts.
- Kıdırhanulı, Vahap. *Kuran Karim Kazakşa Mağına Jane Tüsinigi*. Almatı: Daur Baspası, 2002.
- Kiraz, Celil. "Mukatıl b. Süleyman'ın Muhkem ve Müteşabih Anlayışı". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 26 (2011): 95-110.
- Kuliyev, Elmir Rafaeloğlu. *Koran - Smislavoy Perevod na Russkiy Yazık*. Moskova: İzdatelskii Dom "Umma", 2007.
- Kummi, Ebu'l-Hasan Ali b. İbrahim. *Tefsiru'l-Kummi*. İran: Dâru'l-Hucce, 2005.
- Kazakistan Diyanet İşleri Başkanlığı. "Zaripbay Orazbay". Erişim Tarihi 13.01.2020, <http://fatua.kz/kz/person/view?id=4>

- Kazakistan Diyanet İşleri Başkanlığı. “Kuran Karimdi Audaruğa On Jıl Jumsadım”.
Erişim Tarihi 26.03.2020, <https://azan.kz/kz/maqalat/read/quran-karimdi-audâruga-on-zhyil-zhumsadyim-ershat-ongarov-11259>
- Kazakistan Respublikasının Ultık memlekettik Kitap Palatası. “Sveşşenniy Kuran”.
Erişim Tarihi 18.04.2020, <http://kitap-palatasy.kz/zhanalyktar/zhana-ktap/232-svyaschennyy-koran-tarskripciya-i-perevod-smyslov.html>
- Kazkontent aktsiyonerlik koğamı. “Kuran Karimnin Jana Audarmasi Jarik Kördi”.
Erişim Tarihi 23.02.2020, <http://old.baq.kz/kk/news/ruhaniyat-kainari/kuran-karimnin-zhana-audarmasi-zharik-kordi-67417>
- kk.wikipedia.org “Sadvakas Ğılmanı”. Erişim Tarihi 23.07.2020,
https://kk.wikipedia.org/wiki/Сәдуақас_Ғылыми
- kk.wikipedia.org “Nurali Öseruli”. Erişim Tarihi 25.01.2020,
https://kk.wikipedia.org/wiki/Нұралы_Өсерұлы
- kk.wikipedia.org “Ratbek kaji Nısanbayulı”. Erişim Tarihi 04.04.2020,
https://kk.wikipedia.org/wiki/Рәтбек_қажы_Нысанбайұлы
- Mâturidi, Ebu Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmud. *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*. (thk. Dr. Mecdî Baslûm), Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2005.
- Maverdi, Ebu’l Hasen Ali b. Habib. *Tefsiru’l-Maverdi: en-Nüket ve’l-Uyun*. (thk. Hidir Muhammed Hidir), Kuveyt: Makhavi Yayınları, 1982.
- Merğînânî, Burhanuddin Ali b. Ebi Bekir. *El-Hidâye*. (thk. Muhammed Muhammed Tamiz ve Hâfiz Aşur Hâfiz), Mısır: Dâru’s-Selâm, 2006.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebu’l-Hasan el-Ezdi. *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*. (thk. Ahmet Farid), Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2003.
- Muhâsibi, Hâris. *El-Akl ve Fehmü’l-Kur’ân*, Çeviren Veysel Akdoğan, İstanbul: İşaret Yayınları, 2003.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük (Mu’cemü’l-Arabiyyi’l-Hadîs)*. İstanbul: Dağircık Yayınları, 1995.
- Müslim, Ebu’l-Hüseyn b. el-Haccac. *Sahîh Müslim*. Kahire: Dâru’l-Hadîs, 1997.

- Makala.kz ulttık, tanımdık, madeni-ağartu saytı. “Til – adamzat örkeniyetinin özeği”.
Erişim Tarihi 21.04.2020, [http://makala.kz/ruhaniyat/til-adamzât-orkenietinin-ozegi/](http://makala.kz/ruhaniyat/til-adamzat-orkenietinin-ozegi/)
- Nassâr, Hüseyin. *El-Müteşâbih*. Kahire: Maktabatu’l-Hanci, 2003.
- Nesefi, Ebu’l-Berakat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud. *Tefsiru’n-Nesefi*. İstanbul: Dâru Kahraman, 1984.
- Neysâbü’rî, Nizâmuddin el-Hasan b. Muhammed b. Hüseyin el-Kummi. *Tefsiru Garâibi’l-Kur’ân ve Rağaib el-Furkan*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1996.
- Nisanbayulı, Ratbek ve Vahap Kıdırhanulı. *Kuran Karim*. Almatı: Jazuşı Baspası, 1991.
- Omarova, Gulnar. *Söz Bası Akıt Ulimjiulı (Aziz Akıtulı)*. Almatı: Müsülman Baspayı, 2008.
- Oraz, Serikbay. *Tapsir Tunığı*. Almatı: Dauır Baspası, 2014.
- Öserov, Nurali ve Cumabay İstayev. *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*. Moskova: Almatı Bilim Koğamı, 1990.
- Öserov, Nurali ve Cumabay İstayev. *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*. Almatı: Kazinteretnos, 1993.
- Öserov, Nurali ve Cumabay İstayev. *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*. Moskova: Almatı Bilim Koğamı, 1991.
- Öserov, Nurali ve Cumabay İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*. Almatı: Nucum Baspahanası, 1993.
- Öserov, Nurali ve Cumabay İstayev, *Kuran Karim Jane Onın Kazakşa Mağınası*. Almatı: KazGZU Baspahanası, 2002.
- Patteyev, Muhiddin İsaulı. *Kuran Kimnin Sözi*. Almatı: Kökjiyek Baspası, 2011.
- Râzî, Muhammed Fahruddîn b. el-Allâme Ziyauddin Ömer. *Mefâtihu’l-Gayb*. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 2005.
- Râzî, Muhammed Fahruddîn b. el-Allâme Ziyauddin Ömer. *Esâsu’t-Takdis*. (thk. Ahmet Hicâzî es-Sekkâ), Kahire: Maktabatu’l-Kulliyyati’l-Ezheriyye, 1986.
- Râzî, Zeyduddin Ebu Abdilla Muhammed b. Ebi Bekir b. Abdulkadir. *Tefsiru Garîbi’l-Kur’âni’l-Azîm*. (thk. Dr. Huseyn el-Mâli), Ankara: TDV Yayınları, 1997.

- Sabdin, Askar, Baurcan Aliuli ve Ergen Saciyev. *Smuslovoy Perevod Sveşşennogo Korana*. Almatı: yy., 2019.
- Saipova, Saida. “İgnatıy Yulianoviç Kraçkovskiy ve İman Valeriya Porohova’nın Rusça Kur’ân Tercümeleri”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006.
- Sâmî, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türki*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1995.
- San’âni, Abdürrezzâk b. Hemmâm. *Tefsiru’l-Kur’ân*. (thk. Dr. Mustafa Muslim Muhammed), er-Riyad: Maktabatu’r-Ruşd, 1989.
- Semerkandi, Ebu’l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim. *Tefsir es-Semerkandi (Bahru’l-Ulum)*. (thk. Ali Muhammed Mu’auad ve Adil Ahmed Abdulmaucud), Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1993.
- Serahsi, Muhammed b. Ahmet Şemsuddin. *El-Mebsût*. Mısır: es-Sa’âda Mat., 1906.
- Süyûtî, Ebü’l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebi Bekr b. Muhammed el-Hûdayri eş-Şâfiî. *El-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân*. Beyrut: Dâru İbn-i Kesîr, 2006.
- Süyûtî, Ebü’l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebi Bekr b. Muhammed el-Hûdayri eş-Şâfiî. *Tefsiru’l-Celâleyn*. İstanbul: Salah Bilici Kitabevi Yayınları, 1972.
- Şa’râuî, Muhammed Mütevellî. *Tefsiru’ş-Şa’râuî*. Kahire: Macma’u’l-Buhûsi’l-İslamiyye, 1991.
- Şeker, Mehmet. “İslam Tarihinde Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe’ye İlk Çevirileri”. İçinde *Kur’ân Mealleri Sempozyumu*, editör Dr. Ömer Menekşe, 10-21. İzmir: DİB Yayınları, 2010.
- Taberî, Ebu Ca’far Muhammed b. Carîr. *Câmiu’l Beyan a’n Te’vîli’l-Kur’ân*. Beyrut: Dâru İhiyai’t-Türasi’l-Arabi, 2001.
- Tüsteri, Ebu Muhammed Sehl b. Abdillâh. *Tefsiru’t-Tusteri*. (thk. Muhammed Bâsil Uyûnu’s-Sûd), Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2007.
- TOO “Yurinfo”. “Otandasımız Kuran Kitabın Oris Tiline Audarıp Şıktı”. Erişim Tarihi 15.03.2020, <https://kaz.zakon.kz/4953385-otandasymyz-ran-k-tabyn-orys-t-l-ne.html>
- Türkçe Sözlük, 11. Baskı (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011), s.v. “Çekişmek”, <http://tdk.org.tr>

- Türkçe Sözlük, 11. Baskı (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011), s.v. “Düşman”,
<http://tdk.org.tr>
- Yaşar, Naif. “Kur’ân Tercüme Teknikleri Açısından Yusuf Işıcık’ın Meali”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1 (2013): 121-145.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Müteşâbih”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32: 204-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Zebîdî, Es-Seyid Muhammed Murtaza. *Tâcu’l-Arûs*. Beyrut: Dâru’s-Sâdir, 1966.
- Zerkeşi, Bedrüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Bahadur b. Abdillâh. *El-Burhân fi Ulûmi’l-Kur’ân*. (thk. Mustafa Abdulkadir Atâ), Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2007.
- Zerkânî, Muhammed Abdulazim. *Menâhilu’l-İrfân fi Ulûmi’l-Kur’ân*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2004.
- Watt, W. Montgomery. *Kur’ân’a Giriş*, Çeviren Süleyman Kalkan, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000.